Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

P. Engelhardt

DANERNE

fra fødsel til dåb

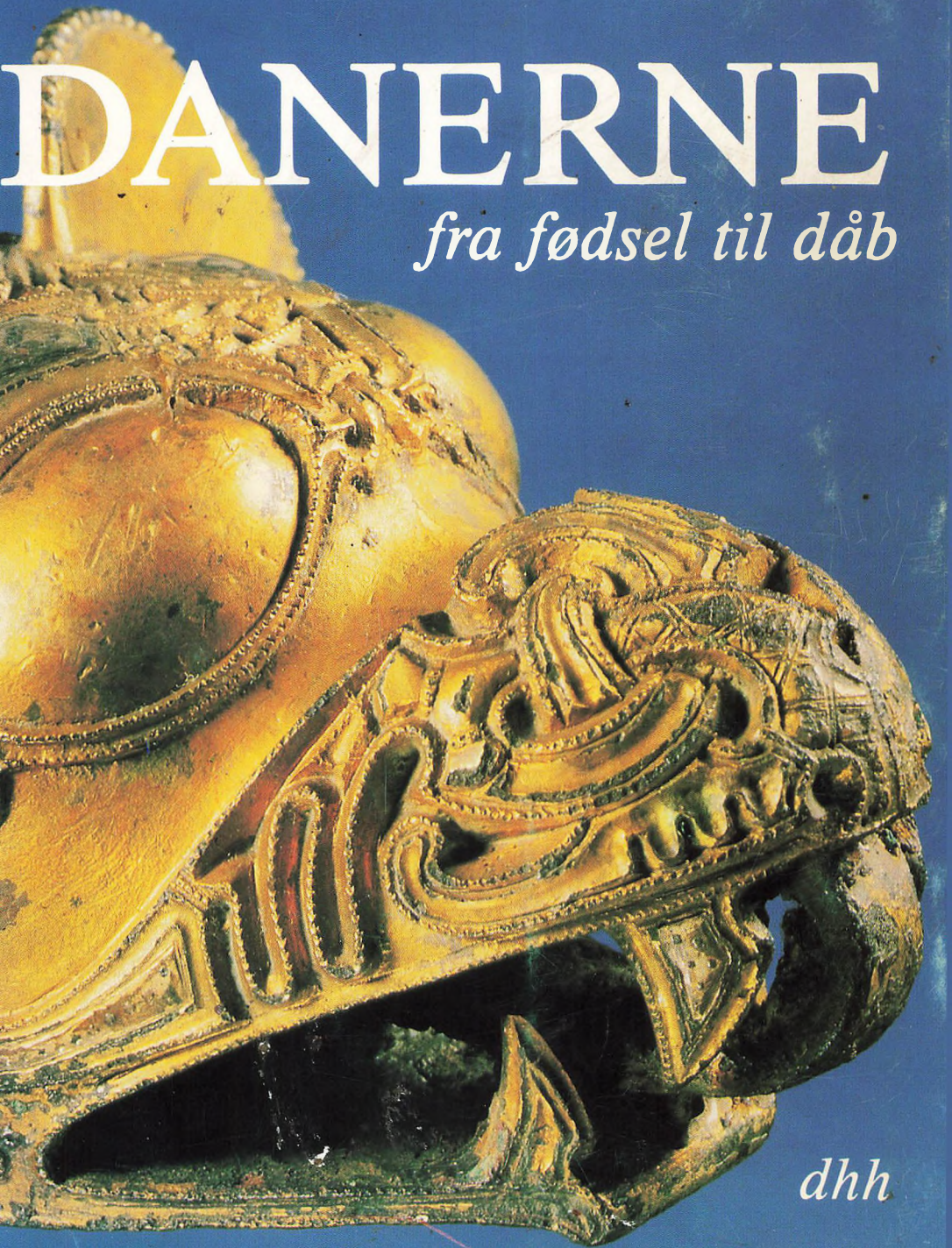

dhh

DANERNE FRA FØDSEL TIL DÅB

Udgivet med støtte fra
VELUX FONDEN

P. ENGELHARDT

DANERNE

fra fødsel til dåb

DANSK HISTORISK HÅNDBOGSFORLAG
KØBENHAVN

ISBN 87 85207 48 9 (hft)
ISBN 87 85207 49 7 (ib)

©Copyright 1980: Forfatteren og
Dansk Historisk Håndbogsforlag.

Enhver form for fotokopiering eller anden mangfoldiggørelse af denne bog, helt eller delvis, i et eller flere eksemplarer, til pædagogisk, merkantilt eller andet formål, forbydes. Den kan frit citeres i forbindelse med omtale eller anmeldelse.

Udgivet af:
Dansk Historisk Håndbogsforlag ApS
Klintevej 25, DK-2800 Lyngby
Tlf. 02-88 85 00.

Sats, repro, tryk og bind: Tordenskjold Forlags-
trykkeri ApS i samarbejde med Reproset og Concordia A/S.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord ..... side 11

AFSNIT I: Folkevandringer i Nordeuropa mellem ca. år ÷500 og +500.

Tiden før år ÷500 11
Vandringerne og deres årsager 15
Barderne 17
Hadbarderne 26
Vandaler, Silinger, Burgunder, Rugiere 29
Kimbrer 31
Goter 39
Heruler 42
Daner 50
Hunner 58
Slaver 61

AFSNIT II: Nordeuropa opdages.

Pytheas 62
Eratosthenes 69
Timaios, Cornelius Nepos, Strabo 70
Mela, Plinius den ældre 74
Tacitus 77
Marinos fra Tyros, Ptolemaios 79, 84

AFSNIT III: Nordeuropa i begyndelsen af vor tidsregning.

Almindelig oversigt 95
Friserne 97
Frankerne 101
Sveber, Alemaner 105
Saxer 106
Danmark 107
Britanien 111
Angler 117
Jyder 126
Englands erobring af Angler, Saxer, m.fl. 128
Jyllands beboere 137

Sverige, Sveer, Gøter, m.fl. ... 140
Norge ... 142

AFSNIT IV: Et af Danerrigerne ca. år +400 til ca. år 550.
Arkæologiske fund ... 144
Skriftlige fund ... 149
Skjoldungeriget ... 158
Navnene Daner, Danmark ... 171
Finnsburgdramaet ... 173
Sveer, Gøter, Geater ... 176

AFSNIT V: Stordanmark ca. år 680 til år 845.
Arkæologiske fund ... 187
Fakta ... 193
Skandinavien, befolkning, krigere ... 193
Franken, befolkning og krigere ... 199
Britanien, befolkning og krigere ... 201
Bevægelighed ... 206
Skriftlige kilder ... 210
frankiske ... 210
danske ... 214
islandske ... 216
angelsaxiske ... 224
Danmark ca. år 550 - ca. år 650 ... 227
Danmark ca. år 650 - ca. år 710 ... 228
Danmark ca. år 710 - ca. år 770 ... 232
Bråvallaslaget ca. år 770 ... 234
Danmark ca. år 770 - år 798, Sigurd Ring ... 239
Danmark år 798 - 810, Gøtrik ... 245
Danmark år 810 - 812, Heming ... 250
Danmark år 812 - 814, Interregnum ... 251
Danmark år 814 - 828, Regner Lodbrog og Harald ... 254
Danmark år 828 - 845, Regner Lodbrog ... 257
Andres meninger ... 262

AFSNIT VI: Stordanmark opløses, Danmark, Norge og Sverige samles. Tiden 845 - 945.
Regner-sønnerne ... 268
Danmark år 845 - ca. 895/98 ... 273
Vikingetog år ca. 700 - ca. 945 ... 277

Haraldsætten og Gøtriks dattersønner 294
Danmark ca. år 900 - ca. 945 299
Andres meninger 305
Sverige 307
Norge 311

Litteraturliste (anvendt litteratur i udvalg) 313

KORT:

Nr. 1: Vesterhavet år 14.000 f.Kr. og senere 12
Nr. 2: Barderspændets fundsteder 19-20
Nr. 3: Kimbrernes formodede rute år ÷115 - 101 24-25
Nr. 4: Eratosthenes Verdensbillede år ÷200 72-73
Nr. 5: Ptolemaios Danmark korrigeret 88-89
Nr. 6: Ptolemaios Danmark ca. år +150 el. senere 90
Nr. 7: Ptolemaios Germanien år 1478's opfattelse 91
Nr. 8: Frisland ca. år 800 98
Nr. 9: Sønderjydske stammeområder ca. år 300 109
Nr. 10: Traldiget ca. år 480 147
Nr. 11: Geaternes bopladser ca. år 400-500 180
Nr. 12: Danevirke år 735 og senere 184-185
Nr. 13: Island 217
Nr. 14: Bråvallaslaget 237
Nr. 15: Britanien ca. år 500-900 276

SLÆGTSTAVLER:

Dansk kongeslægt år ca. 670-945 264-265
Ivar Regnersøns slægt i England-Irland 280-281
Svensk-norsk kongeslægt ca. 670-1060 296-297

Forsiden:
Mankestol fra Søllested på Lolland. - En mankestol er en buet træbøjle, som støttet med to plader blev anbragt over hestens nakke; den er beregnet til at holde styr på tømmerne ved hjælp af et hul i topstykket.

Tre steder i Danmark er der fundet sådanne mankestole. De er - som det ses af billedet - smukt dekoreret med tyndt guldblik og farvede sten i den såkaldte Jelling-stil. - Det er muligt, at det her afbillede eksemplar stammer helt tilbage fra ca. år 650, hvor landet endnu var delt i 5 til 6 riger. Om Lolland udgjorde et selvstændigt rige eller hørte under kongen af Sjælland, er uvist. I alt fald må et pragtstykke som det viste have tilhørt en rig og mægtig høvding. Skibe med sejl fandtes endnu ikke, men der blev drevet udstrakt handel langs Østersøens kyster med rofartøjer af typen Nydam-båden.

I en anglisk kongebegravelse fra ca. år 625, lidt nord for Harwick, er fundet våben og smykker af tilsvarende art som denne mankestol, bragt til England fra Upsala-området i Sverige og kaldet Vendelstilen.

Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet.

FORORD

Nu afdøde rigsarkivar Johan Hvidtfeldt fortalte mig engang, at det ikke er muligt at skrive besættelsestidens historie med 100 pct. eller blot 95 pct.'s sikkerhed, thi mange af de centralt placerede personer, der traf mundtlige aftaler, var døde inden Rigsarkivet - eller historikerne - fik talt med dem. - Hvordan er det så muligt at skrive om, hvad der foregik for 1.000 og flere år siden ?

Politikens Danmarkshistorie (omhandlende perioden fra før år ca. 940) er for størstedelen baseret på Saxo's Danmarkshistorie, der består af ganske usandsynlige sagn med enkelte historiske kerner, som man ofte har svært ved at finde. Og spørger man historikerne, hvorfor de ikke "retter på Saxo", får man svaret: *"Man kan ikke vide..."* Og det er som nævnt rigtigt, at man ikke kan skrive historien med 100 pct.'s sandhed.

I fysikken opstiller man en hypotese, når man synes at have materiale nok. Viser der sig fejl i hypotesen, så ændres denne. På samme måde har jeg, gammel matematiker, i denne bog opstillet en Danmarkshistorie før år 950 *med stor sandsynlighed !*

Da man ikke kan skrive en isoleret Danmarkshistorie, har jeg - mere kortfattet - medtaget Nordens opdagelse og vore nabolandes historie. *Dette er en arbejdshypotese, og hvis nogen med større sandsynlighed kan ændre i denne bog, vil det være gavnligt, så nærmer vi os - måske i zigzag - til sandheden.*

Professor Ole Worm skrev 1633: *"det er høyligen at beklage, at der endnu findes mange, som ikke vil give noget Magt, som skrives om disse Nordiske Lande, undtagen at det kan bevises med nogen af de grædske eller romerske Historici"*. Historikerne henholder sig først og fremmest til de på latin skrevne frankiske rigs-og klosterannaler, som er forfattet kort tid (måske samme år) efter de begivenheder, de omtaler. Meget af, hvad de skriver, kan matematisk beregnes som usagligt. Det er også yderst tvivlsomt på hvilke vidneudsagn, munkene baserer deres nedskrift.... selv Karl den Stores hof havde kun ufuldstændige efterretninger.

Selvfølgelig bør de beretninger, der ligger nærmest de skildrede begivenheder, have størst vægt, men - som kriminologer siger - ofte kommer man nærmere sandheden, når man får begivenhederne lidt på afstand. Jeg har

derfor udfyldt de frankiske, angel-saxiske og irske annalers beretninger med senere historiske skrifter, navnlig de islandske, som mange historikere helt overser og kalder "litteratur".

De islandske historiske sagaer er ganske vist nedskrevet 300-400 år efter de begivenheder, de skildrer, men af lærde og samvittighedsfulde mænd, der mellem år 1000 og 1230 havde studeret i Tyskland, Frankrig og England; herfra har de medbragt afskrifter af historiske værker, og de indførte undervisning i historie i en islandsk præste-og munkeskole.

I stor udstrækning har jeg også brugt ingeniørmæssige beregninger over folketal, antal skibe, bevægelighed og forplejningsmuligheder for at bringe historien ind på et *sandsynligt niveau* og undgå de fantasital, som visse historikere bruger.

Jeg er VELUX FONDEN tak skyldig for produktionsstøtte til bogens udgivelse.

P. Engelhardt

»At ville finde sandheden
er fortjenstfuldt - selv om man
farer vild på vejen !«

Afsnit I.

Folkevandringer i Nordeuropa mellem år ca. ÷ 500 og + 500.

1. Tiden før ca. ÷500. Under den sidste istid, der varede godt 100.000 år og begyndte at afsmelte om år ÷15.000, lå isranden over Midtengland, tværs over Vesterhavet tæt nord om Doggerbanken, der som en bakke ragede op over fladlandet, til midt på den nuværende jyske vestkyst til egnen om Viborg. Hald sø er udgravet af smeltevandet fra isvinklen. Her drejede isranden mod syd og forløb midt i den nuværende halvø til Nordtyskland, hvor den drejede mod øst. Nordjylland, Østjylland, Østersøen og Nordtyskland og alt nord herfor var isdækket.
Issmeltningen foregik langsomt, ca. år ÷10.000 var Hamburgområdet isfrit, ca ÷7.500 Stockholmegnen. Isen havde transporteret mængder af jord og sten mod syd og mod vest. Gennem Østersødalen skød en gletcher sig frem fra øst mod vest. Der hvor isranden standsede nogen tid dannede de aflejrede jord-og stenmasser bakker, endemoræner. Smeltevandet fra isen dannede floder, der gravede dybe dale, disse fortsatte ud gennem det nuværende Vesterhav, der dengang var en slette. Elben løb langs isens sydrand og fik et særligt stort tilskud af smeltevand.

Efterhånden som isen smeltede og dets tryk nedad aftog, hævede landet sig, mindst i syd, mere i det nordlige Danmark, mest i Mellem-og Nordskandinavien, hvor hævningen endnu ikke er afsluttet. Issmeltningen fik dog samtidig havspejlet til at hæves, i perioder var denne vandstandshævning større end landhævningen, så det så ud som landsænkning med oversvømmelse af kystegnene. Vesterhavsbækkenet fyldtes langsomt med vand.

Vegetationen indvandrer fra syd, så følger dyr og til slut mennesket. I Danmark rensdyrjægere om år ÷9000, bopladser fra ældre stenalder (÷8000 til ÷3000) med fund af redskaber af sten og knogler. Folkene lever af jagt, fiskeri og indsamling af spiselig vegetation.

I yngre stenalder (ca. ÷2700 til ca. ÷1500) indvandrer først folk, der bor nogenlunde permanent, dyrker jorden og holder spiselige husdyr. Klimaet i Skandinavien er nogle grader varmere end nu, tørt, egeskove breder sig.

Kort nr. 1:
Vesterhavet år 14.000 f.Kr. og senere.

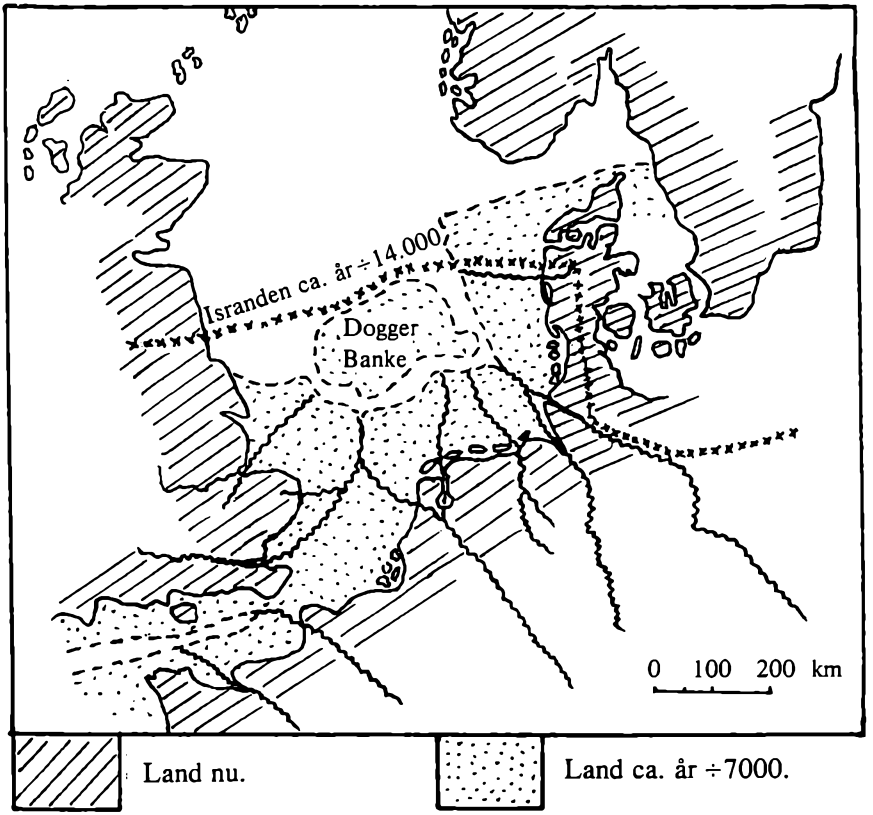

Vesterhavnsområdet ca. år ÷7000.

1) Årstal med ÷ angiver tiden før år 0 (Kristi fødsel).

Omkring år ÷2000 kommende fra sydøst indvandrer i Midt-og Nordeuropa et folk, der både kaldes Snorekeramikerne (efter deres lervarer) og Stridsøxefolket (efter deres våben). De blander sig med urbefolkningen og med en anden - mindre kraftig - indvandring fra sydvest, kaldet bægerfolket.

Af denne blanding fremgår i Nord (Skandinavien og Nordtyskland) den folkegruppe, vi nu kalder Germanerne (på engelsk: the saxonian race). Syd herfor, i en bræmme fra Lilleasien, gennem Midteuropa til Frankrig, og lidt senere England, opstår den folkeblanding, der kaldes Kelter eller Galler. En skarp grænse mellem disse to underracer fandtes ikke.

Det syntes som om Kelter-Gallerne har været særdeles individualistiske, de havde svært ved at underordne sig og danne organiserede, disciplinerede samfund mod fælles fjender.

De blev i hvert fald i Gallien (nu Frankrig) og Centraleuropa op imod år 0 undertvungne af de højt disciplinerede romerske tropper fra syd, og fra nord pressede de expanderende Germaner Kelterne mod syd, mod vest og nordvest (England) under en klimaforværring i Nordeuropa.

Germanerne kom senere også til England, så der nu kun i afsides egne som Bretagne, Wales, Irland-Skotland findes befolkning med keltisk dominans.

2. I Broncealderen (Danmark ca. ÷1500 til ÷400) er klimaet stadig varmt og tørt, men omtrent samtidigt med at jernet begynder at blive almindeligt til våben og brugsgenstande, f.eks. til plovskær (om år ÷500 - ÷400) indtræder en klimaforværring. Temperaturen falder noget og udbredt regn synes at have forsumpet betydelige områder. Denne klimaforværring rammer selvfølgelig hårdest de nordligste egne.

I Norge har man fundet spor af bebyggelse højt mod nord i Broncealderen, Tronhjemegnen var kulturcenter.

I perioden efter år ÷500 og op til ca. år 0 findes kun få og spredte fund fra bebyggelse i SØ og SV-Norge, ingen fra egnen nord for Tronhjem.

I Sverige er der i samme periode ingen spor af mennesker i Nordland og Dalekarlien. De rige fund i Midtsverige fra Broncealderen får i tiden efter ca. år ÷500 og op til ca. ÷100 en brat nedgang, derefter spores der en svag opgang.

Omtrent samme tendens spores i Sydsverige og i Danmark, dog mindst i Jylland.

Fundfattigdommen skyldes ikke alene en afvandring og udtynding af befolkningen grundet på klimaforværringen, hvorved planters, dyrs og menne-

skers nordgrænse rykker syd på, vandstanden øges, skove og opdyrkelig jord forsumpes, osv, men tillige en religiøs opfattelse og en almindelig fattigdom.

De rige fund fra stenalderen og hovedparten af broncealderen skyldes hovedsageligt, at de døde blev begravede med våben, smykker og udstyr som den døde kunne få brug for i sin nye tilværelse.

Iflg. den nye religion blev de døde brændte, knoglerester blev samlede og begravede i urner, skindposer eller man kastede simpelthen jord ind over bålet, så der dannedes en lille flad høj.

I de første ca. 400 år af jernalderen (år ÷400 til 0) dannede de keltiske stammer i Mellemeuropa et bælte, der i høj grad gjorde det besværligt for den tidligere blomstrende handel mellem Norden og Sydeuropa. Salg af pelsværk og rav mod syd hørte næsten op og dermed også importen mod nord af Sydeuropas produkter, smykker, metalgenstande, glas m.m.

Der var knaphed på brugsgenstande, der måtte skæres ned på de dødes gravgaver, de kunne ikke protestere.

Klimaet tvang også den levende befolkning til at ændre livsstil. De spinkle grenhytter fra den tidligere varmere periode blev afløste af solide, mere permanente huse med tykke vægge af græstørv støttede af stolper, og med fyrsteder midt på gulvet og med vinterstalde for kvæget. De lette dragter med f.eks. snoreskørter blev afløste af vævede ulddragter med lange bukser og kjoler.

I Nordskandinavien faldt den tilbageblivende del af befolkningen tilbage til jæger-og fangerstadiet. I Sydskandinavien hvorhen mange var vandrede fra nord, opstod overbefolkning, knaphed på levnedsmidler, der igen tvang store (efter datidens forhold) dele af befolkningen til at fortsætte mod syd over Østersøen til Nordtyskland.

3. Hovedernæringsmåden i Sydskandinavien (Sydsverige og Danmark) var stadig agerbrug og kvægavl.

Sålænge befolkningen kun kendte træploven (arden) kunne kun de lette sandjorder »pløjes«. Man ridsede jorden på langs og tværs og såede. De lette grenhytter tillod at bondefamilien flyttede fra et sted til et andet, når jorden var udpint, hvad der skete efter kun få års brug. Gødning var ukendt, dels var der kun lidt af den, dels blev det lidt der var også brugt som brændsel.

Man har beregnet, at en primitiv bondefamilie måtte råde over mindst 100 ha (1 kvkm) ryddet jord. I Geschichte Schleswig-Holsteins skriver K.W. Struve og H.Müller-Wille efter studier af oldtidsgrave i det nævnte område, at

omkring år ÷1000 boede der i denne landsdel 1 person pr. »ernæringskvkm«, heri inkluderet fiskevand samt sådanne skove, hvori kvæg og svin kunne græsse, men minus sumpe, tætte skove og tunge lerjorder.

En fastboende bondefamilie med en plov med jernskær, der vendte jorden, så man kun behøvede at pløje på langs af agrene, kunne klare sig med ca. 50 ha opdyrkelig jord: de lette jorde og nogle af lerjordene, samt de nævnte fiskevande og åbne skove. De to ovennævnte arkæologer har også beregnet, at oppe i jernalderen, da plove med jernskær var blevet almindelige, boede der i Slesvig-Holsten 1,9 person pr. ernæringskvkm (ca. år ÷500).

Gravene fastslår, at halvdelen af de nævnte beboere var børn. Dette stemmer med nutidens videnskabsmænds opgørelse af børnedødeligheden hos primitive stammer. Prof. Rolf Hackmann beregner at kun et af hvert tre fødte børn når voksenalderen og får børn.

Hvor stor en del af arealet, der kan betegnes som »ernærings«, er meget svært at sige. Prof. Jankuhn viser på kort fra tiden kort efter år 0 at kun halvdelen af arealet var opdyrket (heri småskove og søer). Adam af Bremen skriver ca. år 1070 at størstedelen af Jylland er dækket af skove og sumpe, kun beboeligt langs ådalene. Han overdriver sikkert, men man må vist være optimist for at skønne at 2/3 højst 3/4 af arealet i tiden om og efter år 0 har kunnet betegnes som ernærings-brugbart.

Ifølge den danske arkæolog, dr.phil. E. Albrectsens gravfund på Fyn, boede der i perioden ÷100 - 0, ca. 1000 personer på øen. Hvor stor en del af denne øes 3000 kvkm fede jord, der dengang kunne opdyrkes, ved jeg ikke, men indbyggertallet må ligge mellem 1/2 og 1 person pr. ernæringskvkm.

På forsøgsstationen i Lejre er det lykkedes en stærk mand med et spand på 2 okser, der ledes af to personer (kvinder eller større børn) at »pløje«, dvs ridse jorden på en hektar med en træplov (ard) på langs og tværs på en dag.

Først langt senere blev jernspader og økser almindelige. Først sidst i den såkaldte jernalder (altså om år 600 - 800) kunne man så småt begynde af grave grøfter, afvande sumpet område, m.v. Træfældning kunne udføres selv med stenøkser, men hærdede jernøkser har jo nok gjort arbejdet lettere. Derimod var arbejdspræstationerne med træspader, der vides at være brugt ved Danevirkes bygning år 737, meget ringe.

3. Sydvandringerne. Klimaforværringen skete i bølger, perioder med bedre vejr afløstes af andre med værre.

Vi har nogenlunde sikre oplysninger om en udvandring fra Sverige til Nord-

tyskland så tidligt som ca. år ÷500 (Barderne), samt om den af romerske historikere beskrevne udvandring fra den kimbriske halvø om år ÷120/115. Der ind imellem har der været andre, mindre, som vi intet sikkert ved om.

Hvad grunden til den såkaldte Goterudvandring kort efter år 0 var, ved vi ikke. Hvis det altså er rigtigt, hvad man almindeligt formoder, at denne vandring udgik fra Sverige. Prof. J.Rosén gør i den »Svenske Historien« opmærksom på, at de arkæologiske fund ikke kan bekræfte en masseudvandring fra Sverige om år 0. Tværtimod synes der både i Svealand (nord for sø-og skovbæltet), i begge Gøtalandene og på Gotland at have hersket stor stabilitet både i den keltiske jernalder (år ÷400 til år 0) og i den følgende romerske (år 0 til år +400), intet tyder på pludselig udtynding. Alligevel tyder navnelighed, lighed i sæder, skikke og love på, at Goterne (ligesom Barderne der oprindelig hed Winniler) er kommet fra den skandinaviske halvø.

Sandsynligvis har befolkningsoverskuddet på den skandinaviske halvø været så stort, at en dråbevis udvandring kunne ske fordelt over et par hundred år, uden at man arkæologisk ved reduktionen af fund kan finde noget tegn herpå.

Navneligheder, ligheder i skikke, våben og brugsgenstande tyder på, at foruden de tre nævnte større udvandringer har der fundet adskillige mindre sted både fra Norge og Sverige og også fra Danmark, f.eks. fra Nordjylland til Nordtyskland (Østersøområdet).

Den tyske arkæolog Kossina påviser, at ved overgangen fra broncealder til jernalder (ca. ÷5/400) vokser antallet af germanske fund vest for Nedre Weichsel betydeligt. Skarer af nyindvandrere må have sluttet sig til den ældre befolkning, og fundene tyder på, at disse indvandrere kom fra Skandinavien. Omkring år 0 boede Kelterne syd for en linie Dortmund - Halle (Ruhrdistriktet og syd om Berlin), nord herfor Germaner. Længere mod øst er skillelinien usikker.

Hos de i Øst Pommern-Posen og dele af Schlesien til lidt øst for Weichsel indvandrede germanske stammer (Vandiler og Silinger) herskede ligbrænding. De rensede og vaskede knogler blev derefter samlede i en urne med sparsomme gravgaver. Urnerne, der ofte var forsynede med indmodellerede ansigter, blev hensat samlede på familiegravpladser. Fra ca. år +100 - 150 begynder her en overgang til skeletgrave, hvor ligene hele nedlægges i jordgrave.

At udvandrerne kunne krydse Østersøen bevises ved, at der længe før år 0 fandtes søgående både i Skandinavien. Helleristningerne viser både, og i Dan-

mark, på Als, blev en båd fra ca. år ÷300 udgravet, Hjortespringbåden er ca. 13 m lang, 2 m bred med pagajer og plads til ca. 20 mand. Båden var ikke en udhulet træstamme, men sammenføjet af 5 lindeplanker, så det er højst sandsynligt, at der har existeret større typer.

De store fund af sydlandske varer og guldmønter m.m. der er udgravede på Gotland og Bornholm stammende fra tiden før år 0 viser også, at sejlads over Østersøen ikke var noget unormalt.

Såvel ældre, som nyere historikeres påstande om, at hele stammer udvandrer samlet på grund af »Landnot« kan kun i Skandinavien gælde undtagelsesvis og måske for visse perioder, samt sandsynligvis fra Nordtyskland og videre syd på.

De skandinaviske udvandrere kom i hovedsagen til Nordtyskland dråbevis gennem flere generationer. Her samledes de indtil trykket fra nyankomne og overbefolkningen blev så stor, at der måtte søges nyt land mod syd, at vandringen mod varmere og mere frugtbare egne måtte fortsættes.

De nordtyske sandjorder var oprindeligt tyndt befolkede, så en landgang og bosættelse her blev ikke mødt med modstand. Den videre vandring mod syd måtte ske ved at man tiltvang sig vej gennem forholdsvis tæt beboede områder. Dette kunne kun gøres af en talstærk og velbevæbnet gruppe.

De romerske og græske historikeres navne på folkevandringerne, såsom Goter, Kimbrer, behøver ikke at betyde, at det oprindeligt var en samlet stamme af dette navn. Det er snarere et konglomerat fra adskillige stammer. Det romerske navn på det vandrende folk skyldes enten, at denne stamme har været dominerende, eller (og) at anførerne har tilhørt stammen af dette navn.

Der har været stærk tvivl om, hvorvidt de nævnte vandrere ned gennem Europa oprindeligt kom fra Skandinavien eller om de stammede fra Nordtyskland, men der er så meget arkæologisk fundstof, sprog, sagn, skikke, love osv, der gør det sandsynligt, at de græsk-romerske versioner om oprindelse fra Skandinavien sikkert i hovedsagen er rigtige.

4. Barderne. Den ældste skandinaviske udvandring, som vi med nogenlunde sikkerhed kan tidsfæste og følge er Bardernes. Nogle steder omtales de først som Winniler, dette kan muligvis have været deres ældste navn, men mere sandsynligt er, at det var navnet på en af de grupper, der sluttede sig til udvandringen, se senere Bardernavnet.

Ved datering af fundet husgeråd m.m. karakteristisk for dem, har man lokaliseret dem i Øst Holsten og Mecklenborg mellem år ÷400 og ÷100.

Der er en genstand, der er så speciel for Barderne, at man kalder den et »Leitmotiv« (Kendetegn) for dem. Det er et spænde, en art sikkerhedsnål, der kun er fundet på de steder, hvor man med sikkerhed ved, at der har boet Barder, og *ingen andre steder*, se kortene 2 a og b. De tyske arkæologer kalder derfor dette spænde for »Barderfibel«. Danske arkæologer kaldte først de i Sønderjylland fundne eksemplarer af spændet for »det fremmede spænde«, senere blev det ændret til »Hannoverspændet«, da hovedantallet af spænderne er fundne i denne egn.

De i Pommern og Vest Preussen fundne grave med Barderspænder er ældre end de i Holsten, formodentlig fra tiden om ca ÷500. De, der er fundne på Gotland og Øland menes at være endnu lidt ældre.

Spænderne fra Øst Holsten - Mechlenborg er som sagt tidsfæstede til ca. år ÷400 - ÷100, de i Sønderjylland fundne er fra et sted mellem år ÷200 til år 0. Nøjagtigere tidsfæstelse har ikke været mulig.

Bardergravene syd for Elben i Bardegau, Lüneborg er ved hjælp af andre gravgaver, karakteristiske for Barderne tidsfæstede til efter år ÷100 og op til et par hundrede år efter 0. Endnu yngre spænder er fundet i Sydtyskland og Norditalien, hvor navnet Lombardiet = Longobardiet minder om deres erobring af landet.

Arkæologerne, Brdr. Schwantes fortæller i »Vorgeschichte des Regierungsbezirks Lüneburg«, Bremen 1914 om Barderfiblen og dens udbredelse.

Den kendte tyske arkæologiprof. Schuchardt i »Vorgeschichte von Deutschland«, 1943 skriver »Barderfibel...hauptsächlich im unteren Elblande, im Lüneburgischen bis nach Schleswig-Holstein. Ähnliche Formen bis nach Schweden... So wird die viereckige Fibel als eine Besonderheit der Longobarden zu betrachten sein«. Han henviser iøvrigt til Brdr. Schwantes.

Den tyske historiker, Prof. W.Seelmann fastslår, at -inge endelserne i stednavne er typiske i Bardegau -Lüneburg, hvor Barder længe boede.

Iflg. prof. Johs. Steenstrup er der et tæt bælte af -ing(e) endelser i hele Barwith syssel og kun få i Sønderjylland uden for dette syssel.

Af disse fund slutter man, at da klimaforværringen begyndte om år ÷500 er grupper fra Sverige, navnlig fra de sydøstlige udkanter samt fra Gotland og Øland sejlede over Østersøen til vest for Weichselseldeltaet, her bliver de gennem nogle generationer og blander sig med de lokale indbyggere, hvorefter de enten frivilligt eller tvungne af efterfølgende indvandrere fortsætter mod vest.

I ca. 300 år boede de i Øst Holsten og Mechlenborg. Da den eller de stammer, der boede om Nedre Elben (Teutonerne) helt eller delvis slutter sig til

Kort nr. 2 a:
Barderspændets fundsteder. Oversigtskort.

Kort der viser udbredelsen af Barderspændet (angivet ved +) før år 0, ifølge den tyske arkæolog, professor W. Wegewitz.

Barderspændet i Danmark, nu kaldet Hannoverspændet. Tidsfæstet i Sønderjylland et sted mellem år ÷200 og år 0.

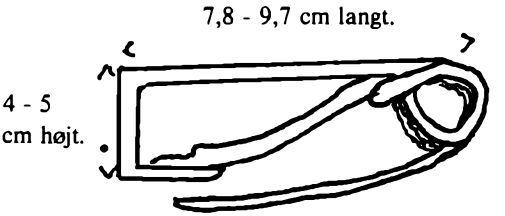

Kort nr. 2 b.
Barderspændets fundsteder.

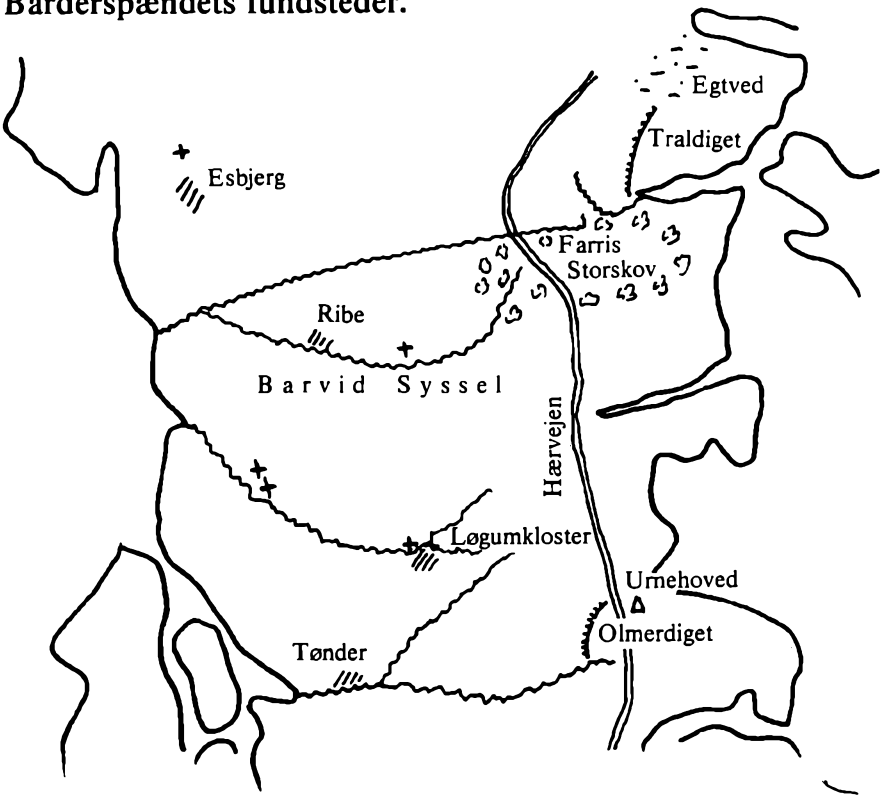

Professor W. Wegewitz kendte kun 4 spænder i Sønderjylland, men der er senere fundet 1 til.

Ifølge Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1916, kaldes en gruppe på 5 spænder, fundet i Sønderjylland, først for "den fremmede gruppe" (ikke nordgermansk), senere "Hannoverspændet".

Fundsteder:

1: Esbjerg Flyveplads
1: Syd for Hygum ved Rødding
2: Ottersbøl ved Brede Å
1: Vestermølle ved Løgumkloster

Spændet skal iflg. prof. W. Wegewitz og brdr. Schwantes samt prof. Schuchard findes overalt, hvor der har boet Barder - og ingen andre steder.

Kimbrertoget ca. ÷120/115 og egnen bliver tyndt befolket, indvandrer hovedmassen af Barderne i området syd for Elben, medens samtidig en mindre gruppe vandrer op i det nu omtrent folketomme Jylland, se Kimbrerne.

Den romerske hærfører Tiberius fører år +5 en flåde og en hær til Nedre Elben. De på sydvestbredden af floden i Lüneborg om Bardowick boende Barder trækker sig tilbage til nordøst bredden.

Dette er formodentlig første gang, at Romerne kommer i direkte kontakt med Barder. Den romerske forfatter Lucan (år +38-65) kalder dem kun Barder, ikke Langobarder.

Sidst i +100-tallet søger en Barderstyrke fra Lüneborg at gennembryde den romerske forsvarslinie mellem Donau og Rhinen. Det mislykkes.

Et par hundred år senere, da Romerriget vakler, vandrer Barderne fra Lüneborg mod sydøst og over Alperne. De opretter ca. år 570 et kongerige på den norditalienske Po-slette: Lombardiet.

5. Stammens navn. Prof. Kr. Hald gør i »Vore Stednavne« opmærksom på, at Bardh kan betyde udkant, rand. På Gotland findes endnu navnet Habartlinger, der måske betyder en stamme, der bor her i udkanten af landet. Barth findes også i to danske sysselnavne: Åbo-syssel hed Ahbarth, de der boede langs randen af Gudenå. Desuden i Barwithsyssel, de der bor langs Kongeå - Ribeå. Om dette syssel senere.

Den ene mulighed for Bardernavnet er altså, at de stammer fra randen af Sverige: Gotland, Øland og kysten indenfor og sydfor. Winnilerne har så måske været en af de stammer, hvorfra en stor del af udvandrerne kom.

Den anden mulighed nævnes af historikeren Palle Lauring. Han formoder, at navnet stammer fra deres hovedbevæbning, langøkser eller lange spyd med økse, og han henviser til Hellebarderne. Prof. Suhm (ca. 1770) havde allerede samme ide. Den norske skjald Ejvind Skaldaspiller nævner et par gange Lang-barther, lange økser, der blev brugte i Norge, men det er ganske vist langt over 1000 år efter at stammen fik Bardernavnet.

Den tredie mulighed kan ignoreres, men jeg nævner den blot, fordi den stadig findes i visse historiebøger.

Før et slag klæbede Barderkvinder hår på hagen som skæg for at kunne deltage i kampen sammen med mændene, hvorpå Odin spurgte: »Hvad er det for lange barder«.

Hvornår de overhovedet fik navnet Langobarder er et andet og interessant problem.

Som nævnt omtales de af en romersk forfatter år ca. +60 kun som Barder. Den romerske senator Tacitus omtaler i sit skrift »Germania« ca. år +100 stammen Langobarder, »der er få, men berømte på grund af deres vovemod i kamp«. De hører iflg. Tacitus til den svebiske folkegruppe.

Om Tacitus troværdighed se senere, men på den anden side, ved vi ikke, hvad Tacitus oprindelig skrev. Hans Originalskrift er tabtgået. En afskrift kendes først fra ca. år. 850. En afskriver kan have læst »Laccobarder«, troet det var en skrivefejl og retter det til Langobarder, hvilket navn stammen førte fra omkring år 400/500. Men dette er kun en teori.

Noget mere troværdig forekommer mig den græske geograf K.Ptolemaios, som vi ganske vist også kun kender i afskrifter lavet i Orienten mellem år +150 (Ptolemaios skrift) og +1200. Ptolemaios kalder stammen for *Lakkobarder* både i teksten og i de ældste kendte af hans kort, nu opbevarede i Vatikanets arkiv.

Der er meget, der taler for, at stammen oprindeligt og op til lidt efter år 0 hed Barderne, men at de efter Tiberius kontakt med dem år +5 - 7, af Romerne blev kaldte »Flodbred-barderne« Laccobarderne, fordi de boede på Elbens bredder. Måske har den romerske flådeafdeling, der af Tiberius blev sendt nordpå rundt om Skagen, truffet den anden Bardergruppe omkring Ho bugt, og for at skelne de to grupper fra hinanden kaldt den ene flodbredbarder, den anden havbarder (Hadbarder).

Dr. phil. Gudmund Schütte har to (ikke helt samstemmende) teorier. Dels skriver han, at NG i Langobarder på latin, på græsk bliver til GG, der af Ptolemaios læses som CC, da græsk ingen C har, skriver Ptolemaios KK (Lakkobarder). At G'et kan læses som C er rigtigt, men hvordan et N kan læses for et C er svært at forklare.

Men desuden skriver Schütte, der i Vatikanet må have set de ældste kendte kort, at Ptolemaios på sine kort har Lakkobardoi, der på de latinske kort bliver til Laggobardoi og derefter til Langobarder.

Da stammen senest fra ca. år 500, da den mellem Theiss og Donau kæmpede mod Herulerne, er kendt under navnet Langobarder er der noget hos Schütte, der halter. Stammen har sikkert ændret navn fra flodbredbarder til langøksebarder, dengang den forlod Elbbredderne og drog syd på.

Det er Prof. Kuhn i Kiel, der har æren for ovenstående teori: Ptolemaios har ret, Romerne bruger navnet Laccobarder for at skelne dem fra Hadbarderne (Heathobarden) lig havbarderne, havbredsbarder.

Prof. Lukman kalder Hadbarderne for Kampbarderne, idet Heatho på

angelsaxisk betød kamp. Han mener, at Hadbarderne er de Barder, der bliver i Lüneborg, Bardegau, efter at hovedmassen af stammen er draget mod syd.

Lukman og Kuhn kan ikke begge have ret. Som vi senere vil se, kæmpede Daner og Hadbarder ca. år 500, og en Danerstamme boende i Jylland eller Sjælland kan ikke føre krig mod en stamme på Elbens sydbred.

6. År +166 søgte en gruppe Barder (Romerne skriver 6000, hvad der med erfaringerne fra Kimbrerhistorien sikkert er stærkt overdrevet) at forcere det romerske forsvar mellem Donau og Rhinen, men afvises. År 233/34 lykkedes det Alemannerne (Sveber, Hermundurer m.fl.) at bryde nævnte linie og nå frem til – stedvis over – øvre Rhin. De drives dog år 357 igen bort af Romerne i et slag ved Strassbourg. Skønsmæssigt kan man altså sætte Barderstammens vandring fra Lüneborg mod sydøst til ca. år 400. På sletten mellem Theiss og Donau opretter de et rige, besejrer i 2 slag år 494 og 505 Sydherulerne, men fordrives år 568 af Gepiderne. De indvandrer på Posletten, hvor de har et rige til Karl den Store år 773 erobrer det.

Navnene Bardegau og byen Bardowick i Lüneborg er sikkert minder om Bardernes ophold der. Da Saxerne umiddelbart efter at hovedmassen af Barderne er vandrede mod syd, besætter Lüneborg, kan der ikke, som Prof. Lukman mener, sidst i 400-tallet og først i 500-tallet have bestået et selvstændigt Hadbarderrige her.

Om navnet Bardenfleth, nordøst for Oldenborg, har nogen tilknytning til Barder, vides ikke. Bardowie i Skotland ved Glasgow har sikkert ikke.

Den ældste skrevne Longobarderhistorie er »Fredegard Chronik« fra ca. år 650, medens endnu det longobardiske rige i Norditalien bestod.

Fredegards kronik er i virkeligheden skrevet af 3 munke, den ene efter den anden, og hedder »Origi Gentes Longobardorum«. Desværre kender vi den ikke i original. Omkring år 800 skrev munken Paul Warnefried, kaldet Paul Diaconus, selv af longobardisk adelsslægt, en »Historia Longobardorum«.

Paul blev munk i klostret Monte Cassino og var i en periode midt i 780-tallet »Kulturminister« (undervisning m.m.) hos Karl den Store. I denne periode indsamlede han materialet til sin historie, herunder sikkert også Fredegard kronik. I klostret skrev han så indtil sin død 797 sin historie.

Paul Diaconus fortæller at grundet på misvækst i Sverige efter klimaforværring blev 1/3 af stammen (navnlig af de yngre) ved lodkastning udtaget til udvandring. Dette skete under ledelse af to fyrster (høvdinge) og deres kloge moder. Udvandrerne »passerede« (kom fra ?) Gotland, Maringa (Møre på

Kimbrenes formodede rute år ÷115 - 101.

Kort nr. 3:

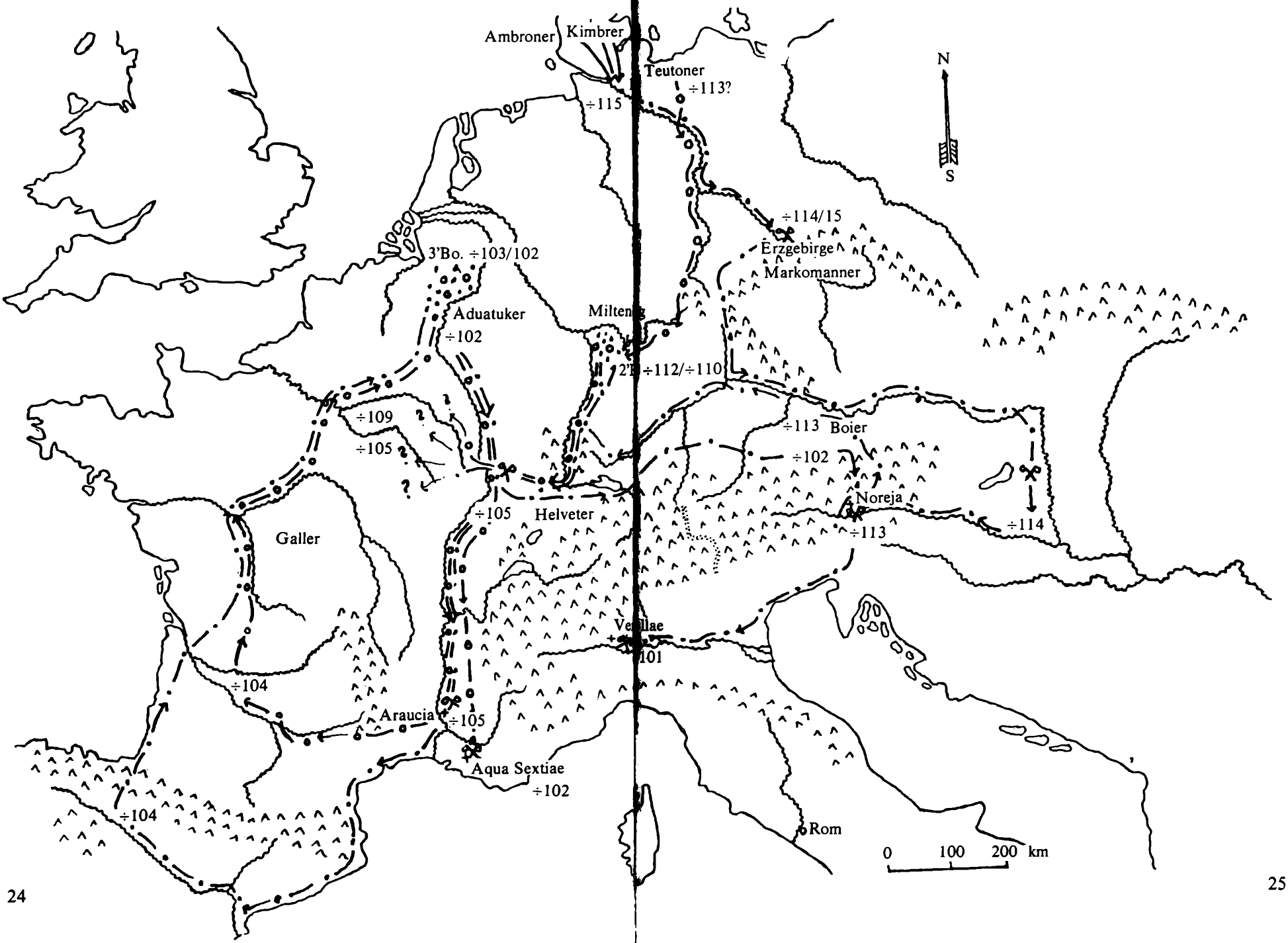

Sveriges sydøstkyst), Blekinge og Scoringa (Skåne), hvorefter de sejlede over Østersøen til dennes sydkyst, hvor de boede i lang tid, medens deres antal vokser. Grundet nyindvandrere (vist Vandaler og Burgunder med hvem de nævnes i kamp) tvinges de mod vest.

Deres ophold i Øst Holsten-Mecklenborg og derefter Lüneborg har jeg allerede omtalt. Derefter viser fund af Barderspænder og andre for dem karakteristiske genstande deres vej gennem Bøhmen, Ungarn til Norditalien.

Saxo har (formodentlig fra Paul Diaconus) omtrent samme historie, men tidsfæster den langt senere.

Foruden Barderfiblens markering af stammens vandring, nævner de svenske forskere Almgren og Nerman slægtskabet mellem andre spænder fundne på Gotland og i Skåne fra tiden ÷500 og med lignende fundne et halvt årtusind senere i Nordvesttyskland og i Jylland. Helt op til kort før år 0 påvises en forbindelse fra Gotland og Sydsverige til Nordvesttyskland og Nord-Sønderjylland. Så afbrydes forbindelsen. De to forskere ser heri en sammenhæng med Bardervandringen.

Der er også påvist en mærkelig lighed mellem Gotlands love og Longobardernes.

7. Hadbarderne. Der er fundet 5 Barderspænder i egnen Esbjerg - Løgumkloster. 4 ansete tyske arkæologer hævder, at dette spænde kun findes, hvor der har boet Barder, altså afviser, at Spænderne kan være kommet dertil ved handel.

Grunden til, at Barderne i almindelighed og nu Hadbarderne i særdeleshed behandles så grundigt er, at disse sidste spiller en betydelig rolle i et af Danerrigernes historie og for dette riges lokalisering.

I tiden om år ÷120 må klimaet i Norden have været ekstra dårligt med stormflod, regn og misvækst. Dette foranlediger en masseudvandring mod syd, bl.a. tømmes den kimbriske halvø (Jylland) for størstedelen af sin befolkning.

Da klimaet en eller et par menneskealdre senere bliver bedre, ligesom suges andre stammer (vestgermanske) op i det opståede vacuum.

Efter min teori er Hadbarderne (en gren af Barderne i Øst-Holsten) en af de stammer, der vandrer nordpå. Se iøvrigt afsnit II, Ptolemaios. Om deres navn så betyder Havbarder eller Kampbarder kan være ligegyldigt, de boede ved havet og kæmpede bravt mod Danerne.

De 5 spænder i Sønderjylland tjener til at lokalisere, at her har boet en gren

af Barderne, formodentlig de, der blev kaldt Hadbarderne. Nogle af disses gerninger, specielt deres forhold til en gren af Danerne, belyses af to gamle skjaldekvad.

Widsithkvadet anses af mange ansete historikere for at give et værdifuldt og temmelig korrekt billede af Nordeuropa om år +400-500. Iflg. Svenskeren Sunden er det skrevet mellem årene 550 og 650, iflg. Kemp Malone om år 650 og iflg. andre først om år 700, men i alle tilfælde før de frankiske og anglosaxiske skrifter. Inden det blev nedskrevet er det sikkert reciteret af en skjald i en konges hal, vistnok det angliske Mercia.

I kvadet står (i Gudm. Schüttes oversættelse):

»Hrodvulf og Hrodgar, de to holdt længe
fred tilsammen, Brorsøn og Farbror,
siden drev de bort Vicinga slægt(er),
og de Ingjalds Od nedbøjet,
forhugget ved Heorot Hadbardernes magt«.

Prof. Lukman afviser ganske at kvadet er historisk, andre mener at disse 4 linier er en senere tilføjelse uden at sige fra hvor sent.

Prof. A. Olrik udlægger disse linier således: Hrodvulf (Rolf Krake) og hans farbroder (kong) Hrodgar (Roar) kæmper mod vikinger og mod Hadbarder ved kongeborgen Heorot (Hjort, Hjart), men både den engelske historiker Kemp Malone og svenskeren Wessen mener, at Vicingerne er lig med Hadbarderne, men begge lokaliserer disse i Bardegau uden at gøre rede for, hvordan Hadbarder fra Elbens sydbred (der var erobret af Saxerne) kunne kæmpe mod de danske Skjoldungekonger. Under Danerne i afsnit III kommer jeg nærmere ind herpå.

Lakkobarderne forlader Lüneborg før år +400. Kampene mellem Hadbarder og Daner finder sted sidst i 400-tallet eller først i 500-tallet. Hadbarderne må altså være blevet tilbage, men hvor ? Indenfor rækkevidde af Danerne.

Det andet kvad, *Beovulfkvadet,* der også omtales nærmere i afsnit III, er fra ca. år 700 og omtaler, at kong Roar søger at få sin datter Freawaru gift med Hadbardkongen Ingeld Frodesøn for at skabe udsoning og fred mellem de to stammer efter mange års kampe, hvor både Ingelds fader, og Roars fader og ældre broder er faldne.

Under bryllupsceremonien opdager en Hadbardkriger, at en af Freawarus danske ledsagere bærer Ingelds faders (Frodes) våben. Dette er en oplagt hån mod Hadbarderne og i stedet for bryllup kommer det til fornyet krig.

8. Hvorfor bosætter en stamme sig netop i Barwith syssel (Sysselbetegnelsen er sikkert senere), det eneste syssel, der strækker sig fra Vesterhav til Østersø (Lillebælt). Det kan være en tilfældighed, men det kan også have været med god grund.

I Geschichte Schleswig-Holsteins skriver prof. H. Jankuhn, at i romersk Jernalder (år 0 til +400) var Ribe den foretrukne handelsvej tværs over den kimbriske halvø. Vel at mærke den handelsplads der lå ved Ribe ås og Kongeåens fælles munding nu Knudedybet mellem Fanø og Manø, over 20 km vest for det nuværende Ribe. Først efter år ca. 650-700 vinder handelsruten Ejder - Trene - Sli den altbeherskende betydning. Prof. E.Wessen skriver, at Ribeå - Gramå - Nørreå var en meget brugt handelsvej øst - vest for at undgå den jydske vestkyst og Skagen. Curt Weibull skriver i »Källkritik«, at færdsel nord om Skagen og ned langs den jydske jernkyst var for farlig dengang. Først om år 1250 nævnes skibsfart nord om Skagen, og han mener, at den ikke er meget ældre.

Personligt tror jeg - efter et kortstudium - mere på linien Kongeå - Koldingå, da her »Slæbestrækningen«, det stykke, som enten bådene skulle slæbes, eller varerne transporteres over land fra en båd til en anden, her er både kortere og jævnere end stykket fra Nørreå til Tapså, men kun en detailundersøgelse af de forskellige åers dybder (mindst 50 cm nødvendigt) kan afgøre sagen. Af disse to mulige færdselsårer løber den ene tæt nord om, den anden tæt syd om Farris Storskovs vildnis.

Det er derfor naturligt, at en stærk stamme, der indvandrer mellem år ÷100 og 0 sætter sig fast langs denne dominerende handelsvej og her opkræver afgifter. I tiden før år ca. 600 har denne rute sikkert været lige så indbringende som den senere Sli - Ejder med Hedeby blev det.

Der er andre indicier for en indvandring om år 0. I området øst for Ho bugt og mod syd til Ribe har arkæologiske udgravninger vist, at der i tiden fra ca. år 0 til ca. år 400 har fundet en kraftig befolkningstilvækst sted, huse bygges og ny landsbyer anlægges.

Barwith syssel var i sin vestlige ende åbent land. I øst strakte Farris Storskov sig fra noget syd for Kolding fjord - Hejlsminde til en halv snes kilometer øst for Ribe. Deraf navnet: with = skov.

Som nævnt besejrede Danerne ca. år 500 Hadbarderne (angel-saxisk: Heatho-Beardna), hvad blev der så af de overvundne? Anglerne udvandrede i sidste fjerdedel af 400-tallet og bosatte sig i Øst England, de nordligste Angler, blandede med Chauker, boede syd for Tynefloden i et rige kaldet

Deira. Nord for denne flod har arkæologer lokaliseret et uidentificeret folk i et rige kaldet Bernicia. Den engelske arkæolog Hodgkin understreger, at gravgodset nord og syd for Tyne er vidt forskellige, dvs det stammer fra to helt forskellige folk.

Rigerne Deira og Bernicia lå i bitter strid i ca. 100 år. År 593 forenes de to riger ved ægteskab til riget Northumbria, men i flere hundred år derefter er der indre splid i dette rige.

Riget Bernicias hovedplads hed Ho-wick (Ho-vig) og Hadbarderne udvandrede fra Danmark fra Ho-bugt. Dette navn er, iflg. prof. Hald ældgammelt.

Hadbarderne kæmpede i mindst tre generationer mod Skjoldungedanerne i 400-tallet. Danerne formodes at være landede på Lillebælts vestkyst og herfra invaderet handelsruten. Dette begrunder Hadbardernes voldsomme forsøg på at fordrive dem. Nærmere om disse kampe se afsnit III.

Historikere har i tidens løb fremsat forskellige teorier om, hvor Hadbarder og Skjoldungedaner boede.

En historiker, der stadig har Skjoldungerne i Roskildeegnen, vil anbringe Hadbarderne et sted på Sjælland, andre lader dem bo i Mecklenborg og - over Østersøen - kriges med Danerne på Sjælland, men de overser, at de arkæologiske fund viser, at der efter år ÷100 ingen Barder bor i Mecklenborg. Prof. Wessen understreger udtrykkeligt i en studie over de nordiske folkestammer i Beovulf, at efter år 0 er der ingen Barder ved Østersøens sydkyst, og at intet iøvrigt tyder på, at de nordtyske Barder var en søfarende nation.

Den norske historiker S.Bugge mener, at de angelsaxiske digte (Beovulf m.fl.) skildrer Danernes kampe mod Barderne ved Elben (i Lüneborg). Han overser både, at Barderne havde forladt dette område mindst 100 år før de omtalte kampe har fundet sted, og han forklarer ikke, hvordan Barder fra Elben kan angribe Danernes borg på Sjælland eller andetsteds, eller omvendt, hvordan Skjoldungerne kan komme ned til Lüneborg.

Gudm.Schütte anser Langobarder og Hadbarder for identiske, blot en poetisk omskrivning. Dette benægter prof. Müllenhof, der skriver, at det var to stammer eller måske to grupper af samme oprindelige stamme.

9. Mellem Bardernes udvandring og Kimbrernes må adskillige andre være udvandrede fra Skandinavien mod sydligere egne. Om grunden har været klimaforværringen, overbefolkning og udpining af jorden, eller en kombination af disse eller andre årsager, er mindre væsentligt. Disse stammer og deres

bevægelser influerer meget periferisk på Danernes historie, så jeg behandler dem summarisk.

a. **Vandaler** (lig Vandiler) lokaliseres om år ÷100 i Pommern. Hvorfra de kom er usikkert. Teorien om at de kom fra Vendsyssel kan ikke bevises. Dette Jyllands nordligste del (senere kaldt syssel) fik sit navn af Limfjordens østlige smalle del: Vendlæ, ikke fra en stamme, der boede der. Men selvfølgelig kan landet (fjorden) have givet stammen navn. Urner med ens og særprægede Mæanderruner er fundne både i Vendsyssel og i Vandalområdet i Øst Tyskland. I Sverige er der også en egn med navnet Vendelæ. Da Romerne år +405 forlod Gallien, og Hunnerne samtidig presser på fra sydøst, vandrer Vandalerne (ligesom de andre germanske stammer i Nord Tyskland) mod Vest, krydser den tilfrosne Rhin Nytår 407, vandrer gennem Gallien til Spanien, hvor en del af stammen bliver i det nuværende (V)andalusion, Goterne gav navn til Katalaunien (Gotalaunien). Resten af Vandalerne fortsætter til Nordafrika, hvor deres rige gik i opløsning.

b. **Silingerne** formodes at være kommet fra Sielland til Schlesien omtrent samtidig med Vandalerne. Schielesien er opkaldt efter dem. De indgik i Vandalernes tog til Afrika.

Ptolemaios kort og stammelister viser begge disse to stammer i Øst Tyskland.

c. **Burgunderne.** En stor del af denne gruppe er vist kommet til nordøst Tyskland fra Bornholm (Burgundareholm), men også adskillige fra Sydsverige. Om år +300 følger, iflg. arkæologerne, en ny udvandring fra Bornholm, så mange, at denne ø derefter i lang tid er omtrent folketom. Grunden til denne sidste udvandring kendes ikke. Ptolemaios lokaliserer Burgunderne mellem Oder og Weichsel.
Under Hunnertryk vandrer de samtidig med de øvrige germanske stammer ca. år 400 først til egnen ved Mellem Rhinen, senere til Øvre Rhinen, hvor det senere rige Burgund er en mindelse om dem.

d. **Rugierne.** De omtales af Tacitus. De skal være kommet fra sydvest Norge, fra Rogaland. De slog sig først ned ved Weichselmundingen, men blev af Goterne ca. år 0 drevet mod vest ind i Pommern. Om år 400 fulgte de med de øvrige germanske stammer mod sydvest.

Rügen er ikke opkaldt efter dem, navnet er slavisk. Der er overhovedet ikke bevaret germanske navne i Nordtyskland fra tiden før år +400. Slaverne, der overtog landet, brugte deres egne stednavne.

Tacitus nævner (vistnok ved Østersøkysten) i Nordtyskland en stamme Lemovier (betyder »Gøere«, da Romerne ikke forstod deres bjæffende sprog. De omtales i senere historie som to stammer: Glommerne og Wulfingerne.

10. Kimbrerne. Grundet på deres kampe mod Romerne, har disses historieskrivere overleveret os adskillige beretninger om de nordgermanske stammers tog ca. ÷115 til÷101 gennem Mellemeuropa, ikke alle lige tilforladelige.

Nutidens historikere sammenfatter beretninger til, at et par stammer fra det nordlige Jylland: Teutoner fra Thy og Kimbrer fra Himmersyssel udvandrer grundet på naturkatastrofer. År ÷ 102 og ÷ 101 bliver hhv. Teutoner og Ambroner (fra Sønderjyllands vestkyst) og Kimbrer slået af Romerne i to slag, hvori der dræbes og fanges hhv. 280.000 og 180.000 personer. Ialt skulle således en lille ½ million mennesker (nogle slap hjem) være udvandrede fra halvøen Jylland. Danske historikere mener dog, at antallet er noget overdrevet, prof. Brøndsted f.eks. sætter udvandrertallet til ca. 300.000. Prof. Bjerrum mener, at udvandrerne ikke kom fra Jylland, men var Kelter fra Elbmundingen.

Hvis det er fakta, benægter jeg fakta.

Den ældste kilde om »Kimbrer«toget, som vi har, er skrevet af den græskfødte historiker Poseidonius (÷130-÷40), der i Italien selv har talt med nogle af de fangne Germaner. Kimbrerne fortalte, at de var udvandrede fra et land, der efter deres beskrivelse må have været halvøen Jylland, der derefter af Romerne kaldtes den Cimbriske halvø (på græsk: Kimbriske). Udvandringen var foranlediget af stormfloder, uvejr og misvækst.

Poseidonius skriver:

»Den største og mest stridbare del af Kimmererne bor ved Verdens ende, ved det yderste hav, et land med skove så skyggefulde, at solen ikke trænger ned. Herfra rykker Kimmererne mod Italien, senere blev de kaldt Kimbrer«.

Iflg. Poseidonius var det ikke alene beboerne i de nordlige egne af Jylland, der led nød og udvandrede. Kimbrer var et sammelbegreb for alle beboerne på halvøen, dvs både i Nørre-og Sønderjylland.

Teut betyder bare »Folk«. Om nogle af Kimbrergruppen blev kaldt Teutoner er uvist. Den græske geograf Pytheas (se afsnit II) skrev år ca. ÷325, at Teutonerne boede i, hvad vi nu vil kalde Vest Ditmarsken og på det senere bortskyllede land vest herfor. Ptolemaios har ca. år +100 Teutonerne i Øst Holsten.

Før Poseidonius var det den almindelige opfattelse i Sydeuropa at nord og øst for Gallien boede Kelter, øst for dem Scyter helt over til Sortehavet. Poseidonius var, såvidt bekendt, den første, der brugte betegnelsen »Germaner« som samlebegreb. I et skrift fra år ÷70 udskiller han dem fra Kelterne og skriver at Germanerne bor øst for Rhinen og nord for den hercyniske skov (Egeskov på keltisk), der lå vest for Erzgebirge (Böhmen) og langs Mainfloden. Øen Scatinauia rager ind i sinus Codanus (Østersø + Kattegat), der mod vest begrænses af den kimbriske halvø, hvis nordspids kaldes Tastris.

11. Grundet på de ovennævnte romerske fantasital på Kimbrer m.fl. som danske historikere omtrent tror er rigtige, er det nødvendigt med nogle *regnestykker.*

a. Befolkningstal. Den jydske halvø fra Ejdern mod nord (Kimbreområdet) omfatter idag ca. 35.000 kvkm, for 2000 år siden sandsynligvis over 40.000 kvkm. Hvis vi er meget optimistiske, kan vi regne med 25.-30.000 ernæringsduelige (se pkt 3), iflg. Adam af Bremens beskrivelse fra år 1070 var der ikke så mange.

Af de nævnte godt 40.000 kvkm var Thy med Mors ca. 1800 og Harudeområdet i Østjylland kan kun gættes til ca. 5000 kvkm, måske mindre.

Som tidligere nævnt, har tyske arkæologer beregnet befolkningstallet i Slesvig-Holsten ca. ÷100 til 1,5 person (voksne og børn) pr. ernæringskvkm. At dette tal ikke er for lavt, viser beregninger af den fynske arkæolog, Dr.phil. E.Albrectsen, der viser, at der i tiden ÷100 til 0 på de fynske 3000 kvkm boede ca. 800 - 1000 personer lig 0,5 - 1 person pr. ernæringskvkm.

Holder vi os til de højeste befolkningstal, boede der i Kimbreområdet ca. 40-45.000 personer, heraf ca. 10.000 krigere (voksne mænd). Af beboerne kan højst 1800 (450 krigere) have været fra Thy, denne gruppe kan ikke have givet navn til en hær. Af Haruder var der højst ca. 5000, heraf ca. 1200 krigere. De romerske tabstal får os til at sætte udvandrer-% så høj som muligt, dvs at højst 30-35.000 Kimbrer er udvandrede, 1/10-del af Prof. Brøndsteds skøn.

Det af Ptolemaios-Teutonerne beboede område i Østholsten og Mecklenborg kendes ikke, det kan have været ca. 20.000 kv.km lig ca. 20.000 personer. Ambronernes område fra Amrum i nord til Elben i syd må vi også skønne om, da vi ikke ved hvor langt landet gik i vest, måske var det 7.500 kv.km med ca. 7.500 beboere. En stormflod vil have raseret navnlig Ambronernes land, mindre Teutonernes, så sætter man Harudernes udvandring til næsten 100% og Teutonernes til 66%, så har vi i hvert fald en basis.

Da romerske skribenter kun nævner Kimbrer i årene ÷114 og ÷113, tror jeg, at Teutoner-Ambroner først slutter sig til udvandringen senere (se senere).

b. Forplejning. Verdens Sundheds Organisation regner, at 2000 kalorier pr. dag er tæt ved eksistensminimum i vort klima. Gennemsnitligt får beboerne af Nordeuropa og Nordamerika 3000 til 3300 kalorier pr. dag nu. I troperne ligger gennemsnittet på noget over 2000 med sådanne minima som Øvre Volta 1710 og Haiti 1730. Man kan vist roligt gå ud fra, at en vandrende Germanergruppe med den tids klima måtte have i hvert fald 2000 kalorier pr. person.

Hvis man regner med, at halvdelen af behovet under marchen kunne dækkes ved jagt, fiskeri (i floder), indsamling af bær m.v. (ikke meget under vintermarch), køb og plyndring, kræves dog, at 1000 kalorier pr. dag pr. person måtte medføres på kærrer, f.eks. korn, ærter, bønner. 10 måneders behov for 25.000 personer kræver 5000 oksekærrer a 500 kg proviant + en lignende vægt af plove, husgeråd, reservesager, våben o.l.

Toget marcherer fra efterår til næste forår: ca. 120 marchdage a ca. 15 km, standser, rydder jord, hvis det ikke er muligt at fordrive beboerne, pløjer, sår og høster, hvorefter marchen kan fortsætte. Til de nævnte 25.000 personer, heraf ca. 6-7000 voksne mænd og et lign. antal arbejdende kvinder, samt nogle tusind børn, der er så store, at de kan lede okserne foran ploven, kræves mindst 25 kvkm ryddet opdyrkelig god jord for at skaffe føden til de næste 10-12 måneder.

Der måtte marcheres i flere kolonner og i grupper, en kolonne med 5000 oksekærrer fylder 75 km (fra Kolding til Kruså). Det har været svært hver sommer at skaffe areal nok i det skovdækkede Germanien-Gallien, dette er sikkkert også grunden til at (os bekendt) 3 steder er der blevet efterladt større grupper, måske mindre flere steder.

Ved beregning af det areal, der kræves for at skaffe et tilstrækkeligt høstud-

bytte, har jeg regnet med 5 fold, hvad der vist er i overkanten af hvad der kunne præsteres år ÷100. År 1847 høstedes i Danmark 7 fold, ca 900 kg rug pr. ha. Vand: Selv under vintermarch kræves mindst 3 liter vand pr. person pr. dag og mindst 30 liter pr. okse, ko og hest, ialt ca. 500 kubikmeter vand pr. dag. Udvandrerne var tvunget til i hovedsagen at marchere langs floder.

Hvis historikerne ikke vil tro på de af mig beregnede befolkningstal, at Jylland, Holsten og Mecklenborg langt fra var i stand til at præstere et udvandrertal på 300.000 personer, så må de nævnte krav til forplejning og vand vise umuligheden. Og de romerske tal på i hvert fald dræbte, tyder kun på mænd. Tallet på fanger kan omfatte nogle mænd, men hovedsageligt kvinder og børn.

12. Marchen. Hvornår Kimbrertoget »begynder« kan ikke siges sikkert. Tacitus (ca.år +100) skriver i 37. kap. af sin bog om Germanerne: »I samme havbugt (Helgolandsbugten) helt ude ved oceanet, bor Cimbrerne. Deres stat er idag lille af størrelse, men vældig af anseelse. Vidt og bredt findes endnu spor af deres svundne storhed. På det ene eller andet sted på bredden (af Elben) er der vældige lejranlæg, ud fra hvis omkreds man kan få et indtryk af folkemassens størrelse og arbejdsstyrke samt vished for deres så store udvandring.«

Nu har Tacitus selv aldrig været i Germanien og støtter sig på udsagn på 2. eller 3. hånd. Nogle historikere tager Tacitus samt Tiberius møde år +5/6 med Kimbrer ved Elben som bevis for, at Kimbrertogets udgangspunkt var her.

På en måde har de ret. Jeg anser det for mest sandsynligt, at efter stormfloder m.m. siver grupper af beboere fra den cimbriske halvø syd på mellem år ca. ÷120 og ÷115. Goterne (dvs diverse stammer fra Sverige) siver over Østersøen til de i Nordøsttyskland bliver så mange, at de kan tiltvinge sig adgang mod syd.

Efteråret ÷115 er tallet så stort, at tinget beslutter marchen mod syd. I grupper vandres langs Elben, i forreste gruppe flertallet af ugifte krigere, de er isbryderen.

Toget kan ikke bevares som hemmelighed. Der hvor Elben bryder gennem Erzgebirge (Ptolemaios: Sudeti Montes) møder togtet en hær af Markomanner. Toget drejer mod vest og syd langs Naabfloden til Donau.

År ÷114 fortsættes langs Donau. Et sted mellem Donau og Drau, se kortet side 24-25, må Kimbrerne kæmpe mod Skordiskerne for at opnå en plads til at »oversomre«.

Efteråret ÷114 fortsættes marchen, dennegang i vestlig retning op ad Draudalen. Omtrent der hvor man har oversomret ligger en »by« kaldet Teutoburgium af Romerne, om dette er en erindring fra Kimbrertoget, ved jeg ikke. Teut betød »folk« og kan have været så mange.

I sommerens løb må førerne af Kimbrerne (romerske skribenter nævner her kun Cimbrer) have kontaktet den romerske konsul i Noricum om at få anvist bosteder. Denne har lovet dem det og sendt vejvisere for deres fortsatte march. Dette er fastslået af romerske historikere. Det er også den eneste forklaring på, at Kimbrerne vover sig ind i ukendte bjerge, medens der lige i syd er åbent land.

Konsul Carko lægger sig med sin hær i baghold og vejviserne fører Kimbrerne dertil. Hvor slaget nøjagtigt fandt sted er uvist, Romerne kalder det slaget ved *Noreia* i begyndelsen af *år ÷113,* men Noreia ligger inde i bjergene i en lille sidedal til Drau. Slaget fandt sandsynligvis sted i nærheden af Klagenfurt i Draudalen syd for Noreja. Kimbrerne slår den romerske hær.

Problemet er derefter i hvad retning Kimbrerne fortsætter. Af respekt for Romerrigets magt, udnytter de ikke sejren til at marchere ind på Posletten. De har rimeligvis fået underretning om, at Teutonerne og Ambronerne enten er på march mod syd eller allerede venter ved Mainfloden.

Sletteboerne Kimbrer kan have fortsat mod vest ad Draudalen til Brennerpasset og her drejet mod nord, mere sandsynligt er, at de enten straks drejer mod nord ad nogle smådale, eller at de går noget tilbage og tager Murdalen mod nord (forbi Graz) til Donau.

Ankommen i Donaudalen, som de jo kender fra året i forvejen, må tiden være så fremskreden, at der »oversomres«, pløjer, sår og høster.

Efteråret ÷113 fortsættes marchen op ad Donau, enten helt til Rhinen, eller - hvis vejvisere havdes - ad småfloderne mellem Main og Donau (der er Neckar, Jagel m.fl.).

Foråret ÷112 støder Kimbrerne til Teutoner og Ambroner i området syd for Mains indløb i Rhinen. Da toget ÷110 fortsætter, må der være blevet efterladt en ret betydelig gruppe, der var trætte af denne omflakken.

Ved Miltenburg am Main har man fundet en høj granitsøjle med indskriften: »inter Teutones. C.A.H.«, der af arkæologerne udlægges som: »Teutonernes område, Cimbrer, Ambroner, Haruder«. I hvert fald til år +100 har man her fastslået, at en nordgermansk gruppe boede (Prof. C.Schuchardt).

Følgende tjener til at sandsynliggøre, at en dominerende del af den efterladte gruppe var Haruder.

Ca. år ÷174 var Sueberne (hovedstamme Semnonerne) brudt op fra Oderegnen, ca. ÷100 var de i Thüringen og noget senere i det nuværende Swaben. Ca. ÷60 bad en keltisk stamme i Gallien Suebernes »hærkonge« Ariovist om hjælp. På basis af romerske oplysninger sættes Ariovists hær til ca. 120.000 mand, heraf 24.000 Haruder. Militærhistorikeren, Prof. Delbrück, reducerer disse tal til ca. 15.000 Sueber, 3000 Haruder samt 7 - 8000 Galler. Romerne drev Ariovist tilbage øst for Rhinen ÷58. På det »Monumentum Ancyranum« (Tyrkiet) som kejser Augustus lod opstille, står bl.a., at Kimbrer, Haruder, Semnoner og andre germanske folk *fra samme egn* bad ved gesandter om mit og det romerske folks venskab.

Da Semnonerne boede i Swaben, er det naturligt at formode, at de nævnte Kimbrer og Haruder var deres naboer mod nord, lige syd for Main.

Efteråret ÷110 fortsætter en »samlet« (dvs adskillige kolonner) nordgermansk gruppe på ca. 50.000 personer mod syd langs Rhinen, som de krydser tæt nord for Baselknæet, måske var floden tilfrossen. Toget kan herfra følge Doubsfloden mod vest. Et sted lidt inde i Gallien slår de først i år ÷109 en romersk hær under konsul Silanus, der søger at hindre dem i at trænge ind i Gallien.

Historikere tegner derefter en kolonne, der marcherer gennem Central Frankrig. Det er af forplejningsmæssige grunde usandsynligt. Jeg gætter på, at Germanerne mellem ÷109 og ÷105 har spredt sig i det frugtbare område om Loire og der har mødt kraftig modstand af Gallerne, der talmæssigt var dem overlegne. Og Kelterne var lige så gode krigere som Germanerne.

Foråret ÷105 skriver Romerne, at Kimbrer, Teutoner og Ambroner kommer fra nord ned gennem Rhonedalen på flodens østside. Germanerne må have samlet krigere fra diverse grupper i forreste kolonne, thi først slår de en romersk hær under konsul Scaurus, og derefter to andre ved Arausia. Førerne af disse to: konsul Mallius og Caepio var uvenner og ville ikke forene deres hære under en kommando. De blev slået hver for sig. Romerske kilder skriver, at Romerne ialt havde 80.000 faldne krigere og 40.000 trosknægte. Heraf mange Galler og Ligurer. Igen udnytter Germanerne ikke sejrene, de drejer ikke mod øst ind på Posletten, men mod vest ind i sydøst Gallien. Om der har været rivalisering mellem de germanske førere eller om det kun var af forplejningsgrunde, vides ikke. I al fald deles marchgrupperne.

a. Teutoner og Ambroner vælger at blive i Gallien. Langs nogle småfloder søger de over til Garonne, et sted her må de have oversomret, hvorefter de efteråret ÷105 og foråret ÷104 fortsætter mod nord til egnen om

nedre Meuse (Maas) mellem det nuværende Bruxelle og Maastricht.

b. Kimbrerne synes at være mere foretagsomme. De marcherer langs med den franske Middelhavskyst, forbi Pyranæerne og ned i Ebrodalen. Her må de også have mødt modstand, thi de fortsætter mod nordvest op langs floden. Her svinger de mod nord og enten gennem Roncevallepasset eller langs kysten kommer de igen ind i Gallien. Et sted i Ebrodalen oversomrer de ÷105 og i Vest-gallien må de have oversomret ÷104. Der findes ingen beretninger om dem disse år.

Foråret ÷103 indtræffer de i samme område som Teutonerne og Ambronerne.

Hvad der har foranlediget Nordgermanerne til igen at søge mod nord, ved vi ikke. De søger agerjord til bopladser i et godt klima. De har stor respekt for Roms magt, men de søger hverken syd på i Balkan eller Spanien.

Fra *foråret ÷103 til efterår ÷102* bliver de forenede Nordgermaner i Maasbuen, et frugtbart område, nu Limburg. De kan herfra have haft bådforbindelse til deres hjemland. Da de fortsætter marchen efterlades også her en stor gruppe. Romerne skriver 6000 krigere, hvad der er den sædvanlige overdrivelse. Gruppen benævnes (af Romerne ?) *Aduatuker,* så det vides ikke af hvilke stammer de efterladte bestod.

13. Afslutningen år ÷102 og ÷101.

Efter høsten år ÷102 bryder alle de nordgermanske stammer op og drager mod syd, dog i to grupper efter hinanden.

a. **Teutoner og Ambroner.** Hvis de marcherer op til Maas's kilder har de kun ca. 30 km til Saones kilder, de fortsætter i Saonedalen og derefter i Rhonedalen mod syd, formodentlig i den hensigt langs Cote d'Azur at dreje ind i Norditalien. Slaget fandt sted ved Aqua Sextiae, nær floden Durance ca. 40 km nord for Marseille. Der findes en beskrivelse af det skrevet ca. 200 år senere af Plutarch (+46 til ca. 120). Den romerske feltherre, konsul Marius, var med sin hær ved at slå lejr, da han angribes af 30.000 Ambroner. Kampen første dag er uafgjort, næste dag sender Marius en afdeling rundt for at angribe Ambronerne i ryggen, disse flygter med store tab. Først nogle dage senere indtræffer Teutonerne (Orosius skriver ca. år 425: 4 dage efter) samt nogle Galler, de forener sig med resten af Ambronerne, angriber Romerne, der sejrer. Romeren Livius (÷59 til+ 17) skriver, at 200.000 blev dræbt og 90.000 fanget. Andre skriver 80.000 fanget og 3.000 undslap.

Man må formode, at de 200.000 dræbte i hovedsagen er mænd og store drenge og fangerne i hovedsagen kvinder og børn. En hær bestående af 200.000 mand med fornødent tros til forplejning ville fylde i en kolonne fra Middelhavet til Paris. Hvilket viser forfatternes utroværdighed.

Tyske militærhistorikere beregner, at konsul Marius's (÷156 til ÷86) hær bestod af ca. 80.000 mand, heraf trosknægte, at Germanerne 1. slagdag havde ca. 30.000 krigere og næste dag med Teutoner og Galler ca. 40.000.

Selv disse tal kan ikke være Germaner alene. Andre stammer har sluttet sig til toget. Ambronerne kan efter mit regnestykke kun have udvandret med ca. 2500 krigere, Mecklenborg-Teutonerne med ca. 5000. Selv om man fordobler mine tal, når vi kun til ca. 15.000 krigere af nordgermansk oprindelse. Og hvad med efterladte undervejs?

b. Også år ÷102 bryder Kimbrerkolonnen op, drager syd på langs Maas i Teutonernes spor, men ved Maas-kilder drejer togtet mod øst, krydser Rhinen og fortsætter enten i Donaudalen eller langs Alpernes nordkant, hvor der er tilstrækkeligt med vandløb til folk og fæ.

Iflg. de romerske historikere passerer de Alpernes østende mod syd og fortsætter mod vest ind i Posletten. De krydser rimeligvis Alperne, der hvor de ÷113 krydsede mod nord. Før de passerede Alperne må de have oversomret. Såvel en gruppe Helveter som Boier slutter sig til toget, vel hovedsageligt yngre ugifte mænd.

Som nævnt fortsætter de ikke ned i Balkan, men svinger ud på Posletten for ligefrem at opsøge den fjendtlige hær under Marius.

Marius har efter slaget ved Aqua Sextiae rykket over Søalperne og venter i vestenden af Posletten på Germanerne. Mærkeligt. Måske venter han, at Germanerne - som Hannibal - vil rykke ned i Italien for så at følge efter. Hvem ved. Kimbrernes fører sender bud til Marius og beder ham bestemme sted og dag for kampen. Denne fandt sted år ÷101 ved Vercellae.

Iflg. romerske beretninger, der hviler på Livius blev der her dræbt 140.000 fjender og 60.000 blev fangne. Romerne skriver bl.a. om 15.000 fjendtlige ryttere i skinnende panser, hvad der viser deres fantasi.

Tyske krigshistorikere opgør Marius hær til 32.000 fra Aqua Sextiae + 20.300 der under Catullus slutter sig til Marius i Norditalien, altså 52.300. De forenede Kimbrer, Helveter og Boier anslås til ca. 30.000.

Selv om ca. 35.000 personer er udvandrede fra den kimbriske halvø, heraf ca. 10.000 krigere, er der alligevel et misforhold. Nogle må være efterladte på de tre bopladser tidligere nævnt.
Prof. Delbrück regner med, at de tre nordgermanske stammer tilsammen rykker mod syd med ca. 15.000 krigere, lig 45.000 til 60.000 personer. Dette stemmer godt med mit skøn. Flere både germanske og keltiske stammer må have sluttet sig til toget.

Strabo nævner, at en brøkdel af Kimbrerne blev på halvøen og at også nogle slap hjem efter nederlagene. Men befolkningen var så udtyndet, at ca. 100 år senere trængte vestgermanske stammer fra syd op i Jylland, hvor de pressede resterne af den gamle befolkning mod nord.

Danske historikere, bl.a. Prof. Bjerrum mener imod Poseidonius, at Kimbrertoget er udført af keltiske stammer, fordi Romerne anfører togets anførere med keltiske navne. Grundet på Tacitus beskrivelse tror de også, at toget udgik fra Nedre Elben. Der har aldrig boet Kelter ved Nedre Elben, deres nordgrænse var Main. Indtil Augustus tid, 100 år efter Kimbrertoget, brugte Romerne keltiske tolke i deres forbindelse med Germanerne. Disse oversatte selvfølgelig de germanske navne til keltisk. Der er flere eksempler herpå, f.eks. brugte Byzantinerne gotiske tolke til Hunnerne, derfor er Attilas og andre Hunners navne gengivne på gotisk i byzantinsk historie.

Teut = folk er så almindelig, at alle beboerne i Germania kaldes Teutsche og landet Teutschland. Ved lydforskydning Deutsche og Deutschland.

14. Goterne. Deres vandring er efter Kimbrernes den næste store. Nogle forskere hævder, at de oprindeligt boede i nordvest Tyskland, om nedre Weichsel, men flertallet af historikere giver Jordanes ret i, at de oprindeligt kom fra Sverige.

Goterkongen Theodorich den store havde en lærd kansler Cassiodor, romersk senator (ca. 480 - 573). Ca. år 540 trak han sig tilbage til et kloster og skrev her bl.a. Goternes historie, et værk på 12 bind, der desværre er tabtgået.

En Goter, Jordanes, notar hos en Amalerfyrste (gotisk kongeslægt), må under et ophold i Italien have lånt værket i kun tre dage. I denne korte tid gør han et udtog af Cassiodors historie. Dette udtog supplerer han med oplys-

ninger fra et par Goter, og på denne basis skrev han sin korte Goterhistorie ca. 551-52. Det er dette udtog, der er det eneste bevarede af Cassiodors værk.

Iflg. denne historie begyndte Goternes udvandring fra Sverige ca. år 0. Hvorfor er uklart, thi allerede ca. 150 år tidligere var, iflg. arkæologer, en klimabedring begyndt, ganske vis med kortvarige tilbageslag.

Udvandringen skete dråbevis fordelt over 150 - 200 år. De fleste af udvandrerne menes af arkæologen, Grev Oxenstierna, at være kommet fra Vest-Gøtaland, hvor der om år 0 er en fundfattig periode. Udvandrerne bosatte sig først om Weichselflodens munding, et frugtbart område. Lidt efter lidt vokser deres antal, så de blev stærke nok til at tvinge nabostammer som Rugiere og Vandaler til enten at rykke mod vest eller til at slutte sig til dem.

Prof Steche gør dog opmærksom på, at allerede om år ÷50 findes der ved Weichselmundingen skeletgrave identiske med de, der brugtes i Sydsverige.

Jordanes skriver, at Goterne bosatte sig på Østersøens sydkyst og boede her under 5 kongers levetid. De første kom i kun tre både. Dette kan være rigtigt, ca. 100 krigere sendtes i forvejen for at sikre et brohoved, men det kan også være en allegorisk hentydning til 3 stammer.

Arkæologisk er Goter først med sikkerhed påvist i det nuværende Øst-og Vestpreussen ca. år +100. Sidst i 100-tallet eller om år 200 må de være brudt op mod syd. Jordanes fortæller om denne march til egnen nord for Sortehavet, hvor de er påvist om år 230.

De romerske skribenter Plinius (Gutones) og Tacitus (Gothones) lokaliserer Goterne i nordøst Tyskland kort før år +100. Goternes march mod syd gik langsomt, flere steder blev de undervejs boende flere år. Under et længere ophold på den ukrainske steppe blev Goterne et rytterfolk.

Goternes videre skæbne har ingen interesse for Danmarkshistorie, de deles i Øst-og Vestgoter, der begge danner store riger. Vestgoternes rige strakte sig ca. år 350 fra Weichselmundingen til Sortehavet. År 375 blev de slået afgørende af Hunnerne, de drog vest på og havde om år 500 - 700 riger i sydvest Frankrig og Nordspanien. Østgoterne havde et rige i Italien, der ca. år 550 blev ødelagt af Byzanz.

15. Men, som nævnt, var det kun en del af Goterne og andre svenske stammer, der vandrede syd på. Både i selve Sverige og ved Weichseldeltaet blivende Goter kaldtes Reidgoter eller Hreidgoter, et navn der synes at betyde: de tilbageblivende Goter.

Efter Vestgoternes nederlag år 375 har Hunnerne formentlig gjort krav på

hele deres rige, også på gruppen ved Weichselmundingen. I Widsithkvadet nævnes Hrethgotan om Weichseldeltaet og om deres to høvdinge under hvem de kæmpede mod Hunnerne. Dette må være sket ca. år +400. Widsith (eller andre) nævner intet om resultatet af kampen.

I islandske sagaer står: Reidgotaland, der nu kaldes Jylland. Det er måske en misforståelse, men nogle historikere bruger dette navn som bevis for, at Reidgoterne (altså ca. +400) fra Weichseldeltaet under hunnisk tryk vandrer vestpå gennem Nordtyskland og op i Jylland, hvor de bliver til Danerne. Der er intet der taler for, men meget imod, denne teori. Andre historikere bruger navnet Reidgotaland for Jylland som bevis for, at en gren af Goterne - Geaterne - har bosat sig i Jylland. Også denne teori synes uholdbar, se nærmere i afsnit II.

Goter, Gøter, Gauter boede allerede fra stenalderen på Vænerns sydkyst, hvorfra de breder sig syd for den såkaldte sø-skov-barriere tværs over Sverige; de 4 store søer i forbindelse med de dengang omtrent uigennemstrængelige skove Tiveden og Kolmården. Nord for denne barriere boede de kraftige Sveer, der senere gav hele landet navn. Syd for Gøterne boede forskellige mindre stammer.

Gøterne deler sig i to riger: Østgøterne ud til kysten til Østersøen og med hovedinteresse mod øst: de baltiske områder og op ad de russiske floder. Vestgøterne boede vest for Vettern og nord og syd for Gøtaelvens udløb. Flere historikere hævder, at Vestgøterne var et indlandsfolk uden søgående interesser og uden fartøjer, men Dr. phil. Gudm. Schütte har ved hjælp af stednavne påvist, at Vestgøterne boede helt ud til kysten. Da landet for et par tusind år siden lå ca. 4 m lavere end nu, må fjordene og Gøtaelvens munding have været sejlbare længere ind i landet end nu.

I romersk jernalder (0 - 400) danner SØ-Norge (Østfold), den svenske vestkyst (Vestgøtaland og Halland), Sydsverige og de danske øer en samlet kulturkreds. Om år +200 betegnes Sydhalland som dansk, medens Nordhalland var gøtisk. Som jeg senere kommer til, formoder jeg, at her boede en særlig vestgøtisk gruppe: Geaterne, beslægtede med Danerne.

Om år +500 - 550 var de to Gøtariger endnu selvstændige riger. Den romerske historiker Procop nævner Gautoi i Sverige som en folkerig stamme, men derefter synes Gøterne pludselig at forsvinde ud af historien. En formodet grund hertil, se afsnit III.

Jeg kommer nu til de to udvandringer (fra Sverige?), der har haft størst betydning for Danmarks historie: Heruler og Daner.

16. Heruler. (Eruler) er et af de folk, der har både beskæftiget og mystificeret historikerne mest.

Den tyske historiker Felix Dahn skriver i »Folkevandringstiden«, at Herulerne var beslægtet med Goterne, at de var en gren af disse, og at de fik navn efter »Hairu«, der på gotisk betyder sværd. Men mon ikke alle stammer søndenskovs i Sverige var beslægtede. Da hovedmassen af Herulerne følger efter Goterne sydpå, kan dette antyde et slægtskab.

I Jordanes Goterhistorie fortæller han om »Skandza« (den skandinaviske halvø) og om de derboende stammer: »Suetiden (Sveerne) er kendt for deres størrelse...ganske vist overtræffer Danerne alle andre i størrelse, og de har fordrevet Herulerne fra deres bopladser«.

Jordanes siger desværre intet om, hvor disse bopladser lå, eller hvornår fordrivelsen fandt sted, ej heller om Danerne fordriver Herulerne fra disse sidstes bopladser, eller om Danerne afslår et herulisk angreb på Danernes bopladser. Denne uklarhed har givet anledning til at historikere har kunnet skrive tykke bind med spekulationer.

Jordanes skriver et andet sted, at »Danerne er af Sveernes rod«, eller at de har fælles oprindelse. Jordanes skrev ikke godt latin, så hans mening er uklar. Følgende er en logisk forklaring.

I tiden ÷ 500 til ÷100 blev alle beboerne nord for den svenske sø-skovbarriere drevet ned syd for denne. Da klimaet bedres, drager nogle af de fordrevne igen nordpå, bosætter sig der og bliver til Sveerstammen. Andre, der i Sydsverige har fundet egnede bopladser (Danerne) bliver, vokser i antal og fordriver Herulerne fra disses bopladser i Småland syd for Gøtalandene. En tilbagevandring år 512 af nogle Heruler, se senere, synes at støtte denne teori.

Men det synes næsten utroligt, at et minde om fællesskab med Sveerne har kunnet huskes gennem godt 500 år.

Den svenske historiker Wessen mener, at iflg. ordlyden hos Jordanes er udrivningen af Herulerne sket kort før, at Jordanes (eller Cassiodor) skrev sin bog. Da Danerne (eller hvad de dengang hed) iflg. Prof. Brøndsted er kommet til det nuværende Danmark mellem år +100 og 200, giver Wessens teori to muligheder.

- Herulerne har boet et sted i Danmark, og da Danerne ca. år 500 udvider deres område her, fordriver de Herulerne. Da vi ved, at Herulerne allerede er i Nordtyskland om eller kort efter år 200, kan dette ikke være rigtigt.
- Danerne afviser et herulisk angreb om år 500 på Danernes bopladser.

Vi ved, at en ret betydelig gruppe Heruler om år 512 fra syden vender tilbage til Norden, er dette en mulighed. Men Procop, der i sin bog om år 550 omtaler dette togt, skriver intet om kampe, tværtimod skriver han, at Danerne lod Herulerne passere uantastet.

Danskeren, Prof. Lukman, har samme opfattelse som Wessen og henviser til den tyske historiker Mommsen (1817-1903), der mener, at det er Danerne, der afviser et herulisk invasionsforsøg. Om Mommsen eller Procop har ret er i og for sig underordnet.

Senest kort efter år +200 må Herulerne på opfordring af de til Syden udvandrede Goter (og måske under tryk af et Danerangreb) have forladt deres nordiske bopladser og krydset Østersøen til Nordtyskland.

Danerne kom, som nævnt, til Danmark mellem år +100 og 200, men en betydelig del af dem blev i det sydlige og sydvestlige Sverige, så det er både muligt, at Daner har fordrevet Heruler fra Sjælland eller fra et sted i Sydsverige. Det eneste der tyder på Sydsverige som mest sandsynligt, er, Herulernes venskab (slægtskab) med Goterne, og at den hjemvendende gruppe år 512 bosætter sig i Sydsverige, se senere.

På Østersøens sydkyst var der ikke megen plads til en bosættelse, men også de i Ukraine værende Goters skildringer af forholdene her gør, at hovedmassen af Herulerne (som jeg i det følgende kalder Sydherulerne) følger i Goternes fodspor ned til Sortehavet, medens resten, som jeg kalder Nordherulerne drager til et sted i Nordvesttyskland.

17. Sydherulerne. De kom om år 250 til Sortehavets nordkyst, altså en menneskealder efter Goterne. Allerede år 267 sejler en flåde med Heruler, Goter, Skirer og Bastarner ud af det azowske hav og angriber Byzanz. De byzantinske historikere omtaler 2000 skibe med 320.000 mand. Man ser, at de ligesom deres romerske og andre kolleger som krigskorrespondenter ødsler med nuller. Efter at være afvist foran Byzanz fortsætter flåden ud i Ægæerhavet, hvor den plyndrer på dettes kyster.

Om og hvornår Herulerne indgår i det gotiske rige, er historikerne uenige. Gudm. Schütte skriver i God-tjod 1907, at da Ermanerich ca. 325 udstrakte sit rige mod nord helt til Østersøen, hvor der stadig ved Weichsels munding boede Goter (Reid-goterne) blev der fældet mange Heruler, Vender (Slaver), Aestier (dengang i Østpreussen) m.fl. Et andet sted står, at ca. år 350 besejrede Ermanarich Sydherulerne.

E.Nach skriver i »Germania« 1968, at Herulerne deltog i Goternes

vandring fra Weichsel til Sortehavet, og at Herulerriget ved det azowske hav var vasalrige først under Goterkongen Ermanarich, senere under Hunnerne.

Ammianus (romersk officer og historiker ca. 330 - 400) skriver at mellem år 360 - 367 var flere eruliske enheder som lejetropper i romersk tjeneste.

Efter Attilas død 453 blev Sydherulerne igen selvstændige og søgte at oprette et rige ved Donau, på sletten mellem Buda-Pest og Wien. I to slag år 494 og 505 blev de slået afgørende af Longobarderne. Flertallet af Sydherulerne vandrede sydpå, hvor de af den Østromerske kejser fik anvist land.

De blev meget brugt som lejetropper i østromersk tjeneste 528 - 553, de hjalp bl.a. 531 med at kvæle et oprør i byen Byzanz. 556 revolterede de mod kejseren og knuses af den østromerske feltherre Narses. Der er derefter så få Heruler tilbage, at deres land, Pannonien (Kroatien), overlades til Avarerne.

Odoaker, der i 476 styrtede den sidste vestromerske kejser og i 493 blev dræbt af Goteren Theodorich, var muligvis af herulisk afstamning. Han havde i hvert fald Heruler med i sin hær af lejetropper.

18. I det sidste store slag mod Longobarderne var, blandt mange, også Herulerkongen Rodulf faldet. De derefter i Pannonien boende Sydheruler ville ikke have en konge, men være »republik«. De valgte en »høvding« Ochon (Håkon?), som de dog i utilfredshed med styret, dræbte en halv snes år senere. De kongetro Sydherulere vandrer med resterne af den gamle heruliske kongeæt mod nord.

Procop, der var sekretær hos den østromerske feltherre Belisar, i hvis hær der kæmpede mange Heruler, beskriver i et værk fra ca. år 550, hvordan den nævnte gruppe drager »til nye bopladser ved Verdens ende«. Efter at de havde passeret Slavernes område (mellem øvre Oder og Weichsel) og dernæst en ørkenstrækning (Mark Brandenburg, der var forladt af Germanerne og endnu ikke occuperet af Slaverne) vandrer de gennem Warnernes område (der formodes at være Mecklenborg) og passerer *uden kamp* Danernes stammer (bemærk flertal). Prof. la Cour i »Sønderjyllands Historie« tilføjer, at der hos Procop står: »de vandrer gennem Danernes stammer uden at Barbarerne øvede vold mod dem«. Det er denne episode, som Prof. Lukman, Momsen og Wessen vil gøre til et herulisk angreb på Danernes boområde. Jeg tror ikke, at antallet af de mod nord stræbende Heruler var så stort, at de kunne tænke på at angribe de, på dette tidspunkt, ret stærke Daner.

Der er blandt historikere stor uenighed om, hvordan det sidste afsnit af deres rejse (som af Procop beskrevet) skal forstås. Nogle (bl.a. svenskerne

E.Wadstein og Svennung) mener, at Herulerne drager gennem Danmark: Sønderjylland - Fyn - Sjælland og fortsætter over Øresund til Sydsverige. Kun hvis Warnerne har nægtet dem hjælp til at bygge både (eller sælge dem) er dette en naturlig løsning, men Procop skriver, at de sejler over oceanet. Øst-Sønderjylland lå omtrent folketomt (hvorfor blev de så ikke der?), om Lille-og Store Bælt samt Øresund kan betegnes som ocean, er vist tvivlsomt, men Procop behøver jo ikke at være helt korrekt underrettet. Det mest naturlige ville være, hvis Herulerne fra Oderens munding var sejlede direkte til Skåne. Her boede også Daner (men en stamme, ental) som de så må passere. Iflg. Procop, der ikke kan være helt galt underrettet, anviser Østgøterne dem bopladser i deres nærhed.

Der er meget, der tyder på, at disse bopladser er i landsdelen Väred, sydvest for Småland.

I Acta Philologica Scandinavia 1929/30 skriver E.Wessen, at befolkningen i de 4 herreder omkring Helgosøen (den hellige sø), der udgør Väred, danner en særlig, isoleret befolkningsgruppe med egne skikke, traditioner, sagn m.v. De har også ord, der ikke er oprindelige svenske: »Jærud«, f.eks. betegner en våbenfælle, kammerat.

De Sydheruler, der havde slået sig ned i Pannonien, dræber - som sagt - deres valgte »konge, høvding, præsident« eller hvad det hed dengang, hvorefter de sender et stærkt gesandtskab (formodentligt et par hundrede væbnede mænd) til Sverige for at udbede sig et medlem af den gamle, hellige kongeæt til at styre sig.

Dr. Starcke formoder, at dette skete ca. år 545, dvs. omtrent på det tidspunkt, hvor kong Roars nevø »regerer« Skåne inden han dræber sin fætter Rolf Krake, se afsnit III. Gesandtskabet må have passeret hans rige.

Gesandtskabet drager sydpå med en »konge«, men denne dør af sygdom undervejs, så gesandtskabet må igen nordpå efter en regent. Denne gang drager de for sikkerheds skyld syd på med to brødre af kongeætten: Todasius og Aordo. Gesandtskabet passerer altså 4 gange Daneområde uden at blive generede.

19. Om Nordherulerne ved vi desværre mindre end om Sydherulerne, og de er af større interesse for Danmarks historie. At en ret betydelig del af Herulerne blev et sted i Norden kan vi slutte os til af følgende:

- i årene 286 - 289 anfalder Heruler og Saxer over havet Gallien, men slås tilbage. Som deltagere i disse togter nævnes også Chaiben (eller

Chaibones), der skal have boet om Nedre Elben. Denne stamme er iøvrigt ukendt, måske er den identisk med Chaukerne eller er en underafdeling af disse.

- i togtet år 289 skal også Yter (Jyder) have deltaget. I samme år nævnes, at en kombineret styrke af Chauciones (Chauker) fra Wesers munding samt Heruler bliver slået af Romerne i provinsen Belgica i Gallien. På flugten passerer Herulerne Rhinen, dvs. deres »hjem« må have ligget øst eller nordøst for Nedre Rhin, og sandsynligvis i nærheden af Chauker, Saxer og Jyder.

- Hieronymus (340 - 420) skriver, at år 408 var der Heruler med blandt de folk (Burgunder, Franker m.f.) der invaderede Gallien, og at de var »hurtigløbere«, dvs. letbevæbnede.

- 456 - 459 plyndrer heruliske vikinger vesteuropæiske kyster så langt syd på som Nordvestspanien.

- mellem år 466 og 484 må et ret betydeligt antal Heruler have bosat sig på Galliens kyst syd for Loire, hvor de underkaster sig det vestgotiske rige i Sydvestfrenkrig. Prof. Steche mener, at de her danner et særligt vasalrige. Den romerske poet Sidonius Apollinaris beskriver, hvordan år 476 heruliske ambassadører kommer til Vestgoterkongen Euric i Bordeaux. Han tilføjer, at de havde deres hjem ved det tangfyldte fjerneste hjørne af det kolde ocean. Det er muligt, at dette gesandtskab kom for at opnå tilladelse for Herulerne til at slå sig ned ved Loire.

Disse få fakta fører til den konklusion, at der fra engang i 200-tallet til sidst i 400-tallet må have bestået et herulisk rige et sted på Vesterhavets (incl. Helgolandsbugtens) kyst. Det tangfyldte fjerneste hjørne af det kolde ocean, kan ikke være andre steder, når det var i nærheden af Saxer, Chauker og Jyder.

Prof Steche citerer Veroneser Folketavlen (?), der nævner Rugiere, Eruler og Saxer i denne orden. Steche mener, at de nævnes fra øst mod vest og at altså Herulerne må bo i Mecklenburg. Både Plinius, Tacitus og Ptolemaios lokaliserer Chaukerne på beggé siden af nedre Weser og Saxerne ved nedre Elben. Jyderne formoder jeg på Sønderjyllands vestkyst, se afsnit II.

For at Herulerne har kunnet deltage i vikingetog mod vest sammen med nævnte tre stammer, må de have boet et sted med udgang til Vesterhavet, ikke i Mecklenborg med kyst til Østersøen.

I en Slesvig-Holsten historie fra år 1951 skriver Hans Jessen at nogle

hundred år efter Christus bemægtiger ungmandskab i både sig landskabet Hadeln mellem Elb-og Wesermundingerne, et ugæstfrit, moset område. Det var dengang væsentligt større end nu, stormfloder har gennem tiderne bortskyllet mange kilometer land. Jessen formoder, at det var Saxer, men som en mulighed vil jeg pege på Herulerne. De må kort efter år 200 have forladt Vestpreussen, og så vidt jeg kan se, var Hadeln det eneste område på Vesterhavskysten, der var enten ubeboet eller tyndt beboet.

Der er en spinkel mulighed for, at Nordherulerne kan have slået sig ned på Sønderjyllands vestkyst mellem Vidå og Bredeå. Den eneste indikation herfor er, at de ældste runer i Danmark er fundne i Nord-Sønderjylland, bl.a. dem på Guldhornene. Herulerne regnes af mange historikere for at have været de ældste nordiske runemestre. Svenskeren Wessen regner med, at Runerne stammer fra det etruske alfabet, og at Sydherulerne her har lært dem og viderebragt dem til deres stammefrænder i nord.

Den sikkert bedste runolog, Dr.phil. E.Moltke afviser kategorisk det etruskiske alfabet som basis for runerne. De ældste kendte runer er fra ca. år +200, man må regne med at de er opstået ca. 200 år tidligere, dvs. om år 0. Moltke formoder, at Runernes oprindelsesland er Danmark, hvor de er blevet til på basis af det latinske alfabet således som det blev skrevet ved Rhinen. Danmark havde i den romerske jernalder (0 - 400) livlig handelsforbindelse til romerske centrer i Rhinområdet.

20. Der er skrevet meget om disse mystiske Nordheruler. Svenskeren Wessen har den teori, at enten fra Sydsverige eller fra Sjælland fordrevne Heruler ikke sejler sydpå, men bosatte sig på Jyllands Østkyst og på Fyn, altså på begge sider af Lillebælt. Disse Heruler skulle være identiske med Skjoldungedanerne, som han altså anbringer ved Lillebælt og ikke på Sjælland i Roskilde-Lejre-egnen.

Wessen bygger denne sin teori på, at i en vis periode var det skik, at mandsnavnene indenfor en slægt, f.eks. et kongedynasti, begyndte med samme bogstav.

Skjoldungedynastiets 3 kendte konger var: Halfdan, Hroar og Hrolf, disse navne overleverede fra gamle skjaldekvad. Vi kender kun navnet på en Herulerkonge: Rodulf, der måske blev skrevet Hrodulf. Procop nævner et par sydheruliske »konger« eller høvdinge: Hoks og Harup. De to Herulerprinser, der ca. år 545 fra Sverige blev hentet syd på, havde i hvert fald navne, der ikke begyndte med H.

Navne der begynder med H, har den svaghed, at latinske skribenter har en svaghed for at klistre det stumme latinske H foran navne, f.eks. blev frankiske herskere skrevet Hludovico (Ludvig) og Hlothar (Lothar), danske stormænd Hebbe (Ebbe), osv. Islandske skrifter begynder ofte et navn med det stumme latinske H, dette viser, at skriftet oprindeligt er skrevet på latin og senere oversat til islandsk. De samme navne skrevne på oldnorsk staves uden H som første bogstav.

Vi ved intet med sikkerhed om, hvordan de tre Skjoldungekongers navne blev skrevet i runer, med eller uden H.

Jeg vil derfor ikke diskutere Wessens teori på basis af bogstavet H. De fælles togter af Chauker, Saxer, Heruler og Jyder taler mod en bosættelse på Østkysten. Togter mod vest må udgå fra et sted omkring Helgolandsbugten.

Angående at Nordherulerne skulle blive til Skjoldungedanerne indrømmer jeg, at det er mystisk, at Herulerne forsvinder ud af historien samtidig med, at Danerne nævnes første gang.

21. Som foran nævnt, omtales Nordherulerne sidste gang år 476, men som jeg senere kommer til, må de sandsynligvis have eksisteret som et ret kraftigt rige så sent som år 507. Skjoldungeættens første formodede konge Halfdan, der enten selv eller hans fader førte tilnavnet Skjold, blev konge over en Danergruppe i det senere Almind Syssel ved Lillebælt, se afsnit III, dvs. inden Herulerne forsvinder ud af historien.

Hvis Wessen har ret i, at Herulernes »uddrivning« af deres (hvis ?) bopladser finder sted kort før, at Jordanes ca. år 550 fortæller om det, så ville disse kampe uden tvivl være nævnte i Widsithkvadet. Men, som Kemp Malone skriver, hverken en evt. kamp mellem Daner og Heruler, ej heller Herulernes pludselige forsvinden ud af historien er nævnt i Widsith. Ej heller står der noget herom i Beovulf, hvor givet kong Roar er Danerkonge, ikke Heruler. Danernes kamp mod Hadbarderne nævnes i Widsith, hvorfor ikke mod Herulerne. Grunden kan kun være, at det er sket mange hundred år tidligere.

En nyere og højst interessant teori prøver at bevise en Danerkamp mod Herulerne. Beovulf manuskriptets 6. linie er let beskadiget, så der er tvivl om den rigtige læsning. Hidtil har man oversat »egsode eorl« ved, at Danerkong Skjold (ca. år 450) kuede jarlerne, men hvis der i det beskadigede sted har stået »egsode eorle«, så skulle Skjold have nedkæmpet Heruler.

Som tidligere nævnt formoder jeg et Herulerrige et sted ved Helgolands-

bugten (Hadeln) indtil omkring år 476, hvor de flytter til sydvest Gallien. Det er teoretisk muligt, at Danerne ca. år 475 har kæmpet så meget mod Herulerne, at disse vælger at opgive deres bopladser ved Vesterhavet og rejse sydvestpå til Gallien. Imod denne teori taler, at Danerne bor på Jyllands østkyst, hvorfra det med datidens transportmidler ikke var nemt at komme til Sønderjyllands sydvestkyst eller Nordtysklands nordvestkyst. Så meget mere, som disse Daner iflg. både Widsith og Beovulf, der ikke bør udelukkes som historie, var fuldt beskæftigede med kamp mod Hadbarderne, deres nabo mod vest.

Om Herulernes udvandring har noget at gøre med Anglernes, der sker på samme tid, kan jeg ikke overse.

Skjold var vist et tilnavn enten til Danerkongen Halfdan eller dennes fader. Hvis Skjold nedkæmper Herulerne, så kan i hvert fald ikke Skjoldungedanerne være identiske med Herulerne.

Iflg. von Friesen boede Nord-Herulerne mellem år 250 og 500 i Sønderjylland og på Fyn. Dette kan heller ikke passe. Ganske vist findes der historikere, der benægter Anglernes tilstedeværelse i Øst Sønderjylland, men de modbevises af det store flertal. Der er en landstrækning mellem Hadbarderne langs Kongeåen samt Danerne i Almind syssel (disse to i nord) og Anglernes nordgrænse ved Flensborg fjord. Størsteparten af denne strækning optoges af Farris Storskov, så muligheden for et herulisk rige her og med udgang til Vesterhavet mellem Bredeå og Vidå er lille, men den er der.

En historiker hævder Herulerne boede om Ho bugt. Da Barderspændet gør det sandsynligt, at her boede Hadbarderne, og da prof. Lukman og andre hævder, at Heruler og Hadbarder umuligt kan være identiske, må også denne teori forkastes.

Widsithkvadet omtaler, som nævnt, vist ikke Herulerne, men prof. Grimm skriver, at kvadets stamme Herelingas måske kan være identisk med Heruler. Hvis dette er tilfældet, må det i hvert fald være Syd-Herulerne, da Herelingas nævnes i forbindelse med kong Ermanarich og de gotiske stammer i syd.

22. Man har søgt ad en anden vej til at lokalisere Nord-Herulerne. År 493 havde Østgoterne under Theodorich indrettet et rige i Italien. Det vestgotiske rige i Sydvestfrankrig blev år 507 delvis erobret af Frankerne under Chlodeweg. Østgoterriget følte sig truet af Frankerne og søgte at skaffe sig allierede. Som nævnt, havde Theodorich en kansler Cassiodor. Denne har efterladt en brevsamling til brug for vordende diplomaters oplæring i diplomatisk sprogbrug. I denne samling findes de breve, hvori Theodorich søger alli-

erede mod Frankerne. Tre breve er stilede til kongerne over Herulerne, Thüringerne og Warnerne. Visse historikere mener, at da brevsamlingen nævner de tre riger i denne orden, boede de fra nord til syd i denne orden. En meget usikker formodning.

Thüringerne boede syd for Saxerne mellem Saale, Main og Weser. Om år 500 skal de have udgjort et ret betydeligt rige øst for Franken, så det var rimeligt, at Theodorich skrev til dem. Thüringen blev iøvrigt i årene 531/34 erobret af Frankerne.

Om et *Warnerrige* om år 500 ved vi intet. Om år 0 - 100 boede Warnerstammen i Mecklenborg, iflg. Ptolemaios. Om de efter Longobardernes bortdragen har udvidet deres rige mod syd og sydvest, ved vi ikke. I hvert fald var de ikke naboer til Frankerne.

Det er urigtigt, når Procop ca. år 550 skriver, at Warnerriget strakte sig så langt mod sydvest, at kun Rhinen adskilte det fra Franken. Der boede en mindre gruppe Warner ved Rhinen, og Procop har taget dem for en fortsættelse af et Warnerrige. Det kan selvfølgelig være, at Theodorich har skrevet til dette lille rige.

Når Theodorich skriver til *Herulerne,* må disse have været en magtfaktor. Hvis et nordherulisk rige ca. år 507 har eksisteret i Hadeln, kunne dette - navnlig ad søvejen - sikkert generer Frankerne. Det af mig formodede Herulerrige ved Loire (grundlagt ca. 476) er sandsynligvis opslugt af Frankerne år 507 sammen med Vestgoterriget, men teoretisk kan det have bestået. Endnu år 863 kalder de frankiske annaler landet om Bordeaux for markgrevskab Gotia.

Da Sydherulerne år 505 var slået afgørende af Langobarderne og resterne bosat i det nuværende Nord-Kroatien synes det usandsynligt, at Theodorich skulle have skrevet til dem.

Ad denne vej synes det altså ikke muligt at finde ud af Nord-herulernes skæbne. Hvis der i Norden (incl. Nordtyskland) havde eksisteret et Herulerrige, så havde de fra Pannonien kommende kongetro Sydheruler sikkert opsøgt deres stammefrænder.

23. **Danerne** er også et vandrerfolk. De kom fra den skandinaviske halvø, således som Jordanes skriver, og som arkæologien bekræfter. Jordanes skrev ca. år 550, at Danerne er de højeste i Skandinavien og af Sveernes rod. Dette sidste betvivler de svenske arkæologer. En mulig forklaring på dette problem, se pkt. 16.

De tidlige udvandrere fra den skandinaviske halvø vælger den mest naturlige vej til et bedre klima, nemlig syd på over Østersøen. De senere udvandrere, efter år 0, finder pladsen i Nordtyskland optaget og vælger udvandring mod vest eller sydvest: det nuværende Danmark. Efter en kortvarig, dvs. nogle generationer varende, klimaforværring mellem år ca. ÷120 og henimod år 0, ved vi, at i hvert fald Jylland og sandsynligvis også øerne var tyndt befolkede.

De fleste historikere omtaler Danernes indvandring som et par bølger fra øst mod vest, fra Skåne til Sjælland, herfra til nordøst Fyn, hvor bølgen standser i flere generationer til den fortsætter til Jylland.

Jeg tror ikke rigtig på denne teori. Efter år 0 var der, så vidt vi ved, ingen brat klimaforværring, der tvang til storudvandring. Jeg tror, at det skete som med Goterudvandringen i omtrent samme periode: en dråbevis udvandring spredt over de godt 200 år, som prof. Brøndsted angiver. Grunden var overbefolkning, udpining af jorden og ernæringsvanskeligheder snart i en egn snart i en anden i Halland-Skåne. Goterne udvandrede samtidig fra Mellem-og Sydøstsverige over 5 generationer.

Indvandringen til Danmark er ikke udelukkende sket over øerne til Jylland, men både denne vej og direkte fra Halland til Østjylland: Limfjorden, Kolindsund, Lillebæltskysten. Denne teori stemmer også bedre med, at vi intet ved om, at det var een stamme, Daner, der indvandrede. Det er en efterkonstruktion baseret på langt senere oplysninger. Skjaldekvad og stednavne tyder på, at det var grupper med forskelligt navn der indvandrede, f.eks. Hocinger, (H)ranier (Randsfjord) m.fl. Om der overhovedet er indvandret en stamme eller en dominerende overklasse med Danernavn er umuligt at vide, først efter år 500 nævnes Danerne.

At Jylland efter år ÷110 var tyndt befolket, har kunnet beregnes, de om år 0 indvandrede stammer har sikkert ikke fyldt hele området, der har sikkert været øde pletter, der tiltrak indvandrere. Hvordan forholdene var på øerne, vides ikke, men de arkæologiske fund, som angivet af prof. Brøndsted, tyder på noget lignende. De første indvandrere bosatte sig på et så afgrænset område som Stevns, derefter roede de op ad Susåen og bosatte sig i ådalen.

I Sydskåne og (eller) Blekinge nævner Ptolemaios en stamme Daukier. Dr. Gudm. Schütte mener, i modsætning til de fleste historikere, at det er en fejlskrivning for Dankier, der senere blev til Daner. Det lyder ikke usandsynligt. Det græske u (ypsilon) har meget stor lighed med det græske n (ny), det ene ligner et v, det andet et lidt forvredet v, så en afskriver (eller en højtlæser for

afskriverne) kan nemt læse fejl. Og prof. Steche har påvist adskillige fejl i de afskrifter af afskrifter, som vi kender, så hvorfor ikke også her.

P.F.Suhm henviser i sin historie fra år 1774 til Snorre Sturlusons Heimskringla. Iflg. denne skal den islandske skjald Hornklove i Glymdrapa, Harald Hårfagers saga, ca. år 900 kalde Danerne for Daunskir. Jeg har ikke kunnet finde dette citat.

Prof. Brøndsted skriver i Danmarkshistorien 1962, bind I, at der om år 0 er sket en indvandring til Danmark af et udpræget langskallet folk af nordisk type, samt en ny lignende indvandring engang i 200-tallet.

Om begge disse indvandringer skyldes »Daner«stammer, eller om den første er Heruler, der kom på eget initiativ eller drevet af Daner, er umuligt at sige. Heruler og Daner tilhørte begge samme langskallede, nordiske type. Den anden bølge har i hvert fald tilhørt Danergruppen. Hvis den første var Heruler, har de historikere ret, der påstår, at Danerne fordrev Herulerne fra Sjælland. Herulerne var i hvert fald i første halvdel af 200-tallet i Nordtyskland, og jeg tror, at det er mest sandsynligt, at deres hjemstavn var i og om Väred, som naboer til Goterne.

24. Prof. Brøndsted nævner dels i Politikens Danmarkshistorie, bind I, dels i sit monumentale værk om Danmarks oldtid, 1940, forskellige grunde for den formodede indvandring af »Daner« til Danmark.

a. Skeletgravenes indførelse (Jordfæstegrave).

I Broncealderen og i den førromerske (keltiske) Jernalder, altså før år 0, foregik begravelse normalt ved at liget blev lagt i en flad grube udhulet i marken, herover byggedes af grene et »telt«. Dette brændtes, hvorefter der dyngedes jord over brandpletten, så der fremkom en flad forhøjning. Henimod slutningen af perioden blev resterne af de brændte knogler samlet i en urne, der anbragtes i nævnte flade høj eller i siden på en allerede eksisterende høj.

Oxenstierna skriver, at om år 0 begynder skeletgrave at afløse brandgrave i Norden. Skikken kom ikke fra Rom, men fra sydøst Europa, fra keltisk område. Skeletgravskikken hænger sammen med en ny religion, hvor den døde lever videre hinsides, hvorfor mad, drikke, våben og brugsgenstande gives med i graven.

Snorre Sturluson fortæller, at iflg. gammel overlevering, kom høvdingen Odin med sin slægt og følge fra sine ejendomme nord for Sorte-

havet, de drog nord på gennem Rusland, mod vest gennem Nordtyskland, gennem Danmark og Sverige og endte i Upsala hos Sveerne. Mon dette skulle være en reminicens for den ny Asatros udbredelse, der afløste Vanertroen og på Almoder Jord.
I prof. Brøndsteds: Danmarks Oldtid, bind III, Jernalderen vises 2 kort: side 144/45 skeletgrave fra tiden år 0 - 200. Der er praktisk talt ingen på Sjælland-Fyn, hvortil Danerne først skulle være kommet. Derimod et stort antal i egnen Randers - Århus - Ryomgård (Djursland) samt i egnen Hjørring - Frederikshavn (i Vendsyssel). På det andet kort side 181 vises fordelingen af skeletgrave fra tiden år 200 - 400. Der er mange på Stevns og langs Susåen i Sydsjælland, nogle spredte på resten af Sjælland med undtagelse af nordøst Sjælland. Desuden nogle på nordøst Fyn. Heraf slutter prof. Brøndsted, at Danerinvasionen (men kun den efter år 200) navnlig fik fodfæste på Stevns og om Susåen. Hvorfor de ikke roede over til Nordøstsjælland kan ikke forklares, måske var her allerede tæt bebyggelse eller måske var her tæt urskov. På Fyn var der i perioden år 0 - 400 hovedsageligt brandgrave, nogle få skeletgrave.
I Svenska Historien skriver prof. J.Rossén, 1969 om svensk gravskik. Efter denne synes det utænkeligt, at indvandrere fra Sverige til Danmark kort efter år 0 har medført skikken med skeletgrave. Hvis de efter år 200 indvandrede kom fra Sydsverige, kan de have medbragt skikken, der her optræder sporadisk fra ca. år +50.
Iflg. prof. B.Neerman har skikken med skeletgrave først nået op til Gøtalandene (Midtsverige) godt op i 100-tallet, og det varer noget, inden den her bliver almindelig. Nordenskovs hos Sveerne blev brandgrave bevaret langt op i folkevandringstiden. Selv i Vendeltidens kongehøje fra ca. år 500 brugtes bålsætning med urner. I Beovulfkvadet, der omhandler tiden om år 500, bliver en Geaterkonge fra egnen syd for Gøtaelvens munding bålsat. Søgubrot skriver, at efter at Sigurd Ring havde besejret og dræbt sin onkel Harald Hildetand (ca. år 770) fik denne en pragtfuld bålfærd. At blive brændt var altså en særlig hæder.
Indvandrere fra Sydsverige kan altså efter år ca. 200 have medført skikken med skeletgrave, men hvorfra kom de, der i tiden år 0 - 200 indførte skeletgrave i Nordjylland?

b. Danmarks ældste kendte befolkning var kortskaller. Stridsøksefolket (Snorekeramikerne), der indvandrede om år ÷2000 var langskaller. En gruppe af bægerfolket, der kom samtidigt var kortskaller. Om og hvordan disse tre grupper blandes, vides ikke.
Brandbegravelser blev først almindelige i Norden midt i Broncealderen, dvs. ca. år ÷1000. Af de skeletter vi kender fra før dette tidspunkt var ca. 30% langskaller i Danmark, i Skåne var % noget større og jo nordligere vi kommer i Sverige, jo flere langskaller, op til 60%. Fra tiden ca. ÷1000 til noget efter år 0 (brandgravstiden) har vi ingen skeletter. Da skeletbegravelsen derefter bliver almindelig viser det sig, at 84% er langskaller i Danmark, 66% i Sverige (incl. Skåne). Nutildags er forholdene 31% langskaller i Danmark, 30% i Sverige. Prof. Brøndsted lader den store % langskaller, fundne i de ældste skeletgrave efter år 0 være et bevis på Danernes indvandring. Det er muligt, men jeg kan ikke se, at det er et bevis.
I Sverige var antallet af langskaller efter år 0 mindre end i Danmark, så hvis Danerne er kommet fra Sydsverige eller Midtsverige, må der på et bestemt, os ukendt, område have været en stamme af overvejende, næsten 100%, langskaller. Eller er der den mulighed, at langskallerne repræsenterer den nye tro med skeletgrave, medens kortskallerne holdt fast ved ligbrænding.
At i nutiden under 1/3 af Danskerne er langskaller, blev kort og fyndigt forklaret af en ledende senior i Studenterforeningen: »I gamle dage var Danerne tapre krigere, de drog ud og hærgede over hele Europa. Hjemme blev kun trællene..... dem stammer vi fra«.

c. Prof. Brøndsted bruger også stednavneendelsen -levs udbredelse, som bevis for at Danerne kom fra øst via Sjælland og så videre mod vest. Dette var almindeligt anerkendt, da han skrev sin bog, men senere undersøgelser har vist uholdbarheden af denne påstand.
I en doktorafhandling fra 1972 hævder Bent Søndergård, at -lev endelserne er meget gamle, lige så gamle som -hem endelserne og altså nogle af de ældste i Danmark. -lev endelserne er (bortset fra Sønderjylland) opstået nogenlunde samtidigt i nogle områder i Jylland, på Fyn og Sjælland samt i Skåne. Endelsen er altså ikke oprindelig på Sjælland og har herfra bredt sig. -lev endelsen dominerer på morænejord af god kvalitet, der hvor folk bosatte sig først. Morænejorden er sandblandet, så

selv arden, træploven kunne bruges der. Påstanden om, at -lev endelserne på Nordøstfyn og -inge endelserne mod sydvest, er intet bevis for, at Danerne først erobrede nordøstfyn, gjorde holdt her nogle generationer for derefter at fortsætte mod vest.

Mange historikere, helt op til vore dage, kalder det »oprindelige« Danerrige,Skjoldungeriget, med hovedsæde i Lejre, for *Videslev.* Dette er et typisk bevis for, at den ene historiker bare skriver af efter en tidligere. Stednavneforskeren, prof. Hald, skriver, at originalt findes navnet *»Videslecht«* kun i Lejrekrøniken som betegnelse for det ældste danske rige. Det fordrejes så til Videslev for at få den eftertragtede -lev endelse, og alle skriver så bare dette navn af. Iflg. prof. Hald er det endda tvivlsomt, om Videslecht hentyder til et rige på Sjælland med omliggende øer, eller til et rige ved Weichsels munding. Om Lejrekrønikens pålidelighed skriver prof. J.Olrik:

»Lejrekrøniken er skrevet i sidste halvdel af 1100-tallet af en ulærd klerk og ganske uhistorisk«.

Tydeligere kan det vist ikke siges.

d. Endelig bruger prof. Brøndsted som bevis for Danernes invasion fra øst mod vest, at de mange *forsvarsvolde i Jylland* med front mod øst, tyder på modstand mod en angriber fra denne retning.

En studie af Hans Kjærs bog: Vor Oldtids Mindesmærker, 1925, viser kun et eneste forsvarsanlæg med front mod øst, nemlig Rammediget, sydvest for Lemvig, omtrent ude ved Vesterhavet, og det må vist anses for mere end tvivlsomt, om befolkningen i Jylland helt herude har forsvaret sig mod de indtrængende Daner. H.Kjær her desuden 5 volde spredte i Jylland med enten front mod nord eller syd, altså uden interesse, samt følgende to interessante:

- *Olmersvold* eller Olmersdiget ved Tinglev - Urnehoved, se kortet 2b, side 20. Det beskrives af museumsinspektør, cand.mag. H. Neuman i Gyldendals Egnsbeskrivelse, bind Sønderjylland, som havende front mod sydøst (uden at det dog er grundigt undersøgt).

  På en forespørgsel til Haderslev museum svarer samme inspektør, at det er uvist, hvilken vej forsvarsdiget har front, men efter dets geografiske beliggenhed er man mest tilbøjelig til at tro på front mod nordvest. Hvis fronten var mod sydøst havde anlægget vandløb og moser i ryggen, og ikke - som det må ventes - foran sig.

- *Traldiget* i Anst herred fra Kolding å til Egtved moser, affærdiger H.Kjær uden nærmere undersøgelse med »skal have kunnet følges over

ca. 10 km, hvad der lyder mindre sandsynligt«.

Igen en specialist, der ikke sætter sig ind i, hvad han skriver om. Efter min (måske fejlagtige) mening har Traldiget haft samme betydning for et Danerrige (Skjoldungernes) ca. år 4/500, som Danevirke for det større Danerrige ca. år 7/900.

Traldiget, som jeg nærmere beskriver i afsnit III er beskrevet af prof. Worsaae 1840/41 og af arkæolog og topograf kaptajn Madsen 1897 og andre. Anlæget er iflg. arkæologisk tidsbestemmelse fra ca. år 4/500, var mindst 15 km langt, 2 - 3 m højt og havde front mod vest.

Mange danske »Borge« og andre forsvarsanlæg kaldes af arkæologer og historikere fejlagtigt for Træl-borg-dige osv. Navnet har intet med trælle at gøre, det er en forvanskning af »Tral«, lig gitter, palisader, jfr. Tralhjelme, Tralværk til fiskefangst. Datidens bygherrer skulle meget have sig frabedt at deres anlæg fik navn af trællene. Skulle f.eks. Christiansborg slot hedde Mursvendsborg?

Jeg kan altså ikke i de fundne voldanlæg finde nogen støtte for prof. Brøndsteds teori for et jydsk forsvar mod angribere fra øst.

25. Mosefundenes våben. Kan de sige os noget om Danernes indvandring? Fra tiden år 200 til 400 findes 3 betydelige mosefund med itubrudte våben, nemlig: Nydam-og Torsbjergfundene i Anglernes område, og Vimosefundet på Nordfyn. Desuden er der yderligere 4 mindre i Jylland, 4 på Fyn og 2 på Sjælland, 1 på Lolland samt nogle i Skåne. Fra den følgende periode år 400 til 600 er der 3 i Østjylland og Vendsyssel, 1 på Sydvestfyn. Nydammosen har fået yderligere tilgang i denne periode. I Illerup ådal ved Skanderborg er et krigsbyttevåbenfund fra tiden 0 - 400 under udgravning.

Det er utvivlsomt rigtigt, hvad prof. Brøndsted skriver, at de itubrudte og i en hellig mose udkastede våben er sejrherrens offer til guderne af den overvundne fjendes våben og udrustning. Da der ikke i områderne i nærheden af moserne findes tegn på nyindvandring (f.eks. ny gravtype, lerkar, etc.) formoder Brøndsted, at det er den oprindelige befolkning, der har sejret over invasorer, men 100% sikker kan man ikke være, invasorerne kan have været meget lig beboerne.

Offergaverne fundne i Angleområdet kan ikke tages som bevis for Danerinvasion. Vi ved, at Anglerne udstod heftige kampe mod invasorer fra syd. Våbentyperne fundne i de angliske moser tyder også mere på angreb fra syd.

Men arkæologerne skriver, at de fundne våbentyper tyder på kampe mel-

lem nordgermanske stammer, ikke på angreb fra fremmede. Nordgermaner må tages i lidt udvidet betydning, da Anglerne, Hadbarderne og de fleste andre stammer i Sønderjylland og sydlige del af Nørrejylland, var Vestgermaner.

Brøndsted skriver, at fra tiden 0 til 200 er der kun fundet sværd og spyd, i tiden derefter er der i de tre nævnte hovedfund samt i 2 af de mindre fund (Midtjylland) fundet kampbuer og pilespidser. I de sønderjydske fund foruden mængder af pilespidser og buer er der desuden ringbrynjer, hjelme og fornem rideudrustning. I det store fynske fund er der ingen hjelme, men rester af et par ringbrynjer.

Den græske digter og historiker Agathius skriver i 500-tallet, at Frankerne (Germanerne) kæmpede med sværd, kastespyd og økser, men aldrig brugte buer og pile i kamp. Grunden hertil kan man læse hos militærhistorikeren K.Pastenaci, der i »Kriegskunst der Germanen, 1942, skriver, at Germanernes hovedbevæbning om år +100 var lanse og skjold, undertiden også kastespyd. Efterhånden som rigdommen steg også sværd, økser og sjældnere ringbrynjer og hjelme.

I yngre stenalder og i broncealderen blev buen også brugt som krigsvåben, men efter ca. år 0, var Germanernes taktik et hurtigt fremstød i løb for at komme ind på livet af fjenden. Under denne kampmåde var buen uanvendelig, kastespyd var det eneste »fjernvåben«, buer og pile sinkede bare fremstødet.

Hjelme og panser blev først indført i folkevandringstiden og kun for de velhavende, indtil da kæmpede Germanerne med nøgen overkrop.

Arkæologerne bør foretage en undersøgelse af, om Nordgermanerne har brugt bue og pil i kamp, og om det er sandsynligt, at ringbrynjer og hjelme fandtes. Disse sidste kan selvfølgelig være indhandlede.

Hvis der i Gøtalandene og hos Sveerne i perioden ca. 200 til 400 også findes buer og pilespidser i våbenfund, så kan de danske fund være kampe mellem nordiske stammer. Er der ingen buer og pilespidser i Nord-og Mellemsverige, så tyder de fundne offergaver på fremmed invasion fra Nordtyskland. Fund efter år 400 af buer og pile må undersøges, om de er af en type, der blev brugt af Hunner og Alaner.

26. Andre meninger. Et par svenske historikere: Wessen og Wadstein, der tager Jordanes beretning om, at Danerne var af Sveernes rod, helt bogstaveligt, mener at Danerne kom sejlende, dvs. roende, fra Mælarområdet eller lige syd herfor (Södermanland), og at de roede syd om Sverige gennem Østersøen

til det meget attråede handelsområde Sli - Ejder. De to historikere tænker på noget lignende det, der (med ganske andre fartøjer) foregik ca. år 900, den »svenske« invasion i Hedebyområdet. Mod deres teori taler:

- Anglernes sikre dominans over området Ejder - Flensborg fjord. En Danerstat ved Slien ville have umuliggjort Offas kamp mod de fra syd angribende Myrginger.
- Sli - Ejder handelsruten blev først ca. år 650 - 700 den »attraktive« handelsrute over halvøen. På den tid, hvor Danerne indvandrede, var ruten Kongeå - Koldingå den dominerende, og det var hertil, at en gruppe af Danerne søgte. Teoretisk er det muligt, at de fra Mælarområdet kan have roet til Jyllands østkyst, men jeg tror, at de både kom (som prof. Brøndsted formoder) over Sjælland og Fyn, og direkte fra Halland nord om Sjælland - Fyn til Jylland.

27. **Hunnerne.** Trods Saxos fantasier, har disse vist ingen direkte indflydelse på Danmarkshistorien, men muligvis indirekte. Hunnertiden i Europa er i 400-tallet, der også (grundet på Hunnerne) kaldes for Folkevandringstiden. Ved dennes afslutning begynder Middelalderen.

Iflg. F. Altheim blev Hiung-nu stammen år +100 besejret af Kineserne, år ca. 300 brød dette mongolske folk op fra egnen nord for Kina, kom ca. år 360 til stepperne i sydøst Rusland og Turkestan. År 375 besejrer de Østgoterkongen Ermanerich, hvis rige strakte sig fra Østersø til Sortehav. Denne sejr gav stødet til folkevandringerne i Europa og til Romerrigets undergang.

Nogle hundred år før Hunnerne var en anden stamme kommet fra Asien: *Alanerne,* også kaldet Assi, Aser og senere Osseter. Ca. år 375 havde de et rige i det nuværende sydlige Polen. Prof. Sulimirski fra Krakow Universitet beskriver Alanerne som høje, blonde, statelige folk, der godt kunne være infiltrerede blandt Nordboerne uden at det kunne konstateres. Det er teoretisk tænkeligt, at en gruppe Alaner = Aser under høvding Odin har bragt Asertroen til Norden, hvor den netop på denne tid afløste Vanertroen og Nerthus. Danmark og Sverige var delt op i et antal småriger, der vel ikke var svære at infiltrere. Sydeuropæiske våben, buer og pile (Hunnernes yndlingsvåben) ridetøj og ringbrynjer kan være kommet med dem.

Det østromerske kejserrige (Byzanz) havde om år 476 en gesandt Priscus ved det hunniske hof, et sted i Ungarn. Priscus måtte bruge gotiske tolke, så de af ham nedskrevne navne på Hunnere, er de af Goterne brugte. Priscus skriver i sine memoirer, udgivne år 476 i Byzanz, at Hunnerkongen Rua døde år 434,

og at to af hans nevøer Bleda og Attila blev konger. De arvede et rige, der gik til oceanet, dvs. til Østersøen, og Attila udvidede riget med øerne i oceanet.

Der er adskilligt, der tyder på en eller nogle hunniske ekspeditioner mod nord. Det ville jo være naturligt, om Rua, efter at Goterne under Ermanerich var besejrede, også ville have Goterkongens vasaller til at betale tribut til sig. Sådanne ekspeditioner kan have fundet sted i årene 380 til ca. 400. I Widsithkvadet fortælles om to gotiske høvdinge, onkel og nevø: Wulfhere og Wyrmhere, der i Weichseldeltaet med de såkaldte Reidgoter, kæmpede mod »Attilas« folk for at værne deres Odelsjord. Om resultatet af kampen foreligger der intet.

Om Attila selv, før eller efter at han blev konge, har været på et togt op mod Østersøen er uvist. To historikere, prof. Lukman og englænderen E.A.Thomsen, fortæller, at i perioden fra 437 til 441 forsvinder Attila fra Roms og Byzanz synskreds. Hans ophold før han blev konge er ikke registrerede.

Ekspeditioner i tiden 380 til 400 kan have været sammensatte af Hunner og Alaner. Altheim nævner bl.a. et hunnisk ekspeditionskorps bestående af 5000 hunniske og 5000 alaniske ryttere. Følgerne af hunniske ekspeditioner gennem Østeuropa (Vestrusland, Polen og Østtyskland) er i hvert fald store Kort efter år 400 bryder germanske stammer i Tyskland op og flygter mod vest og sydvest. Vandaler, Burgunder m.fl. krydser Nytår 406/07 den frosne Rhin ind i Gallien. Omtrent samtidigt invaderer Goter Italien.

År 410 ødelægger Hunnerne det alaniske rige ved Oderen, nogle flygter mod vest, flertallet slutter sig til Hunnerne, ligesom mange af Østgoterne gjorde det. De Alaner, der fulgte Hunnerne, ender efter disses nederlag i egnen sydøst for Berlin under navnet Sorber. Hunnerne var slet ikke de uhyrer, som datidens og senere historikere vil gøre dem til. Attila holdt streng disciplin og havde en 12 mands jury til at dømme i alle stridsspørgsmål. Om Attila har haft nogen direkte indflydelse i Norden er tvivlsomt, trods Priscus beretning om, at han erobrede øer i Østersøen. Priscus behøver jo ikke at være korrekt. Prof. Lukman skriver, at når selv den romerske kejser måtte betale tribut til Hunnerne, er det knap tænkeligt, at de nordiske småstammer kunne undgå at komme under deres indflydelse. Mon disse små, for Hunnerne at se, fattige afsides liggende stammer, virkelig var umagen værd at true ?

28. Hunnerkongen Bleda opererede i Sydtyskland med en del af Hunnerhæren, heri tropper fra undertrykte vasalriger. Han dør, rimeligvis myrdet på Attilas foranledning.

Hunniske lejetropper bliver brugt meget af såvel det østromerske, som af den vestromerske rige. Byzanz hærfører Belisar havde hunner i sin hær, og den vestromerske konsul Aëtius stod 425 og 432 i spidsen for hunniske lejetropper og brugte dem 435/37 til at slå en keltisk opstand i Bretagne ned og til at kæmpe mod Vestgoterne i Sydfrankrig.

Indberetninger fra disse lejetropper gav Attila oplysninger af stor militær værdi, om svagheder i de vestlige riger, om uenighed mellem stammer, om geografi, muligheder for forplejning, plyndring, osv.

År 443 erobrer han dele af Kroatien og rykker mod Byzanz 447. År 451 rykker Attila med en hær bestående af Hunner, Østgoter, Alaner, Gepider, Skirer og Rugiere gennem Germanien, 7. april erobres Metz og 20. juni står et kæmpeslag, der varede flere dage, på de »Katalauniske marker«, som man ikke ved, hvor lå, måske ved Chalons sur Marne. Her kæmpede Hunnerne uafgjort mod en hær under den romerske statholder Aëtius. I denne hær var der kun få romerske enheder, de fleste var Galler, Franker, Vestgoter, Burgunder samt de mod vest flygtede Alaner, nu bosatte om Orleans. Der omtales også Saxer fra Loireegnen, hvad der ikke er sandsynligt, men måske havde nogle af Herulerne allerede på dette tidspunkt bosat sig ved Loire. Efter slaget trækker Attila sig i hvert fald tilbage mod øst med uhyre tab. Iflg. Jordanes sikkert overdrevne beretning, lå der 165.000 døde på slagmarken. Vesteuropa var i hvert fald reddet af Aëtius.

År 453 dør Attila i Italien. De af ham undertrykte folk gør oprør. To af hans sønner bliver 455 og 456 dræbte i kampe mod disse. Attilas yngste søn fører de sparsomme rester af det hunniske folk mod øst til de sydrussiske stepper.

Prof. Lukmans påstand om, at »sagnene« om Roar (lig Hunnerkongen Rua), Helge, Ottar og Adils, blot er hunniske vandresagn forplantede til Norden, må vist siges at være manet i jorden og ikke værd at drøfte, efter at svenske arkæologer har påvist Ottars gravhøj i Vendel, nord for Upsala (han døde noget efter år 500) samt hans efterfølger Adils og to andre Sveerkongers gravhøje ved Upsala. De to sidste vistnok Aun og Egils, iflg. prof. Birger Neerman.

Saxo har en lang og spændende beretning om Danerkongen Frode, der ægter en hunnisk prinsesse, men senere kæmper mod en Hunnerhær på næsten en million mand, hvis fremmarch han hindrer ved at lægge landet øde. På den måde besejrer han kong Hun. Saxo har hørt om Hundingerne, der er en stamme i Holsten og om kong Hun, der regerede over de germanske Hetwarer i Holland, og om at man lagde landet øde (ganske vist i Italien) for at hindre Hunnernes fremmarch, og ud fra disse ingredienser brygger han sin historie.

29. Slaverne. Hvis Hunnerne ikke direkte har influeret på udviklingen i Norden, så har de i udpræget grad gjort det indirekte.

Slavernes hjemstavn er vist oprindeligt i Ukraine - Hviderusland - Sydpolen, nordøst for Karpaterne. Germanske og romerske kilder kalder dem Wender, hvad de stadig kaldes af Danerne under Middelalderens kampe mod dem i Nordtyskland.

Iflg. Tacitus skulle de i det 1.århundrede efter 0 have boet øst for midter Weichsel. Da Hunnerne efter år 375 fordriver de fleste Germaner fra Polen og det nuværende Øst-og Nordtyskland, følger Slaverne efter ind i de folketomme områder. De tilkæmper sig ikke disse, men siver roligt ind med en åbenbart stor befolkningstilvækst.

År 518 overskrider de Oder, 570 har de besat Schlesien og kort efter når de Midterelben og Saale. Omtrent samtidigt må de være nået til Travefloden ved Lübeck og lidt senere det nuværende Øst Holsten, Wagrien.

Om år 600 boede i Wagrien Wagrerstammen med hovedborgen den nuværende Oldenburg, nordøst for Eutin, det senere stamsæde for den danske kongefamilie af dette navn.

Polabernes hovedborg var Ratzeborg, syd for Lübeck. Den største af de slaviske stammer, Obotritterne, havde der hovedsæde i Mikilenborg (Mecklenborg), 5 km syd for Wismar.

Danerkongen Harald Hildetand (ca. 710 - 770) har åbenbart betragtet dem som en potentiel trussel, thi ca. 735/37 anlægger han en befæstning ved sit riges sydgrænse, det senere Danevirke.

Også Frankerherskeren Karl den Store var klar over, at han måtte hindre Slavernes videre udbredelse mod vest, thi ca. år 810 indretter han en »befæstet« linie: Limes Saxonia for at markere den grænse mellem Franker-Saxer og Slaver, som disse sidste ikke må overskride. Linien går fra (i nord) Kiel til Trave (25 km vest for Lübeck) til Lauenborg og Elben. Slaverne har i perioder været i forbund med Danerne mod Frankerne, men hovedsaglig har de været Danmarks fjender.

Afsnit II.

Nordeuropa opdages.

30. Danernes historie kan man reelt først begynde engang først i 400-tallet, men for at forstå den, bør man have et almindeligt overblik over de geografiske og politiske forhold i Nordeuropa, stammer, magtforhold. Jeg indrømmer, at jeg flere steder går alt for meget i detaljer, det er fordi jeg finder det interessant.

Bortset fra arkæologernes spadearbejde stammer den ældste, desværre kun delvis, kendte beretning om Nordeuropa fra den græskfødte forsker *Pytheas* fra Massilia (Marseille) ca. 325 år før 0 (÷325).

Allerede i stenalderen og broncealderen havde der været handlet fra Nordeuropa til Middelhavslandene. Fra nord blev der sendt flint af udsøgt kvalitet, pelsværk og rav, og i bytte kom der smykker, glas, våben og brugsgenstande. For det mestes vedkommende gik handelsvejene langs floderne og over bjergpassene i Centraleuropa, men Middelhavets dengang dominerende søfartsnation: Fønikierne, havde i hvert fald ca. år ÷550 skaffet sig handelspladser i sydvest Spanien på Atlanterhavskysten: Tartessos og Gades. Herfra sejlede fønikiske skibe til bl.a. Britanien for at hente tin til at blande med det spanske kobber til bronce. For at hindre »handelsspionage« havde den fønikisk-kartageniensiske krigsmarine til stadighed et eller to krigsfartøjer ved Gibraltarstrædet. De hindrede alle fremmede handelsfartøjer i at komme ud i Atlanten.

Andre nationer, herunder den græske handelskoloni i Massilia, var naturligvis meget interesserede i at finde ud af, hvorfra Fønikierne fik råmaterialerne til deres bronce, samt også om der skulle findes en nemmere handelsvej til de nordiske lande, bl.a. til ravområderne, end den besværlige gennem Europa.

Den kartageniensiske spærring af Gibraltarstrædet gjorde det yderst risikabelt at sende et skib rundt om Spanien. Købmændene i Massilia udrustede derfor en ekspedition under videnskabsmanden Pytheas. Han var uddannet under Aristoteles og havde med stor nøjagtighed bestemt Massilias bredde og påvist, at Polarstjernen ikke står lige i himlens nordpunkt, og at månen influerer på tidevandet.

Nøjagtigt hvornår rejsen fandt sted, vides ikke, men det skete vist mellem år ÷330 og ÷325, dvs. under den nordiske klimaforværring. Efter sin rejse udgav Pytheas et skrift »Om Oceanet«. Dette er desværre tabtgået, men citeres af adskillige senere geografer, hvoraf nogle tror på, hvad Pytheas skriver, andre gør nar ad ham. Gennem disse senere skrifter får vi nogen kendskab til indholdet af Pytheas skrift, måske ikke altid helt korrekt.

Om og hvormange ledsagere Pytheas havde med, vides ikke; man må i hvert fald håbe, at han har haft nogle græske søfolk, måske også hjælp ved tidsbestemmelser, målinger, osv. Grundet på spærringen af Gibraltarstræder formoder man, at Pytheas begyndte sin rejse over land gennem Gallien, op ad Rhone, over til Loire til en havn Corbilo i nærheden af det nuværende St.Nazaire. Da Pytheas rejse fandt sted før de Puniske krige (Rom contra Karthago) ca. ÷264 - ÷146 var der ingen romerske skibe i Atlanten, så Pytheas har måttet bruge et (eller skiftende) lokalt skib. Fønikierne og Grækerne kendte til sejl på skibe, Gallerne formodentlig ikke, men hvis Pytheas havde en eller nogle græske søfolk med, har han vel kunnet rigge sejl på en lokal båd. Man må i hvert fald håbe det for ham. En rejse som hans i robåd ville være slem.

31. Pytheas farer ikke ud i det helt ukendte. Som nævnt var der i århundreder drevet handel nord - syd, så han har kunnet støtte sig til beretninger fra tidligere ravkøbmænd og andre. Handelskammeret i Massilia har sikkert samlet alle de oplysninger, det var muligt. Øen Britaniens eksistens kan altså ikke have været ukendt.

Undervejs har Pytheas brugt lokale søfolk som lodser og skaffet sig oplysninger ved at udspørge beboerne. Allerede i broncealderen var der trafik på Vesterhavet, men ikke tværs over, kun i robåde langs kysterne. Over Østersøen med kun 70 km åbent vand kunne der også ros.

Nordmanden Fritjof Nansen regner med, at der senest ved jernalderens begyndelse ca. ÷400 har været sejlads fra Nordskotland eller øerne nord herfor til Norge, og at Pytheas, da han når herop hører herom og krydser over til Norge. Fra Orkneyøerne til Norge (Hardangerfjord) er der 450 km.

Den i Danmark fundnu Hjortespringbåd fra ca. år ÷300 er ca. 13 m lang og 2 m bred, den kunne i roligt vand rumme 20 mand. Hvis Picterne i Skotland har haft en større bådtype til 2 skiftehold roere, ville det dog i roligt vejr have taget 6 a 10 døgns uafbrudt roning (padling) at krydse de 450 km med 2 a 3 km i timen. Hvis Pytheas ikke har medbragt sejlskib fra Gallien, tror jeg ikke, at en

sådan tur har været mulig, og ingen lokal fisker e.l. har kunnet vejlede ham. At Pytheas kom til Norge ad anden vej, se senere.

Diodor (ca. ÷30) citerer, at Pytheas brugte 4 døgn om at krydse Kanalens vestlige del fra Brest til Cornwall, dvs. ca. 200 km på ca. 100 timer eller ca. 2 km i timen. Pytheas sejlede rundt om Britanien, nord på langs vestkysten, syd på langs østkysten. Prof. Steensby opgiver, at iflg. de udtog man har fundet af Pytheas beretning, opgiver han øens omkreds til 40.000 stadier (nygræsk stadie a 178 m) altså 7.120 km. Da omkredsen kun er 3000 km ser prof. Steensby her bevis for Pytheas upålidelighed.

Forudsat at citatet fra Pytheas er rigtigt, har han så blot ville opgive øens størrelse eller den distance han har tilbagelagt? Pytheas var ikke ude for at vinde en pokal i kapsejlads, men for at undersøge øens økonomiske og handelsmæssige forhold. Han har været inde i fjorde og flodmundinger, han skulle finde tinminerne og deres produktion, så en sejlads distance på godt det dobbelte af øens omkreds lyder ikke usandsynlig. Prof. Steensby vil forklare »fejlen« ved, at Pytheas har skrevet, at han var 40 dage om at omsejle øen, og så har en afskriver multipliceret dette med 1000 stadier (178 km) pr. døgn, hvad der var god fart for datidens Middelhavsskibe, 4 knob lig 7,2 km i timen. Jeg tror ikke prof. Steensby har ret. Pytheas var ikke 40 døgn om at omsejle Britanien, snarere et helt år, hvis han skulle fuldføre sin opgave.

32. Spørgsmålet *Thule.* Iflg. Strabo (ca. år 0) skriver Pytheas, at han har besøgt Thule. I den sydlige del heraf er der kornavl (hirse), der dog må tærskes i lader (under tag) grundet på den megen regn. Man laver en drik af korn, den blandes med honning. Der er kun få husdyr.

Timäus, en tilhænger af Pytheas, skriver kun 30 år efter dennes rejse, at Pytheas sejlede fra Orcaderne til Thule på 5 døgn. Thule er frugtbart og rigt på sentmodnede frugter... natten er ganske kort, solen står op kort efter at den var gået ned.

Noget er her galt. Hverken Pytheas eller Timäus kan omtale øerne 10 km nord for Skotland som Orcaderne. Den romerske statholder Agricola i Britanien sendte år +80 en flåde nord om øen, og Agricolas svigersøn, Tacitus, senere historiker, døbte øerne Orcaderne.

Om beboerne af øerne på Pytheas tid har haft et lignende navn på øerne, ved vi ikke. Ellers må det være en senere afskriver af Timäus, der har tilføjet navnet. I hvert fald kan Timäus ikke tages som bevis for, at Pytheas fra Orkneyøerne sejler til Norge. Grundet på, at Pytheas eget skrift er tabt, skændes

historikere om, hvordan citaterne i andre skrifter skal forstås, hvor lå Thule.

Som nævnt, kan et sejlskib fra Orkneyøerne sejle til Norge på 4 a 5 døgn. Andre mener, at Thule er lig Island. Fra Orkneyøerne er der 120 km til Shetlandsøerne, derfra 300 km til Færøerne og herfra 440 km til Island. Med et sejlskib (og godt søskib) er turen mulig, med et rofartøj må tanken afvises. Strabo og Timäus beskrivelse af, hvad der kunne høstes på »den sydlige del« synes dog at udelukke Island, husk at år ÷300 er midt i klimaforværringen.

I Norge var på dette tidspunkt Trondhjem den nordligst beboede del, så det er tvivlsomt, om Pytheas beskrivelse kan passe på egnen mellem Bergen og Ålesund. Der er den mulighed, at Pytheas ikke selv har været på Thule, men har fået landet beskrevet, men det mest nærliggende er, at han fra Nordjylland (Hanstholm) er sejlet de 115 km til Sydnorge. Fra Norge til Jylland har der sikkert været bådfart, så beboerne i Nordjylland har kunnet fortælle Pytheas om landet i Nord. I Sydnorge er der også mulighed (selv under Klimaforværringen) for hirse og sentmodnende frugter. Nattens korte varighed er relativ. En person fra Middelhavsegnen ville nok finde de lyse sommernætter korte.

33. Pytheas sejler sydpå langs den britiske østkyst. Fra forbjerget Kantion (Kents østkyst), et navn, der også må være tilføjet senere, krydser han Doverstrædet og sejler mod øst langs Flanderns og Frislands kyster. Strabo skriver, at Pytheas brugte flere (vistnok 3) dage til turen fra Kantion til Rhinens munding. Prof. Steensby slutter heraf, at Pytheas har brugt lokalt rofartøj, da afstanden kun er 150 km. Det kan være rigtigt, der var muligvis en flodmunding, der hvor nu Rhinen og Maas har udløb, men ca. år ÷300 var Rhinens hovedudløb gennem Flevosøen (midt i nuværende Zuidersø) og et sted mellem øerne Vlieland og Terschelling. Rhinen havde dog også et vestligt udløb fra Flevosøen, der hvor nu Ijmuiden ligger. Der er 230 km fra Kantion til Ijmuiden og 330 km fra Kantion til det nordlige udløb.

Prof. Kingo Jacobsen skriver 1964 i »Folia Geographia Dania«, at under den sidste istid aflejrede en gletscher, der fra nord dækkede Vesterhavet, en endemoræne i havet noget nord for de nuværende østfrisiske øer (mellem Ems og Wesers mundinger). Denne endemoræne, nu kendt som Norderney-og Borkumrevene er kærnen i et gammelt landområde. Hvor langt Vesterhavet havde gravet sig mod syd på Pytheas tid, har jeg ikke undersøgt, men det er sandsynligt, at der har været et fladt vadehav, marsk. De nuværende frisiske øer var sikkert forbundne med fastlandet og uden for dem lå andre, nu forsvundne øer og vadehav.

Geologer skriver, at først om år +360/80 begynder en nedbrydning, men indtil ca. +1170 var såvel Terschelling som øerne øst herfor samt Texel og Vlieland vest for den gamle Rhinmunding forbundne med »fastlandet« Holland. Zuidersøen blev endeligt dannet under de store stormfloder 1237 til 1287 og i 1395.

34. Efter at have passeret Rhinmundingen sejler Pytheas ind i en havbugt »aestuarium« som han iflg. nogle afskrivere kalder Mentonomon, iflg andre Metonides eller Metuonis. Pytheas skal have angivet længden af kysten i denne havbugt til 6000 stadier (1068 km). Hvis det ikke er en afskriverfejl, må han regne hele Vesterhavet for en havbugt og opgive kystlængden fra Scheldes munding til Skagen.

Strabo citerer et stykke hos Pytheas således, at i hine egne fandtes et område, hvor jord, hav og luft ikke mere kunne skelnes fra hinanden, man kan ikke gå der, ej heller sejle. Dette har Pytheas selv set.

Tidligere troede man, at Pytheas her hentydede til isbelagt hav, men da - grundet på Golfstrømmen - sådant hav først findes nord for Norge, et sted, hvor Pytheas umuligt kan have været, så har man opgivet denne forklaring til fordel for marskkysten langs den tyske bugt. På den tid, hvor Pytheas var der, midt under klimaforværringen, med hyppige storme, med tåge eller finregn, blød marsk der ved flodtid var dækket af lavt vand og »tør« ved ebbe, men blød, så fodgængere synker i, da passer Pytheas beskrivelse.

Pytheas var også udsendt for at finde hovedproduktionsstedet for rav, og han er sikkert vendt hjem med en ordentlig portion for at dække rejsens omkostninger. Købmænd er ikke interesserede i videnskab for videnskabens skyld, kun for, hvad den kan indbringe.

Pytheas skriver, at det sted, hvor der findes mest rav er på øen Abalos. Den ligger en dagsrejse fra kysten. Helgoland ligger nu 55 km fra Cuxhaven og ca. 40 km fra øen Wangeroog stik syd for, men på Pytheas tid lå kysten mindst 10-15 km længere ude. Fra øer vest for det nuværende Ejderstedt var der kun en halv snes km til Helgoland.

Adam af Bremen skriver år 1075, at Helgoland er 8 x 12 km stor, på Pytheas tid var den mange gange større. De store stormfloder, der skabte Zuidersøen og ændrede Rhinens udløb, bortrev mange øer og landområder langs Vesterhavets syd-og østkyst, først 1511 blev den store Jadebugt ved Wesers munding dannet.

Fra Sønderjyllands vestkyst har vi først beretninger om stormflod fra efter år 1164, fra denne tid har havet ædt 10-25 km land, hvor meget har det så ikke taget mellem Pythea år ÷300 og år 1100?

Prof. Steensby mener, at der er relativ lidt rav på Helgoland nu (men hvordan for over 2000 år siden) og er fortaler for, at Mentonomon er Ringkøbing bugt, idet det meste rav nu findes på Jyllands vestkyst. Ringkøbing bugt er ikke 1100 km i udstrækning og ligger heller ikke en dags sejlads fra kysten, så jeg tror ikke rigtig på denne lokalpatriotisme.

Noget andet er, at Pytheas højst rimeligt har været ved Ringkøbing bugt og nordligere. Så sent som på Ptolemaios tid bar Blåvand rev tre øer og Jydske rev ud for Bovbjerg var tørt et godt stykke ud.

Gudm. Schütte skriver, at det er meget tvivlsomt, om Pytheas fra Skotlands nordspids eller Orkneyøerne har sejlet til Norge, han mener det mere sandsynligt, at han fra Nordjylland ved Hanstholm er sejlet til Norges sydkyst, her passer Pytheas egnsbeskrivelse med korn og frugter bedre.

Schütte skriver, at Pytheas beskriver Thules kyst som en skærgaard med en endeløs række af øde øer, der strækker sig mod nord op til de arktiske egne, sydligere bøjer kysten mod sydøst for at ende i den kaspiske havbugt.

Ikke alene Pytheas, men de fleste af hans tids og senere geografer tror, at Skagerak og Kattegat er det nordlige indløb til det Kaspiske hav. De vidste, at der boede Kelter i Vesteuropa, og lige øst for disse havde de så Scytherne, som de vidste boede nord for Sortehavet - det Kaspiske hav.

35. Angående beboerne på »ravkysten« fortæller Pytheas, at de har så rigeligt med rav, at de dels bruger det til brændsel, dels sælger de det til de nærboende Teutoner. Prof. Steensby tror, som det tidligere var skik, at Teutonerne er indbyggerne i Thy, og at øen Abalos derfor må ligge ved Limfjordens vestende eller ud for Ringkøbing bugt.

Men teorien om, at Teutonerne kom fra Thy er ikke mere holdbar. Navnet kommer af Tjod, der betyder folk, stamme, så enhver stamme kunne kaldes Teutoner. Navnet Tyskere har iøvrigt samme oprindelse. Ptolemaios har, godt 300 år efter Pytheas, en stamme ved navn Teutoner i Øst Holsten eller Vest Mecklenborg. Det er muligt (hos Ptolemaios), at det er en efterladt gruppe fra Kimbrertoget, men Pytheas udtalelse gør det sandsynligt, at de hele tiden har boet der.

Foruden Teutonerne nævner Pytheas en anden folkegruppe: Guioner (Plinius tilføjer: gens germaniae). Da der ingen andre steder står noget om en

stamme af dette navn, har historikerne haft travlt med at gætte på, hvad Pytheas egentlig har skrevet. Prof. Steensby holder sig til Plinius, der mener, at det er en skrivefejl for Gutones, hvad der afvises af andre. Goterne har aldrig været på denne egn, og slet ikke på Pytheas tid.

Historikeren Capelle mener, at der har stået Tiones, lig med Teutoner, men da Teutonerne handler med Guionerne, iflg. Pytheas, duer denne forklaring ikke.

Gudm. Schütte er den mest nationale. Han skriver, at det er en afskriverfejl for Euthiones, der er Jydernes oprindelige navn. Hvis Schütte havde ret, ville Jyderne være den ældste stamme lokaliseret i Danmark.

Prof. Detlefsen er dog den, der har den mest sandsynlige forklaring. Pytheas har skrevet Inguiones (lig med Ingwäoner) et stammeforbund omkring Helgolandsbugten. Plinius (se senere) nævner som stammer i dette forbund: Kimbrer, Chauker, Teutoner, m.fl.

En afskriver af Pytheas har i stedet for Inguiones skrevet »in Guiones«, og da in ingen mening har i denne sammenhæng, har den næste afskriver droppet det. Det ville være overordentligt interessant, hvis der kunne findes en støtte for Gudm. Schüttes Euthiones, Jyder.

Som den videnskabsmand, Pytheas var, har han undervejs foretaget adskillige breddebestemmelser, men senere historikere, der som alle historikere hader eksakte tal, har ikke fundet det ulejligheden værd at kopiere tallene. Hvis de fandtes, kunne man med sikkerhed vide, hvor han havde været.

Strabo skriver, at Pytheas til fods gennemvandrede Britanien. Dette er sikkert urigtigt, men sikkert er, at han er landet adskillige steder for at tage en tur ind i landet. Han skulle jo skaffe oplysninger om tinminerne, deres produktion, om befolkningen og dets produkter, og hvad der ellers måtte have interesse for hans bagmænds handel, og videnskabelig interesse for ham selv.

Ad hvilken vej Pytheas vendte tilbage til Massilia er ukendt. Fønikierne havde rimeligvis hørt om denne græske spion på deres enemærker og havde truffet foranstaltninger til at likvidere ham og ødelægge hans optegnelser. Han formodes derfor at være vendt tilbage ad en gammel ravvej: Rhinen - Mosel og Rhone.

36. Jordkuglens størrelse. Jeg synes, at det vil være nyttight her at se på, hvem og hvornår, der målte jordens størrelse og så lidt efter lidt fik Nordeuropa placeret.

De gamle Babylonere havde først et 12-tal system, der er mere praktisk end vort 10-tal system. De var dygtige til astronomi, som de dog hovedsagelig

brugte til astrologiske formål. Ekliptica (Solbanen) der nu hælder ca. 23½° mod Ækvator, hældede dengang ca. 24°. Babylonerne inddelte Ekliptica i 12 dele, ligesom året i 12 måneder. Grundet på deres 12 og 60-tal system blev en cirkel delt i 360°, hver grad i 60 minutter a 60 buesekunder. Af samme grund har vi dag og natlængder på hver 12 timer a 60 minutter a 60 tidssekunder. Men dengang og helt op i Romertiden var timerne ulige lange, idet tiden fra solopgang til solnedgang deltes i 12 timer. Om sommeren var altså dagtimerne længere end nattimer. Kun ved jævndøgn svarede timernes længde til det vi forstår ved en time. Når derfor Plinius, Ptolemaios og andre, opgiver et steds bredde ved dagens længde i timer ved sommersolhverv, så skriver de altid equinox-timer (jævndøgnstimer), målte med sandur. I landene om Middelhavet var de forskelligt lange timer ikke af så stor betydning som længere fra Ækvator.

De gamle astronomers dygtighed bevises af, at de babyloniske forudsagde en solformørkelse den 28. maj år ÷585, de kinesiske skal endog have forudberegnet en år ÷2137.

Længe troede man, at Jorden var en skive. Pythagoras (ca. ÷580 - 530) var vist den første, der erklærede, at Jorden var en kugle.

Grækeren *Eratosthenes,* hovedbibliotekar for Alexandrias bibliotek, levede ca. år ÷275 - 195 og var den første, der med stor nøjagtighed ca. år ÷240 beregnede Jordkuglens omfang og fik tegnet et billede af den beboede verden, som man dengang så den.

Hans geniale målemetode var som følger:

Han vidste, at solen den 22. juni, den længste dag på den nordlige halvkugle, stod lodret over Syene (nu Assuan), der på hans tid lå kun 1/3 grad fra solens nordlige vendekreds. Eratosthenes målte i Alexandria længde af den skygge en stav kastede og beregnede skyggens vinkel med staven.

Denne vinkel er lig med vinklen Alexandria - Jordcentret - Syene. Vinklen var 7,2 grader, lig 1/50 af en storcirkel om Jorden. Da han fra det fortrinlige ægyptiske landmålerkontor vidste, at afstanden fra Syene til Alexandria var 5000 stadier, behøvede han kun at multiplicere de 5000 stadier med 50 for at få jordens omkreds. De 5000 stadier er vist ret korrekt for afstanden Syene - Alexandria, men da de ikke ligger på samme længdegrad, er den korrekte nord-syd distance ikke 5000 stadier, lig 795 km, men 788 km.

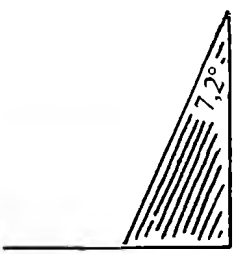

De lærde geografer op til dato har skændtes om Eratosthenes korrekthed, man vidste jo ikke længden på det stadie, han havde brugt. Stadielængden har skiftet op gennem tiderne. De gamle Grækere brugte en længde på 192 m, den nygræske længde var 178 m, og den romerske 184 m (det var den Ptolemaios brugte). Prof. Cuntz mener, at Eratosthenes har brugt en ægyptisk stadielængde på 157,5 m, hvad der ville give en jordomkreds på 39.375 km.

Jeg tror, at Eratosthenes har brugt de såkaldte Pyramidemål. 1 pyramidetomme er 25,42 mm. Der gik 25 tommer på en alen, der altså er 636 mm. 250 pyramidealen giver et stadie på 159 m. 250.000 stadier a 159 m giver en jordomkreds på 39.750 km. Jordens nøjagtige omkreds nord-syd efter de nyeste målinger er 40.009,15 km, omkredsen ved Ækvator er lidt større, nemlig 40.076,6 km. Meterens størrelse blev i Frankrig år 1791 bestemt til en 10 milliontedel af 1/4 jordomkreds. Efter de sidste målinger, er der altså en ubetydelig fejl.

Eratosthenes kendte Babylonernes inddeling af cirklen i 360 grader og delte en storcirkel om Jorden, som han troede var en perfekt kugle, ikke let fladtrykt, i 360 grader, hver på 700 stadier lig 111,3 km. Dette er praktisk talt rigtigt, 360 x 700 bliver til 252.000 stadier.

37. Den græske geograf *Timaios,* født ca. ÷350, død ca. ÷256, har kendt Pytheas værk og citerer det ofte, idet han anser det for absolut troværdigt. Timaios omtaler en ravø Basileia, der iflg. hans tekst må ligge i Østersøen. Timaios nævner mærkelig nok ikke Abalos.

Der er to muligheder. Enten har Pytheas skrevet Basilia Abalos, dvs. den kongelige ø Abalos, hvad der kunne være rimeligt, hvis øen var en hellig ø med templer m.m. således som vi hører, at den var det 1000 år senere. Timaios kan have misforstået dette og troet, at øen hed Basileia. Eller også, mere sandsynligt, har Timaios flere oplysninger end Pytheas, der jo ikke var i Østersøen, og han forbedrer Pytheas beretning ved at tilføje denne ø i Østersøen. Østersøens sydkyst, Samlandkysten, var en lige så stor ravleverandør som Vesterhavet. Efter germanske oplysninger skulle der ligge to ravøer i Østersøen: Balcia og Baunonia ud for Scythiens kyst.

Den romerske historiker *Cornelius Nepos* skriver, at da Quintus Metellus Celer var statholder i Gallien år ÷62 blev der foretaget en nordlig omfart af Jorden. Plinius skriver, at størstedelen af det nordlige ocean blev befaret under kejser Augustus. Flåden fra Germanien omsejlede det kimbriske forbjerg (Skagen) og så et umådeligt hav, der - som det fortælles - strækker sig til Scytherland.

Flere andre af oldtidens geografer har, mere eller mindre rigtigt, skrevet om Nordeuropa. Det har ingen interesse for Danmarkshistorien at citere dem alle. Noget af, hvad grækeren *Strabo* (÷63 - ÷20) skrev i sin 17 binds geografi har interesse. Strabo kom som ung mand til Rom og havde rejst noget i Middelhavsområdet, men det meste af, hvad han skrev, har han fra andre.

Ang. Jordens størrelse henholder han sig i hovedsagen til Eratosthenes, men skriver dog, at flere senere geografer har fundet Jordens omkreds meget mindre end denne. Strabo kritiserer, at Eratosthenes (og iøvrigt også Aristoteles) mener, at man kan nå til Kina ved at sejle vestpå fra Portugal. Eratosthenes (se kort 4 side 72) regner, at på Portugals bredde er Jordens omkreds ca. 200.000 stadier (31.800 km). Landområdet fra Portugals vestkyst til Indien-Kinas østkyst dækker 73.000 stadier (11.500 km), dvs. at der er ca. 20.000 km hav mellem Portugal og Kina. Yngre geografer (se senere: Kolumbus) tror, at afstanden højst er 10.000 km.

Grundet på en fejlagtig breddebestemmelse har Eratosthenes fået Nordbredden af det sorte hav placeret på højde med Sydengland, og da Pytheas skriver, at Thule ligger 11.500 stadier nordligere en Dnieprs munding, har Eratosthenes som kort 4 viser Thule højt oppe i det nordlige Ishav. Pytheas skal også, iflg. Strabo, have skrevet, at i Britanien er længste dag ca. 18 timer (svarer til 58°, korrekt er 54°) og i Skotland 19 timer (61°, korrekt ca. 58°). Da Strabo tror på Eratosthenes korrekthed, beskylder han Pytheas for at være en løgner, der aldrig har været der, hvor han siger. Iflg. Strabo skal Pytheas også have skrevet, at de nordligste britiske øer (Shetlandsøerne) og Thule ligger på en bredde, der er lig 90° ÷ vendekredsen, altså ca. 66°, grænsen for Midnatssol. Shetlandsøernes og Bergens korrekte bredde er 61°. Strabo tror, at alt her er isdækket og at beboelse er umulig. Også her siger han, lyver Pytheas.

Strabo skriver i sin geografi rigtigt, at der bor Kelter i Gallien (Frankrig), men benægter at der også er Kelter i Britanien, der bor Briter. Han ved ikke, at Briterne var Kelter. Fra Poseidonius har han, at øst for Rhinen bor Germaner, han kender til stammer indtil Elben, hvor han også nævner Cimbri, men ingen øst herfor. Han har aldrig hørt om nogen, der har berejst kysten mod øst til det Kaspiske hav. At Kimbrerne skulle have forladt deres land grundet på en flodbølge erklærer han for usandt. Flodbølgen kommer to gange dagligt, så Kimbrerne må gennem generationer have vænnet sig til den. Morsomt at se en stuelærds ræsonneren. På latin betyder »germanus« virkelig, sande, dvs. Germanerne er de sande Kelter.

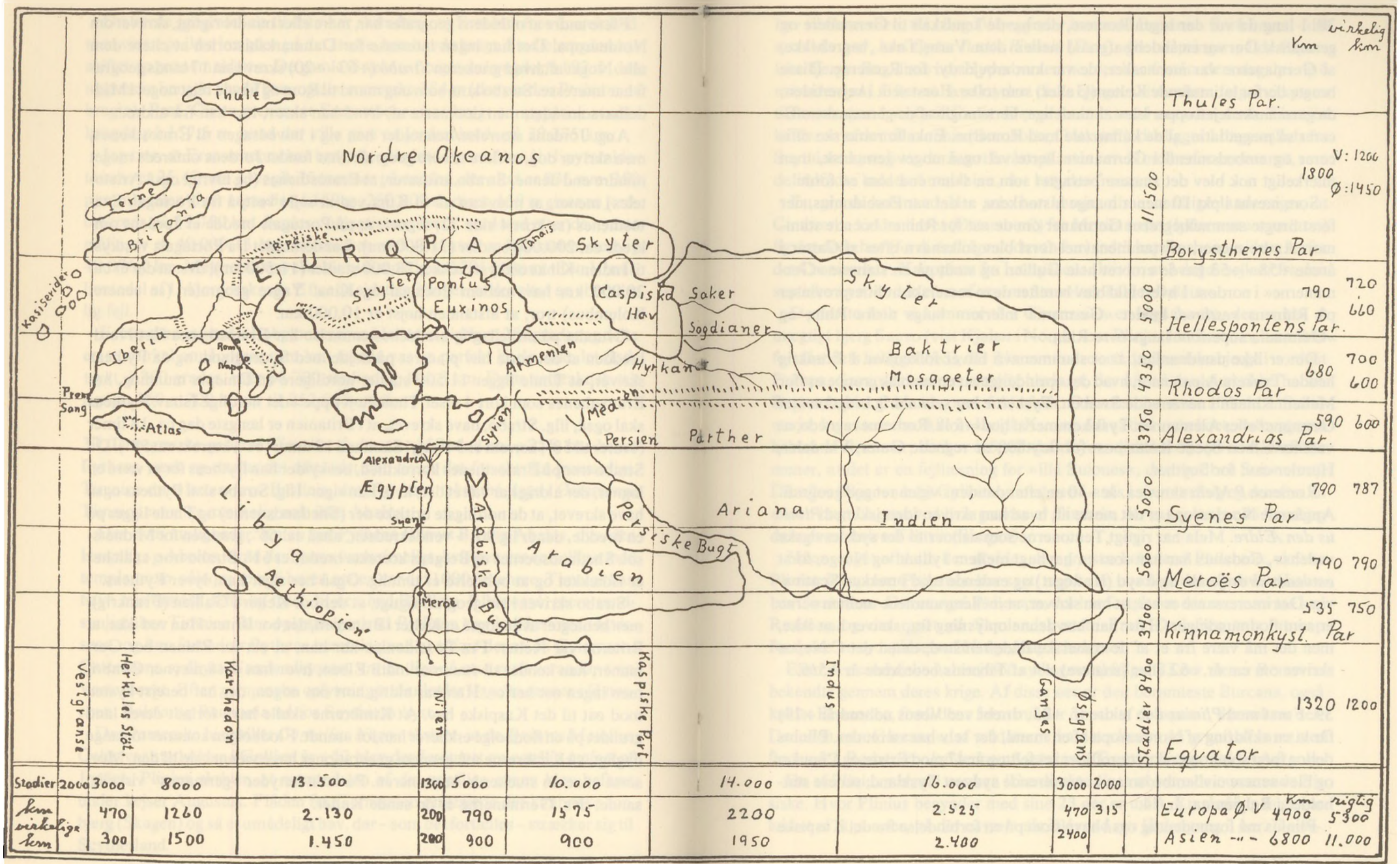
Thule
Nordre Okeanos
Iverne
Britania
EUROPA
Kaspiske
Tanais
Skyter
Skyter
Pontus Euxinos
Kaspiske Hav
Saker
Sogdianer
Skyter
Baktrier
Mosageter
Kassiterider
Iberia
Rom
Napoli
Armenien
Hyrkanien
Medien
Persien
Parther
Prom. Sang
Atlas
Syrien
Alexandria
Ægypten
Libya
Syene
Arabien
Persiske Bugt
Ariana
Indien
Arabiske Bugt
Meroë
Aethiopien
Vestgrænse
Herkules Stät.
Karchedon
Nilen
Kaspiske Pert
Indus
Ganges
Østgrænse
Kim virkelig Kim
Thules Par.
V: 1200
1800
Ø: 1450
11.500
Borysthenes Par
790 720
5000
660
Hellespontens Par.
700
680
600
4350
Rhodos Par
590 600
3750
Alexandrias Par.
790 787
5000
Syenes Par
790 790
5000
Meroës Par
535 750
3400
Kinnamonkyst. Par
1320 1200
Stadier 8400
Equator
Stadier 2000 3000 8000 13.500 1300 5000 10.000 14.000 16.000 3000 2000
Km virkelige 470 1260 2.130 200 790 1575 2200 2.525 470 315
Km rigtig 300 1500 1.450 200 900 900 1950 2.400 2400
Europa Ø-V 4900 5300
Asien --- 6800 11.000

38. I lang tid var der ingen Romere, der havde kendskab til Germanere og germansk. Der var en åndelig afgrund mellem dem. Varus, f.eks., begreb ikke, at Germanerne var mennesker, de var kun arbejdsdyr for Romerne. Disse brugte derfor latintalende Kelter (Galler) som tolke. Først sent i kejsertiden, da germanske lejetropper blev almindelige, lærte nogle af de germanske officerer så meget latin, at de kunne tale med Romerne. Enkelte romerske officerer og embedsmænd i Germanien lærte vel også noget germansk, men mærkeligt nok blev det snarere betragtet som en skam end som en fordel.

Som nævnt i pkt 10 mener mange historikere, at det var Poseidonius, der først brugte sammelbegrebet Germaner om de øst for Rhinen boende stammer. Andre mener, at stammenavnet først blev folkenavn efter at Cæsar i årene ÷58 - ÷53 havde erobret hele Gallien og stødt på en stamme »Germanerne« i nordøst. I hvert fald blev herefter de to romerske militærprovinser på Rhinens *vestbred* kaldet »Germania inferior« langs nedre Rhin, og »Germania superior« langs øvre Rhin.

Det er ikke usædvanligt, at et stammenavn bliver folkenavn. I Frankrig hedder Tyskere Alemanner, hvad der oprindeligt var en suebisk gruppe øst for Mellem Rhinen i nuværende Swaben. Tyskerne har selv aldrig brugt navnet Germaner eller Alemanner. Tysk kommer af tjod = folk. Romerne regnede, at vest for Elben boede Kelter, øst for Scyther, de regnede Goter, Vandaler, Heruler osv. for Scyther.

Romeren *P.Mela* skrev ca. år +40 en efter datidens viden ret god geografi. Angående Nordeuropa er det meste af, hvad han skriver, identisk med *Plinius den Ældre*. Mela har rigtigt Teutonerne som naboer til det sydslesvigske vadehav, Codanus har han som en havbugt mellem Jylland og Norge, først østvendt så drejende mod syd (Kattegat) og endende mod ørækken Scatinavia. Det interessante er her, at han skriver, at mellemrummene mellem øerne er som flodmundinger. Hvor han har denne oplysning fra, skriver han ikke, men det må være fra et af de romerske flådefremstød, enten det C.Nepos skriver om ca. år ÷62 eller (snarere) det af Tiberius beordrede år +5/6.

39. Først med *Plinius* den ældre (f. +23, dræbt ved Vesus udbrud år +79) får vi en skildring af Nordeuropa af en mand, der selv har været der. Plinius deltog først som romersk rytterofficer i et felttog år 47 mod Friser og Chauker og blev senere civilembedsmand i nuværende sydvest Tyskland, senere statholder i Belgien ca. år 74.

Plinius må formodentlig også have troet på en forbindelse fra det Kaspiske

hav til Østersøen, thi i bog IV begynder han med Byzanz - Sortehavet - det azowske hav, heri flyder floden Tanais (Don), der udspringer på de Ripaeiske bjerge. Bag disse bor Hyperboraeerne, der har 6 måneders dagslys og 6 måneders nat. Efter at have krydset disse bjerge, skriver han, følger vi kysten tilvenstre (mod vest) til Cadiz. Der er først et antal øer uden navn. Timaios kalder en af dem Baunonia (Bornholm, Gotland?), der ligger 1 dags sejlads fra Scythiens kyst, hvor der hvert forår opkastes rav. Nord herfor er oceanet, som de indfødte kalder Amalchian, der betyder frossen.

En græsk købmand, der selv har berejst disse nordlige lande siger, at Cimbrerne kalder havet (Østersøen?) for Morimarusa (lyder mere som latin) lig det døde hav (fordi der ingen tidevand er) indtil kap Rusbeae, videre herfra det Cronian hav. Xenophon fra Lampsacus skriver, at 3 dages sejlads fra den scytiske kyst er der en ø af enorm størrelse, kaldet Balcia.

De første folk vi kommer til i Germanien er Inguaeones, der er her et mægtigt bjerg Saevo (vist Kjølen i Norge, som Plinius har hørt om, men ikke forstået dets beliggenhed), der ikke er mindre end de ripaeiske bjerge i nordøst Europa. Saevo danner en mægtig havbugt, der når til den cimbriske halvø. Bugten kaldes Codanus og er fuld af øer. Den mest berømte af disse er Scatinavia, hvis størrelse ikke er kendt. Kun en del af den er beboet, indbyggerne kaldes Hillevioner, de bor i 500? (landbyer, distrikter?). (Gudm. Schütte mener, at det er en fejllæsning for »illa Suiones«, dvs. her bor Suionerne). Derefter følger en bugt Cylipenus med øen Latris i sin munding og derefter en anden bugt Lagnus ved hvis grænse er Cimbria, der rager langt ud i havet og danner en halvø Tastris (Skagen).

Hvor meget af dette der skyldes den græske købmand Philemon, skriver Plinius ikke, men Philemon har sagt, at på den nordlige del af nævnte halvø bor Cimbrerne. Det er også Philemon, der har fortalt om det ovennævnte kap Rusbeae og om ravet på Samlandskysten. Prof. Detlefsen tror, at kap Rusbeae er sydspidsen af Norge, kap Lindenæs.

Efter den cimbriske halvø (mod syd og vest) følger 23 øer, der er Romerne bekendte gennem deres krige. Af disse øer er den berømteste Burcana, også kaldet Bønneøen, fordi dens form minder om en af de bønner, der vokser der. Desuden øen Glaesaria, af soldaterne kaldet således på grund af ravet der findes der. Barbarerne kalder øen Austeravia. En yderligere ø kaldes Actania.

De af Plinius nævnte øer kan ikke direkte siges at være de nuværende frisiske. Hvor Plinius begynder med sine 23 øer er uvist. Ringkøbing bugt var lukket af et par øer, på det nuværende Blåvand rev lå dengang 3 øer. De nu-

værende øer ud for Sønderjyllands vestkyst var dengang forbundne med fastlandet, ligesom de frisiske øer vel var det. Til gengæld lå der længere ude andre øer, nu bortskyllede af stormfloder, men som på søkort kan findes som rev og grunde.

Plinius: langs hele havet indtil Schelde bor germanske folk. Nogle geografer opgiver kystlængden til 2500 millas (3700 km) andre til 686 millas (1013 km, omtrent som Pytheas). Plinius videre beskrivelse mod syd har ingen interesse.

40. Plinius deler de germanske folk i 5 grupper:

- østligst Vandilerne, bestående af ...
- langs kysten fra Jylland til Weser bor Inguaeones, der omfatter Cimbrer, Teutoner og Chauker. (denne orden tyder på, at Teutonerne boede mellem Cimbrer og Chauker, dvs. i Ditmarsken eller Holsten).
- Istaeones er stammerne nær Rhinen ...
- Hermionen er stammerne mellem Elben og Oder, Sueberne ...
- Hilleviones på øen Scatinavia (måske: illa Suiones).

Øst for Weichsel bor et blandingsfolk af Illyrer og Germaner. I gruppen Vandili nævner Plinius Goter og Burgunder m.fl.

Plinius fortsætter så med stammer på begge sider af Flevosøen (Friserne), syd herfor Bataver, dernæst følger diverse stammer i Gallien.

Plinius giver en detaljeret beskrivelse af Chaukerne (boende i vadehavet mellem Ems og Weser, (denne beskrivelse passer sikkert også på beboerne på Sønderjyllands vestkyst), hvor han jo selv har været.

Plinius: Oppe i norden ved oceanet lever folk, som vi har set: de store og små Chauker. To gange pr. døgn udgyder havet sig i mægtig strøm over et stort område, så man er i tvivl om, det er land eller vand. Her bor et elendigt folk på høje, der er bygget af menneskehånd. De lever af fisk, har ikke kvæg, ingen træer eller buske. Med jord (dvs. tørv) opvarmer de deres af nordenvinden iskolde legemer. De drikker kun regnvand opsamlet i gruber ... og disse mennesker beklager sig, hvis de af Romerne gøres til slaver.

Plinius citerer derefter Pytheas og Timaios. Plinius er ikke uvidende, han forklarer, at ravet opstår af harpiks fra en fyrreart, der drypper som saft og med tiden bliver det rav, enten af kulde eller havvand. Vore forfædre har vidst dette og kaldet det »Sucinum« lig saft. Han fortsætter med at fortælle om transporten af ravet fra Pommerne ned gennem Tyskland.

Af dyr nævner Plinius bl.s. kvæg så store som hjorte med et horn i panden, elsdyr med ben uden led, så de ikke kan lægge sig, men må sove stående, desuden urokser m.fl.

Britaniens størrelse opgiver han ret nøjagtigt til 1150 km i N-S (korrekt ca. 1000), bredden Ø-V 440 km (500 bredeste sted ellers 440), men han placerer mærkeligt nok øen ud for Germania-Galia og Hispania. 30 år før Plinius har romersk hær opmålt øen til i nord den Caledoniske skov (Grampian bjergene) på foranledning af Agrippa (død ÷12), Augustus svigersøn, der foranlediger hele romerrigets opmåling. Irland nævnes bag Britanien, hvis originale navn er Albion. Orkneyøerne, Shetlandsøerne og Hebriderne nævnes.

Fjernest ligger Tyle (Thule), hvor der ingen nætter er ved midsommer og ingen dag ved midvinter. En dags sejlads fra Tyle er det frosne hav, af nogle kaldet det Cronian hav.

Plinius giver i følgende bøger detaljer om Europa, inddeling i paralleller, opgiver hvor lang skygge en stok af bestemt længde kaster, opgiver længste dag visse steder. Han har også en mængde afstande, dels beregnede af Polyb, dels opmålt på foranledning af Agrippa, dels på basis af Eratosthenes.

Det er mærkeligt, at Plinius kun har Kimbrerne i Jylland, ingen af de stammer, som Ptolemaios nævner, men måske stammer alle Plinius oplysninger om halvøen fra den nævnte græske købmand Philemon, der angives at have været deroppe længe for år 0.

41. Tacitus (+55 - 120), romersk senator. Hans skrift om Germanerne er blevet det mest kendte på dette område, simpelthen fordi han skamroser Germanerne, hvorfor tyske historieskrivere med begejstring har fremhævet skriftet. Det var slet ikke Tacitus hensigt at skrive et geografisk - etnografisk værk, det var hans hensigt at tillægge Germanerne visse dyder for at holde dem frem som mønster for det dekadente romerske selskab.

Tacitus har aldrig været i Germanien eller haft føling med Germaner, det er tvivlsomt om han har været i Gallien. Han bygger sin bog på en række af de historikere, jeg tidligere har nævnt, samt på Caesar, breve fra officerer og embedsmænd ved grænsen til Germanien, men først og fremmest på Plinius, som han rimeligvis har truffet.

Mange historikere bruger endnu idag Tacitus som hovedkilde til lokalisering af germanske stammer, og i mange bøger findes kort, hvor stammerne er placerede i henhold til Tacitus skrift (sådan som historikerne udlægger det).

For de stammers vedkommende, der boede nærmest Rhinen og den romerske limes fra Rhinen til Donau, er Tacitus rimeligvis troværdig, men jo længere man kommer bort herfra, jo mere usikre er hans oplysninger. Stammerne nordøst for Nedre Elben har han rimeligvis ikke kendt. Men hertil kommer, at senere historikere tillægger Tacitus meninger, som efter hans skrift, han aldrig har haft.

I afsnit 37 omtales Kimbrerne helt ude ved oceanet (der er tale om Helgolandsbugten), deres stat er idag lille af størrelse, men vældig af anseelse. Vidt og bredt findes endnu spor af svunden storhed. På flere steder langs flodbredden (Elben) er der vældige lejranlæg, ud fra hvis omkreds, man kan få et indtryk af folkemassens størrelse og arbejdsstyrke. Ud fra dette vil historikere bevise, at Kimbrerne kom fra Nedre Elb-området, ja en dansk historiker vil endda gøre dem til Kelter.

Kimbrerne boede i deres hjemland, Jylland, i landsbyer, hvad arkæologiske udgravninger tydeligt har bevist. De vældige befæstede lejranlæg beviser netop min påstand i pkt 11, at Kimbrertoget har gjort holdt her en sommer mellem fjendtlige omgivelser. En mindre gruppe, der allerede var trætte, er blevet tilbage her.

I afsnit 38 begynder Tacitus at omtale de svebiske stammer og fortsætter med disse til afsnit 46, der begynder med »her ender Svebien«. Først omtaler Tacitus Longobarderne, derefter følger følgende svebiske stammer: Reudigner, Avioner, Anglier, Variner, Eudoser, Suariner og Nuitoner. Om disse 7 stammer står, at de lever beskyttet bag floder og skove, at de dyrker i fællesskab Nerthus (moder jord) og at de har en hellig lund ude i en ø i oceanet...(afsnit 41) og denne del af de svebiske folk strækker sig ind i mere afsides liggende områder af Germanien.

Udelukkende på grund af navnet Angler placerer historikere de 7 stammer i Holsten og videre op i Jylland. Den tyske prof. Seelmann har (upåagtet af danske historikere) påvist eksistensen af mindst 2 stammer med tilnavnet Angler. Ptolemaios har en stamme Sveber-Angler i vinklen mellem Elben og Saale. Det er sikkert disse Angler, som Tacitus i gruppen Sveber hentyder til.

Tacitus synes ikke at kende eksistensen af Saxerne i Holsten. Det gør Ptolemaios. Både Tacitus og Ptolemaios oplysninger stammer fra samme tid, ca. år +100. Når Tacitus ikke kender Saxerne, så følger logisk,at han ikke kender

nogen stammer i Holsten og nordligere. Men det er ikke Tacitus fejl, det er de historikeres fejl, der udlægger ham galt.

Tacitus skrift var længe upåagtet, i hans egen tid blev det ikke regnet for at være af betydning. Først da en slægtning af ham for en kort tid i år +275/76 var romersk kejser, blev det fremdraget og afskrevet. Afskrifter af disse afskrifter, med de uundgåelige fejl, blev ca. år 850 fundne i frankiske klostre, bl.a. i Fulda. Bogen blev første gang trykt 1470 og vakte selvfølgelig opsigt i Tyskland, som den ældste kendte og forherligende beskrivelse af folket.

42. En græsk geograf *Marinos* fra Tyros lavede om år +100 en geografi, formodentligt med kort. Desværre er hans værk gået tabt, formodentligt brændt, da Araberne 641 brændte Alexandrias bibliotek. Marinos værk er formodentlig hovedbasis for Ptolemaios grundlæggende geografi ca. 50 år senere. Marinos - og dermed Ptolemaios - begik i sin geografi en fejl, der førte til, at Kolumbus år 1492 opdagede Amerika. Plinius havde ladet begyndelsen af en måneformørkelse tidsfæste to steder. Grundet på datidens primitive »ure« (solure og om natten sandure) blev afstanden beregnet for lille. Men Marinos tog den for korrekt og satte i sin geografi afstanden mellem 2 længdegrader til 500 stadier i stedet for Eratosthenes rigtige 700, men da Marinos (og Ptolemaios) brugte den romerske stadielængde på 184 m, blev hans jordomkreds ikke 5/7 af den rigtige, men kun 4/5. Denne brøk bruges derfor, når man reducerer antallet af Ptolemaios længdegrader til korrekt antal.

Da Kolumbus havde fået den ide, at man kunne nemmere sejle til Kina ved at sejle mod vest fra Portugal end ved at sejle syd om Afrika, så bad den portugisiske regering om et responsum fra datidens berømteste geograf Toscanelli.

På basis af Ptolemaios' jordomkreds ved Ækvator på ca. 33.000 km, beregnede Toscanelli omkredsen ved Portugals bredde af 40 grader nord til ca. 25.000 km. Stadig med basis hos Ptolemaios fik han sejldistancen fra Portugal til Kina til ca. 10.000 km.

Nedenfor har jeg anført bredden af de to kontinenter og af distancen Portugal - Kina i grader. På 40 grader bredde er længden af en grad ca. 88 km.

	Europa	Asien	Sejldistance
Eratosthenes	49	57	254
Plinius	130	103	127
Ptolemaios	65	115	180
Korrekt	70	65	225

Men Kolumbus mente, at selv disse 10.000 km var for stort et tal og skønnede, at afstanden kun var ca. 4000 km.

Han ansøgte derfor den portugisiske (senere den spanske) regering om støtte til sejladsen, som han opgav at ville vare ca. 23 døgn, nemlig 23 x 24 timer a 7,3 km (4 knob). Med gunstig vind kunne hans skibe sikkert skyde en fart af over 4 knob, men han regnede forsigtigt. I vikingernes sejlanvisninger ca år 1000 på ruten fra Norge til Island og Grønland regnes med 4,3 knob.

Man kan så skændes om, hvorvidt det har været til gavn for menneskeheden, at Marinos, Plinius og Ptolemaios begik denne fejl. Nå, før eller senere havde man jo nok hittet Amerika.

43. Ptolemaios er den mest kendte af oldtidens geografer, og også den, der har haft størst indflydelse på eftertidens kendskab.

Han var græker, levede år + 100 til ca. 178, arbejdede ved biblioteket i Alexandria, hvor tidligere Eratosthenes også var. Foruden et værk om astronomi, skrev han et om, hvordan geografi bør udarbejdes. På dette værk blev verdensgeografien baseret i ca 1500 år.

Ptolemaios har sikkert aldrig været på rejser langt fra sin hjemby, men dels brugte han til sine arbejder det forhåndenværende materiale i Alexandrias dengang verdensberømte bibliotek, dels må han selv ved henvendelse til romerske militærenheder og rejsende købmænd, m.fl. have fremskaffet supplerende materiale.

Fra romerske garnisoner og fra deres ekspeditioner, f.eks. de nævnte flådeekspeditioner i nordlige farvande, fra gesandtskaber m.v. fik han indsamlet ret gode stedbestemmelser, og fra købmændenes rejsebeskrivelser kunne han udfylde mellemrummene mellem disse stedbestemmelser.

Det er tvivlsomt, om Ptolemaios har kendt Pytheas egen rejseberetning, men han har i hvert fald haft udtog, citater, fra den.

Da man kun havde (efter vor opfattelse) primitive instrumenter, måtte bredden af et sted bestemmes enten ved dagens længde ved midsommertid eller (som Plinius gjorde) ved længden af skyggen kastet af en stok af bestemt længde på en jævndøgnsdag. Længden blev bestemt ved, at man tog, f.eks. klokkeslettet for en måneformørkelses begyndelse. Da man ingen mekaniske ure havde, blev klokkeslettet bestemt ved hjælp af solure, supplerede med sand-eller vandure. Dette gav selvfølgelig ingen høj grad af nøjagtighed.

Solure i Grækenland år ÷300, Lodure ca +1000, Fjederure ca +1525.

Som længdegradernes nulpunkt blev valgt øen Ferro i de kanariske øer, det

vestligste punkt i den kendte verden. Alle længder mod øst var så positive. Disse primitive metoder giver selvfølgelig mange unøjagtigheder, men det er imponerende, hvor godt det dog blev. Det varede 1500 år inden nogen geograf kunne gøre det bedre, og da var det mekaniske ur opfundet.

Allerede Hipparch, ca. år ÷150, havde opfundet et instrument (astrolaph) til at måle stjernehøjder. Pytheas havde påvist, at Polarstjernen ikke står nøjagtigt i forlængelse af jordaksen, men hvormeget datidens geografer har brugt stjernerne til deres stedbestemmelser, ved jeg ikke.

I det følgende må det erindres, at Ptolemaios udarbejdede et verdenskort, han har sikkert været mere interesseret i f.eks. Sydasien, hvormed Middelhavslandene handlede, end med det fjerne og kolde Norden.

Udover de ovenfor nævnte »atronomisk« bestemte punkter af de romerske garnisoner m.m., havde han også de såkaldte romerske »itinerarier« til rådighed. Kejser Augustus svigersøn og feltherre Agrippa (÷63 - ÷12) var klar over, at for at føre krig behøvede man gode kort. Han havde derfor ladet samle og bearbejde kort over hele det romerske rige. Ptolemaios menes at have haft disse a jour førte afstands-og retningskort op til år +110, muligvis til +140.

Det er tydeligt at se, hvor Ptolemaios har haft gode stedbestemmelser og hvor han har måttet interpolere. Dette sidste har han været dygtig til. De rejsende købmænd opgav hvormange dage, de havde brugt fra et sted til et andet. Hvis de begyndte deres rejse på et beregnet sted og endte det et lignende sted, kunne de af dem opgivne distancer reduceres, så de passede, men rejste de blot ud i ukortlagt område, måtte Ptolemaios reducere de opgivne rejsedistancer til fugleflugtlinien mellem de besøgte byer, pas, floder osv. Han har været særdeles dygtig til at gætte disse afstande under hensyn til at købmændene måtte krydse bjerge, omgå moser osv.

Mindst et sted er han blevet ført på vildspor af, at to forskellige sejlanvisninger over Atlantkysten langs Portugal kalder to forbjerge ved samme navn. Som prof. Steche gør opmærksom på, bliver derved Europas vestkyst 2 breddegrader for lang.

Steche mener, at for at få det til at stemme, må Ptolemaios forvride Nordeuropas kyst og dreje Rhinmundingen mod nord. Her tror jeg, at prof. Steche tager fejl. På den tid, hvor Ptolemaios kort bliver til, havde Rhinen en munding (måske hovedmundingen) gennem Flevosøen og mod nord. Der var et andet udløb ved Ijmuiden, vest for Amsterdam. Om der overhovedet på den tid var et udløb mod vest, syd for Rotterdam, har jeg ikke undersøgt.

Nævnte prof. dr.phil. Th.Steche har foretaget en meget grundig og kritisk gennemgang af de eksisterende Ptolemaios udgaver, idet han dog kun begrænser sig til Nordeuropa, specielt Germanien.

Grækerne kendte ikke til brugen af skrevne tal, disse blev angivet ved bogstaver, således at alfabetets første bogstav alpha betød 1, næste bogstav beta 2, osv.

Vi kender jo kun afskrifter af afskrifter af Ptolemaios værk. Afskrifterne blev som oftest foretaget ved, at en person læste op, medens et antal nedskrev, hvad han dikterede. Både oplæser og skrivere kan gøre fejl og ved hjælp af sindrige metoder, har Steche påvist en række sådanne. F.eks. Ptolemaios opgiver altid steder fra vest mod øst, hvis der så pludselig dukker et sted op, der ligger vestligere end det sidste nævnte, så er der en fejl.

For Nordens vedkommende har Steche også påvist enkelte fejl, f.eks. har en afskriver ombyttet to breddetal. Jyllands østligste punkt kan jo ikke ligge nordligere end det, der er betegnet som det nordligste, se skemaet side 84. Andre steder påviser han, at det er en fejl, men uden at kunne sige, hvad der oprindeligt har stået. Hvis man vil tegne et korrekt kort efter Ptolemaios stedangivelser, må man foretage to korrektioner (foruden de påviste skriverfejl), hvad jeg ikke kan se, at nogen hidtil har gjort. På de almindeligt kendte såkaldte »Ptolemaios-kort«, der åbenbart er lavede efter en afskrift af hans bog uden at man har rettet afskriverfejl, hælder f.eks. Jylland mod øst, idet man fejlagtigt bruger østligste længde på det nordligste punkt.

Korrektioner nødvendige:

- Man må reducere Ptolemaios breddeangivelser for Nordeuropa med ca 2 grader, den fejl, der er begået af Ptolemaios ved forvekslingen af de to portugisiske forbjerge.
- Længdegraderne må man først reducere til 4/5 fordi Ptolemaios som nævnt kun har 500 stadier pr grad i stedet for 700. Steche bruger denne reduktion. For at overføre Ptolemaios 0-grad Ferro til Greenwich må man trække 17 grader 40 min. fra, nemlig Ferros længde vest for Greenwich.

I skemaet side 84-85 har jeg i kolonne 1 og 2 anført de længde-og breddegrader, der sædvanligvis anføres i Ptolemaios-udgaver. I kolonne 3 og 4 disse tal korrigerede i henhold til ovenstående, og endelig i kolonne 5 og 6 de korrekte tal.

Som man kan se af kortet side 88, der er tegnet på basis af de korrigerede tal i kolonne 3 og 4 har Ptolemaios Jylland forbavsende rigtigt. Jeg regner derfor

med, at stedbestemmelserne for Jyllands vestkyst, nordspids og østkyst til og med østligste punkt er foretaget af en romersk flådeekspedition. Denne flåde er kun nået syd på til nord for øerne og har taget bælterne og sundet for flodmundinger (se Melas beretning pkt 38). Listens pkt 7 må være taget på skøn, idet man måske har troet at Fyn var en halvø på Jylland. Pkt 8 passer ret godt på Travemünde og kan være opgivet af Romer (officer eller købmand). Koordinaterne for de skandinaviske øer stemmer (som det ses af kortet) slet ikke med Jyllands. Ptolemaios må have dem fra helt anden kilde, f.eks. købmænd, der fra syd er kommet til Oders eller Weichsels mundinger.

45. Som et modstykke til det på side 88 korrigerede Ptolemaios-kort, har jeg på side 91 kopieret et kort, der synes at være tegnet år 1478 til en i Rom publiceret udgave.

At kortet er tegnet i et latintalende land viser de mange »c«. C findes ikke på græsk. Indtegningen af Jylland må have voldt svære hovedbrud. I den overleverede, ukorrigerede tekst står:

- Jyllands nord. pkt: 35 2/3 gr længde og 58 1/2 gr bredde.
- Jyllands østl. pkt: 40 1/4 gr længde og 59 1/2 gr bredde,

dvs det østlige punkt lå nord for det nordligste. På kortet har man så anbragt begge punkter østligt, hvad der får Jylland til at hælde. Hvis halvøen rettes op ved at ombytte de to breddegrader, kommer de alokiske øer øst for Jylland, se kort 5. De saxiske øer har i teksten bredde 57 2/3 gr, men er på kortet tegnet over 1 gr sydligere.

De små skandinaviske øer er ikke tegnede under hensyntagen til Melas, der skriver, at vandløbene mellem øerne, den cimbriske halvø og den store skandinaviske ø er smalle som floder.

Da Ptolemaios værk ca år 1400 kom fra Byzans til Italien var det ledsaget af en del kort. De lærde skændes voldsomt om, hvorvidt nogle af disse går tilbage til Ptolemaios eller måske endda til Marinos af Tyros. Nedenfor har jeg kopieret et udtog af et kort, der opbevares i Vatikanets bibliotek (Cod.Urbinos nr. 82). Det ser ud til, at det er dette kort, der er basis for kortet side 90.

Prof. Fischer, jesuit, der har studeret ved Vatikanets bibliotek, regner at kort 6 er fra Ptolemaios eller Marinos tid. Andre mener, at kortene er fra engang i 400-tallet, andre at de er endnu senere.

Mange specialister mener, at det er Marinus fra Tyrus (+100 - 150), der har tegnet kortene, og at Ptolemaios kun efter hans død har færdiggjort arbejdet og rettet en del fejl.

44. PTOLEMAIOS,
korrigeret for afskriverfejl og omregnet til Greenwich.

Kolonne 1 og 2 er de længde-og breddegrader, som professor Steche mener er de rigtige fra Ptolemaios.
Kolonne 3 og 4 er de korrigerede tal. Bredden er ÷2° . Længden reduceret til 4/5 og fratrukket 17° 40' (Ferros vestlige længde).
Kolonne 5 og 6 er de korrekte tal. Tallene i 1. spalte henviser til kortet side 88-89.

	1 L	2 B	3 L	4 B	5 L	6 B	
1	32	56 1/4	8	54 1/4	8 1/2	54 5/6	Elbmundingen lå om år 0 længere mod NV end nu.
2	31	56 5/6	7 1/6	54 5/6	8 1/3	54 5/6	1. fremspring. Rev ud før øen Sild.
3	(35)	58 1/3	?	56 1/3	8 1/6	56 1/2	Jydske Rev ud for Bovbjerg.
4	35 2/3	59 1/2	10 5/6	57 1/2	10 1/3	57 2/3	Nordl.pkt: Skagen. Afskriver har ombyttet bredden for 4 og 6.
5	(39 1/3)	59 1/4	?	57 1/4	10 1/3	57 1/2	Hirsholmene. Var år 0 en tør tange.
6	(40 1/4)	58 1/2	?	56 1/2	11	56 1/2	Østl.pkt: Fornæs. Bredden ombyttet med 4.

Hertil synes koordinaterne at passe med kendt geografi. De i ( ) satte tal mener Steche er gale, men han kan ikke angive, hvad der har stået oprindeligt.

	1 L	2 B	3 L	4 B	5 L	6 B	
7	37	57	12	55	10 1/6	55	Måske Als, men Fyn ville passe bedre.
8	35	56	10 1/3	54	11	54	Travemünde, hvor kysten drejer mod øst.
9	30 1/6	57 2/3	6 1/2	55 2/3	7 1/2	55 1/2	"De saxiske øer" nu Blåvand rev. År 0 her 3 øer iflg. søkort.
10	37	59 1/3	12	57 1/3			"de alokiske øer". Ud for Göteborg og ikke Norge, som nogle mener.
11	41 1/2	58	15 1/2				Midten af de 3 små skandinaviske øer 1)
12	43	58	16 2/3	56			Vestkanten,
13	46	58	19	56			Østkanten,
14	44 1/2	58 1/2	18	56 1/2			Nordkanten,
15	45	57 2/3	18 1/3	55 2/3			Sydkanten af den største skandinaviske ø. 2)

1) Begrebet "små skandinaviske øer" er relativt og må ses i forhold til den største og østligste ø. Da Melas skriver, at der kun er smalle sunde mellem disse tre øer (og den største), må de tegnes meget større end på de kendte Ptolemaios kort.
2) Tallene for 11 til 15 må være opgivet af en anden og mere usikker kilde end tallene 1 til 6 og 9 til 10. Købmænd, der ad en af de kendte romerske handelsveje fra syd er kommet til Germaniens nordkyst, har måske her mødt handlende fra nord, der blot angiver øernes beliggenhed som "ud for X-flodens munding" (Oder, Weichsel). Det er tvivlsomt, men muligt, at sydlige købmænd er roet over til de skandinaviske øer.

Ptolemaios har også fejl, undertiden morsomme. Grækerne brugte, som nævnt bogstaver for tal. På et kort, som Ptolemaios har haft, står der ordet »Atol«. Da Ptolemaios ikke kendte dette ord, har han på sit kort skrevet 1378 øer.

46. Dr. phil. Gudm. Schütte har 1917 udgivet en bog »Ptolemys Maps of Northern Europe«. Heri gengiver han en række kort, bl.a. kort nr. 6, side 90, samt nævner de forskellige teorier om kortenes originalitet.

Ca år 1400, lidt før Osmannerne år 1453 erobrede Byzans, blev afskrifter af Ptolemaios værk af flygtninge bragt til Rom. Indtil da havde han været ukendt i Vesteuropa.

Fønikierne havde sikkert gode geografiske kundskaber, men af handelsgrunde holdt de dem hemmelige. Homer (÷900) og følgende regner, at Jorden er en skive. Selv Herodot (÷484 - ÷424) benægter Pythagoras påstand om, at Jorden er en kugle.

Eratosthenes jordmåling er allerede omtalt, men hans kort er kun baseret på rejseberetninger, hvad Hipparch (ca ÷150) kritiserer, han kræver astronomiske stedbestemmelser. Marinos fra Tyros (hvis vi kan tro, at de forannævnte kort er fra hans hånd) tegner kort i cylinderprojektion, hvor længde-og breddelinier skærer hinanden i rette vinkler til trods for Jordens kugleform. Han er klar over, at dette er fejl, men evner vist ikke den koniske projektion. Ptolemaios bruger denne og må altså have omtegnet Marinos kort.

Kejser Augustus havde ladet sin svigersøn Agrippa tegne vejkort til brug ved beregning af marchydelser og for postkurererne.

I den kristne første tid fra ca. år +400 til ca. 1250 var al viden, der ikke stammede fra Gud ilde set, så forskning, opmåling osv havde det svært. Der fandtes en række historiske værker (Prokop, Jordanes, Orosius - med kong Alfreds tilføjelser). På et Catalansk kort fra år 1375 blev den venezianske rejsende Marco Polos (1254 - 1323) oplysninger om Sydøstasien indtegnede.

Det var altså en stor gevinst for geografien, da Ptolemaios værk blev kendt. Bøgerne var skrevne på græsk og måtte først oversættes til latin. Med værket fulgte dels et Verdenskort og 26 oversigtskort tegnede af en hånd (mange holder på, at disse er fra Ptolemaios tid) dels 63 specialkort tegnede af en anden (mange holder på at disse kort i Cylinderprojektion er kopier af Marinus'). Ingen af de medfølgende kort kan være originaler, de er, ligesom teksten, afskrifter af afskrifter.

Alexandrias bibliotek var på Ptolemaios tid den vestlige Verdens største

(om Kina havde bedre er uvist). Indtil Caesars tid havde det 900.000 bind (skriftruller), kort m.v. Under den følgende borgerkrig blev meget ødelagt, men til gengæld indlemmedes Pergamons ca 200.000 bind.

Det var i dette bibliotek, at Ptolemaios fandt det meste af sit materiale, herunder de romerske itinerarier, der hele tiden blev holdt a jour, Tiberius beretning om sit togt til Nedre Elben år +5 og hans flådes sejlads videre nord på (og sandsynligvis ind i Kattegat), beretninger fra Plinius og fra Drusus tog ind i Nordvest Germania, for blot at nævne nogle af de for Norden mest interessante.

Efter ankomsten til Rom blev Ptolemaios værk af flere efter år 1406 oversat til latin. De græske afskrifter, som man modtog, stammer fra ca år 1200, så der er strid om, hvormeget der er originalt fra Ptolemaios og hvormeget senere geografer (man gætter på 3 a 4) har ændret og tilføjet.

Kortarkivar, magister I.Keilbo, det Kgl. Bibliotek, har gjort op, at mellem 67 gr nord og 16 gr syd er der 8000 stednavne, det er meget tvivlsomt, om de alle stammer fra Ptolemaios. Men det meste (måske alt) hvad der står om Norden i de modtagne 8 Ptolemaios bøger, mener man stammer fra Ptolemaios, thi efter Romerrigets opløsning i 400-tallet har man intet hørt om ekspeditioner nord på.

47. Kort efter oversættelsen af Ptolemaios 8 binds værk plus kort, begynder man at trykke hans værk ledsagede af italienske korttegneres »kopier« af de Ptolemaiske kort. Man kan dog langtfra være sikker på, at kopierne er pålidelige. Korttegnerne var jo ikke interesserede i et historisk arbejde, men i at skaffe et så korrekt geografisk billede som muligt. Nogle af disse »forbedringer« var decideret forringelse, andre var forbedring. En arabisk geograf fra Marokko kunne på basis af 44 stedbestemmelser rette Ptolemaios Middelhav fra hans ca 62 gr (a 500 stadier) til knap 44 gr (korrekt er 41 gr 41 min).

En af de ældste på latin udgivne Ptolemaios bøger kom år 1427, det er en afskrift af munken Jacob Angulus oversættelse fra 1409. Heri er et forbedret kort over Norden. Danskeren Claudius Clauus har tilføjet et kort over den Skandinaviske halvø samt over Grønland.

Magister Kejlbo skriver, at det er muligt, at det nyligt fundne Nordeuropakort med Vinland, efter sigende tegnet 1440 også har Claudius Clauus som ophavsmand.

Korstogene hjalp til at udbrede kendskab til den nære orient og Portugisernes forsøg på at nå Indien rundt og syd om Afrika hjalp til at fæstne konturerne af dette kontinent.

Ptolemaios' Danmark korrigeret. **Kort nr. 5:**

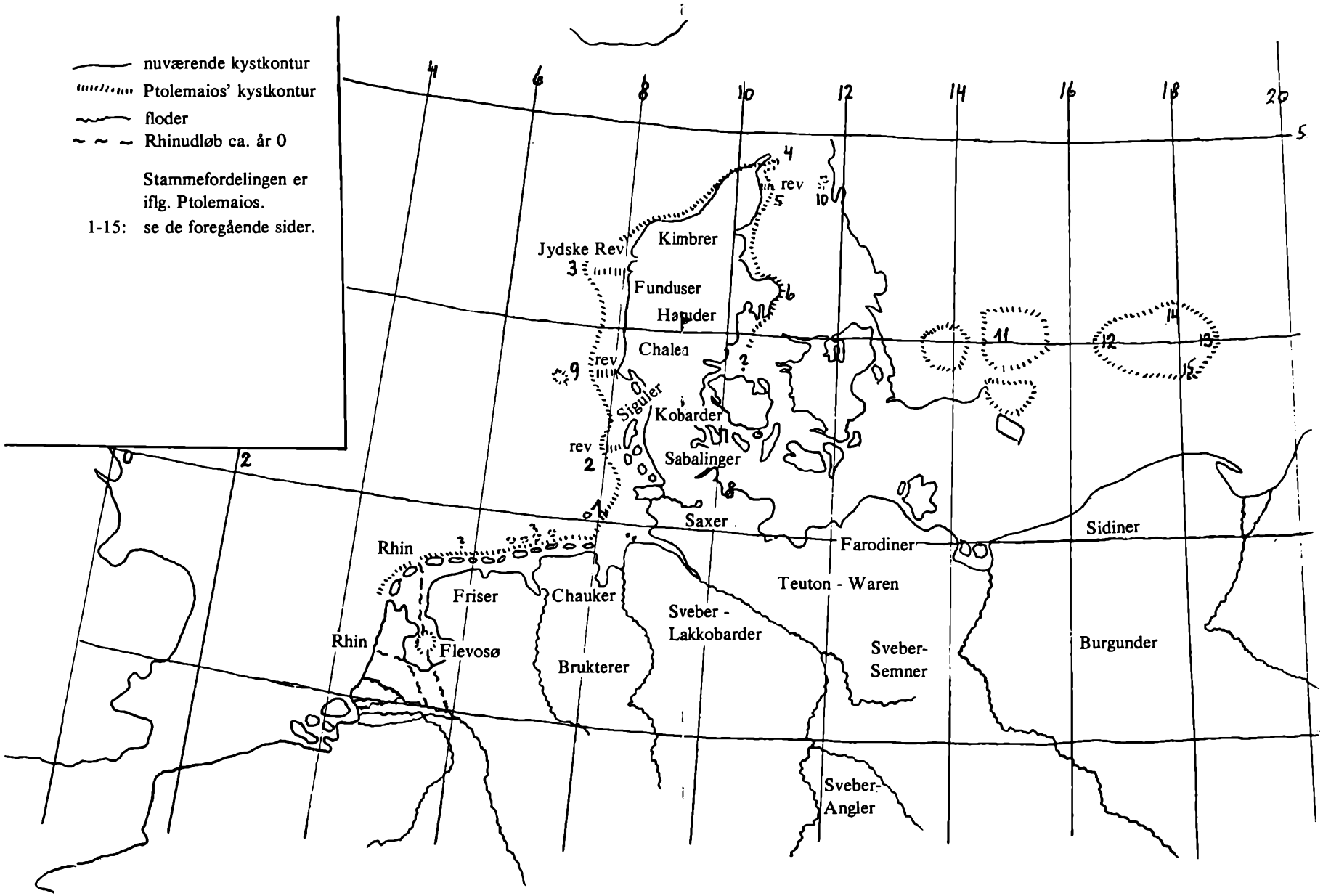

Kort nr. 6:
Ptolemaios' Danmark ca. år +150 eller senere.

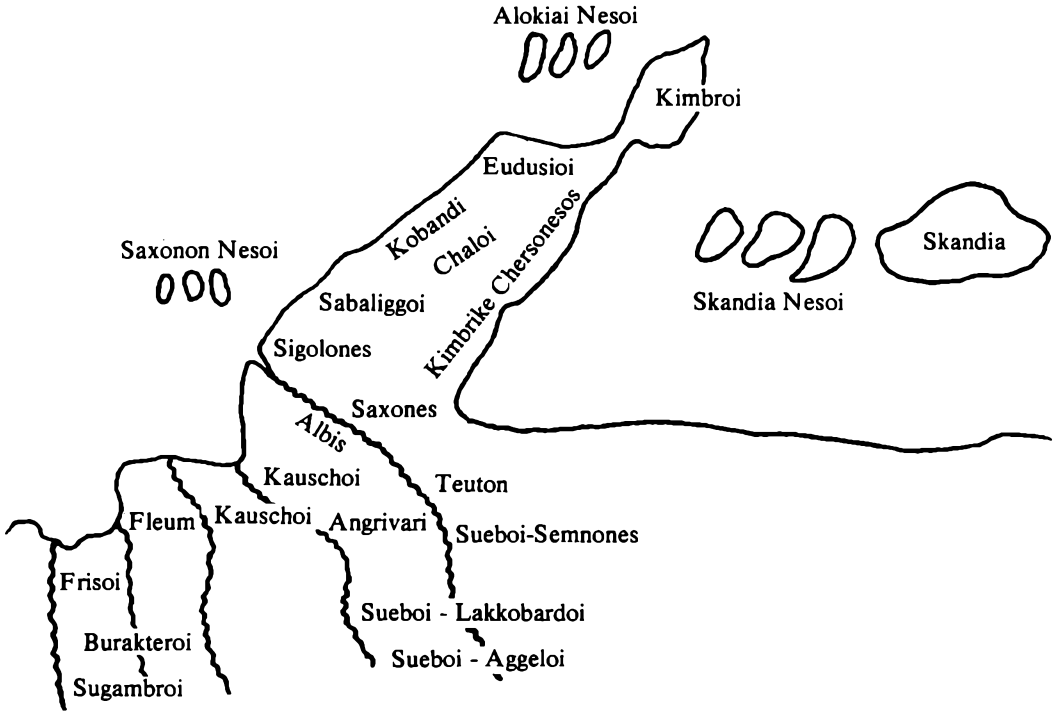

Kort nr. 7:
Ptolemaios' Germanien år 1478's opfattelse.

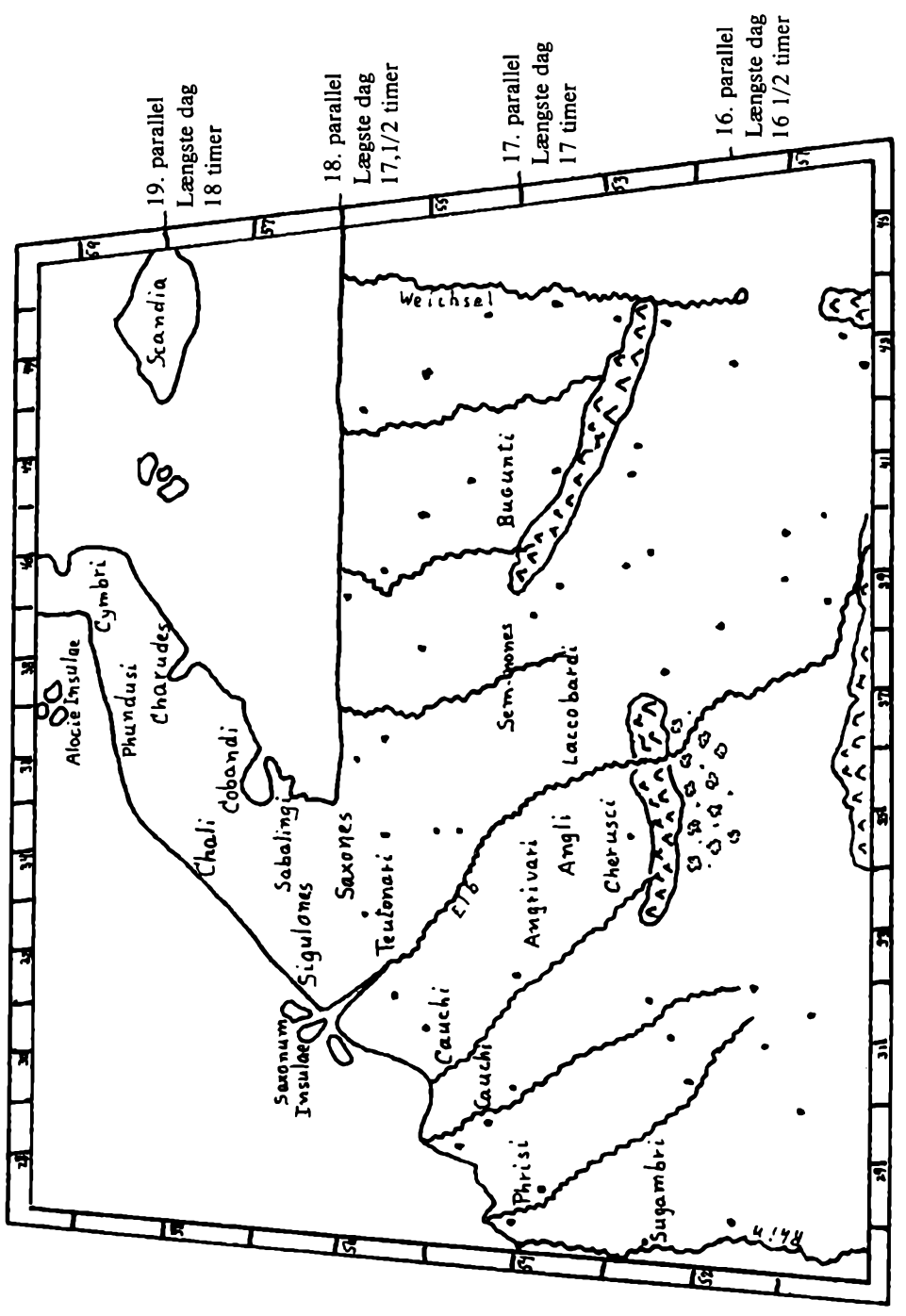

• = handelspladser besøgt af vestlige købmænd og opført i Ptolemaios tekst.

Ældste udgave af Ptolemaios er den nævnte af munken J. Angulus, derefter følger udgaver 1472 osv ialt 7 udgaver i 1400-tallet. De første udgaver havde kort med cylindrisk projektion, fra år 1482 (Ulmudgaven af munken Nicolaus Donis) havde trapezformet gradnet, retlinede meridianer, der løber sammen i Polen. I Nyudgave 1486 af Ulmbogen tilføjedes 183 steder i Skandinavien, Grønland, NØ-Tyskland og NV-Rusland.

Allerede 1459 havde munken Fra Mauro i Venedig fået trykt et Verdenskort, hvor Østersøen er indhav og Skandinavien (fortegnet) er halvø, sandsynlig har han brugt Claudius Clauus kort fra 1427 som basis.

Prof. O.Cuntz: de breddeangivelser hos Ptolemaios, der er virkeligt målte, blev målte ved at måle skyggens længde ved jævndøgn. Dette kan give en fejl på 16 min, en halv soldiameter. Længden beregnes i timer fra Alexandria, men da denne bys egen længde er 30 min gal, bør alle Ptolemaios længder reduceres med 1/2 gr.

Kort nr. 5, side 88, viser hvor nøjagtige de romerske stedbestemmelser var. På kortet har jeg også indtegnet nogle af de nordligste germanske stammer iflg. Ptolemaios. Tacitus nævner 40 stammer i Germanien uden at stedfæste disse nøjagtigt. Ptolemaios har 69 stammenavne og angiver omhyggeligt hvor stammen bor. Prof. Steche har påvist nogle fejl i disse stedbestemmelser, men tilføjer, at dette ikke er Ptolemaios skyld, da stammerne dengang ofte skiftede plads. Kun 22 stammer er ens hos Tacitus og Ptolemaios. Steche forklarer dette ved, at Tacitus bygger på udtalelser fra romerske officerer stationerede ved Germaniens grænse, nogle har måske deltaget i ekspeditioner et stykke ind i Germanien. De nævner de (hoved)stammer, de har været i berøring med eller som gesandter har besøgt. Ptolemaios derimod bygger hovedsageligt på beretninger fra rejsende købmænd, der måske ikke er interesserede i stammeforbundets navn, men kun med navnene på de grupper, de har handlet med. Det vil idag være lige korrekt at sige, at der i Jylland bor Jyder og at der bor Danske.

Ptolemaios har - sikkert rigtigt - fornavnet Sveber (Sveboi) hæftet på tre af de på kortet anførte stammer. Det stemmer med Tacitus. Lakkobarderne ved Elben og Semnonerne mellem Elben og Oder var Sveber. Semnonerne hovedstammen med helligdommen. Ptolemaios har i vinklen Elben - Saale en stamme Sveber-Angler. Det er denne stamme (ikke en i Jylland) som Tacitus opremser i Svebergruppen.

Det undrer måske, at Ptolemaios ingen Angler har i Sønderjylland. Forklaringen må være, at først nogen tid (1 a 200 år) efter Kimbrernes udvandring er

klimaet blevet så meget bedre, at Vestgermanske stammer fra syd indvandrer. Om år +100 ændres typen af offergaver i moserne i Angeln, hvad der tyder på ny skik, se Anglerne i afsnit III. De gamle stammer presses nordpå. Først efter nogen tids ophold på begge siden af den smalle (ongr) fjord Slien får stammen her navn efter fjorden. Arkæologer har ført beviser for en indvandring i Syd-og Sønderjylland mellem år ÷100 og +100.

48. På kort 5, side 88, har jeg sat spørgsmålstegn ved Ptolemaios' kystlinie syd for Kattegat. Punkt 7 ligger ca. 2 gr øst for Als. Muligvis har den romerske flåde taget Lillebælt for en flodmunding og regnet Fyn som et fremspring af Jylland. Tagende prof. Cuntz' 1/2 gr i betragtning, passer pkt 7 omtrent på Øst-Fyn.

På Østersøens sydkyst har Ptolemaios ingen korrekte stedbestemmelser. I sin tekst opgiver han 5 romerske handelsveje dels fra Rhinen mod nordøst, dels fra Donauegnen mod nord. 4 handelspladser opgives mellem Travemünde og Weichsel, den ene »Marionis« beliggende ved Wismarbugten kan være forløber for handelspladsen Reric ved Alt Gaarz, som kong Godfred flyttede til Hedeby år 808.

Det er tvivlsomt, om sydeuropæiske handelsfolk krydsede Østersøen mod nord eller rejste op i Jylland. Grundet på de fejlagtige oplysninger om Skandinavien tror jeg, at Sydlændingene mødtes på Østersøens sydkyst med handlende fra nord. For Jyllands vedkommende er ikke angivet nogle handelspladser og - efter min mening - mangler i hvert fald to stammer: Eutierne (Jyder) og Hadbarderne.

At nordiske købmænd rejste syd på allerede i stenalderen, bevises af fund af jysk flint langt nede i Sydeuropa. Rav er også, senere, eksporteret og byttet med romerske varer, der i stort tal er fundne i Norden.

På det romerske kort nr. 7, side 91, er angivet en stamme Fundusi i Nørrejylland, ser man på kort nr. 6, side 90, er det klart, at det er en afskriverfejl for Eudosis.

Ptolemaios slutter sit værks 2. bog, afsnit Germania, med at opremse 7 stammer, der skal bo på den største og østligste af de 4 skandinaviske øer. Vestligst bor Chaidiner, østligst Fawoner og Firaiser, nordligst Finner, i midten Lewoner og på den sydlige del Guten og Daukier. De sidste mener Gudm. Schütte er en afskriverfejl for Dankier, det græske N = ny, ligner til forveksling et forvredet U = ypsilon. Mærkeligt nok har Ptolemaios ikke Sveer, Suioner, som dog Tacitus har og måske Plinius (Hillivioner = illa

Suiones). Ptolemaios nævner ikke Heruler hverken i Sverige, på de små skandinaviske øer (fra disse steder var de vel udvandrede før Ptolemaios tid) eller i Nordtyskland.

De kort, som Gudm. Schütte viser i sin bog er desværre nedkopieret til så lille målestok, at deres værdi er ringe. På mange af dem angives teksten at være på latin, hvad der tyder på, at de i hvert fald ikke stammer fra de Ptolemaios' bøger, der kom fra Bysanz til Rom. Det er en skam, at alt det Ptolemaios-materiale, der findes i Vatikanets bibliotek, ikke er offentliggjort.

Afsnit III.

Nordeuropa i begyndelsen af vor tidsregning.

49. For at forstå Danernes historie er det nødvendigt at kende omgivelserne, dvs. Nordeuropas geografi, folk og historie.

Almindelig oversigt.

Romerske hære under Caesar havde i årene ÷58 til ÷52 erobret det keltiske Gallien, bl.a. havde han kæmpet mod de germanske Sveber og Haruder, der under Ariovist havde krydset Rhinen. År ÷55 gik Caesar over Rhinen ind i Germanien på en straffeekspedition uden dog at besætte et område. År ÷55 og ÷54 foretog han to ekspeditioner til Britanien uden at besætte noget af øen. Først år +43 begyndte Romerne en systematisk erobring af England.

Kejser Augustus (÷27 til +14) havde store planer om at udvide Romerriget med Germanien. Det første skridt hertil skulle være erobringen af området sydvest for Elben. Hans stedsøn, Drusus, trængte år ÷11 og ÷9 fra til Elben, men trak sig igen tilbage. Igen år +4 - 5 invaderer en romersk hær det nordvestlige Germanien indtil Nedre Elben. Som nævnt, er det muligt, at der allerede år ÷62 havde været en romersk flåde i Skagerak og Kattegat, men senest med Tiberius kom romerske skibe så nordligt. Flere andre romerske flådefremstød i de nordlige have nævnes.

På et monument ved Ankara i det nuværende Tyrkiet lod kejser Augustus indridse, hvad han havde udrettet i sin regeringstid. Om Norden står: »Min flåde sejlede tværs over oceanet fra Rhinmundingen (den nord for Flevosø) mod landene mod den opgående sol, så langt som til Kimbrernes land, hvortil ingen Romer hidtil var kommet, hverken til lands eller vands. Cimbri, Charudi, Semnoner og andre germanske folk fra samme område bad ved missioner om mit og det romerske folks venskab«.

Augustus har Kimbrer to gange. Det kan være samme stamme, men ikke samme sted. Først »Kimbrernes land, hvor ingen Romer har været«. Det må være i Nordjylland, det kan ikke være ved Elbmundingen, hvor både Drusus og Tiberius havde været. Som under Ptolemaios beskrevet, er beskrivelsen af Jyllands vestkyst og østkysten indtil Fyn så nøjagtig at en eller anden romersk ekspedition må have målt op her.

De Kimbrer, der sammen med Semnoner og andre giver Romerne gaver i samme område, kan ikke være de, der boede i Nordjylland. Fra anden side, bl.a. Tacitus, ved vi, at der boede Kimbrer om år 0 ved Nedre Elbens bred, og i en beretning står, at disse skænkede Tiberius en hellig kedel. Fra historien ved vi også, at Kimbrerne under deres marsch sydpå mindst to, sandsynligvis flere steder, hvor de gjorde sommerophold, efterlod grupper.

Allerede Drusus havde ladet en kanal grave fra Maas (Meuse) til Waal og Nedre Rhin. Ad denne kanal (der stadig er i brug) førte Tiberius sin flåde gennem Flevosøen og ud i Vesterhavet (på hollandsk Nord-zee i modsætning til den efter år 1200 dannede Zuider(Syd)-see), langs de nordfrisiske øer til Elbmundingen, hvor den mødte Tiberius hær. Dele af denne flåde blev sendt nord på og må have rundet Skagen, ellers kunne Plinius, Strabo og Melas ikke have omtalt den store bugt Codanus (Skagerak, Kattegat samt Østersøen) fyldt med øer.

Cheruskernes sejr år +9 over tre romerske legioner under Varus satte punktum for Augustus drøm om at erobre Germanien. Drusus søn forsøgte det ganske vist endnu engang i årene +14 - 16, men uden held. Gallien blev latiniseret og fik romersk ret, Germanien ikke.

50. Rhinen blev derefter Romernes forsvarslinie mod de ekspanderende Germaner. Fra Rhinen byggedes en forsvarslinie (forter med volde imellem) til Donau. Friserne hørte fra Drusus tid teoretisk til Romerriget, Bataverne i det vestlige Rhin-Maasdelta også. År +69 - 70 forsøgte disse en opstand, men blev nedkæmpede.

De mange germanske småstammer, der hver for sig havde været værgeløse mod de veldisciplinerede romerske legioner, begyndte nu at slutte sig sammen i større grupper.

Om år +250 nævnes Frankerne ved Mellem Rhinen, og i sydvest Germanien samler Sveberne sig i forbundet Alemaner (alle mand). Noget senere, om år 350, begynder en sammensmeltning af nordgermanske stammer under Saxernavnet og med denne holstenske stamme som kærne. Til Saxerstammen, allerede omtalt af Ptolemaios, slutter sig Chauker og Angrivarier. Da Sveber-Lakkobarderne drager mod sydøst, blev der her plads til Saxerforbundets udbredelse.

Allerede om år 305 begynder Romerriget at gå i opløsning, idet der var to ligestillede kejsere. År 395 deles riget i det vestromerske med hovedstaden Rom og det østromerske med hovedstaden Konstantinobel (navn fra år 324, tidligere Byzanz).

I første halvdel af 400-tallet besatte Germaner Rom. Vestgoter opretter rige i Sydvest Gallien, Frankerne i Nordgallien og Burgunderne i sydøst Gallien.

Vandalerne havde først et rige i Nordspanien (Vandalusien), senere i Nordafrika. Ca. år 450 og derefter erobrer Angler, Saxer (hovedsadelig Chauker), Jyder og Friser skridt for skridt Britanien, som Romerne tidligere havde forladt.

En fremragende romersk feltherre Aëtius samler stammerne i Gallien til modstand mod Hunnerne, disse vender år 451 efter store tab i det uafgjorte slag på de katalauniske marker tilbage øst på.

År 476 afsætter Odovaker den sidste vestromerske skinkejser og hermed ender Oldtiden. Det østromerske rige forfalder langsomt, år 1453 erobrer Osmannerne den sidste stump med Konstatinopel, hermed slutter Middelalderen.

Grunden til Romerrigernes fald var simpelthen, at dets borgere ikke ville være soldater, men betalte germanske, hunniske, osv lejetropper. Dette endte med, at de, der havde våbnene, også tog magten.

51. Friserne er - måske med undtagelse af Saxerne - den stamme, der har haft størst forbindelse med stammerne i Danmark. Friserne er den vestgermanske stamme, der - siden de første gang nævnes - har været underkastet de færreste ændringer. Før Romertiden boede Friserne mellem Rhinens nordre udløb gennem Flevosøen (nu Zuidersø) og Ems. Et lille flodløb Eem markerer stadig det gamle Rhinløb, se kort 8, side 98. Godt en snes kilometer vest for, hvor Rhinen dengang løb mod nord, drejer en anden Rhinarm mod nordvest, et løb, der nu kaldes for Kromme Rijn. Dette flodløb passerer Utrecht og munder ud i Vesterhavet ved Ijmuiden. Der hvor Kromme Rijn deler sig ud fra Lek (nuværende nordre Rhinløb) lå dengang Nordvesteuropas største handelsby Dorestad. Hvornår denne by er grundlagt er vist umuligt at sige, fra lille bosted udvikler den sig (vist ca år 3-400) til storhandelsplads under Frisernes dygtige styre. År 689 erobrede Frankerne den, men indtil sidst i 800-tallet, da naturkatastrofer ændrede flodløbene, spillede Dorestad stadig en vigtig rolle.

Allerede om år 0 havde Friserne bredt sig sydvest over muligvis til et vestligt Rhinløb (nuværende Lek?). Syd derfor boede i deltaet mellem Rhinen og Maas (Meuse) Bataverne.

Som nævnt undertvang Drusus år ÷12 Friserne, der sålænge Romerriget bestod derefter betalte en årlig tribut, men iøvrigt passede sig selv.

Rhinens nordlige munding, af Romerne kaldt Flevo Ostium, mellem nuvæ-

Kort nr. 8:
Frisland ca. år 800.

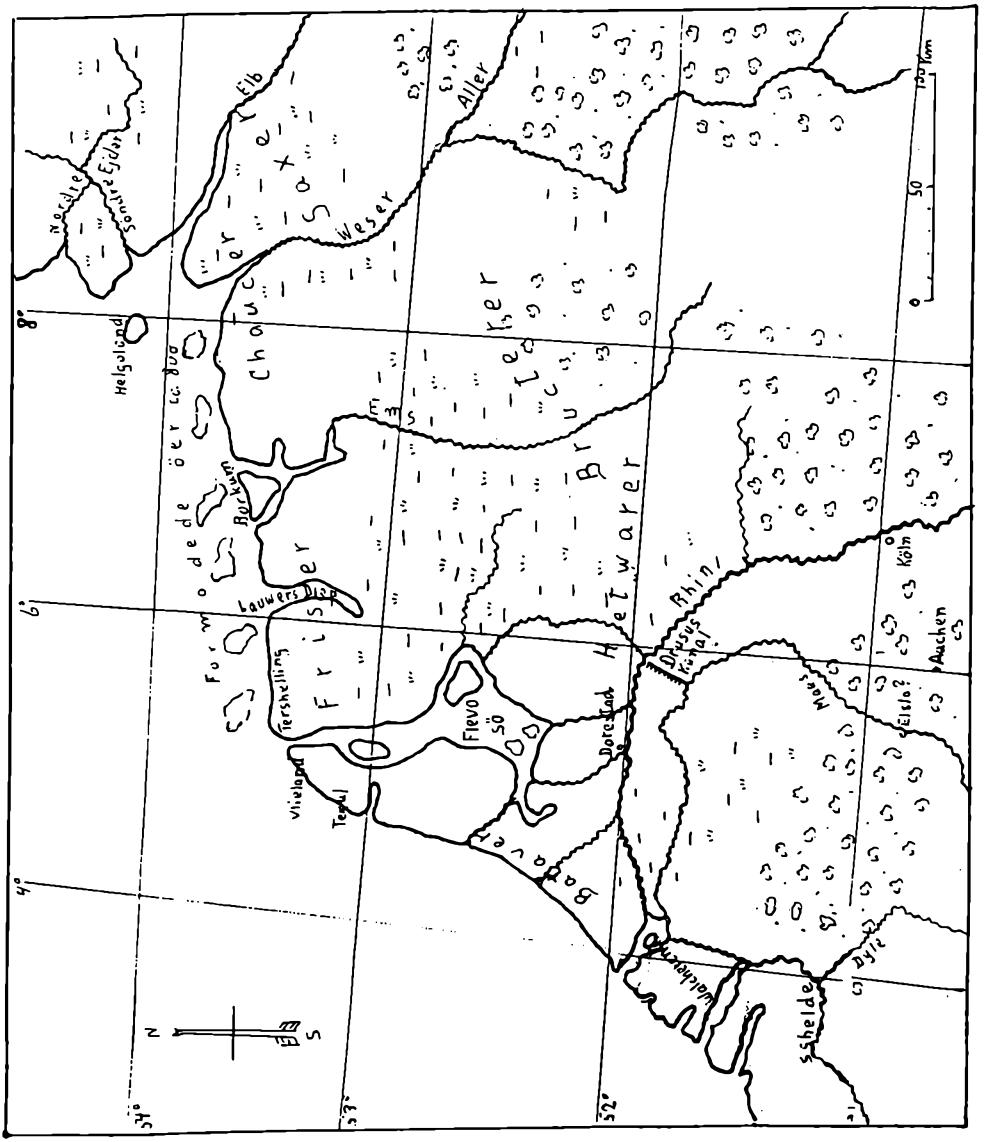

rende øer Terschelling og Vlieland, har haft betydning for forbindelsen med Norden. Op ad dette løb førte kong Hygelac sandsynligvis sin dansk-geatiske flåde engang i 520-tallet og de senere vikinger har sikkert også brugt det.

Efter Romerrigets opløsning bredte Friserne sig dels mod sydvest over Rhin og Maasmundingerne indtil Schelde, dels mod øst til Weser. Dog ikke ind i landet, Friserne holdt sig til en bræmme langs kysten. De mellem Ems og Weser boende Chauker blev enten opsugede i Friserriget eller de udvandrede til England.

Der er skrevet meget om, at vikingerne brændte og plyndrede Dorestad og andre »frisiske« handelspladser. Så vidt jeg kan se, var Friser og danske stammer nær forbundne indtil Frankerne besatte Frisland (og Dorestad) 689 og senere. Et bevis, mener jeg, er Hygelacs togt ca. 520-25 (se afsnit IV) hvor Daner og Geater kommer Friserne til hjælp i kampen mod de af Frankerne understøttede Hetwarer.

I 400-tallet synes Friserne ar have været delt i 3 »riger«:

- I øst fra Weser til Lauwers Diep,
- i midten (Frisi Mayores) herfra til Rhinen og Flevo sø.
- sydvestligst herfra og til Schelde.

Nyere hollandske arkæologiske udgravninger viser, at ca 400 - 450 er der kommet et fremmed nordisk eller saxisk indslag i gravfelter om Flevosøen og Rhinens nordlige udløb. Iflg. prof. Jankuhn: et folk, der før vikingetiden er kommet fra Vest Sønderjylland.

Iflg. Widsithkvadet (nærmere herom i afsnit IV) Finnsburgfragmentet har der i »kong« Finn Folcwaldings rige Frisi Mayores været en jydsk koloni (Jyder fra Vest Sønderjylland) et sted på den frisiske kyst. Ovennævnte gravfelter synes altså at bekræfte kvadets sandfærdighed. Det nordiske begynder måske efter at stormflod har ødelagt dele af Jydernes område, men det ender i hvert fald på den tid, da Jyder og andre invaderer Syd England. Der er derfor grund til at formode, at de Jyder, der bosætter sig i Kent og på øen Wight og kysten indenfor, kom fra den frisiske kyst.

52. Frankerne søger gang på gang efter år 500 at incorporere Friserne i deres rige. Som nævnt lykkedes det ca år 520/25 med nordisk hjælp at slå dem tilbage. Allerede dengang har der været handelsforbindelse fra Dorestad nordpå til Kongeå - Kolding å ruten over Jylland. Da Danerne ca år 500 fordriver Hadbarderne fra rutens vestende, begynder handelssamkvemmet Friser - Daner.

På Ptolemaios tid var Dorestad ukendt. Romerne havde en handelsplads Flevum på vestsiden af Flevosøen (længde 5 1/2 gr, bredde 52 3/4 gr), Dorestad lå på 5 1/2 gr længde og 52 gr bredde, altså lidt sydligere. Det er sikkert Friserne, der efter erobringen af dette område, har opbygget handelen.

I årene 678/79 kom den kristne missionær Wilfred af York til Friserfyrsten Aldgisl, men åbenbart uden større resultat. Først da Frankerkong Pippin II år 689 havde besejret »kongen« over de tre (nu samlede) Friserriger Rathbed og indlemmet den sydvestlige trediedel af Frisland i Frankerriget, kom der gang i missionen. Under frankisk beskyttelse prædikede munken Willibrord og ca et dusin andre fra år 690 i sydvest Frisland. Han blev afvist i det øvrige frie Frisland og også hos naboerne Bruktererne, der var indtrådt i Saxerforbundet år 695. Pippin døde år 714, hvorefter hedenskabet igen bredte sig, og Friserne kunne generobre Dorestadområdet.

Willibrord måtte flygte og aflagde bl.a. et besøg i Danmark (Sønderjylland), hvor han blev pænt modtaget af kongen (se afsnit IV), der dog ikke tillod ham at missionere. På tilbagerejsen strandede han på Foseteland (Helgoland), hvor han opførte sig meget brutalt for en kristen missionær, idet han brændte templer, dræbte hellige dyr og tvangsdøbte befolkningen. År 696 var Willibrord af paven udnævnt til ærkebiskop for den frisiske mission under navnet Clement. Hans bispesæde blev Utrecht, da nordiske vikinger havde brændt Dorestad efter at Pippin havde erobret byen.

År 719 døde Rathbed, Willibrords værste modstander, og det gik fremad med missioneringen. Willibrord (Clemens) døde 739 og er begravet i Eshternach i Luxembourg. Pippin den IIs søn Karl Martell underkuede 733/34 Frisi Mayores og indlemmede dem i Frankerriget. En del Friser flygtede bl.a. til Danmark, hvor de var med til at lægge grunden til Hedeby. Først Karl den Store besejrede de sidste frie Friser mellem Ems og Weser år 780, så det er forståeligt, at Danerkongen Gøtrik kunne vente tilslutning fra Friserne år 810, da han lagde op til kamp mod Frankerriget.

Når jeg er gået så meget ind på Willibrord og hans missionsarbejde, skyldes det, at også han er en lille sten i Danmarkshistorien.

Iflg. islandske sagaer flygter ca år 700 Ivar Vidfadmes datter Audr med sønnen Harald til en kong Radbord af Gardarige. Men Gardarige eksisterede ikke år 700, først år 862 lagde den svenske høvding Rurik spiren til Gardarige. Til gengæld var der intet frisisk rige engang i 1100-tallet, da beretningen om Audrs flugt nedskrives. I stedet for at skrive, at Audr flygter til kong Radbord af Frisland, ændrer munken det til Gardarige. Harald med til-

navnet Hildetands søster (halvsøster) hed Ranthvere (efter nogles mening Haralds halvbroder), hvad der tyder på, at Audr ægter Friserkongen Rathbord.

Willibrord gør ca 710/20 en ganske uventet rejse til Danmark for der at missionere. Der står i hans levnedsbeskrivelse, at han blev vel modtaget af kongen: Ongentheow (frydtjener). Dette er ikke et navn, men et tilnavn til en (yngre) konge, der er meget kvindekær. Willibrords uventede rejse til et så fjerntliggende land kan bedst forklares ved, at han i Frisland har truffet Harald, eller i hvert fald dennes moder.

Nogle tyske geologer, der fortæller om øerne langs den sønderjydske vestkyst, skriver bl.a., at Friserne bosatte sig her allerede i vikingetiden, men historikeren Adam af Bremen, der nævner alle stammerne i stiftet, kender intet til Friser nord for Elben år 1070. Formodentligt er de da også ca. år 1200 indvandrede i Ditmarsken mellem Ejdern og Elben. Noget senere indbyder den danske konge dem til at kolonisere det vest-sønderjydske marskland, der dengang strakte sig mange kilometer vestligere end nu. Landet var truet af stormfloder. Med deres særskilte teknik skulle Friserne inddige landet og redde, hvad reddes kunne. Disse Friser fik særlige privilegier for deres arbejde og kaldtes i lang tid »Kongens Friser«.

53. Frankerne (af Franci = de modige) influerer egentlig først med Karl den Store på Danmarkshistorien. De nævnes første gang ca år 240 i romerske beretninger. På dette tidspunkt kan det ikke dreje sig om et fasttømret rige, kun om et løst stammeforbund. Sugambrerne (i det nuværende Ruhrdistrikt) er centret og initiativtageren til Frankerriget, men Chatten (Hessen, lige syd for og ned til Mainfloden), Hetwarer (i Gelderland), Tencterer, Usipi, Bataver og Chamaver langs Rhinens øst-og nordbred sluttede sig tidligt til forbundet, i hvert fald før år 350.

Saxerne, nordøst for Frankerne, var et forbund uden centralmagt ligesom nu det Europæiske Fællesskab, derfor blev de besejrede af Frankerne.

Germanerne var oprindeligt meget individualistiske, de enkelte familier og stammer gjorde, hvad der passede dem. Kun under krig herskede streng lydighedspligt. Da Frankerforbundet i begyndelsen praktisk talt permanent var i krigstilstand, fik »kongen«, føreren i krig, stor magt, der hurtigt gik over til et arveligt kongerige med ubetinget centralstyre.

Kongeslægten, Salierne, var oprindeligt Sugambrernes »Hærtug«.

Frankerforbundet erobrede år 350 Køln, men Romerne forjog dem 6 år

senere for endeligt at miste byen år 405 til Salierkongen Chlodio, da de romerske legioner praktisk talt rømmede Gallien. Derefter gik det stærkt. Nytår 407 krydsede som nævnt Vandalerne den frosne Rhin på vej til Spanien og Afrika, Burgunderne forsøgte først at invadere Belgien, men afvistes, hvorefter de tog land mellem Øvre Rhin og Rhone. Franker fulgte efter ind i det nordlige Gallien. År 430 boede dele af dem nord for Sommefloden. Disse eksempler viser indflydelsen af Hunnerrigets ekspansion og Romerrigets svækkelse.

Da Attila med sin hær år 451 krydsede Rhinen i Chatternes område ved Neuwied var Franken endnu ikke et fasttømret rige. Nogle (formodentligt Chatterne) sluttede sig til Hunnerne, andre (de vestlige) kæmpede på Aëtius side, atter andre (de nordligste) holdt sig udenfor.

Chlodios søn Merowech gav slægten nyt navn, herefter kaldtes den Merowingerne. Merowechs søn Chlodowech (Clodevig) udvidede riget og fæstnede kongemagtens stilling. Han erobrede det meste af Gallien til Garonnefloden år 486, dette område var til da styret af en romersk konsul Syagrius, der dog kun kunne yde svag modstand.

Som tidligere nævnt skulle der have eksisteret et herulisk »rige« mellem Loire og Garonne ca 476. Hvis Clodevig også underlægger sig dette rige, kan Theodorich ikke år 507 have skrevet til dem. 496 sejrede Clodevig over Sveberne (Alemannerne), der boede om Øvre Rhin, syd for Main, nord for Bodensøen - Øvre Donau, før denne sejr gik Clodevig over til Kristendommen. År 507 besejrede han Vestgoterne i sydvest Gallien og hans rige gik så til Pyrenæerne. Han kaldte nu riget for Franken.

54. Efter Clodevigs død 511 blev Frankerriget delt mellem hans 4 sønner, senere blev det samlet og delt gentagne gange, i 800-tallet var riget i mange år delt i tre dele, senere i to. Dvs, at Vesterhavskysten var delt mellem tre, senere to, riger, hvad der svækkede et forsvar og lettede vikingernes plyndringstog enormt. Skikken med at dele et rige, som man gør med privatejendom, mellem en konges sønner, ser vi også brugt i Norden, da Regner Lodbrogs sønner år 845 deler hans rige mellem sig.

Efter 681 var Merovingerslægtens konger så svækkede, at de kun var topfigurer, medens deres »førsteministre«, Major Domo'en var den faktiske regent.

Major Domo Pippin II besejrede Vestfriserne ved Dorestad 689, indlemmede deres rige i Franken og gjorde Dorestad til en frankisk handelsplads,

Friserne flyttede handelen til Domburg på øen Walcheren, Stavorn ved Flevosøens nordspids (hvad der viser, at det nordlige Rhinløb stadig havde stor betydning) og Thiel ved Waal. Ingen af disse fik dog samme betydning som Dorestad havde haft.

Pippins søn, den næste Major Domo, Karl Martell(Hammeren) erobrede hovedparten af de frie Frisers land, Frisi Mayores, år 718, kun en mindre del af Friserne, de der boede på marsken mellem Ems og Weser bevarede en vis frihed til Karl den Store sidst i 700-tallet knuste Saxerne.

Araberne havde 711 grundlagt et rige i Spanien, 720 overskred de Pyrenæerne og angreb det i (nu) Gascogne eksisterende vestgotiske hertugdømme. Dette bad dets lensherre Frankerne om hjælp og i slaget ved Poitiers år 732 satte Karl Martell en bom for Arabernes videre fremtrængen i Europa. I dette slag bestod den frankisk-gotiske hær praktisk talt kun af fodfolk, men Karl Martell lærte her fordelen ved rytteri og begyndte at organisere et frankisk ridderskab, se afsnit V. Efter Karl Martell var, som nævnt, riget igen delt, blev samlet, delt og samlet igen under Karl Martells sønnesøn Karl den Store 771.

Karl udvider Frankerriget væsentligt. I syd over Pyranæerne til Ebrofloden, Vestgoternes gamle område Catalonien = Gotalaunien. Mod sydøst erobrede han de nordlige 2/3 af Italien ned til Rom, han blev protektor af Pavestolen, hvad der førte til hans kroning år 800 som tysk-romersk kejser. Mod øst indlemmede Karl Bayern i sit rige, men den for Danmark mest betydningsfulde var undertvingelsen af Saxerne i nordøst.

I en række felttog fra 772 til 804 undertrykte han i Kristendommens navn, ofte brutalt, det saxiske folk. Disse var delt i 4 »Gaue« der igen var delte i stammer. Karl kunne knuse disse en eller et par ad gangen. Krigsøversten, hertugen, for det ene Gau, Engern, Widukind søgte forgæves at samle Saxerne til modstand. To gange måtte han flygte til sin svoger kong Sigurd Ring af Danmark-Sverige. 785 opgav han modstanden mod Karl og lod sig døbe, men det tog omtrent 20 år derefter inden den sidste lokale modstand var brudt. De tre gaue: Østfalen, Vestfalen og Engern var så indkorporerede i Frankerriget. Frankiske grever og lavere embedsmænd sattes til at styre områderne til Elben. Det Stordanske rige under Sigurd Ring var en respektabel modstander for Karl, så sålænge Sigurd levede (død 798) gik frankiske hære ikke ind i Gau: Nordalbingien.

Frankerne var utvivlsomt til lands overlegne over Danmark, men langs alle Frankerrigets grænser ulmede opstande, det var nødvendigt at holde fran-

kiske tropper i alle grænseområderne for at hindre opstand, så så meget overlegen var Karls Frankeropbud ikke over en samlet dansk-svensk hær. Overlegenheden lå mest i Karls rytteri, se afsnit V.

Derimod var Sigurd Ring (og hans efterfølger) absolut overlegne til søs. Han kunne landsætte en hær på et hvilketsomhelst sted af Frankens kyst, hærge landet indtil Karl kunne få samlet en kraftig hær mod landgangsstedet, hvorefter flåden hurtigt kunne flytte hæren til et andet kystafsnit.

Karl begyndte på bygningen af en flåde, men nåede aldrig overlegenhed til søs. Frankerrigets eneste søfarere var de nylig undertvungne Friser, og de har sikkert ikke kæmpet med begejstring for deres undertrykkere.

Derfor beholdt Karl den Store indtil Sigurd Rings død Elben som grænse. Hertil bidrog måske også en aftale mellem Karl og Sigurd, hvorefter Sigurd undlod at hjælpe Saxerne imod Karl (vi ved ikke, hvilken modydelse Karl lovede, måske at han ikke ville krydes Nedre Elben nordpå).

Efter Sigurds død 798 byggede Karl en fremskudt observationspost i Vestholsten, nord for Elben, Esesfelde, nu Itzehoe. I Øst Holsten, Nordalbingien, tvangsforflyttede Karl ca 10.000 Saxere til det indre af Franken og overlod deres land til de slaviske Obotritter. År 808 lod han bygge en Limes Saxonia, en grænseafmærkning med befæstede punkter fra Kiel til Lauenborg for at standse Slavernes videre udbredelse mod vest. Nylig har man også udgravet et halvt dusin andre »borge« i Nordalbingien. Uden tvivl »Zwingburge« med frankisk besætning for at holde Nordalbingerne i ro.

55. År 810 landede Sigurd Rings søn Gøtrik (Godfred) med en hær i Øst Frisland. Han slog der tre frankiske lokale opbud og var åbenbart ifærd med at rykke mod Karl den Store, der samlede en hær øst for Weser og der afventede Gøtrik, men denne blev myrdet, inden han så sine planer udført.

Gøtrik havde stor grund til at vente tilløb af både Saxer og Friser, begge disse folk var jo tvangsunderkuede for kort tid siden. Forskere skændes stadig om, hvorvidt mordet på Gøtrik var iscenesat af Karl, også om, hvad der var sket ved en evt - ikke usandsynlig - dansk sejr, om der så var blevet skabt et stort nordisk rige, og om Godfred (og navnlig hans efterfølgere) havde kunnet holde sammen på et sådant.

Til Karls store lettelse døde altså Gøtrik, og hans brodersøn og efterfølger Heming sluttede fred med Frankerriget. Ejdern blev anerkendt som grænse. Efter Karl den stores død 814 blev hans søn Ludvig den Fromme regent til 840, derefter blev riget permanent delt i tre dele: Frankrig, Tyskland og Italien.

Det er denne deling, der har interesse for vikingernes historie. Når de nordiske vikinger kom for at plyndre, blev de ofte »købt« bort af den stedlige konge, stormand eller by. De angelsaxiske krønniker fremhæver vikingernes ordholdenhed. Var de købt væk for f.eks. et år (undertiden for to eller tre) overholdt de samvittighedsfuldt aftalen, hvad der jo ikke hindrede dem i at plyndre hos naboen. Hvis den konge med hvem aftalen var sluttet døde, så var aftalen bortfaldet. Da der en tid lang var 3 Frankerriger og 5 britiske, var vikingerne sjældent i forlegenhed for et plyndringsobjekt.

56. Sveber, senere Alemaner. De har kun ringe tilknytning til dansk historie og vil kun blive omtalt kort.

De boede oprindeligt i nordøst Tyskland, men efterhånden som Kelterne trak vest på, fulgte Sveberstammer efter, måske under tryk fra Germanerstammer der landede på kysten.

Ca år ÷174 forlader de Oderegnen, ca år ÷100 drager de fra Thüringen til Swaben, der har bevaret deres navn. På Tacitus - Ptolemaios tid strakte Sveberstammerne sig fra øst for Elbens midterste del ned til sydvest Germanien. År ÷58 krydser en Sveberhær Rhinen, forstærket af de germanske Haruder, den slås af Caesar, der under et kortvarigt felttog hærger Sveberlandet øst for Rhinen, syd for Main.

År 212/13 stormer det svebiske stammeforbund Alemanerne det romerske kastel ved Mainflodens indløb i Rhinen. Lidt senere søger en Svebo-Lakkobardgruppe at gennembryde den romerske forsvarslinie mellem Rhinen og Donau, men uden resultat. Da Vandaler, Alaner m.fl. under hunnisk tryk krydser Rhinen Nytår 406/07 og vandrer til Spanien, fulgte en gruppe Sveber med. Efter lodtrækning fik de anvist det nordvestlige hjørne af landet og bosatte sig i de galiciske bjerge. En anden Svebergruppe (Hermundurerne) blev i egnen mellem Harz-og Erzgebirge, deres land fik navnet Thüringen, det blev senere opslugt af Frankerriget, ligesom hovedmassen af Alemanerriget blev det.

De fleste forskere mener, at Lakkobarderne forlod Elbegnen før år 400. Hvis dette er rigtigt, må de have efterladt en Bardergruppe i det moserige Nordholsten. Thi noget efter år 400 forsøger disse, Myrginger kaldet, at invadere Angeln, men slås tilbage af kong Offa I. Men hvis Lakkobarderne først vandrer syd på efter år 400, så kan det være et strejftog af dem, der søger at tvinge sig vej nord på, opgiver det og vandrer mod syd. Navnet Bordesholm (Bardesholm) i Holsten kunne tyde på Barderbosættelse, men der er ikke fundet nogen gravfelter.

Et kranie med håret bundet i den karakteristiske Sveberknude er fundet vest for Eckernførde, stammer vist fra tiden ca ÷100. Måske var Myrgingerne en gren af Saxerne, men Widsithkvadet skriver, at Swæferne adlød Offas befaling.

57. Saxerne. De burde spille en ret stor rolle i Danmarkshistorien, men det gør de ikke. Først i sidste fjerdedel af 600-tallet nåede Daner ned til Ejdern og blev naboer til Saxerne. 100 år senere kom Saxerne under frankisk styre.

For Saxo, der skrev ca år 1200, var Saxerne, som han uden videre identificerer med Tyskerne, lige fra Augustus tid om år 0, Danernes arvefjender. Dette er en absolut eftersynkronisering. Så sent som ca år 1050 nægtede danske krigere at kæmpe mod saxere, idet de sagde, at disse altid havde været Danernes venner mod »Tyskerne« (Frankerne).

Ptolemaios er den første, der nævner Saxerne. Ca år +100 må det have været navnet på en stamme i Holsten, de boede på Nakken (eller halsen) af den kimbriske halvø. Som allerede nævnt, kendte Tacitus dem ikke. Som Ptolemaios nævner dem, er det sikkert, at de ikke var Sveber.

Navnet Saxer kommer af Sahs, et enægget sværd. Sahsnotas betyder de sværd-bevæbnede. Fra Ptolemaios tid og til år 286 hører man intet om dem. Dette år nævnes, at »Saxer« hærgede Englands sydkyst og Galliens nordkyst.

De holstenske Saxer var ikke store søfarere, derimod var Chaukerne det. De boede mellem Weser og Elbmundingerne og må tidligt have sluttet sig til Saxerforbundet.

Ca 450/60 lander »Saxer« (Chauker) i Britanien, først i Sussex (Syd-Saxland) på øens sydkyst. Samtidig er andre sejlet op ad Themsen og har bosat sig i Essex (Øst-Saxland) nord for Nedre Themsen. Først ca. 496 lander andre Saxer, der måske kom fra Seine og Loire-egnene i Wessex.

494/495 plyndrer Saxer omkring mundingerne af Seine og Loire, fra 578 til 590 omtales et »Gau« Saxonia om Bayeux og igen i 800-tallet. Om andre togter sammen med Heruler og Jyder, se afsnittet om Heruler.

Dele af Cheruskerne og hele Angrivarierstammen indgik i Saxerforbundet, dette udvidede navnlig sit område mod syd efter at Barderne var vandrede sydpå. Først i 500-tallet nåede Saxere til Harz. Fra 540 til 632 betalte de en »frivillig« afgift til kongen over Øst-Franken. 739 lider de et nederlag mod Karl Martell, frankisk Maior Domo, og i tiden 772 til 785 bliver de totalt underkuede af Karl den Store, der år 804 også erobrer Nordalbingien.

Navnlig Angrivarierne kom til at spille en stor rolle i Saxerforbundet. Deres navn er bevaret i Gau Engern på begge sider af nordlige del af Fuldafloden, imellem Westfalen og Ostfalen. Hertug Widukind, Karl den Stores modstander, kalder sig på sin gravsten i Engern kirke for Angrivariernes konge.

Da Longobarderne år 568 under kong Alboin invaderede Nord-Italien (Lombardiet) havde han med sig 26.000 Saxere. Mon ikke tallet både er overdrevent og inkluderer kvinder og børn. I Lombardiet blev Saxerne utilfredse med at skulle leve under en konge og adlyde hans love, så allerede år 574 vender de tilbage til deres tidligere hjem i Nord-Thüringen mellem floderne Bode og Unstruth, øst for Harz, men de Svaber, der af Frankerkongen havde fået anvist bopladser der, nægtede at vige og i to voldsomme slag blev (iflg biskop Gregor af Tours ca 580) ca 20.000 Saxere dræbt.

Som det kan forstås var »Saxeren« hemningsløs individualist, selv i en kritisk situation kan han ikke indse nødvendigheden af at underordne sig og adlyde en fører. Forbundet blev derfor aldrig, som Frankernes, en fasttømret stat med stærk centralledelse. Indenfor de 4 »Gaue«: Westfalen, Engern og Ostfalen syd for Elben og Nordalbingien nord for, gik livet i de enkelte landsbyer, som det bedst kunne. Der var en valgt »Hertug« for hvert gau. Disses magt var i fredstid meget indskrænket, han var »førstepræst« ved de store offerfester og førte forsæde i rådsforsamlinger. Kun i tilfælde af et angreb på gauet var han anfører, men hans magt her var indskrænket til selve krigshandlingerne.

Under de 13 års kampe mod Karl den Store, var der splittelse og magtkamp mellem de enkelte saxiske grupper og mellem slægterne. Kun een gang lykkedes det Widukind for en kort periode at samle Saxerne til modstand. Det var efter, at Karl havde ladet 4000 Saxere hugge brutalt ned.

I en bog om Karl den Store karakteriseres Saxerne som et folk, der stod på et lavere civilisationsniveau end Frankerne. De dannede ikke nogen stat, men levede i smågrupper. Veje kendtes ikke. Engang imellem mødtes de frie mænd for at drøfte fælles interesser, afsige domme og drøfte fremtidige krigstog. Adelsslægterne havde på grund af deres rigdom og afstamning fra guderne, større indflydelse end en almindelig fribonde. De havde store godser med trælle og halvfri. Agerbrug var ikke udviklet, man høstede lidt rug og byg. Kvægavl, navnlig hesteopdræt, var vel udviklet. Saxerne boede i hovedsagen i hytter af flettede grene.

58. Inden jeg fortsætter med stammerne i det nuværende Danmark, vil jeg komme med et par almindelige bemærkninger.

Tyske arkæologer har, som i pkt. 3 skrevet, beregnet, at der i Slesvig-Holsten ca. år +500 boede ca. 2 personer (incl. børn) pr. ernæringskvkm. Jeg går ud fra, at forholdene i Danmark har været de samme.

Prof. H.Jankuhn, der er specialist i Slesvig-Holstens historie, har tegnet et kort, der viser de beboede områder i denne landsdel, og de områder, der var dækkede af urskov, moser og marsk. Kortet dækker perioden ca år 0 - 200, men Jankuhn gør opmærksom på at op til år 500 blev de enkelte områder noget udvidede, men i princippet bestod de. Områderne var skarpt adskilte fra hinanden af tætte skove eller moser, så man kan gå ud fra, at hvert område var en stamme. Indenfor hvert område skilte udtyndede skove de enkelte bopladser. Først ca år 1100 blev urskovene så udtyndede, at de enkelte stammeområder kom i direkte berøring med hinanden.

Som arkæolog har prof. Jankuhn bestemt, hvilke områder, der var beboede, men han har ikke villet fastslå, hvilke stammer der beboede de enkelte områder. Kortet side 109 viser (m. nogle tilføjelser) prof. Jankuhns kort, men de nedenfor med nummer 1 - 10 benævnte stammer er min bedømmelse.

Saxo skriver om brødrene Dan og Angel. Det er ikke helt rigtigt. Danerne var Nord-Germaner, Anglerne Vest-Germaner. Alle de følgende stammer 2 - 10 er Vest-Germaner, 3 - 5 er vandrede op på halvøen efter, at Kimbrerne har forladt denne.

1. Som jeg nærmere begrunder det i afsnit IV, tror jeg, at en gruppe Daner, kommende fra formodentlig Syd-Halland, lander her ca år 100-200. Det var ikke mange, jeg gætter på et par hundred mennesker, heraf 1/4 krigere. De første par hundred år var deres vestgrænse Elbodalen, og her generede de ingen. Først da deres antal voksede til ca 500 personer, ca. 5 pr. kvkm, ekspanderer de mod vest og støder mod Hadbarderne, se videre afsnit IV.
2. Hvem der boede i dette område er uvist, iflg Ptolemaios burde det være Kobarderne. På den anden side er det sandsynligt, at Daner og Angler ca år 400 var naboer. Enten har Angler også boet i område 2, eller de har opslugt Kobarderne.
3. Som i afsnit I påvist, tror jeg, at en gren af Barderstammen, Hadbarderne, havde slået sig ned her. Jeg ved ikke, om Sveberne, hvortil Barderne hørte, kan kaldes Vest-Germaner, de kom øst fra, men Barderne var i hvert fald fra ca ÷400 i Mecklenborg. Mine grunde til at placere Barderne i Barwith syssel tværs over halvøen, er de 5 fundne Barderspænder. Da Danerne omkring år 400 ekspanderer, kommer de i kamp med Hadbarderne.

Sønderjydske stammeområder ca. år 300 Kort nr. 9:

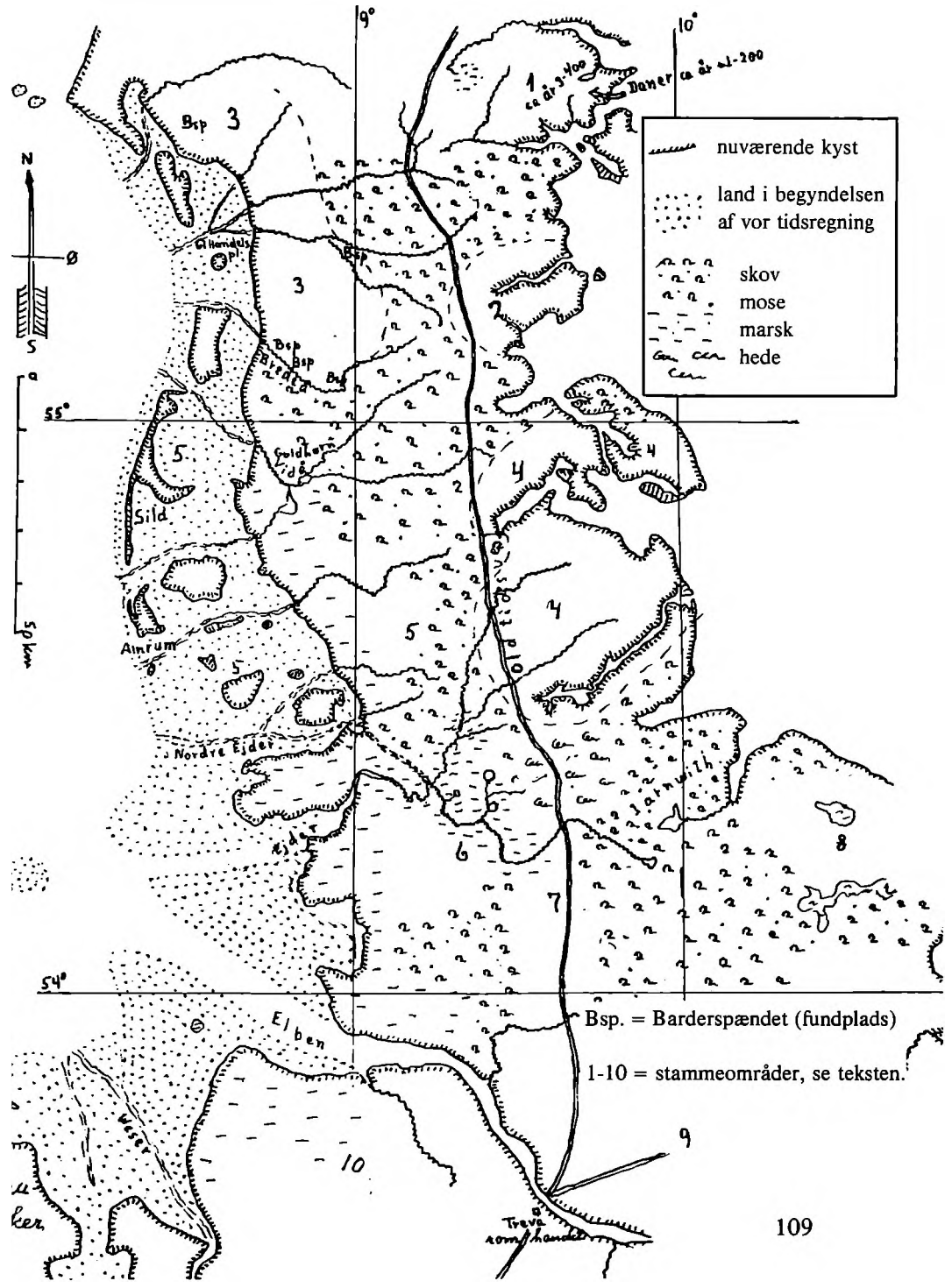

4. Dette er utvivlsomt »Anglernes« område, dvs. ved deres indvandring omkring år 0 hed stammen iflg Ptolemaios Sabalingerne. Prof. Steche mener, at denne stamme og måske også Kobarderne senere fik navnet Angler, se senere.
5. Dette område var om år 0 mange gange større end nu, det har ikke været muligt at bestemme stammeområder i de nu oversvømmede arealer, så det er højst sandsynligt, at område 5 dækker flere stammers bopladser.

Ptolemaios har på den sønderjydske vestkyst kun en stamme: Siguler eller Siguloner. Om dette er et sammelbegreb for flere stammer eller om det er den eneste stamme ude i marsken, som fremmede købmænd har besøgt, vides ikke. Iflg. prof. la Cour kommer navnet af Sig = Sid, dvs marskbeboer, øen Sild hed oprindelig Si-lund.

Før år ÷120 boede en stamme Amvronerne i området om den nuværende ø Amrum. Om hele denne stamme udvandrede med Kimbrerne, eller om måske en gruppe er blevet boende, vides ikke. Den frankiske biskop Venantius Fortunatus omtaler endnu en stamme i dette område. Prof. Arup skriver, at Euthierne (navnet betyder: de der bor i et vådt, fugtigt område) formodes at have boet i og om moserne ved Kongeåens og Ribeåens munding. Jeg synes med større ret, at man kan placere dem sydligere (også fordi jeg har Hadbarderne ved de to åer) i marsken i og om åerne Bredeå og Vidåen, eller endnu sydligere mellem Vidåen og Nordre Ejder. Deres given halvøen navn, tyder på dette sydlige område.

Biskop Venantius Fortunatus kalder år 550 stammen for Euciir, år 580 for Euthio. Dette navn ændres efterhånden til Yter og Iutae, se senere. Om denne stamme er indvandret omkring år 0, eller om den har boet ude i det ret utilgængelige område mange hundred år tidligere (ligesom Friser og Chauker), vides ikke.
6 - 9. At Saxerne boede i område 9 er vist sikkert. Om Myrgingerne, som Anglerne kæmpede med ca år 400 var en gren af Saxerne eller en gren af Sveberne (Lakkobarderne?) er uvist, men navnet Swabsted ved Ejdern i område 6 kunne tyde på, at det var Sveber. På den anden side, er der ikke gjort nogen arkæologiske fund hverken i område 6 eller 7, der tyder på, at Barder har boet her.

Teutonerne boede, iflg. Ptolemaios noget østligere, men iflg. Pytheas kan de have boet i område 6 - 7.

De Kimbrer, der efter den første vinters marsch sydpå, blev efterladte på Elbens bredder i nærheden af den romerske handelsplads Treva, må være blevet opslugt af Saxerne.

10. Dette område kunne også ca år ÷120 have været beboet af Teutoner, der følger med Kimbrerne syd på. Noget tyder på, at området ca år +200 har været ubeboet eller tyndt beboet. Det er i hvert fald det eneste sted på Vesterhavskysten, hvor jeg kan tænke mig, at Nord-Herulerne slår sig ned. Men det er kun gætteri. Herfra kunne de foretage togter mod vest i samarbejde med Chaukerne, lige vest for, og med Iutaerne, lige nord for, således som det omtales i frankiske skrifter.

De fra syd indvandrede stammer må alle have krydset Ejdern i nærheden af den ældgamle oldtidsvej. Vestligere er Ejdern omgivet af impassable moser, østligere ligger den ligeledes svært passable Jarnwith (Jernskoven). De nordligste stammer er de, der indvandrede først.

Prof. Jankuhn gør opmærksom på tre skarpe skillelinier i det sønderjydske landskab.

- Ejderen - Jarnwith, som allerede nævnt. I vest fandtes vist ved Stapelholm og Swabstedt ved Trenen en passage, men kun brugbar med småbåde, ikke brugbar hverken for en indvandrende stamme eller en invasionshær.
- Vidåen, også omgivet af moser, der gør en passage yderst vanskelig, altså en oplagt skillelinie mellem to stammer.
- Trenen med dens omgivende moser udgjorde en nord-syd gående skillelinie af anseelig betydning. Dette var grænsen mellem Anglerne i øst og Euthierne (og måske andre stammer) vest for.

59. Britanien. Inden behandlingen af de sønderjydske stammer, er det også nødvendigt at se på forholdene i Britanien, den ø som disse stammer invaderer.

Ligesom Skandinavien blev øen overrsvømmet af den ene bølge af indvandrere efter den anden. Husk, at kanalen mellem England og Frankrig først begyndte at blive dannet ca år ÷8000 (se kort 1), et par tusind år senere kunne den omgås over det nuværende Vesterhav, og endnu et par tusind år var kanalen så smal, at den kunne krydses i både af udhulede træstammer.

De første indvandrere var af mediteran race, små mørke folk, dernæst fulgte de store rødblonde Kelter. Disse er igen kommet i to bølger, den første, ældste, skubbes af den efterfølgende ud i udkanterne: i Skotland Picterne, på Irland

Scoterne, og i Wales Powys, m.fl. Den sidste indvandring, der skete i det sidste årtusind før 0 bosatte sig i det nuværende England. Skønsmæssigt levede der om år 0 ca 250.000 mennesker på den 150.000 kvm store engelsk-skotske ø. Ikke underligt, at der ikke var flere, og at de der var der klumpede sig sammen pletvis. En arkæologisk beskrivelse siger f.eks., at Somersetsletten vest for Mendiphøjderne lå det meste af året under vand om år +500, da Germanerne invaderede, kun få tørre øer ragede op.

En munk skriver ca 730, at i det østlige Midt-England lå »a most dismal fen« fra Cambridge i syd op til Lincoln i nord, bestående af marsk, sort vand dækket af tåge, plettet af træbevoksede øer, gennemskåret af rivende strømme. Et andet lignende bælte af moser strakte sig over 50 km på begge sider af Ousefloden (biflod til Humber ved byen York).

Det indre af landet var dækket af bjerge med tætte urskove, kun i dalene langs floder var der græsland. År 892 skriver en »annalist«, at i Kent er en urskov 200 km gange 50 km, osv. Sådan så det ud overalt i England.

År ÷55/54 søgte Galliens statholder Caesar at erobre øen til det romerske rige, men uden resultat. Hundred år senere, år +43 begyndte romerne med 4 legioner (en snes tusind mand incl de letbevæbnede) en systematisk erobring, der tog en menneskealders hårde kampe. I denne periode byggede Romerne et halvt hundred befæstede byer med garnisoner, civiladministration (væsentligt skatteopkrævere) for at opretholde roen og romerret. Et af disse centrer var Londinium, hvis navn kommer af det keltiske: Lyn Dyn, højen ved søen.

Da det viste sig umuligt at erobre øens nordlige højland, beboet af særlig vilde, kampivrige Kelter, Picterne, lod kejser Hadrian ca år +130 bygge en 117 km lang mur tværs over Englands nordgrænse. Imellem år 145 og 181 søgte Romerne at undertvinge lavlandet op til en linie Clydefjorden (Glasgow) og Forthfjorden (Edinburgh), og en vold blev også bygget her, men igen opgivet.

60. De romerske legioner, der langt fra kun bestod af Romere, kunne alene ikke holde styr på den keltiske befolkning (Briterne) i England, syd for Hadrians mur, samtidig med at de skulle afvise angreb fra Picterne i nord, fra Scoterne (Irland) i vest og Germaner fra sydøst. Opbevarede lister over besætningerne i de enkelte »tårne« (småforter) langs Hadrians mur og lønningslister fra nogle af de romerske garnisoner viser, at der var mange Spanier, Traker, Syrer osv i de romerske legioner, desuden var der mange andre enheder, bl.a. bestående af gallisk rytteri, Friser samt af Germaner. Ikke alene

Germaner fra vest for Rhinen (romersk område), men også Burgunder, Vandaler og Alemaner fra øst for Rhinen (Germanien) og måske andre.

Langs Northumbrias østkyst opretholdt Romerne udkigsposter, langs Anglias og Kents kyster var der forter, ligeledes langs vestkysten i Wales og Lancaster. Rundt i Britanien lå der bevægelige garnisoner, der hurtigt kunne indsættes mod fjendtlig landgang.

I nærheden af sådanne »romerske« garnisoner som York, Malton, Ancaster, Cambridge og Leicester er der fundet gravfelter med typiske germanske urnebegravelser. Urnebegravelser tyder på, at de begravede kom fra Sønderjylland, Saxen og indre Germanien, medens skeletgrave tyder på Friser og måske Jyder (fra Frisland, se pkt 72).

Efter udløbet af deres militære tjenestetid, blev mange af de germanske lejetropper i England, de fik tildelt jord og stiftede familie. Munkeberetninger (se senere) antyder en germansk invasion ca år 450 og senere, men arkæologien viser, at der længe før var store germansk-keltiske områder.

Den romerske administration varede ca 350 år, i den tid blev meget land drænet og skove ryddet. Arkæologer mener, at før Romernes ankomst var kun ca 1/6 af landet beboeligt, men da de forlod landet var 1/4 beboeligt. Beboertallet var da steget til godt 1/2 million, incl romersk militært og civilt personel, fremmede håndværkere og Romere, der havde erhvervet land.

Flere gange i den romerske tid havde de trukket en eller et par af legionerne bort til brug andetsteds i det store rige. I sådanne perioder f.eks. år 196 og 296 steg antallet af invasionsforsøg, så Romerne igen måtte sende forstærkning, ofte lejetropper.

År 383 besluttede den romerske hærfører i Britannien, Maximus sig til at erobre kejsertronen i Rom. Han trak alle de romerske tropper til Gallien, lod irske stammer om forsvaret af Wales og Lancaster, efterlod skeletbesætninger af lejetropper på muren og østkystforterne samt en gallisk bereden styrke på 6000 mand som reserve i det indre af landet.

Da Germanerne under hunnisk tryk nytår 407 gik over Rhinen ind i Gallien forlangte de galliske lejetropper at blive sendt hjem.

Det var lykkedes Maximus at blive kejser over Gallien og Britanien, men da han 388 trængte ind i Italien, blev han dræbt. Rom prøvede igen at sætte sig fast i Britanien, men måtte år 410 opgive det.

År 410 hærgede Vestgoterne Italien og selve Rom og fra samme år ophører den romerske administration af Britanien. Ikke alene det romerske administrative (hovedsageligt skatteopkrævere) personel forlod øen, men også hånd-

værkere, pensionerede romerske landbesiddere, osv. Dette medførte en kraftig reduktion i befolkningstallet.

Efter den romerske administrations bortfald, deltes Britanien op i et antal småriger: de af Romerne grundede byer og deres omegn, tidligere stammer, de af Romerne organiserede forsvarsområder under de indsatte høvdinge, nu konger.

Et af disse riger, Nord-Wales, styredes af Vortigern, der var svigersøn af den sidste romerske konsul, Maximus. Da Vortigern betyder »stor høvding« er der tvivl om, hvorvidt den Vortigern, der omtales år 449 af munken Gilda, er den samme, der var Maximus svigersøn. Denne sidste vides at regere år 428, og det er muligt, at det er dette år, han påkalder germansk hjælp, munken Gildas skrift er meget upålideligt.

Oplysninger om tiden efter Romerne er meget sparsom og må som oftest søges i galliske beretninger. En St. Germanus fra Auxerre, 150 km SØ for Paris, besøgte to gange (428/29 og 445/6) Britanien og fortæller om indre strid mellem det romanofile parti og et britisk uafhængigheds parti. Det romanofile repræsenteret af en romersk brite: Ambrosius Aureleanus og de uafhængige af Vortigern.

Galliske annaler omtaler, at allerede år 440/41 havde »Saxer« indkaldt som hjælpetropper, fået tildelt tidligere romersk jord i Britanien. Britisk arkæolog slutter, at der må have været mindst 3 germanske invasioner i Britanien mellem 428 og 450. 428 efter indbydelse af Vortigern, ca 440 om efter indbydelse eller ej og igen ca 450.

Bemærk: Gallerne og Briterne bruger fællesbetegnelsen *Saxer* for alle de germanske indvandrere: Chauker (af Saxerforbundet) Friser, Angler og Jyder (både de fra Flevoegnen og fra Vest-Sønderjylland).

Den ovennævnte Ambrosius kæmper allerede år 437 mod de indvandrede Germaner.

61. Hidtil har de to munkes: Gildas (528-572) og Bedes (673-735) skrifter tjent som basis for den germanske okkupation af Britanien. I moderne engelsk historieskrivning kaldes indvandrerne »Englændere« i modsætning til den gamle befolkning »Briterne«.

Gilda - genfortalt af Bede - skriver, at Picterne (romersk betegnelse, betyder: de malede) hærgede så voldsomt, at »forstanderne« for diverse bystater samt kong Vortigern ca 449 (eller måske 441) bad den romerske konsul Aëtius i Gallien om hjælp. Aëtius havde selv store vanskeligheder med

germanske stammer, der over Rhinen var indvandrede og med en truende hunnisk invasion, at han rådede Briterne til at gøre, som han selv gjorde, hverve germanske lejesoldater. Hvorefter man lod Hengist og Horsa med deres trop komme.

Denne simplificerede beretning kan ikke være rigtig. Arkæologiske fund og de galliske chronicler viser, at Germaner er sivet ind allerede i 300-tallet og yderligere i første halvdel af 400-tallet.

For nyligt studerede wallisiske papirer, almanakoptegnelser, genealogier af konger og stormænd, love og skjaldesange giver et ændret billede.

Gildas beretning om kampe, mord og plyndring er vildt overdreven. Indvandringen kom i hovedsagen efter indbydelse og var fredelig så længe indvandrerne fik, hvad der var lovet dem, hovedsagelig jord. Hvis de ikke fik det, plyndrede de, der hvor der var værdier, nemlig klostrer og kirker, hvad der fik munkeskriverne til at hyle.

Det er sikkert rigtigt, at to høvdinge Hengist og Horsa kort efter 450 er landede i Kent med 3 skibsbesætninger, dvs ca 100 - 120 mand. De kan ikke være indbudte af Vortigern, thi kort tid efter landingen, kæmper de mod en hær under en konge der kaldes Vortigern ved Ægelsthrep, hvor Horsa dræbes. Hengist og hans søn Æsc regerer så (i Kent?).

Arkæologiske fund i Kent tyder på, at de her indvandrede kom fra den jydske koloni ved Flevosøen. Gravfund tyder på, at de kom fra Rhinegnen. Gennem Flevosøen løb Rhinens nordlige udløb dengang.

Hvorvidt den Hengist, der anførte troppen, var den samme som i Finnsburgdramaet (pkt 92) omtalt, er tvivlsomt. I Finnsburgdramaet er Hengist Daner, men skriftet giver intet tydeligt svar på, om Jyderne fra Flevoegnen kæmper mod Danerne. Tidsmæssigt er det muligt, at de to Hengister er den samme.

Det undrer moderne mennesker, at en »hær« på godt 100 mand kunne have nogen indflydelse på situationen i Britanien. Sent i 600-tallet giver kong Ine af Wessex love, heri står, at op til 7 mand er røvere, 7 - 35 er en bande og 3 dusin og flere er en hær. Ca 770 forjager en Wessexhøvding kongen med en hær på 85 mand, Scoterne fra Irland landet i Picterland med 150 krigere og landet bliver Scotland. En Picterhær på godt 300 mand prøver ca år 600 fra Edinburg-egnen at forjage Anglerne i Deira, men blev slået ved Catraeth. Først i 500-tallet lander »Saxer« (Chauker?) i Hampshire med 3 skibe ca 100-120 krigere osv.

De tidligere efterretninger om at Saxerhøvding Cerdic og hans søn Cynric

år 495 lander i Hampshire, synes at være gale, muligvis har nogle få gjort strandhugst dette år. Kort før år 490 er nogle skibe bemandede med Saxer sejlede op ad Themsen. Ved Mount Badon i nærheden af Bath, SØ for Bristol, bliver de afgørende slået af en britisk hær ca år 490 under Arthur.

Arthur var ikke konge, som sagnene har gjort ham til, men anfører af en hær bestående af ca 100 beredne krigere. Om hæren var opstillet af en gruppe småstater eller lejetropper, der stod i sold snart hos en stat (gruppe af stater) snart en anden, er uvist.

Arthur og han hær kæmpede mellem år 490 eller 518 (Badonslaget opgives forskelligt) til år 539, hvor han faldt i slaget ved Camlann (uvist hvor) både mod de invaderende Germaner, men lige så tit mod en britisk småstat, hvad der viser, at det ikke just var af idealisme, at han og hans folk kæmpede.

Saxiske gravfelter er fundne i Themsdalen fra ca 450, men efter år 490-500 er i hvert fald de vestligste opgivet. Ca. 523 lander Saxerhøvdingen Cerdic og hans søn Cynric på Hampshires kyst med - som nævnt - godt 100 krigere. De slår sig ned langs kysten. 552 var Saxerne kun trængt ca 32 km ind i landet, dette år erobrede de Salisbury. 556 var de trængt 80 km ind i landet og fra dette år regner man riget Wessex for fast etableret. 577 erobredes Bath, Gloucester, Cirencester og de saxiske nybyggere i Themsdalen blev underlagt Wessex.

I Kent og på øen Wight dannedes riger, gravgodset viser jydsk og frisisk oprindelse, hvad der tyder på, at enten var indvandrerne Jyder fra den jydske koloni ved Flevosøen eller Jyder og Friser, sandsynligvis begge dele. Stormfloder hærgede jo både den frisiske og sønderjydske kyst. Kongerne af Kent var efterkommere af Hengist.

Anglernes indvandring er sket i sidste halvdel af 400-tallet nærmere herom, se pkt 73 ff.

62. Dr.phil. Gudm. Schütte har en interessant teori: det er en fejl af munken Bede, at han ca år 730 skriver, at Hengists indvandringsgruppe bestod af Jyder. Schütte mener, at det var Heruler. Som i pkt 19 beskrevet boede Nordherulerne rimeligvis omkring midten af 400-tallet ved Vesterhavet. Nogle - hovedmassen? - synes at være udvandrede til Vestgallien til det vestgotiske rige, men det er muligt, at andre er fulgte med udvandringen til Britanien, enten med Hengist eller med deres naboer Chaukerne. Disse sidste hørte til Saxergruppen, så herulerne kan også være kommet under dette navn. Munkehistorieskrivere 250 år senere har vel, som så mange historikere, bl.a. Tacitus, kun set hovedgrupperne.

Prof. Steche mener, at (til)navnene Hengist (Hingst) og Horsa (Hoppe) ikke er så ualmindelige navne, et af dem er f.eks. fundet i en runeindskrift på en marmorfigur ved Middelhavet.

Den »ærværdige« Bede (som han kaldes), hvis angelsaxiske kirkehistorie er vor hovedkilde, fortæller at invasorerne kom fra følgende tre folk: Saxer, Angler og Jyder. Procop nævner ikke Jyderne, men har i stedet Friser. Friser nævnes ikke senere i England, hvorimod Jyderne nævnes flere gange, så enten regner Procop de Jyder, der havde enklave ved Flevosøen ca 400 - 450 for Friser, eller der var et mindre antal Friser med i en af de andre hovedgrupper.

Oprindeligt hed de højeste kongelige lensmænd i England Ealdorman (chef for et shire og anfører i krig), senere blev titlen til »Earl«, der af flere sprogforskere menes at komme af Erul.

63. Anglerne. Saxo begynder sin Danmarkshistorie med brødrene Dan og Angel, hvad der tyder på en gammel tradition om venskab mellem de to folk, et venskab, der bekræftes af Widsithkvadet. Der er skrevet meget og modstridende om denne stamme. En historiker benægter dens eksistens, flere anbringer den i Midt-Germanien.

I en serie artikler påviser prof. W.Seelmann 1886, at Angler ikke er et originalt stammenavn, men et affix til en stamme, der bor i en vinkel, et hjørne eller udkant (latin: angulus) eller ved (omkring) en snævring (latin: ango). Han nævner med sikkerhed to stammer med Anglernavn, og antyder en tredie (måske fjerde) med samme navn i Østrig ved en vinkel af Donau. De to Anglerstammer, der har interesse for os er:

- *Sueboi-Angeloi* hos Ptolemaios i vinklen mellem Elben og Saale. Det er uden tvivl denne stamme, som Tacitus nævner sammen med 6 andre tilhørende Svebergrupper. Han skriver, at de bor godt beskyttede bag skove og floder. Desværre forveksler de fleste historikere helt op til vore dage Tacitus Angler med de sønderjydske.
- *de sønderjydske Angler.* Ptolemaios har ingen stamme af dette navn i Sønderjylland. Den eneste og sikkert rigtige forklaring er, at den stamme: Sabalingerne, som efter Ptolemaios bor i Øst-Sønderjylland omkring den smalle fjord Slien først senere har fået tilnavnet Angler.

Det synes utænkeligt, at en nordisk stamme får et navn afledet af latin, så det mest sandsynlige er, at navnet stammer fra det germanske »ongr« snæver. A.Erdmann skriver i »Humanistika Vetenskabssamfundet« i Upsala 1890, at fjordens oprindelige navn var »ongr« lig snæver, kun den inderste bredning hed Sli, grundet på de mange vandplanter.

En angelsaxisk skribent skriver 1170, at Angli, Anglernes hjemstavn, betyder et land, der ligger i en udkant, men jeg tror nu, at Erdmann har ret.

L.Weiland understreger, at Anglerne i Sønderjylland og de i Thüringen er to forskellige stammer. De i Sønderjylland indvandrede i tiden ÷100 til 0 (jeg tror, lidt senere). De var dengang Marinos af Tyros (eller Ptolemaios) indsamlede sit materiale endnu kendte under deres gamle stammenavn.

I sidste halvdel af 700-tallet nedskrives i Thüringen på Karl den Stores befaling en »Lex Angliorum et Werinorum hoc est Thuringorum«, men loven skal iflg. Richthofen kunne føres tilbage til 500-tallet.

Altså har der så sent som i 500-og 700-tallet boet Angler i Thüringen, og flere historikere bruger denne lov (samt Ptolemaios) som bevis for, at Anglerne udvandrede fra midt-Elb området til England.

Usandsynligt at et decideret indlandsfolk 300 km fra havet, uden havgående både eller tradition for sejlads, skulle finde på at udvandre over havet sammen med udprægede kyststammer som Chauker og Jyder. Men umuligt er det ikke, kun er beviserne for en udvandring fra Øst-Sønderjylland mange gange mere overbevisende, som jeg senere kommer til.

64. Munken Bede i Jarrowklostret, Northumbria, skrev år 730 en historie om den kristne kirke i England. Heri (kap. 15) fortæller han, at Anglerne kom fra det land, der kaldes Angulus og som ligger mellem Jyderne og Saxerne og som er forblevet ubeboet indtil denne dag.

Svenskeren E.Wadstein hævder i sin bog: »On the origin of the English«, Upsala 1927, at Anglerne drog til England fra et område ved Mellem-Elben. Han henviser til Ptolemaios, men går imod Angleren Bede, da der hverken er Saxer eller Jyder ved Mellem-Elben, ej heller er han vidende om prof. Seelmanns analyse af flere stammer med Anglernavn.

Dr.phil. A.Bjerrum skriver i Sønderjydske Årbøger 1951, at der aldrig har boet Vestgermaner, dvs. Angler, i Øst-Sønderjylland, thi alle stednavnene er af nordisk oprindelse.

Jeg indrømmer, at det var meget ubetænksomt af Anglerne, og for hr. Bjerrum uforståeligt, at en stamme, der pratisk talt i sin helhed, udvandrer ca 475, ikke efterlader stednavnene hugget i sten til oplysning for de, der senere indvandrer, eller efterlader anden form for vejviser. Men det er tvivlsomt om de nye beboere havde rettet sig herefter.

At stammen næsten udvandrer totalt og, som Bede skriver: landet er for-

blevet ubeboet, bevises af prof. H. Jankuhn derigennem, at de tidligere angliske agre før ca. 450, allerede ca. år 500 er dækkede af skov. Han indrømmer også, at derved forsvinder alle de gamle stednavne, undtagen i det sydvestlige hjørne, ved Trenens munding i Ejdern.

Først ca 200 år efter Anglernes udvandring begynder ny skovrydning og opdyrkning af jorden, grundet på en indvandring fra nord.

Det er Danernes indvandring.

Jankuhn nævner et analogt tilfælde. De germanske stammer i Øst-Holsten (og forøvrigt i hele Nordtyskland) udvandrer omkring år 400. Et par hundred år efter indvandrer Venderne (Slaver), og alle stednavnene derefter var slaviske.

Jeg har allerede flere gange understreget, at Tacitus syv svebiske stammer, herunder Angler, intet har at gøre med den kimbriske halvø. Tacitus skriver, at disse Sveberstammer dyrkede frugtbarhedsgudinden Nerthus, og at gudinden har sin hovedhelligdom på en ø »i oceanet«. Flere, navnlig danske historikere henlægger denne hellige ø til et sted udfor Sønderjyllands kyst, f.eks. var Helgoland jo fra ældgammel tid Helligøen. Dr.phil. la Cour gør opmærksom på, at Als, tidligere Alhs, betyder helligdom, uden at han dog hævder, at det var Svebernes. Prof. Steche afviser alle disse spekulationer ved at henvise til, at hovedhelligdommen, hvortil Nerthus gudestatue førtes efter at være blevet ført rundt til de forskellige stammer, lå i Semnonernes område, dvs, at helligøen rimeligvis lå i Oderens munding.

Den chekiske forsker E.Simek understreger, at i modsætning til Tacitus, havde Ptolemaios et ret godt kendskab til den kimbriske halvø, ellers kunne han ikke, foruden Elbens munding angive 6 punkter på denne med forbavsende nøjagtig stedbestemmelse af længde og bredde.

Under punktet om Ptolemaios har jeg allerede redegjort for min mening om vestgermanske (herunder Angler) stammers indvandring. At der mellem år ÷100 og +100 har fundet en indvandring sted i Syd-og Sønderjylland er arkæologisk fastslået, men om den har været så omfattende, at de gamle nordgermanske stammer blev presset nordpå, eller om nyindvandrerne blander sig med eksisterende stammer, ved jeg ikke. Siguler, Kobander og Sabalinger kan muligvis (men ikke sandsynligt) være gamle stammer, der har opsuget indvandrere.

De sønderjydske Angler (Sabalingernes) hovedhelligdom var Torsbjerg, lige ved det nuværende Sdr. Brarup, 20 km nordøst for Slesvig by. Ved helligdommen er både en helligkilde og en lille rund mose, der blev brugt til henkastning af offergaver.

De ældste offergaver stammer fra Stenalder og Broncealder. I de to århundreder om år 0 består ofrene af urner med jordens produkter, hensatte af en from bondebefolkning.

Ca år +100 ændres offergaverne til smykker, dragter, våben, hvad der tyder: enten på en ny befolkning, eller på en ny religiøs indstilling, eller på begge dele. Lidt ind i 200-tallet accentueres det krigeriske præg af ofrene, flere våben, rideudstyr, men også romerske mønter, af hvilke de yngste er prægede ca år 211. I ofrene findes romerske våben og udrustning, hjelme m.m., der er ændrede på germanske værksteder. Der er også fundet en smykkeplade lavet på et værksted i nærheden af Køln. Næsten alle genstandene er ødelagte før ofringen.

Disse fund tyder på, at den derboende stamme (Angler) er blevet udsat for angreb fra syd, men har sejret og ofret angribernes faldnes våben og udrustning. Fra ca år + 250 ofres også dyre guldsager, dragter og husgeråd. De yngste fund i mosen stammer fra tiden ca +400.

I Nydam mose i Sundeved, nord for Dybbøl, har man også udgravet offergaver. De vigtigste er to både, en stor egetræsbåd fra tiden 350 - 400 (kort før udvandringen), og en ældre fyrretræsbåd, desuden over 100 sværd, mange med fint damascerede klinger af sydlandsk fabrikat, mange spydspidser, samt en del buer og pile, hvad der som tidligere nævnt ikke var normal krigsudrustning for Germaner. De ældste fund her stammer fra ca år 200, de yngste fra ca 450.

Nydam mose ligger ved en, dengang sejlbar, vig, så det formodes, at hovedfundet fra ca. år 400 stammer fra et angreb ad søvejen.

Hvordan man end vil udlægge fundene, sikkert er, at en stamme der blev kaldt Angler (Ongler) har boet i området fra Flensborg fjord til Ejdern, fra Trenen i vest til Østersøen, og at Offa ikke er den eneste, der har måttet kæmpe mod invasorer.

65. Anglermatematik. Anglerne gav England navn, de må altså have udgjort en betydelig del af indvandrerne, og et af argumenterne imod at Anglerne kom fra Øst-Sønderjylland er, at et så lille område (og dermed lille folk) ikke kunne stille ret mange indvandrere til England, hvorimod et folk fra Mellem-Elben havde større mulighed herfor. Modstanderne af Sønderjyllandteorien skriver, at Jyder og Friser måtte kunne stille mindst lige så mange indvandrere som Anglerne i Sønderjylland, og at Saxerne i Holsten et flere gange så stort antal.

Men hvordan stemmer disse postulater med matematikken? Den sles-

vigske historiker Hans Jensen skriver i bogen »Dat se bliven tosammen«, at den indvandrergruppe, der fik Anglernavn først bosatte sig i det tyndt befolkede skovområde nord for den smalle (ongr) fjord. Jorden her er sandet og nem at dyrke. De medbragte jernredskaber og ryddede skov.

I løbet af de følgende århundreder udvidede de deres område med Svansen, Sundeved til Flensborg fjord og måske også dennes nordbred, Als, og i vest til Trenen.

Ca. år 400 havde stammen bredt sig over et område på ca. 3000 kvkm. Efter flere arkæologers mening hørte Wroserne på Sydøst-Fyn også med til Anglerriget. Det giver en stamme på ca 5 a 6000 personer, heraf ca 1200 krigere.

Prof. H. Jankuhn har grundigt undersøgt et område på ca.250 kv.km i Angeln og her fundet ca. 120 bopladser. Det samlede Angleområde var 12 gange så stort, men var måske ikke lige tæt beboet overalt, så jeg regner med 1000 - 1200 bopladser hver med 4 - 6 beboere. Altså 2 samstemmende efterretninger, og iflg. efterretningsvæsenets regler er 1 efterretning = måske, 2 = sandsynligt og 3 = sikkert.

Anglerstammen udvandrede under deres konges ledelse praktisk talt i sin helhed. Prof. Jankuhn tilføjer, at måske sluttede deltagere fra nabostammer sig til udvandringen, ligesom det skete med både Barder-og Goterudvandringen.

Og hvor mange udvandrere er det sandsynligt, at de andre stammer kunne eller ville stille?

Chaukerne (medlem af Saxerforbundet) beboede et område mellem Weser og Ems, der formodentligt strakte sig over ca 2.400 kvm. Jeg regner med, at denne stamme bestod af 5000 personer, måske grundet på den frugtbare jord og store søfart, noget mere. Til gengæld ved vi, at langt fra alle udvandrede, rent skønsmæssigt mellem 1000 og 2000 personer

Selve *Saxer*stammen i det indre Hol(z)stein (skovlandet) havde større område, men til gengæld var store dele dækket af urskov. Saxerne samt deres forbundsfæller Angrivarier og Brukterer var i 400-tallet så optagne af udvidelser mod syd, at kun meget få, om overhovedet nogle, har deltaget i en udvandring til England. Lakkobarderne var netop brudt op mod syd og havde efterladt Lüneborg omtrent tomt.

Frisernes deltagelse i en udvandring synes ikke at have været stor, nogle historikere nævner dem slet ikke, andre, der nævner dem, kan have taget fejl af Friser og en gruppe Jyder, boende i Frisland år 400-500. Friserne søgte at

udvide deres område mod sydvest, med Bataverlandet om Vest-Rhinens delta.

Jyderne, der først kom til England, formodes - som nævnt - at være kommet fra den koloni, der en tid lang boede ved Rhinens nordlige udløb gennem Flevosøen. Måske tillige fra en gruppe af Romerske lejesvende af jydsk oprindelse.

I hvert fald kan det jydske indslag i Englands kolonisation i første omgang kun have omfattet nogle hundrede personer, der koloniserede Kent. Senere kom der flere på øen Wight m.v.

En anden gruppe indvandrere i Britanien er ikke nævnt af nogen historiker: *Hadbarderne.* Som jeg kommer til i afsnit IV blev de af Danerne tvungne til at forlade Vest-Jylland omkring år 500 (altså en menneskealder efter Anglerne). Af flere grunde formoder jeg, at de slog sig ned på Englands østkyst nord for Anglerne. Denne gruppe kan højst have omfattet ca 1000 personer. De blev fordrevet af en Danerstamme med ca 250-300 krigere, måske forstærket lidt af andre Daner eller Geater.

Mange af disse beregninger er skønsmæssige, men der er et vist sandsynligt grundlag for dem. Det ses heraf, at første generation af indvandrere i England (op til ca år 500) har omfattet ca 5000 Angler og kun 2 a 3000 andre. Noget andet er, at Anglerne senere knap nok har fået forstærkning, hvorimod Saxer og Jyder sandsynligvis efter år 500 har fået et tilløb på 2 til 3000 personer, hvad der bringer antallet af Angler og andre på samme højde. Ikke underligt at landet fik navn efter Anglerne.

66. Anglerriget. Hvilke stammer, der boede på den kimbriske halvø før år ÷120, ved vi ikke. Enten var Kimbrerne et sammelbegreb for alle stammerne eller de var den dominerende stamme. Jeg har allerede redegjort for, at ikke alle udvandrede i det såkaldte Kimbrertog, samt at nogle vendte tilbage efter nederlagene mod Romerne. Offergaver og grave viser, at der stadig har været en befolkning.

Først Ptolemaios giver en troværdig fortegnelse over - i hvert fald nogle af - de stammer, der boede på halvøen. Disse oplysninger synes at være indsamlede ca år +100, måske lidt før. Efter denne fortegnelse boede i Øst-Sønderjylland Sabalinger og måske Kobarder. Disse to stammer, eller i det mindste Sabalingerne, danner basis for det folk, der fik navnet Angler.

Går vi ud fra mosefundenes våben, må Anglerne allerede fra år +100 have forsvaret deres område, eller udvidet det på naboers bekostning, men om

kampene de første par hundred år ved vi intet. Kun kan vi af våbnenes og udrustningens typer gætte på, at angrebene kom fra syd.

Kongeriget Mercia var grundet af Angler i Midt England, og dets herskerslægt påstod at være direkte efterkommere af kongeætten i det sønderjydske Angeln. I Mercia er bevaret en kongerække, der ser således ud: Odin (alle kongefamilier var af guddommelig afstamning), - Watholgeot - Waga - Withlæg - Wermund - Offa I (Saxos Uffe) - (?Angengeot?) - Eomer (ham der ledede udvandringen) - osv til kong Offa II, konge over Mercia 757 - 796. Dr. phil. Gudm. Schütte mener (formodentlig på basis af Saxo), at Anglerkongen Withlæg sidst i 300-tallet dræber Jydekongen Amleth, hvad der også tyder på, at Jyderne var naboer til Anglerne.

Munken Bedes bemærkning om, at Anglerne boede mellem Saxer og Jyder, behøver ikke (som mange gør) betyde, at Jyderne boede nord for Anglerne, de kan lige så godt have boet vest for, på den anden side af Trenen, der jo - med sine moser - iflg prof. Jankuhn, var en dominerende skillelinie, kun passabel få steder. Det var ikke, som nogle skriver, Friser, der boede vest for Trenen, de indvandrede først efter ca år 1100.

Iflg. Widsithkvadet (se afsnit IV) forsvarer Withlægs søn, kong Vermund, landet mod Myrgingerne under kong Eadgils (Adils) og Vermunds søn arver denne krig.

67. Hvornår Offas afgørende sejr over Myrgingerne fandt sted er ikke helt sikkert. De fleste historikere sætter slaget til sidst i 300-tallet ud fra det regnestykke, at det var hans sønnesøn, der ca år 460 - 70 ledede Anglernes udvandring. Iflg Beovulfkvadet er Eomer imidlertid Offas Søn (ikke sønnesøn), og Gudm.Schütte støtter dette, idet han mener, at i den merciske kongerække er »Angengeot« ikke et kongenavn, men Offas titel, og betyder sådan noget som Anglernes anfører. Hvis Gudm. Schütte og Beovulf har ret, så finder Offas kamp sted enten i begyndelsen af 400-tallet, hvis Offa var helt ung, da slaget fandt sted, eller omkring år 420 - 30, hvis Offa var ca 30 år på kampens tidspunkt, hvad flere engelske forskere mener.

Widsithkvadet skriver nøgternt, at »sagen blev afgjort ved sværdet«, hvad der får Saxo (og andre efter ham) til at give en pragtfuld beskrivelse af den gamle blinde kong Vermund, hans nedgravede sværd, og den tavse søn Uffe. Så følger beskrivelse af Uffes kamp mod to Myrginger, hvor han sejrer. Han vil absolut kæmpe mod to for at aftvætte den skam, at to Anglerbrødre havde dræbt en Myrginghøvding for at hævne dennes drab af deres fader.

Men en engelsk historiker piller denne roman fra hinanden, han skriver, at der stod et slag, hvor den gamle stenaldervej krydser Ejdern. Anglernes hær under Offa nedkæmpede grundigt Myrgingerne. Prof. J. Olrik skriver i »Krøniker fra Valdemarstiden«, at kampen fandt sted, der hvor Sven Estridsøns søn Bjørn byggede borg på en ø i Ejdern. Senere arkæologer mener, at den gamle hærvej krydsede floden et par kilometer vestligere, men derfor kan kampen godt have fundet sted ved øen.

Widsith skriver, at kampen fandt sted ved »Fifeldor«, Anglernes navn på Ejderns munding. Danerne kaldte senere denne for Ægisdor, og Friserne endnu senere mundingen for Hever, hvilket navn er bevaret til nutiden. Sydhever er den nuværende munding, medens Nordhever var navnet på et udløb, som Ejder-Trenen havde lige syd for Husum. Dette sidste udløb bestod til ca år 1480, da det blev lukket ved de indkaldte Frisers digebygning.

Historikeren, prof. la Cour slutter fra Widsith, at Anglerriget strakte sig over til Vesterhavet, og at Jyderne boede noget nordligere. Det sidste kan være rigtigt, iflg Ptolemaios må der have boet flere stammer ude i marskegnene.

Et nøje studium af kort over Ejdern og dens omgivelser fra Rendsborg mod vest viser, at Ejder - Trene »deltaet« (taget i udvidet forstand) var så omgivet af moser, at det kun et enkelt sted synes at have været passabelt, og da kun for småbåde. Omtrent der, hvor Trenen munder ud i Ejdern, lå (og ligger) en »ø«, en forhøjning midt i moserne: Stapelholm. Ved i båd at krydse Ejdern, gå over holmen og igen pr båd krydse Trenen kommer man til handelspladsen Swabsted, hvorfra der fører veje nordpå, vest for Trenen.

Hvis kampen skulle have fundet sted der (endnu vestligere er umuligt) skulle Anglerne først have krydset Trenen med dens moser. Og hvilket formål skulle et Myrgingerangreb have der. Swabstedpassagen er 18 km i luftlinie fra Ejderns munding, altså heller ikke Fifeldor. Nord for Swabsted og mod øst lå Wildes-moor med Mildam å. Efter navnet at dømme, var den »vilde mose« ikke videre passabel.

Jeg tror, at vi må holde os til, at Myrgingernes invasionsforsøg skete, der hvor alle angreb på Danmark fra syd er sket, nemlig i egnen omkring Rendsborg.

68. Offa sejrede iflg flere historiske beretninger og »trak grænsen mod Myrgingerne ved Fifeldor, for fremtiden overholdt Angler og Swæfer, hvad Offa slog fast«. Således skriver Widsith. Swæfer formodes at være lig med

Myrgingerne (Sveber, gren af Barderne), ordet bruges af hensyn til rytmen i versene. Offas grænse blev år 812 bekræftet af Danerkongen Heming og Frankerkejseren Karl den Store og holdt til 1864.

Mod slutningen af 1000-tallet byggedes på en ø i Ejdern borgen Reinoldsborg (Rensborg) til sikring af grænsen og overgangen. Da Ejdern 1670 blev omledet og det gamle flodløb blev reduceret til fæstningsgrav, lod kong Christian V sætte en sten over Rendsborg fæstnings *syd*port for at markere den gamle grænse. På stenen står: »Eidora Romani terminus imperii«, dvs, at »her ender det romerske rige«. Da det hellige romerske kejserrige af tysk nationalitet blev ophævet år 1806 blev stenen bragt til Tøjhuset i København og er ikke senere genopsat.

Gudm.Schütte skriver i »Vore Forfædre«, at Anglerriget havde berøring med Barderne, og at altså Anglerriget måtte have strakt sig syd på gennem Holsten til i nærheden af Elben på hvis sydside Barderne boede. Denne påstand lyder mærkelig. I Holsten boede uden tvivl Saxer. Det er muligt, at en gruppe Barder øst om Saxerne er kommet op mod Ejdern. Navnet Bordesholm (Bardesholm) syd for Kiel kunne tyde på det.

Men der er en anden og meget mere sandsynlig mulighed. Hvis - som jeg formoder - at der boede Barder, Hadbarderne, i Barwith syssel ned til Bredeå (Løgumkloster) kunne der være berøring mellem Angler og Hadbarder.

Fra Sønderå til Tinglev sø ligger en ca 800 m lang vold kaldet Olmersvold eller Olmersdige. Tinglev sø var dengang impassabel, nord for søen er igen en kort vold, så følger en strækning med to bække og mellemliggende moser og igen en kort vold op til Urnehoved tingsted ved hærvejen. Mellem denne og Åbenrå fjord er der ikke påvist noget anlæg. Iflg Gyldendals Egnsbeskrivelse havde anlægget front mod en angriber fra sydøst, men ved en forespørgsel til Haderslev Museum har forfatteren til artiklen i Egnsbeskrivelsen indrømmet, at anlægget ikke er tilstrækkeligt undersøgt, til at man af det kan se, hvad vej det havde front, men iflg dets placering i terrainet må man antage, at det havde front mod nordvest.

Hvis dette sidste er rigtigt, er det muligt, at anlægget kan være Anglernes forsvar mod Hadbarder. Der er ganske vist 20 km fra Hadbardernes formodede sydgrænse, Bredeå, og også 20 km til Anglerne ved Flensborg fjord, men Hadbarder kan have udført strejftog gennem skovene mod sydøst. Om så Anglerne har haft en permanent vagtstyrke så langt mod nordvest, eller om deres område ca år 400 strakte sig så langt, er ikke til at vide.

69. Jyderne. At der i sidste halvdel af 400-tallet fandtes en stamme: Iutæ, Ytes el. lign., og at folk fra denne stamme deltog i erobringen af Britanien, er historisk givet, men hvor boede stammen og hvorfra kom indvandrerne i Britanien?

Pytheas kan desværre ikke tages til indtægt for, at Jyderne allerede ca år ÷300 boede et sted på kysten af Helgolandsbugten. Historikere prøver at bevise, at Pytheas Guioner er en fejlskrivning for Eutiones holder ikke for kritik. Det er som jeg tidligere har nævnt, en afskriverfejl for Inguiones, et religiøst stammeforbund, der iflg Plinius omfattede Chauker, Teutoner (måske i Vest-Holsten-Ditmarsken) og Kimbrerne, der iflg romersk kutyme dengang omfattede alle beboerne på den kimbriske halvø. Men selvfølgelig kan en stamme Eutiir e.l. have været med, men vi ved intet herom.

Ptolemaios (kortet side 88) har på Sønderjyllands vestkyst en stamme Siguler, hvad der ikke udelukker, at der også kan have boet en stamme Eutiir, eller at Eutierne var en del af Sigulerne.

Det nuværende areal på den sønderjydske vestkyst mellem Bredeå i nord (nord herfor boede Hadbarderne), Trenen i øst og Ejdern i syd, omfatter (groft taget) ca. 1600 kvkm, for 1500 år siden dog mindst 4000 kvkm da landet strakte sig 10-15 km længere ud mod vest end nu. Selv om kun halvdelen af dette areal var beboet (terrainet om Vidåen med de omgivende moser var i hvert fald ikke), kunne der godt bo 3 a 4 stammer med hver ca. 1000 personer.

I Geschichte Schleswig-Holsteins skriver prof. Jankuhn, at år 450 omtales Euciir ved siden af Anglerne, år 580 skriver biskop Venantius Fortunatus om Danus, Euthio og Saxo (i Sønderjylland), Caesar nævner Eudisii, Tacitus Eudoses, men disse to sidste kan ikke være en sønderjydsk stamme, snarere de, der udvandrede til Nord Frisland.

Adam af Bremen skriver ca 1070, at Jyderne undertvinges af Danerne, men at de beholder en vis selvstændighed. Jyderne bor i den sydlige del af det gamle Angleområde.

Venantius Fortunatus skriver andetsteds, at Euthiones bor mellem Saxer og Daner. Saxerne boede i Holsten og Danerne nord for Kongeåen, så groft regnet passer det.

Bedes bemærkning, at Anglerne bor mellem Saxer og Jyder, behøver ikke betyde, at Jyderne boede nord for Anglerne, hvis de bor på »vådt land« må de bo vest for, i marsken.

Prof. Erik Arup omtaler stammen Euciir, hvis navn han mener betyder »beboere på vådt land«, men nævner ikke på hvilket sprog: (Nordisk, Latin?).

Han placerer af denne grund stammen på marsken om Kongeåens udløb. Han har måske overset, at for små 2000 år siden strakte landet sig 10-15 km længere mod vest og at der var rigeligt med »vådt land«, marsk sydligere, helt ned til Nordre Ejder.

Grundet på indiciet med de 5 Barderspænder, lokaliserer jeg Hadbarderne i området nord for Bredeå, og - idet jeg henholder mig til prof. Jankuhns stammeområder, kortet side 109 - tror jeg at Euciirne, Yterne, Jyderne boede i området mellem Vidåen og Ejdern.

Prof. Jankuhn skriver, at Trenen med omliggende moser var en væsentlig terrainhindring med få overgangssteder. Sagnet om, at Offas (Uffes) bedstefader ihjelslog Jydernes konge, kan derfor tages som indicium for, at de to stammer var naboer. Syd og Øst for Anglerne kunne Jyderne ikke bo, nord for er en mulighed, men her er i hvert fald intet vådt land.

Gudm.Schütte skriver, at Jyderne (Yter, Iutae) boede mellem Ejdern og Kongeåen. Da han har vidst, at Anglerne boede i Øst-Sønderjylland, kommer han til samme resultat som jeg: Jyderne boede på Sønderjyllands vestkyst.

At Jyderne undertiden kaldes Geater skyldes den angelsaxiske udtale af G som J. Flere engelske historikere gør opmærksom på dette. Jyderne må ikke forveksles med Geaterne på Vest-Sveriges kyst, se afsn. IV.

Dr.phil. Steche gør opmærksom på, at de nordiske Iotar på latin hedder Iutae og på angelsaxisk Eotines eller Geotines.

70. Prof. Wilh. la Cour og magister P.K.Thorsen skriver, at Jylland er det ældste og oprindeligste navn på landet mellem Kongeå og Ejdern, og er benævnt således efter folket, der boede der Jutæ.

Der skelnes første gang mellem Sønderjyder og Nørrejyder i et diplom fra 1373. Oprindeligt hed de sønderjydske hertuger »Dux Jutiæ« eller »Dux fore sunnæn aa« (Hertug for landet syd for åen, dvs. Kongeå).

Sven Aagesen kalder 1185 Knud Lavard for Dux Slesvicensis efter byen Slesvig, hvor han residerede. Under kong Abel (1250-52) fastholdes titlen Ducatus Jutiæ for landet syd for Kongeåen, først senere, under de holstenske grever, blev det til Dux slesvicensis, og Slesvig blev efterhånden betegnelsen for landet foruden at være det for byen. På Plat kaldtes han Hertog to Sleswig.

Også Joh.Steenstrup understreger, at hos Saxo omfatter landet »Jutia« kun Sønderjylland. LaCour og Thorsen fortsætter: Beboerne var i syd Angler, i nord Jyder og i vest Siguloner. De går nemlig, som tidligere nævnt,

ud fra, at Anglerriget strakte sig ud til Vesterhavet. De begrunder dette med, at Offa slog Myrgingerne ved Ejderens munding, Fifeldor.

Det mest slående bevis for, at Jydestammen har boet sydligt på den sønderjydske vestkyst, forekommer mig, at halvøen fik navnet Jylland.

Efter Kimbrertoget blev halvøen af romerske og andre geografer kaldt »den cimbriske« i århundreder. I hvert fald op til år 520 kender, såvidt vides, hverken romerske eller frankiske kilder navnet Jylland. Historikeren Bede ses heller ikke år 730 at bruge dette navn.

Prof. la Cour mener, at kong Alfred ca 890 bruger navnet Jylland som den første. Eigill Skallagrimson har 930 navnet Jotland.

Det ville have været urimeligt for en geograf før år 500 at kalde halvøen efter en mindre betydelig stamme, Anglerne var den dominerende stamme i Sønderjylland indtil ca 475/80. Efter Anglerstammens udvandring breder beboerne fra egnen vest for Trenen, Jyderne, sig mod øst langs Rheideå ind i det folketomme område.

Som prof. Jankuhn skriver: efter ca 500 var Slesvig øde, kun ikke Husumegnen, stednavnene forsvinder fra det tidligere Angleområde, kun ikke i dettes sydvestlige del: Hollingstedegnen. Beboerne fra Husumegnen breder sig mod øst, måske opslugende de få tilbageblevne Angler.

En sydlig geograf får mellem år 550 og 650 af rejsende købmænd at vide, at halvøen (dens sydlige del), nord for Saxerne, beboes af en stamme Iutae, hvorefter geografen kalder halvøen (eller tænkte han kun på landet syd for Kongeå?) for Iutae-land.

Er nogen anden forklaring mulig? At det er sket før år 700 er også sikkert, thi fra dette tidspunkt dominerer Danerne ned til Ejdern.

Iflg. Widsithkvadet var Gefwulf konge over Yterne. Det må være omtrent samtidigt med Offa.

71. England erobres af Germaner. Jyderne var som nævnt, hovedgruppen i de lejetropper, som Hengist førte. Da de var de først ankomne, er det højligst at begynde med dem. De bosætter sig to steder:

- fra øen Thanet på Kents nordøstspids breder de sig over det frugtbare Kent.
- senere ankomne bosatte sig på øen Wight og på kysten indenfor: Hampshire.

At beboerne i Kent var af en anden type end de øvrige indvandrere antydes ved, at markinddelingen er en ganske anden end i det øvrige England.

Gårdene ligger mere spredte og markerne er samlede om gården, ikke som andre steder lagt ud i striber, som det er skik ved markfællesskaber. Samling af jorden om gården tyder også på, at Jyderne kom fra en marskegn, hvor gårdene ligger spredte på hver sin høj. Lovene i Kent var også anderledes end i det øvrige Syd-England. Lavest i rang stod trællene, over dem kom »laet« en slags fæstebonde, så kom »ceorls« fribonden, gårdejeren på egen jord, chefen for en husholdning og pligtig til krigstjeneste, over ham stod kun »eorl«, jarlen med større jordbesiddelse, med fæstere og formodentlig også med administrative forpligtelser overfor landets konge.

En kentisk ceorl har en mandebodsværdi, der er 2½ gange så stor som en saxisk, desuden havde den kentiske bonde større frihed og rettigheder.

I visse af de saxiske riger var inddelingen lidt anderledes end ovenfor nævnt. Der omtales ceorls som forpagtere, der betaler afgift, medens »frigman« er fribonden. Gesith er lavadel. Eorlerne var som oftest tillige »ealdorman«, dvs lokalguvernør og anfører for distriktets militære opbud.

Som vi senere ser, var det næsten altid den lokale ealdorman, der anførte militsen mod vikingernes strandhugst.

I Kent er der mærkeligt nok mange stednavne med -inge endelsen, hvad der ikke tyder på indvandrerne kom fra Vest-Sønderjylland. Englænderen R.H.Hodgkin gør i »A history of the Anglo-Saxons«, Oxford 1935 opmærksom på navneligheden mellem landsbyen Horsted, nordøst for Husum, og Horstead ved Aylesbury i Kent.

Nogle sprogforskere tror, at det engelske earl (jarl), eorl ca år 5/600, kommer af Eruler (Heruler). Hvis dette er rigtigt, vil det støtte Gudm. Schüttes teori om, at i hvert fald en del af invasorerne (overklassen, anførerne) var Heruler.

At det var Jyder, der oprindeligt koloniserede øen Wight og Hampshires kystegne fremgår af, at munken Bede skriver: endnu idag (år 730) kaldes beboerne der Iutae og egnen »Provincia Iutorum«. Iflg en saxisk krønike fra 1121 (Wessex) kaldes beboerne på Wight stadig af deres naboer for Iutnacynn der betyder Jydeslægt.

Ca år 685-88 massakrerer Wessexkongen Ceadwalla indbyggerne på Wight, herunder deres konge Arwald, hvorefter han sender nogle af sine egne Saxer over til øen. En angelsaxisk munk Ethelwerdus kalder år 975 beboerne af Kent og Wight for Giota, engelsk G = J.

72. Kom Jyderne til England fra Jyllands vestkyst?

Som under Friserne nævnt, har arkæologer fundet et antal specielle grave ved Zuidersøens nordøstlige del. Gravene stammer fra tiden ca 400 - 450 og indeholder ikke frisisk gravgods, men derimod ting, der tyder på Sønderjyllands vestkyst. På den nævnte tid eksisterede Zuidersøen ikke, kysten gik udenfor den nuværende ørække, Rhinen havde et udløb gennem Flevosøen og videre mellem de nuværende øer Vlieland og Terschelling. Dvs, at landområdet dengang var betydeligt større end nu, så vi ved ikke, hvor mange grave der er bortskyllede.

Efter at Atlanterhavet brød igennem mellem Frankrig og England er Vestkysten af Sønderjylland sikkert flere gange blevet hærget af stormfloder. Geologer omtaler bl.a. en særlig hård periode i årene 360/80. Om denne eller en anden har foranlediget et antal beboere til at udvandre, kan ikke siges. De udvandrede Jyder (?) har så med Friserkongens tilladelse bosat sig ved Flevosøen. Om senere stormfloder eller strid med naboerne har disponeret Jyderne til igen af forlade Frisland er også uvist.

Der er i Kent fundet arkæologiske efterladenskaber, der viser lighed med lignende fund noget oppe ad Rhinen. Muligvis har Jyderne ved Rhinmundingen tilhandlet sig sådanne stykker, men det er også muligt, som andetsteds nævnt, at en gruppe Jyder under Hengists ledelse har tjent som lejesoldater i en romersk garnison oppe ad Rhinen.

Måske kan et tillæg til Beovulfkvadet (se afsn IV), Finsburgfragmentet have noget at gøre med Jydekolonien på Frislands kyst.

Finnsburgdokumentet omtaler en »halv-dansk« konge Hnæf, der med 60 krigere, herunder en ved navn Hengist, besøger sin søster, der er gift med Friserkongen Finn. Det kommer til kamp, Danerne indesluttes i et hus, som de forsvarer i 5 dage. Efter at »kong«Hnæf er faldet, bliver der våbenstilstand, og Friserne lover at forpleje Danerne vinteren over, da de på grund af storme ikke kan rejse hjem. Da foråret kommer enten dræber Hengist kong Finn eller måske dræbes Hengist. Kvadet er meget uklart.

Jyder omtales 4 gange, men om de kæmper på Friserkongens side, hvad svenskeren Wessen forstår af teksten, eller om de hjælper Danerne eller endog er identiske med Danerne, er umuligt at læse ud af teksten, skriver engelske forskere.

Finns dronning, Hnæfs søster, klager over, at hun ikke kan kræve troskab af Jyderne. Da foråret kommer synes dronningen at sejle tilbage med kong Hnæfs mænd.

Ca år 420-30 fordrives en Danerkonge fra »riget« ved Elbodalen, han dør i landflygtighed i Jydernes land. Om dette har noget at gøre med »halvdaneren« Hnæf, ved jeg ikke.

Det forannævnte Finnsburg-fragment skal være et skjaldekvad, der blev reciteret ved Danerkongen Roars hof ca år 500. Begivenhederne i det, må altså være foregået en del år tidligere, engang i 400-tallet, men på dette tidspunkt synes det ikke som om Daner har haft udgang til Vesterhavet og sejllejlighed til Frisland.

Hvis Hnæf og hans folk har været Jyder, er det muligt, at den i kvadet nævnte Hengist er identisk med ham, der 449 førte et kontingent lejetropper til England.

Frankerkongen Theodobert sender år 534/35 et brev til kejser Justinian, hvori han fortæller, at han har erobret »Thuringi et eorum provenciis« samt at Nordswaber og Euthioner (Euciir?) frivilligt har anerkendt hans overhøjhed. Iflg. E. Nack: »Germanien« boede disse Euciir mellem Friser og Chauker ved Wesermundingen, men her er der intet spor af dem arkæologisk. Mon ikke Theodobert tager munden vel fuld. Nogle jydske og svabiske købmænd kan have hyldet ham for at opnå handelsrettigheder. Ca 15 år før nævnte brev blev skrevet havde Theodobert slået Geaterkongen Hygelac i Hetwarernes land, syd for Friserne, men der er intet oplyst om, at Theodobert, Frankernes daværende tronarving, skulle have erobret land fra Friserne eller Jydeenklavet ved Flevosøen.

73. Anglernes udvandring.

Vi ved ikke nøjagtigt hvornår Anglerne udvandrede eller hvorfor.

Det er nemmest at gætte på hvornår. Det må være sket noget efter, at Hengist lander med sine lejetropper, og efter at han har brudt med Briterne og oprettet sit eget rige, altså efter ca 460. Det må være sket et godt stykke tid før Danerne nævnes som nordlige naboer til Warnerne, der boede ved Lübeck år 505. Dette giver et sandsynligt udvandringstidspunkt mellem 470 og 480.

Hvorfor de udvandrede er sværere at besvare. Normalt var fremgangsmåden ved levnedsmiddelknaphed grundet på en række år med slet klima og misvækst, at et antal, f.eks. 1/3 af befolkningen ved lodkastning blev udpeget til at udvandre.

Såvidt det kan ses, blev Anglerne ikke truet af naboer, så det eneste jeg kan gætte på, er, at jorden var udpint, da man hverken kendte til vekseldrift eller til at gøde. Dette sammen med optimistiske beretninger fra angliske og andre

vikinger om forholdene i England, har vel overbevist folkeforsamlingen om det tilrådelige i at udvandre.

En udvandring kunne ikke udføres på et år, efter mine beregninger har den strakt sig over 3 til 5 år med det »skibs«-materiel (korrekt både), der var til rådighed. Dette forklarer også, hvorfor Anglerne spreder sig pletvis over det meste af Englands østkyst.

Som i afsnit V forklaret, kendte man i Norden indtil ca år 600 ikke skibe med sejl. Den danske arkæolog, prof. C.Engelhardt, udgravede 1863/64 i en mose i Sundeved, der hørte til Anglernes område, en stor egetræsbåd: Nydam mose båden. Den er bygget ca år 350-400, altså relativ kort tid før Anglernes udvandring, vi kan i hvert fald regne med, at denne type både blev brugt.

Nydambåden vejer tom 3300 kg og havde en lasteevne af 5500 kg, fuldt lastet stak den ca ½ m. Der var 14 par årer. Tager vi denne båd som type, kunne den på en langtur transportere ca. 40 personer, heraf en del børn samt proviant, husgeråd og mindre dyr. Større husdyr, mere husgeråd og mad var det nemmere at anskaffe i det nye boligområde - ved sværdet. Regner vi med en rotur fra Ejdermundingen til evt. Vidåens, langs kysten uden overliggerdage på grund af hårdt vejr, plyndinger undervejs e.l. ned til Calais, herfra over Kanalen og op langs Englands østkyst til bugten »The Wash« mellem Lincoln og Norfolk, bliver turens længde ca 1000 km. Da der kun kan regnes med et hold roere af voksne mænd og kvinder (28 stk) uden afløsere, tror jeg ikke på mere end 50 km pr døgn, 8 rotimer a 6 km, dvs i heldigste tilfælde tog turen 20 døgn fra Sønderjylland til Østengland, og samme tid for ca 12-15 unge mænd at ro båden tom tilbage.

Med godt en snes både, der hver udfører tre rundture på en sommer, tager det godt 3 år at overføre 6 a 7000 personer, dvs 90% af Anglerstammens ca 7000 personer plus ca 1000 personer fra nabostammer.

Hvis det har været muligt at erobre eller bygge flere både, kan udvandringen være sket over et kortere tidsrum, men der var vist intet at haste efter. De første bådhold hvert år har sikkert medført krigere nok til at holde Briterne i skak.

Lidt nord for Bredeås udløb fandt man to guldhorn. De menes at være af nordisk arbejde fra begyndelsen af 400-tallet. Grundet på R-endelsen i navne, har dr.phil. Bjerrum bestemt, at hornene er af nordgermansk oprindelse. Anglerne, Saxer og måske Jyder var Vestgermaner, Hadbarderne Øst- eller Vestgermaner. Iflg runologen dr.phil. E.Moltke er runerne nordgermanske.

Iflg prof. Jankuhns stammeområdekort er hornene nedlagt mellem to stam-

meområder på et åbenbart ubeboet sted, hvor man intet spor har fundet af en helligdom e.l.

Det ville være romantisk at tænke sig, at hornene var en gave fra Danerkongen Ahlewi til Anglerkongen Offa, se afs. IV, og at Anglerne før deres afrejse har lagt dem i deres fædres jord for at bede Guderne om god fart og lykke i deres ny hjem. Som nævnt, er det trist at ingen stednavne er bevarede fra Anglertiden, måske havde det gennem dem været muligt at udfinde, hvad stammen hed, før den fik Anglernavnet.

74. Efter ankomsten til Englands østkyst sejler indvandrerne op ad en tiltalende flod indtil de fandt egnet agerland. En af disse bopladser har utvivlsomt været Sleasford (Sliens vadested), der ligger 30 km i ret linie fra mundingen af floden Whitham ved bugten The Washs vestside. Sleasford ligger der, hvor moseområdet »The Fens« ender og Lincolnhøjderne begynder, sikkert et egnet sted for beboelse. Ved Sleasford er der fundet angliske grave, heraf 600 fra tiden før år 500, dvs døde af den første generation af indvandrere. Hvis jeg gætter på, at der i begyndelsen har været en halv snes bosteder af denne type, kommer vi på 6000 indvandrere. Det er selvfølgelig kun et løst skøn, men det giver et fingerpeg, der stemmer ret godt med skønnet over antal udvandrere fra Sønderjylland.

En angelsaxisk skriver (munk eller skatteopkræver) opgiver i begyndelsen af 700-tallet, at Merciariget havde 12.000 husstande, hvorimod de andre Anglerriger havde mindre, helt ned til 300. Hvis Anglerrigerne dengang tilsammen havde 16.000 husstande, og man regner med en fordobling pr 100 år grundet på senere indvandring, når vi til ca 4.000 husstande om år 500. Hvis alle disse bestod af Angler, betød det, at ca 16.000 Angler var indvandrede, hvad jeg ikke tror på. Skriveren har enten medregnet trælle, Briter, der er blevet i området eller han har medregnet skatskyldige småriger. Mercia var i 700 tallet »Overkonge« over hele England.

På vikingetogternes tid (afsn.V) mellem år 850 og 900 regnes der i Mercia med 30.000 hides opdyrket jord, ca. 11-12.000 kvkm. Med gennemsnitligt 5 hides pr farm bliver det 6000 gårde. Med fordobling pr 100 år er vi nede på kun 700 gårde ca år 500, hvad der er for lidt, men hvis efter-indvandringen er ophørt ca år 600, kan 1500 gårde a 4 personer (Angler) nogenlunde passe. Hertil kommer trælle og ufri.

Procop skriver ca år 550 i »De Bello Gothico«, at der var 3 folk i England: Angler, Friser og Briter. At Anglerne nævnes først, viser at de må have

udgjort en væsentlig del af indvandrerne. De »Friser«, som Procop nævner, er sandsynligvis Jyderne fra Friserkysten. Nogle Frisere, handelsfolk, er sikkert kommet med til England, men ikke så mange, at de har dannet beboergrupper, der arkæologisk har kunnet stedfæstes.

Hvorfor Procop ikke omtaler Chauker-Saxerne, ved jeg ikke. Det er også muligt, at han forveksler Chauker med Friser, de var jo naboer, vest for Ems Friser, øst for Chauker. Procop har en anden, mystisk og sandsynligvis urigtig, beretning. Efter et slag ved »Mont Badonius«, hvor Hengist faldt og Briterne sejrede, vandrer en del af de indvandrede Angler tilbage til fastlandet, hvor de af Frankerkongen anvises bopladser i et tyndt befolket område i Thüringen. Hengist døde 5 år før nævnte slag år 493, hvad der straks beviser Procops upålidelighed. Trods dette har historikere brugt hans beretning til at forklare Anglers tilstedeværelse i Thüringen. Da allerede Ptolemaios kender dem mellem Elben og Saale, duer denne forklaring ikke.

Et par andre urigtige beretninger:

Biskop Sidonius Appolinaris skriver ca år 500 i Clermont, Gallien, hvorledes de saxiske skibe med svulmende sejl kom til England. Der haves flere beviser på, at man i Norden først i løbet af 600-tallet fik indført sejl på skibe. Et begravelsesskib for en østanglisk konge fra år 655 havde ikke sejl.

Adam af Bremen påstår år 1070 at »Saxerne er udgået fra Britaniens indbyggere Anglerne, og fra Britanien er de indvandrede til Germanien«. Altså omvendt orden.

75. Anglerne bosatte sig langs hele Englands østkyst fra i syd ca 80 km nord for Themsen til i nord Hadrians romerske mur, ca 400 km i luftlinie. De sejlede op ad Humberfloden (og andre) og dennes forgreninger mod nord og syd. Nord for Humber, op ad Ousefloden kom de til York (fhv romerske by), der blev center for Anglerriget Deira, senere Northumbria. Syd for Humber sejlede de op ad Trentfloden til Newark, beliggende sydvest for Lincoln. Newark blev senere centret for det mægtigste Anglerrige: Mercia.

Som nævnt var der fra Lincoln til Cambridge et stort, meget sumpet og skovbevokset område. Midt i dette skærer bugten The Wash ind.

Fra denne bugt er nogle roet op ad en flod mod sydvest, hvor den allerede nævnte boplads Sleasford, en reminiscens fra Slien, lå. Andre drejede mod øst og bosatte sig i det nuværende Norfolk og Suffolk. Anglerriget her var ret betydeligt og kaldtes Øst-Anglia. En kort tid lå der et lille Anglerrige kaldet Vest-Anglia, vest herfor.

Hvis man regner med en første occupation af kun kystegnene op til ca 20 km ind i landet, så havde Anglerne 8000 kvkm, Saxerne 4000 og Jyderne 1500 kvkm. Måske også et fingerpeg om stammernes gensidige styrke.

Der er også en morsom historie fra missionstiden i England. Munken Bede fortæller, at om år 600 havde nogle »købmænd« fanget nogle Anglerdrenge og fremstillede dem på et torv i Rom for at sælge dem som slaver. Pave Gregor (død 605) kom forbi og spurgte, hvem disse blonde drenge var. Købmanden svarede: de er Angler. Paven: ikke Angler men Angeli (Engle), hvorpå han spurgte, hvorfra de var. Købmanden svarede: de er hedninger og fra landet Deira, hvortil paven bemærkede: de skal nu blive fra »de ira« (frelste fra vrede og hedenskab). Sikkert fabrikeret, men ganske morsom.

Nogle historikere vil bruge -lev endelsen i stednavne i Thüringen som bevis for, at Anglerne kom derfra. Jeg kan ikke se begrundelsen. Der er ingen -lev eller leben endelser i de angliske bosættelsesområder i England, ligesom der heller ingen er nu i Angeln i Sønderjylland. Om der før år 500 har været nogle, ved vi af gode grunde ikke.

76. Saxerne er den sidste store gruppe, der lander i England. Om de egentlig kom sidst, er uvist. I modsætning til Anglerne er de kommet gruppevis, nogle måske før Anglerne, andre samtidigt med dem og de sidste længe efter.

Bede skriver, at Øst-, Syd og Vest-Saxen (Essex, Sussex og Wessex) blev koloniserede af folk fra »Gammel Saxen« på fastlandet.

De fleste historikere mener, at langt hovedparten af de såkaldte Saxere kom fra Chaukerstammen. De først ankomne lander på Englands sydkyst ved flodmundinger, og på samme måde som Anglerne, sejler de op ad floderne til de finder egnet agerland. Allerede år 477 lander en saxisk (chaukisk) høvding på sydkysten af Sussex (landet syd for London), en anden lander år 494 på Wessex-kysten (landet fra Sussex til Cornwall). Nogle grupper Holstensaxere formodes at være sejlet op af Themsen, hvor de på dennes nordbred grundlagde Essexriget, andre fortsatte op af Themsen og bosatte sig der. De blev senere opslugte af Wessexriget.

Saxerne kom altså ikke i en sluttet indvandring. I hvert fald til år 544 kommer der stadig nye indvandrergrupper til de tre Saxer»riger«. Hvornår disse blev organiserede som riger, er ukendt, men det mest betydningsfulde Wessex regner sin grundlæggelse fra år ca 556.

Som jeg i afsnit V redegør for under vikingetogene, blev det Wessex, der endte med at underkaste sig hele England. Det nuværende engelske kongehus

fører (flere gange gennem kvinder) sit stamtræ tilbage til den påståede 1. Wessexkonge Cerdic, død 534, og som selvfølgelig nedstammede fra guderne.

77. Hadbarderne er en for England ret ubetydelig indvandring, men for Danerhistorien ret interessant.

Som allerede under Barderne omtalt, og senere i afsnit IV mere udførligt, blev Hadbarderne i egnen Esbjerg - Løgumkloster ca år 500 - 510 slået afgjort af Skjoldungedanerne. Af flere grunde formodes de udvandrede til England. Da Østkysten heraf var besat af Anglerne, måtte Bardergruppen slå sig ned nord for disse, nord for Hadrians mur.

Engelske arkæologer har fundet grave og gravgods fra et ukendt folk i egnen mellem Hadrians mur og Cheviotbjergene, men så ubetydelige mængder, at det ikke har været muligt at afgøre, hvorfra de kom. De er kommet lidt senere end Anglerne, kalder deres rige for Bernicia og deres hovedstad for Ho-Wick, lig Ho-vig. Dette sidste minder meget om Ho-bugt ved Esbjerg, så man uvilkårligt sætter dem i forbindelse med Hadbarderne, der udvandrer herfra.

Der findes i Nord-og Øst-England to byer, der begynder med Barwith, men ingen af dem ligger i det ovenfornævnte område, så jeg tror ikke, der er en sammenhæng.

Riget Bernicias indbyggere lå straks fra ankomsten i bitter strid med de sydligere boende Angler i riget Deira, en strid, der kan være nedarvet fra Sønderjylland. Godt et hundred år efter de to rigers grundlæggelse bliver de forenede ved ægteskab i kongeslægterne. Riget kaldes derefter Northumbria, men i flere århundreder derefter giver fortsat splittelse mellem de to folk, dette rige en stor svaghed.

Ca år 600 findes følgende riger i England. Fra Nord:

- *Northumbria* bestående af Bernicia, folk af ukendt oprindelse forenet gennem ægteskab 593 med Deira, beboet af Angler, måske (som en enkelt historiker mener) med enkelte grupper af Chauker.
- *Mercia,* syd for Humberfloden, det dominerende Anglerrige.
- *Øst Anglia,* øst for bugten The Wash og moserne The Fens, beboet af Angler.
- *Midt Anglia og Vest Anglia,* disse to riger vest for Mercia bestod kun kort tid og blev opslugt af Mercia. De sydligste dele måske af Wessex og de vestligste af Wales.
- *Essex,* lige nord for Nedre Themes, beboet af Holsten-Saxer.
- *Kent,* sydøsthjørnet af England, beboet af Jyder.

- *Wessex og Sussex,* der tilsammen optager hele Syd-England, de var beboet af Chauker-Saxer.
- *Cornwall, Wales* og 3 andre Briterriger på Vestkysten.

Nord for Bernicia, i hvad der nu er Skotland, boede Picterne en tidligt indvandret keltisk stamme. Det var dem, der før Germanernes ankomst, hærgede ned gennem England.

Ca år 500 begyndte den keltiske stamme Scoterne fra Irland at bemægtige sig land i sydøst Skotland, Ayr. Scoterne var kristne. Ca år 600 var der landet så mange, at de kunne danne et kongerige Strathclyde i nuværende Ayr. År 843 blev Picter og Scoter forenede under en konge gennem ægteskab. Kongen Kenneth Mac Alpin var af Scotisk afstamning og det gav landet navn. Et »rige« er en løs betegnelse, for Picterne i de fjerntliggende nordlige dale og ude på øerne bevarede gennem århundreder selvstændighed og anerkendte knap nok en konge. År 563 lander munken »Sankt« Columba af irsk (scotisk) høvding æt på øen Iona ved Skotlands vestkyst og herfra missioneres og kristnes befolkningen.

I England begyndte missioneringen for Kristendommen noget senere ca år 600. I Kent overlod kongen dem ruinerne af et romersk tempel i Canterbury, der så blev centret, hvorfra missionen udgik. Det gik dog meget langsomt at kristne de indvandrede Germaner, og der var adskillige tilbageslag. År 632 f.eks. erobrede den hedenske konge Penda af Mercia det nyligt kristnede Northumbria og dræbte dets konge og jog munkene bort.

78. Nørrejyllands beboere. Formodentlig har der boet forskellige stammer i Nørrejylland før ÷120. Romerne brugte sammelnavnet Kimbrer for beboerne af halvøen. Om dette er rigtigt, ligesom Sveber var et sammelnavn for adskillige stammer, eller om Kimbrerne blot var den største af halvøens stammer, ved vi ikke.

Først fra tiden efter år 0, måske ca +100 har vi en liste over stammerne på halvøen lavet hos Ptolemaios, idet Tacitus, som nævnt, ikke kan bruges. Ptolemaios' stammer, se kort 5, side 88. Det må dog tilføjes, at historikere mener, at Funduserne er en skrivefejl for Euduser.

Hvorvidt Herreds- eller Sysselinddelingerne kan give os et fingerpeg om stammer, er tvivlsomt. Herredsinddelingen var et magtbud fra en stærk kongemagt ca år 700 med det formål, at organisere landets forsvar og ledingstjeneste. Sysselinddelingen menes at stamme fra ca 900-tallet, det var arbejdsområder begrænsede af fjorde, åer, moser eller skove, således at de, der

boede inden for dette område var ret selvforsynende. Dette kan meget vel falde sammen med en stammeinddeling.

De 12 nørrejydske og 2 sønderjydske sysler falder i 3 grupper:

A. De 8 nordligste sysler, hvoraf i hvert fald et par indeholder gamle stammenavne, et par til muligvis.

Wændlæsyssel, nord for Limfjorden har sit navn efter denne fjords smalle østlige rende, der hed Vændlæ. Om landsdelens navn har givet beboerne der navn, vides ikke. I Nordøst-Germanien fandtes ca. år 0 en stamme Vandiler, senere kaldt Vandaler, men der er intet arkæologisk bevis for, at den er indvandret fra Nørrejylland. Ptolemaios påstand om, at Kimbrerne er den nordligste stamme, kan ikke modbevises.

Thythæsyssel, også nord for Limfjorden har fået navn efter Tjod, der betyder folk. Tyskland og Tyskere kommer også af Tjod. Det er ikke sandsynligt, at de Teutoner, der omtales under Kimbrertoget, kom herfra. Både Pytheas og Ptolemaios har en stamme Teutoner i Holsten-Mecklenburg. Det er sandsynligvis disse, der drager med Kimbrerne sydpå.

Salingsyssel kommer af solr = bleg, farveløs, der er et gammelt navn for fjorden. Navnet har intet at gøre med Ptolemaios Sabalinger eller andet stammenavn.

Himmersyssel må indeholde navnet på Kimbrerstammen. Prof Hald, stednavneforsker, tvivler dog herpå. Ikke alle halvøens beboere udvandrede, og - som Strabo skriver - nogle vendte hjem efter nederlagene ÷102 og ÷101, så hvis Vestgermanske stammer ca 100 år senere presser de gamle beboere mod nord, kan det passe, at de slog sig ned i dette område.

Ommersyssel mellem Mariager og Randersfjordene menes oprindeligt at have været en del af Himmersyssel.

Harthesyssel i Vestjylland. Navnet kommer af Harth = skov. Haruderne kan være kommet herfra. Ptolemaios har ganske vist denne stamme østligere, men enten kan de rejsende købmænd eller deres hjemmelsmænd have været lidt unøjagtige, eller stammen kan være flyttet eller haft større område.

Åbosyssel. Dets oprindelige navn var Ah-barth syssel af barth = grænse, kant til åen. Gudenå var syslets vestgrænse.

Løversyssel, beboerne kaldes Lovringer, men om der engang har eksisteret en stamme af dette navn, vides ikke.

B. Midtjylland.

Jalyngsyssel af landsbyen Jalyng, Jelling. Tidligere hed egnen Skipyng af en havn oppe ad Grejsåen. Jelling, der ligger tæt ved vandskellet og hærvejen, ligger altså trafikalt gunstigt. Byen skal stamme fra ca år 700.

Almindsyssel, oprindeligt Almunda, omfatter landet mellem Vejle-og Koldingfjorde ud til Lillebælt. Efter min mening er det her, at en Danerstamme (senere kaldt Skjoldungernes) tager land og efterhånden breder sig mod vest, syd og nord.

Barwithsyssel er det eneste nørrejydske syssel, der strækker sig tværs over halvøen fra Vesterhavet til Østersøen. Dette hænger rimeligvis sammen med den gamle handelsrute (før 650), som prof Jankuhn omtaler, fra »Ribe« tværs over halvøen.

Syslet ligger egentlig mest syd for Kongeåen, den gamle grænse mellem Sønder-og Nørrejylland.

With betyder skov, og iflg prof Hald er Bar lig med nåletræ, men Barth betyder udkant, rand, lig med oprindelsen til Barderstammens navn.

Dette sysselnavn er ældgammelt, ligesom Warwiths, fra den hedenske tid. Syslet har gudehovet Tiset, oprindelig Tiswith for guden Ti, Tyr.

Warwithsyssel kommer af Wara, strand, overdrev, ligger på den jydske vestkyst mellem Hardsyssel og Barwithsyssel. Navnet er - ligesom Hobugt - ældgammelt.

C. Sønderjylland.

De to sysler her har i hvert fald intet at gøre med tidligere stammenavne.

Ellum-og Istehetsysler har navne efter landsbyer. Isted igen har navn efter I = et taxtræ.

Oprettelsen af disse to sysler kan have forbindelse med grænseforsvaret, at opbuddet herfra var til rådighed for grænsejarlen til at bemande grænsevolden.

Nogle historikere, bl.a. C.Weibull, Fahlbeck og dr. Starcke hævder, at en stamme, Geaterne (se senere) har boet i Jylland. Der er intet i stednavne e.l., der kan støtte en sådan teori. Knut Stjerna gør tillige opmærksom på, at der intetsteds i Jylland findes sådanne gravhøje fra 500-tallet, som Beovulfkvadet beskriver, at Geaterne byggede.

Hverken Ptolemaios eller nogen anden nævner noget om, hvilke stammer, der boede på *de danske øer* før Danerne kom.

79. Sverige.

Under kuldeperioden mellem år ÷500 og ÷100 var de nordligt boende stammer tvunget syd på, nogle blev i Sydsverige, andre vandrede over Østersøen videre mod syd. Da klimaet blev bedre søgte nogle igen nord på. Den svenske oldtidsforsker Birger Nerman har karakteriseret situationen i Sverige således:

> »Syd for denne linie (sø-skovbarrieren Værnern-Vettern-Hjälmarn og Mälarn og urskovene Kolmården og Tiveden) har siddet en fåtallig, af tætte udvandringer svækket befolkning før år +500, den stod i forbindelse med Europas mægtigste riger, var influeret af sydlandsk kultur og i besiddelse af store rigdomme.
>
> Nord for samme grænse har befundet sig nordiske folkestammer med svag forbindelse mod syd, uformindsket i antal og - omend ikke fattige - så dog i afsavn af andre »Forvärvskäller« end de ordinære.
>
> Ca år 500 ændres dette totalt. Upland indtager en fremstående stilling med stor guldrigdom. Sydskandinaviens forbindelse syd på brydes, da de germanske stammer forlader Tyskland, Romerriget går under, Hunner og senere Slaver fejer ind over Mellemeuropa. Nu er det Sveerne fra nord, der influerer. Dette talrige, men fattige, folk, berøver Gøterne deres guld.«

Tacitus er, mærkeligt nok, den første, der omtaler stammen nord for søskovlinien: Suetidi = Sveerne. Hvorfra han har sin viden, ville være interessant at få opklaret.

Sveerne på Tacitus tid drev betydelig handel sydpå med pelsværk, men gennem flere mellemled, en eller anden pelshandler må have fortalt Romerne om Sveerne.

Tacitus er vel underrettet, han skriver, at Suetidierne er et mægtigt folk og over det hersker kun en. Dette er skrevet som modsætning til stammerne i Germanien, der i fredstid ikke havde nogen høvding.

Tacitus bruger flertalsform, når han taler om Suetidi-stammerne. Op til ca år 600 bestod Svitjod rimeligvis af tre stammer, hvis rigtige navne er ukendte, men som boede i Tiundaland, Fjärdhundraland og Attundaland, således kaldet efter det antal »Hundrader« som hvert land var inddelt i. Hundrade svarer omtrent til dansk herred.

Upsalakongen i Fjärdhundraland havde en særstilling som overpræst ved den fælles helligdom i Gamle Upsala. Gudehoved og Upsalatinget var dominerende for alle Sveer.

Södermanland syd for Mälarn, men nord for storskoven Kolmården - Bråviken kom tidligt til at høre til Upsalariget.

Ptolemaios (ca +100) og Jordanes (ca +550) nævner en række stammer i Sverige.

Nordligst boede en stamme, der blev kaldt Skrid-Finner. De var ikke Finner, men Lapper på ski. Det er en mongolsk, nordasiatisk stamme, de kalder sig selv Samer. Navnet Lapper er givet dem af Finnerne og betyder de nordligst boende. I Midtsverige nævnes Finner, en nordgermansk gruppe, der hverken må forveksles med Skrid-Finnerne eller de mellem år 500 og 800 i Finland indvandrede finnisk-ugriske folk.

Ptolemaios opfatter Sverige som en stor ø, der - iflg hans gradbestemmelser - reelt kun omfatter Skåne-Halland-Blekinge. Mærkeligt nok kender han intet til Sveerne, nordligst har han Finner, Vestligt Chaidiner, østligt Fawoner og Firaiser og i midten Lewoner. Ingen af disse grupper har kunnet identificeres. På den sydlige del af øen Skandza har Ptolemaios Guten og Daukier. At Guten er Goter er klart, og Gudm.Schütte mener, som nævnt, at Daukier er en fejl-afskrift for Dankier, hvad der lyder rimeligt i betragtning af den store lighed mellem græsk u og n.

Procop og Jordanes, begge ca 400 år efter Ptolemaios, ved noget mere. De har Ostrogothi (Østgøterne boende øst for Vettern sø og syd for Motalaelv - Kolmården storskov - Bråviken. Vest for Vettern bor Gauthigoth (Vestgøterne), syd for Vänern, men på begge sider af Nedre Götaelv.

Flere historikere hævder, at Vestgøterne var et indlandsfolk uden skibsfart, men de nævner intet om, hvem der så boede på Kattegatkysten. Denne lå for 1500 år siden ca 3 m lavere end nu, så elvmundingerne var dybe fjorde, glimrende udgangspunkter for skibsfart (bådfart).

Gudm.Schütte påviser ved hjælp af stednavnene langs Kattegatkysten både nord og syd for Gøtaelvens munding, at disse er vestgøtiske.

Fra et stykke nord for Gøtaelven og op til Glommen lå Ragnariet og mellem Glommen og Oslofjord Raumarici.

Syd for Vestgøterne, i Nord-Halland, nævnes en stamme: Fervier.

80. Procop nævner en del småstammer, 5 af disse i Vestskåne (og i Syd-Halland?), der hver kun beherskede en ådal og talte samme sprog, de skal iflg C.Weibull alle høre under sammelbegrebet Daner. Han mener, at Procop skal læses således, Danerne tidligt beherskede Skåne og Syd-Halland. Af grunde nævnt under Herulerne i afsn I må det formodes, at denne stamme op-

rindeligt boede i Smålandene, syd for Goterne i landskabet Värend og måske omfattende hele Blekinge. Hvis dette er rigtigt, lyder det rimeligt, at Danerne, deres naboer i Skåne, presser dem til udvandring og overtager det meste af deres land.

Om hvordan en Sveerkonge fra Upsala samlede alle Sveerstammerne i et rige, og hvordan en Skånekonge samlede Sydsverige m.m. sidst i 600-tallet, se afsn. IV.

Så sent som i Ansgarlegenden (skrevet ca 875) regnes, at Sveerriget for størstedelen består af øer, Estland er en af dem.

En stamme *Geaterne* spiller, iflg Beovulfkvadet, en ikke ubetydelig rolle i Danernes historie, men historikerne skændes meget om, hvor denne stamme boede, i Sverige eller i Jylland. Specialister som Wadstein, C.Weibull, Gudm.Schütte, dr. Starcke, Fahlbeck m.fl. anbringer dem i Jylland medens andre lige så fine historikere, såsom Chambers, Oxenstierna, Kemp Malone, Wren og Hall, lige så energisk hævder, at de var en gren af Vestgøterne og boede på den svenske vestkyst. Enkelte historikere får dem placerede i Slesvig, på Gotland, på Øland, ja endog i England.

Historisk optræder Geaterne først ca år 500, hvorfor jeg først i afsnit IV, vil nærmere argumentere for deres placering. Da jeg er overbevist om, at de boede i Nord-Halland som naboer til Danerne i Syd-Halland og åbenbart stærkt indgiftede i disse, vil jeg her kun nævne deres tilstedeværelse i Sverige.

Norge fik sin hovedbefolkning ved indvandring syd fra (Danmark-Sverige) ca år ÷5000, ligesom i det øvrige Skandinavien er der senere sket nyindvandringer.

I det nordligste Norge indvandrede allerede i Stenalderen folk fra Nordasien: Lapper eller Samer.

I den relativt varme Sten-og Broncealder var Norge beboet op nord for Polarcirklen. I perioden med klimaforværring trak den nordlige befolkning mod syd, det menes at nogle udvandrede til Nordtyskland. Fra tiden ca ÷500 - ÷100 er de nordligst fundne bopladser i nærheden af Throndheim. Efter år 0 blev igen hele Norge beboet, men efter fundene at dømme, af en ret fåtallig befolkning.

På Vestlandet var hovedernæringen fiskeri, på Sydlandet blev jorden dyrket. Kvægavl var kendt over hele landet. De første 5-600 år efter 0 karakteriseredes bebyggelsen af »dalsamfund«. En slægt havde slået sig ned i en dal, adskilt af bjerge fra naboen, efterhånden som slægten voksede, også ved tilvandring, sad slægtens overhoved, storbonden, odelsbonden på slægtsgården og afbyggergårdene svarede afgift til ham.

De næste par hundred år, samledes flere dale i områder under lokale høvdinger. Nordmændene - navnlig fra Vestlandet med dets fiskeri - var tidligt søfarere, og overskudsbefolkningen drog tidligt på viking, for at plyndre og for at tage land. Først ca år 900 blev Norge samlet i et rige.

Afsnit IV.

Et Danerriges historie mellem ca +400 og +550.

81. At Danerne er indvandrede her til landet fra Halland og Skåne, således som prof Brøndsted skriver, er utvivlsomt rigtigt. De kom i løbet af de første par hundrede år efter 0 i grupper. Nogle steder dannede de småriger, herskende over de hidtidige beboere, der også var Nordgermaner. Naturnødvendigt breder disse riger sig, men om tiden indtil slutningen af 300-tallet ved vi intet. Kun om et af smårigerne har vi så mange oplysninger, at vi kan skitsere dets historie, om det såkaldte Skjoldungerige.

Forinden jeg begynder på min version af dette riges historie i ovennævnte periode, vil jeg først gøre rede for de vigtigste indicier, hvorpå jeg bygger. Deres værdi og udlægning kan sikkert opfattes forskelligt.

I. De arkæologiske.

a. Efter mange års higen og søgen har arkæologerne nu opgivet landsbyen Lejre som sæde for konger over et rige sidst i Jernalderen. Dette bekræfter prof Olriks bedømmelse af, at Lejrekrøniken er ganske upålidelig og værdiløs. Nu leder historikere i alle verdens hjørner for at finde, hvor Skjoldungedanernes kongesæde var.

Hvorfor ikke vende spørgsmålet om. Danerne kæmpede meget og længe med Hadbarderne. Det er omtrent det eneste nogenlunde historisk sikre, man ved om Skjoldungedynastiet, hvor boede disse Hadbarder, dengang kæmpede man fortrinsvis med naboer - det har ikke ændret sig væsentligt.

På kortet side 20 har jeg vist, hvor man har fundet 5 Barderfibler i vest Barwith Syssel. Danske arkæologer vil ikke anerkende dette som bevis for, at her har boet Barder. Nationalmuseet kalder spændet for Hannoverspændet eller det fremmede spænde, som måske er kommet her til landet gennem handel. Danske arkæologer vil have svært ved at opretholde disse påstande overfor sådanne sagkyndige som prof Wegewitz, brdr Schwantes og prof Schuchardt. Som nævnt kan disse påvise Bardernes vej fra Sverige gennem Nordtyskland over Bøhmen til Lombardiet ved hjælp af disse for Barderne særegne spænder.

At der er sket en nyindvandring i det område, hvor spænderne er fundne, bekræftes af magister S. H. Andersen, der skriver, at kort efter år 0 grundlægges mange nye landsbyer i Vestjylland. Navnlig i området øst for Ho har man fundet tæt ny bebyggelse fra den tid.

At området om Kongeåen fra gammel tid har øvet tiltrækning, bevises arkæologisk ved en række Broncealder gravhøje langs åen. De er udtryk for en vej fra området om Ho bugt til Vamdrup (og videre til Kolding fjord). Prof H.Jankuhn bekræfter, at der før ca år 600 var en hovedhandelsrute fra det daværende »Ribe« (en nu bortskyllet handelsplads i vadehavet mellem Fanø og Manø) tværs over halvøen (dvs Kongeå - Kolding å'er).

Inden Lejreteorien blev slået i stykker, søgte historikere at finde, hvor de Hadbarder havde boet, der kæmpede mod Lejreriget. Det er blevet placeret i Mecklenborg, på Lüneborg heden, ja endog på Vestsjælland. At de troede på Lejrekongerne, kan ikke bebrejdes dem, men de burde have vidst, at efter år +100 var der ingen Hadbarder på Østersøkysten, og at Lakkobarderne havde forladt Elbegnen ca 50 år før kampene mod Danerne fandt sted. En evt tilbagebleven rest var under Saxerstyre. Og hvordan skulle et folk på Sjælland med datidens våben og transportmidler kæmpe mod et folk ved Nedre Elben?

b. Hvis Hadbarderne, som jeg vil påstå, boede i Barwith Syssel, må Skjoldungedanerne have boet i deres nærhed. Jeg formoder, at en Danergruppe mellem år 0 og 200 er landet på den jydske Lillebæltkyst og har haft Elbodalen som vestgrænse. Dette område er ca. 100 kvkm stort, selv om vi regner hele området for »ernæringsrigtigt« og er optimistiske med antallet af beboere pr.kvkm, når vi ikke højere end 3-400 mennesker i stammen.

Efter adskillige generationers forløb er stammen vokset så meget at den må udvide mod vest. Herved kommer de til Kolding å og fjord og truer den indbringende handelsrute, der hidtil har været stammen i Barwith Syssels monopol. Iflg de skriftlige oplysninger vi har, angreb Hadbarderne gentagne gange Danerne. Jeg antager: for at bevare deres monopol.

Arkæologisk findes der et markant bevis for, at et folk boende i »Almundaherred« mellem Vejle og Kolding fjorde har forsvaret sig mod en fjende fra vest.

Fra Kolding å (måske endda syd for denne) strækker sig 10 km mod

nord en forsvarsvold med front mod vest op til moserne om Egtved, der igen har berøring med Vejle å's kilder, se kort 10, side 147.

Hans Kjær skriver i »Vor Oldtids Mindesmærker«, Kbhvn 1925, åbenbart uden nærmere undersøgelse, at »Trældiget i Anst herred siges at kunne følges over ca 15 km, hvad der lyder mindre sandsynligt«. Imod denne affærdigende dom står 4 udsagn, det ene fra en professor i arkæologi.

Prof Worsaae skriver i »Annaler for nordisk Oldkyndighed« 1840 - 41: »første gang så jeg denne vold ved landeveien mellem Leierskov og St. Anst, omtrent nogle hundrede skridt sønden for denne by. Den overskæres af landevejen og går således i retning nordvest til sydøst omtrent på grænsen af det frugtbare land og hedeegnene. Dens højde er nu 3½ alen (2 1/3 meter), men oprindelig har den sandsynligvis været endnu højere. Mod vest er skråningen stejlere end mod øst, hvoraf det synes at fremgå, at den er opkastet mod en fra vest fremtrængende fjende. Bønderne kalder volden Trældige... hvor langt den imidlertid strakte sig mod syd fra Store Anst fik jeg ikke Leilighed til at undersøge. Derimod fik jeg pålidelig underretning om, at den fortsættes mod nord til Geising og går tæt sønden om ved Veerst skov, hvor der findes rudera (ruiner) af en gammel borg, som kaldes Trælborg, og som siges at have stået i forbindelse med Trældiget. Om rigtigheden af denne beretning af voldens udstrækning mod nord blev jeg fuldkommen overbevist, da jeg få dage efter selv opdagede fortsættelsen under det samme navn på Jordrup mark omtrent 150 skridt vesten for byen. På mange steder er den naturligvis overpløiet eller vel endog ganske udjævnet, ligesom den også standser ved moser, der formodentligt i ældre tider haver været søer eller bundløse moradser, og således have afgivet tilstrækkeligt værn, men ved Jordrup forfulgte jeg den dog i temmelig uskadt stand over 1000 skridt...«

Worsaae fortsætter, at lokalkyndige folk siger, at man tidligere kunne spore den til Egtved skov, 3 mil (20 km) fra Store Anst. En så betydelig befæstning er ikke opført for et enkelt slag.

Jeg har citeret prof Worsaae ordret, da jeg mener, at han må være mindst så god en sagkyndig som prof Kjær, der formodentlig ikke - som Worsaae - personlig har været på stedet.

Til Worsaaes beretning vil jeg knytte to bemærkninger:

- iflg en meddelelse i tidsskriftet SKALK nr 4/1957 er det nævnte

Traldiget ca. år 480. Kort nr. 10.

Traldigets formodede udstrækning efter udgravninger af kaptajn A. P. Madsen m.fl. i 1897. Traldiget var Skjoldungernes forsvar mod Hadbarderne sidst i 400'tallet.

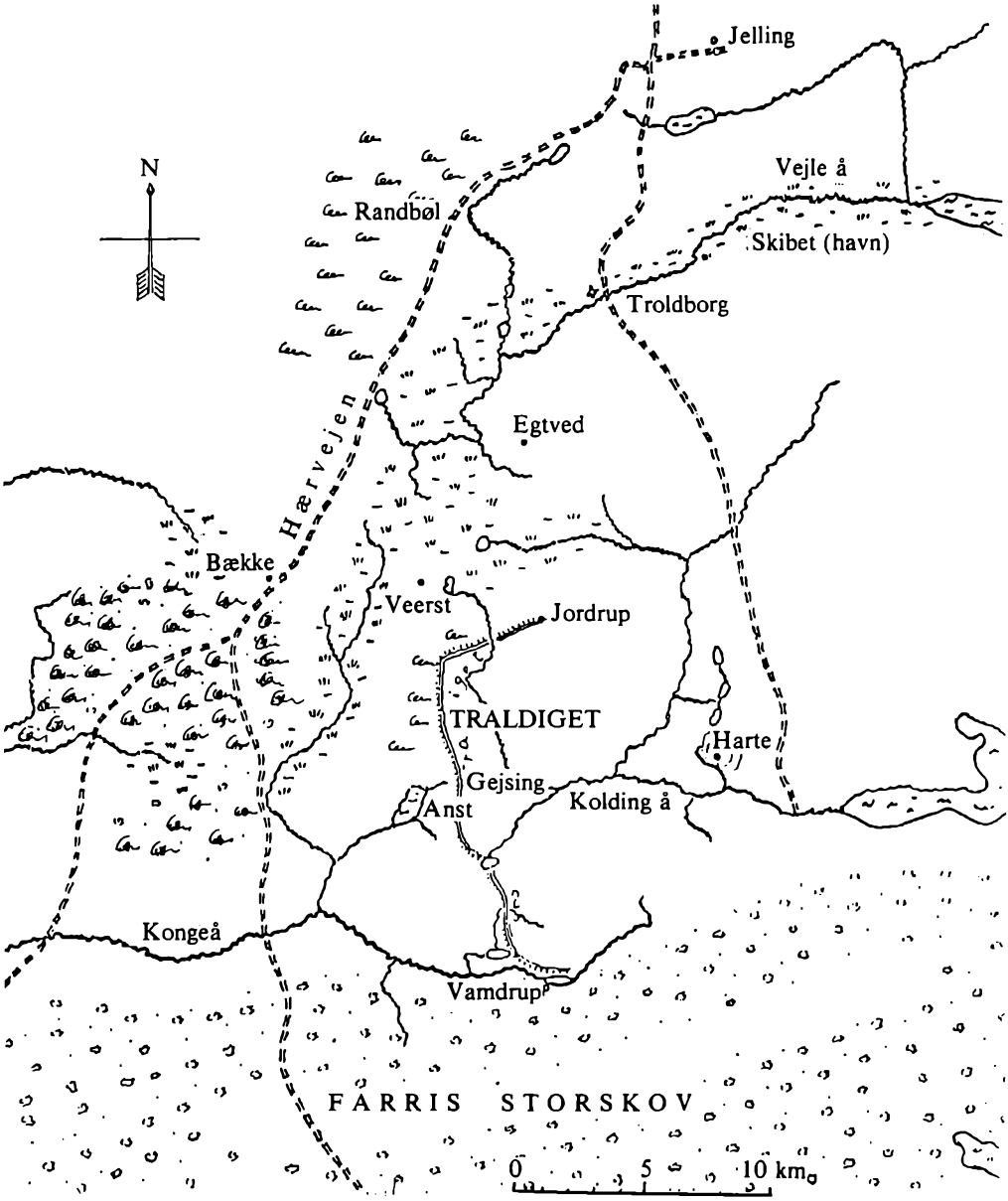

»Trælborg« blevet undersøgt. Det er et hus omgivet af en 5 m bred vold, uden om denne en U-formet voldgrav 2 - 3 m bred. Anlæget dateres til mellem år 400 og 600.

- Der hvor en oldtidsvej skærer Vejle å ligger en borg kaldet Troldborg. Den kan have været et brohoved for stammen mellem Vejle å og Kolding å for at sikre færdsel mod nord. Ca år 950 lod Harald Blåtand en bro bygge her.

Jeg vil gerne kraftigt understrege den misforståelse historikerne gør sig skyldig i, ved at kalde forsvarsanlæg for Trældiger, Trælborg og Troldborge. Navnene var oprindeligt *Tral*...dige, borge. Navnet kommer af Tral, der betød gitter, palisader, jfr Tralhjelme, Tralværk ved fiskesluser.

Foruden prof Worsaaes nøjagtige beskrivelse kan nævnes, at Topograf-kaptajn (senere oberstløjtnant) Mansa har indtegnet forsvarsvolden på sine fortrinlige kort over Danmark fra årene 1845-48.

På foranledning af Nationalmuseet blev Traldiget opmålt 1894 af topografen, kaptajn A. P. Madsen. Han undersøgte ikke ved udgravning volden nøjagtigt, foretog kun en opmåling af den. Han kunne ret nøjagtigt kortlægge volden i terrainet og mener, at den vist fortsattes syd for Kolding å til Farris Storskov ca 12 - 15 km syd for åen.

I årbøger for Ribe amt omtaler A.F.Schmidt de forskellige efterretninger om diget, lige fra to præsteindberetninger fra hhv år 1638 og 1766 og lige til en udtalelse 1903 af prof Sophus Müller, der mente, at diget kun var et sogneskel, uden at han omtalte hvilke sogne, det drejede sig om. At der så langt tilbage man kan spore, aldrig her har været en grænse mellem to sogne, burde den gode professor have undersøgt. Ej heller bygges sogneskel over mandshøjde.

Amatørarkæologen, højskoleforstander S. Alkærsig påtog sig i 1932 til 1935 at undersøge resterne af diget grundigt, herunder et par prøvegravninger. Han kom til det resultat, at Worsaae har haft ret. Han skriver: »På Worsaaes tid var egnen lidet opdyrket, så en vold har været meget synlig. I 1840-50 kom opdyrkningen, der slettede alle spor. Ejeren af jorden i Gejsing, erindrer de sidste spor af diget ca 1870«.

Nationalmuseet burde foretage en jordbundsundersøgelse for om muligt at bestemme volden og en evt gravs placering. Denne vold havde i tiden ca 4-500 samme betydning som senere Danevirke år 7/800.

Området øst for Traldiget mellem Vejle og Kolding fjorde er ca 500

kvkm, skønsmæssigt 400 ernæringskvkm (se pkt 3), dvs en formodet befolkning på ca. 1000 personer, heraf ca. 250 krigere. En 15 km lang vold, 3 m høj, kræver 75.000 kubikmeter jord, dvs. 200 mand i 3 år. Dertil kommer træfældning og anbringelse af palisader.

c. Iflg. Beovulfkvadet hed Roars (Hroars) borg på angelsaxisk Heorot, på gammeldansk sådan noget som Hjart, Hjort. 12 km øst for Traldiget findes landsbyen Harte, beliggende på et forsvarsmæssigt yderst gunstigt sted, på en bakkeknold omgivet på tre sider af bratte skrænter og vandløb og kun 1 km fra den sejlbare Kolding å. Iflg. Pontoppidans Danske Atlas gravedes i 1700-tallet en del gamle egebjælker ud af Hartehøjen.

Noget syd for Harte ligger en landsby, der i middelalderen hed Hjart-torp.

d. Ved Skodborg, der hvor hærvejen krydser Kongeå, er fundet en brakteat med indskrift i runer »Alawi« og lige syd for Kolding å en guldring med navnet »Lethro«.

e. Udgravninger af de svenske kongehøje ved Gammel Upsala og nordligere i Vendel bestyrker, at Beovulfkvadet indeholder korrekte historiske oplysninger, se senere.

II. de skriftlige.

a. Midt i 500-tallet omtaler græske og romerske historikere Danerne som et dominerende folk i Nordeuropa, delt op i 4 a 5 kongeriger. Hos Procop er konge lig hærfører.

Den mest betydningsfulde af disse historikere er Procop, død ca 560. Han var sekretær hos den byzantinske feltherre Belisar, der mellem 536 og 548 kæmpede mod Østgoterne i Italien. Procop har været grundig i indsamlingen af oplysninger. Han har dem dels fra rejsende købmænd, dels fra nordiske krigere, der tjente som lejesoldater i den byzantinske hær, herunder mange Heruler, men også fra afhøring af gotiske fanger.

Biskop Gregor af Tours skriver ca 570, at Daner under deres konge Chochilaccus (identificeret som Hygelac på nordisk) hærgede i et område, der hørte under Frankerkongen Theodorik. Dennes søn kommer med en hær, slår vikingerne og dræber bl.a. Hygelac.

Bemærk, at Gregor kalder vikingerne Daner og at kampene foregik på frankisk område, ikke på frisisk. I et andet gammelt frankisk skrift kaldes Hygelac for Got-arnes konge og kampområdet opgives til Hattuarernes land (stamme under Frankerforbundet).

I Beovulfkvadet fra ca år 700 kaldes Hugleik (Hygelac) for Geaternes konge og i et senere skrift fra år 900 konge over Get-ar.

Den frankiske biskop Venantius Fornunatus skrev ca år 600, at Jyderne bor mellem Saxer (i Holsten) og Daner. Dette indicerer tilstedeværelsen af et Danerrige i Sydjylland.

b. Widsith-skjaldekvad foregiver, at kvadet er en omvandrende skjalds oplevelser. Bortset fra 9 liniers indledning består kvadet af 3 dele:
- en liste over konger og stammer, som sangeren har hørt om.
- en liste over stammer, som sangeren siger, at han har besøgt.
- nogle andre stammer omtales her samt nogle stormænd, høvdinge og anførere i krig.

Iflg den engelske historiker Kemp Malone er kvadet blevet til ca 670/80 og foredraget ved det angliske hof i Mercia. Svenskeren Sunden daterer kvadet til mellem år 550 og 650. Den danske historieprofessor A. E. Christensen mener, at det først blev til i 700-tallet.

Både dr. phil. Gudm. Schütte og englænderen R. W. Chambers tidsfæster kvadet til sidste halvdel af 500-tallet. De meget nøjagtige og - som det synes - i hovedsagen rigtige oplysninger, der gives i kvadet om stammernes placering og deres regenter, peger på tiden omkring år 500. En munk eller skjald kunne ikke et par hundred år senere have denne eksakte viden om en situation, der kort efter år 500 blev ændret. Stammer flyttede, konger vekslede.

Kvadet behandler hovedsagelig stammer omkring Østersøen og Vesterhavet, samt enkelte andre særligt berømte længere borte. Sangeren har sikkert ikke, som der står i kvadet, besøgt de stammer, han omtaler, thi der er adskillige stammer, han ikke nævner, men som dengang boede ind imellem de af ham nævnte stammer, og som han på en rejse naturnødvendigt måtte have passeret.

Mere om Widsith senere.

c. Beovulf-kvadet er for mindst 9/10 vedkommende digt. Det handler om en (sikkert opdigtet) helt Beovulf, der hjælper Danerkongen at dræbe en drage. Dette er fantasi, med mindre det er en allusion til at han kommer Danerne til hjælp mod en fjende. Tilhørerne af kvadets fremsigelse har måske kunnet forstå en sådan omskrivning, vi kan ikke.

Men kvadet indeholder i hvert fald visse historiske oplysninger, der synes at bevise dels et Skjoldungerige under kong Roar ca år 500 og dennes familie, dels et Geaterrige. Kvadet fortæller også, at efter besøget hos Danerne, ledsager Beovulf sin onkel, Geaterkongen Hygelacs togt ca år 521-526. Det er dette tog, der er bekræftet af biskop Gregor af Tours.

For Sveriges historie er der et meget interessant indslag, hvori kampe mellem Sveer og Geater på begge sider af år 500 beskrives. Nogle arkæologiske fund ved Upsala bekræfter det essentielle i dette afsnit.

I et tillæg til Beovulf, Finnsburgfragmentet som jeg tidligere har nævnt, fortælles om kampen mellem en flok »Halvdaner« og enten Jyder eller Friser. Kampen finder sted på den frisiske kyst. Den i fragmentet nævnte Friserkonge Finn nævnes også i Widsith. Arkæologiske fund nord for Flevosøen gør det sandsynligt, at folk fra Sønderjylland for en tid boede der.

Jeg har læst 3 lidt forskellige oversættelser af Beovulf fra gammel anglisk til moderne engelsk, kommenteret af 7 specialister. Der er flere steder mindre betydelige forskelle i oversættelserne, dels på grund af ulæselighed i det eneste opbevarede eksemplar fra ca år 900, dels tvivl om, hvordan sentenser skal forstås.

Efter de fleste specialisters mening stammer kvadet fra tiden om år 700 og er blevet til ved et anglisk hof, enten i Northumberland eller i Mercia, det mest kultiverede Anglerrige. Kvadet kan ikke være ældre end fra sidste halvdel af 600-tallet, da der omtales skibe med sejl, og historikeren Wren påviser af flere grunde, at det ikke kan være yngre end år 730.

d. Foruden disse to basisværker har jeg brugt et betydeligt antal værker af historikere, der har studeret denne periode. Ofte har jeg kun fundet en enkelt bemærkning, der var brugbar, andetsteds længere afsnit, der enten direkte berører Danmarkshistorien eller dog kaster et strejflys over den. Jeg har først og fremmest søgt tilbage til de ældste kilder og så senere fundet ud af, hvad historikere mener om deres troværdighed.

Jeg har kun brugt Saxo meget lidt (se afsnit V). Kun hvor han bekræftes fra anden side. Dette udelukker ikke, at andet hos Saxo kan være rigtigt, det er bare svært at finde.

e. I kong Valdemars Jordebog fra år 1231-61 er der ikke opført noget skattetal for Almind og Jelling Sysler, de synes begge i deres helhed at have været kongelev (-eje). Jeg tror dog ikke, at man heraf kan slutte noget om, at kongeslægten stammer herfra. Det var jo ikke Skjoldungerne fra dette område, der samlede Danmark, men den skånske kongeslægt, der måske har haft en Skjoldungedatter indgiftet.

I dette afsnit IV behandler jeg praktisk talt kun et af de 4 - 5 Danerriger, nemlig Skjoldungeriget i Sydjylland. Dette rige har haft størst forbindelse med riger syd og vest på og er derfor omtalt i frankiske og angelsaxiske kvad og fortællinger.

82. Efter Procop og Jordanes kortfattede beretninger om Danerne er *Widsith* den ældste beretning, vi kan holde os til. Jeg kan ikke se, at nogen dansk historiker bruger den, de kalder den poesi og underholdning. Selvfølgelig er der mange, der har kritiseret kvadet, men der er flere - og betydeligere - videnskabsmænd, der anerkender det, som i hovedsagen korrekt. Meget af det, der står i Widsith kan kontrolleres fra anden side, men det er ikke på plads her at drøfte dets indhold i almindelighed, kun hvad der berører Danerne og disses nærmeste kontakter.

»*Widsith taler*«, således begynder det. Digtet lader en omvandrende sanger fortælle. Han starter fra Myrgingernes rige, lige syd for Anglerne. Myrgingernes konge er den Eadgils (Adils), der kæmper mod Anglerkongen Vermund, Offas fader. Eadgils og Vermund formodes at have levet omkring år 400 og være døde i begyndelsen af dette århundrede.

Kvadets *første* del nævner en lang række folk og deres konger: N.N. styrede XX-erne, f.eks. Ermanerich styrede Goterne (død 375), Gunther (død 437) styrede Burgunderne osv. Dette og nogle andre eksempler viser, at det er digt, ingen enkelt person kunne besøge konger, der regerede på så forskellige tidspunkter, men navnene og rigerne er historisk korrekte.

R. W. Chambers skriver om kvadet, at hvis det er forfattet sidst i 500-tallet, så har digteren kunnet få oplysninger fra gamle personer, der som børn er kommet fra enten Angeln eller Saxen (måske var der Myrginger blandt udvandrerne), eller fra personer, der har hørt deres forældre fortælle om forholdene i deres hjemland. Jfr Island, hvor man de lange vinteraftner sad ved et hårdarbejde, medens en af de ældre fortalte om forfædrene og deres tid.

I Widsiths 1.afsnit nævnes 32 regenter over 31 nationer og 1 distrikt. Af de 31 nationer er de 28 germanske stammer og de 3 er naboer til disse, nemlig Hunnerne, Byzanzriget og Finnerne (således skriver Chambers uden at være opmærksom på, at Finner dengang var en germansk stamme i Midtsverige). Hvis digteren var Angler, omtaler han sin stammes modstandere Myrgingerne pænt.

Forfatteren til digtet må have været godt kendt med forholdene i Danmark, personligt eller gennem hjemmelsmænd, thi medens alle øvrige nationer

nævnes en gang og med en regent, omtales Danmark to steder og med tre regenter samt en »prins«.

Der er nogle, der mener, at afsnittet om Roar og Rolf er tilføjet senere end i 500-tallet, men i så fald havde digteren sikkert omtalt Rolfs død. Det ældste håndskrift, der findes med Widsith, stammer fra 900-tallet, en evt tilføjelse må være ældre.

a. I Widsith står:

»Sighere (Sigar) længst Sø-Daner styred«.

Da vi ved, at om midten af 500-tallet var der 4 a 5 Danerriger, formoder jeg, at med Sødaner menes et rige på Sjælland med hovedsæde Sigersted midt på øen ved den sejlbare Suså.

Om de øvrige Danerriger (f.eks 1 i Jylland foruden Skjoldungernes, 1 på Fyn og 1 i Skåne) har hverken Widsith eller Beowulf noget. Den tyske historiker Hermann har udregnet Sigars slægt i flere generationer, men han når ikke så langt, at det kan siges, om Rørek og Helge af Sjælland ca år 680 (nævnte med Ivar Vidfadme i Søgubrott) er af samme slægt. Datidens riger var ikke store, men det synes usandsynligt, at der var et Sjællandsrige med hovedstad Sigersted og et andet i Lejre.

b. Widsith fortsætter:

»Offa styred Angeln, Ahlewi over Danerne.
Han var af alle mænd den modigste af alle,
dog har han på ingen måde overgået Offa i ædeldåd,
men Offa overvandt, yngst blandt mændene,
som ung knægt et kongerige stort.
Ingen jævnaldrende ædeldåd større
i orlogsfærd ene virket med sværdet.
Han trak grænsen mod Myrgingerne ved
Fifeldor. For Fremtiden overholdt
Angler og Swæfer, hvad Offa slog fast«.

Oversættelsen til dansk er i hovedsagen iflg Gudm.Schütte. Chambers gør opmærksom på, at i både dansk og engelsk historie var Offa ca 30 år, da slaget mod Myrgingerne fandt sted. Swæferne er enten identiske med Myrgingerne, der jo var Sveber (Swæfer) eller en stamme i forbund med dem. For stavrimets skyld står der ikke Angler og Myrginger overholdt.....

Mærkværdigt at ingen dansk historiker så meget som nævner kong Ahlewi, der må have været en fremragende mand. Prof Jankuhn mener, at de to ædle

herskere Ahlewi og Offa synes at have været konkurenter. I hvert fald må de tos riger have ligget tæt op ad hinanden.

c. Widsith fortsat:

»Hrodvulf (Rolf) Hrodgar (Roar) de to holdt længe
fred tilsammen, brorsøn og farbror,
siden drev de bort Vicinga hæren (eller stammen)
og de Ingelds od nedbøjet,
forhugget ved Heorot Hadbardernes magt«.

Gudm.Schütte og andre oversætter »vicinga« ved vikinger, hvorimod de engelske forskere hævder, at det klart fremgår, at vicinga blot er en anden betegnelse for Hadbarderne. Det er iøvrigt tvivlsomt, om betegnelsen vikinger fandtes om ca år 5-600, men det er uden betydning, da det klart fremgår, at Roar (Skjoldungedanernes konge) og hans brodersøn Rolf (Krake) kæmper voldsomt mod Hadbarderne under Ingeld, og at disse søger at storme kongeborgen Heorot, men drives bort med store tab.

I kvadets *andet* afsnit omtales en lang række stammer som sangeren skal have besøgt, herunder: Sveer, Geater, Hunner, Reidgoter (ved Weichsel), Syd-Daner, Vender, Angler, Saxer, Swæfer, Deanum, osv. Det er tvivlsomt, om Deanum er Daner, thi ovenfor kalder han Syd-Daner for Denum.

Flere af de i 1. og 2. afsnit nævnte regenter træffer vi også i Beovulf bl.a. Breoca over Brondingerne (ved Oslo fjord), Gefwulf over Ytum (Jyder), Finn Folcwalding over Friserne og Hnæf styrer Hocinger (disse to optræder i Beovulf tillæget Finnsburgfragmentet), Helm styrer Wulfingerne og Ongentheow Sveerne (sidstnævnte er Sveerkong Egil med dette tilnavn). Hvis Beovulfs forfatter ikke har kendt Widsith, så støtter det ene kvad det andet.

I *tredie* afsnit fortsætter sangeren med at opremse høvdinger og krigere (ikke regenter) som han har truffet. Det eneste af interesse er, at han »besøgte« 2 høvdinger ved Weichsel, der med »Hræders« (Reidgoters?) hære ustandselig måtte værge sig mod Ætlas folk (Attilas), »fuld ofte tav der ej våbendysten«. Dette indicerer, at Hunnerhæren har været oppe ved Østersøen. En høvding Withergield formodes at være Hadbard.

83. Beovulf-kvadet er det næste hovedstøttepunkt for min historie om Skjoldungeriget.

Engelske forskere, der indgående har behandlet dette værk, mener at digtet oprindeligt må være opstået i første fjerdedel af 700-tallet, digtet af en mand, der har kunnet samle basisstoffet, skelettet, fra efterkommere af indvandrede

Angler, der fra deres bedsteforældre har hørt om begivenhederne.

Først et par hundred år senere, sidst i 900-tallet nedskrives det af to mænd i Wessex dialektet. Manuskriptet lå længe i et klosterbibliotek, her blev der taget afskrifter, nogle brændte, der blev taget nye afskrifter, så det vi har bevaret, er ikke det komplette gamle kvad, men et med mulige rettelser, tilføjelser og udelukkelser.

Ved de angliske hoffer i England må der have cirkuleret adskillige kvad, der hyldede de gamle Anglerkonger, fortæller om tilværelsen i Sønderjylland, om udvandringen og om landnam i deres nye hjem. Det er en tilfældighed, at netop Beovulfkvadet er bevaret.

Beovulf er ikke en pris af de gamle Anglerkonger, men handler om et Danerrige, styret af Skjoldungekonge, samt om Geaterne og deres kampe. Det reciteres ved et Anglerhof, men omtaler Danerne venligt, hvad der tyder på, at der intet fjendskab var mellem de to folk. Noget arkæologiske fund heller ikke tyder på.

Prof Brøndsted skriver, at ca år 200 finder der en indvandring sted til Nordjylland ad søvejen. Det er naturligt at formode, at den kom fra Halland. I Beovulf er der meget, der tyder på nært slægtsskab mellem Geater og Daner udvandrede fra Halland (Skjoldungedanerne). Hvis de var naboer i hhv Nord- og Sydhalland er indgifte højst sandsynligt.

Danerriget på den jydske Lillebæltkyst (Elboriget) er rimeligvis opstået ca år 2-300, som prof Brøndsted antyder, men først ind i 400-tallet, da stammen ekspanderer mod vest, hører vi om den.

Beovulf indledes med en beretning om en kong Skjold, der som barn kommer sejlende på et skib liggende på et kornneg. Han efterfølges af sin søn Beovulf (ikke kvadets hovedperson) og efter ham kommer en kong Halfdan. Denne begyndelse kan vi uden videre stryge som uhistorisk. Dette sagn findes i forskellige versioner for at give kongeætten en guddommelig oprindelse. Dette sagn må stamme fra en tid efter år 600, tidligere kendte man ikke skibe med sejl i Norden.

Fra Widsith har vi hørt om den ædle kong Ahlewi, der var omtrent samtidig med Anglerkongen Offa, dvs ca år 425/50. I Beovulf omtales en noget kedelig Danerkong Heremod. Der står, at han ikke var nogen støtte for sit folk, at han i raseri dræbte flere af sine kammerater, bordfæller, heraf en fra hans egen hird (skjoldborgen), hvorfor han måtte flygte og døde i Eotenum (Jydernes land), derefter var landet nogen tid uden konge. Så følger en kong Skjold og en

kong Halfdan. Det fremgår ikke af kvadet, om Halfdan fulgte efter kong Skjold eller om Halfdan er lig Skjold.

Iflg den angelsaxiske skribent Ethelwerdus, ca år 980, som prof Suhm citerer, var Skjold en sønnesøn af Heremod. Det er muligt, men ikke stadfæstet på anden måde.

Gudm.Schütte har dog sikkert en mere sandsynlig forklaring. Efter at have fordrevet Heremod, vælger hirden (skjoldborgen) af sin midte en mand til konge. Det er muligt, at det var et medlem af kongefamilien, men det er ikke sikkert.

Det er også muligt, at den nye konge kom fra landsbyen Skjold, sydøst for Horsens. Hirden bestod jo af velhavende jordbesidderes sønner. Det var en ærespost. Prof Hermann endelig skriver, at Skjoldunger kommer af Skeldungoz, der betyder krigere med skjolde.

Hvis Skjold ikke er identisk med Halfdan, kan han ikke have regeret ret længe. Ud fra andre historiske begivenheder, der nævnes, kan man gætte på, at Beovulfs besøg hos kong Roar er sket ca år 510/15, samt at Roar dør få år senere. Roar skal iflg kvadet have regeret 50 år, hvad der bare betyder »længe«. Hvis Roar begynder som konge efter sin fader Halfdan ca år 475/85, har han regeret 25-35 år, da Beovulf kommer.

Imellem Ahlewi og Roar skal der anbringes Heremod (konge kort tid), evt Skjold, og i hvert fald Halfdan, der gennem mange år må have kæmpet mod Hadbarderne og sandsynligvis er bygherre af Traldiget.

Knut Stjerna skriver i »Sveer og Gøter under Folkevandringstiden «, at kong Hrodgar havde sit sæde i Scedenig (Skåne), som Danerne sikkert har beholdt efter at dele var udvandrede. Under fremtrængen mod vest (Sjælland) bekæmper han Barderne. Roars efterfølger Rolf byggede Lejre og fortsatte kampen mod Barderne. Jeg tror roligt, at vi kan lade denne version ude af betragtning.

Med prof Wegewitz påvisning af Barderspænderne i Barwith syssel, med Widsiths og Beovulfs påstande om kampe mellem Hadbarder og Daner gennem et par generationer ca 450 - 525, med Widsiths placering af Danerkong Ahlewi i nærheden af Anglernes Offa, og endelig med forsvarsanlægget Traldiget med front mod vest på grænsen af den gode jord og heden, vil jeg hævde, at der er tilstrækkeligt med indicier, til at formode at der senest fra ca år 400 har været et Danerrige i sydøst Nørrejylland. Venantius Fortunatus kan, som nævnt, også tages til indtægt for denne påstand. Men ingen dansk autoriseret historiker har for alvor taget dette problem op.

Beovulfkvadet har nogle få linier af stor betydning for Anglernes udvandring: Offas hustru Thryth omtales som stolt og hævngerrig, men »The kinsman of Hemming« dvs Offa, stoppede hende og

»Offa med visdom holdt sin odel,
ham Eomær fødtes, helte til hjælp,
Hemings måg (svoger), Germunds (Vermunds) sønnesøn«.

Her har vi klart, at Eomær var Offas søn. Det var ham, der ledede Anglernes udvandring, der må sættes til ca 470/80, og Offa har vel så regeret til sin død ca 450.

84. Forinden jeg fortsætter med, hvad jeg mener, at man historisk kan læse ud af Widsith og Beowulf m.fl. indicier, vil jeg kort redegøre for, hvad andre skriver om denne periode, samt prof Axel Olriks interessante forklaring på, hvorfor de skriver sådan.

a. Saxos udgangspunkt er, at Danmark fra Augustus tid (år 0) var et samlet rige med en fortsat kontinuerlig kongerække i kamp med naboerne Sveer og Tyskere. Han skal bruge mange konger for at udfylde tiden fra år 0 til 1200. Efter år 1000 er Saxo ret pålidelig, men jo længere man går tilbage herfra, jo mere urigtigt bliver det. Han har hørt om kongerne Vermund og Uffe, og om nogle konger Frode. Disse puttes så ind i den danske kongerække. Konger fra hvert af de 4 a 5 Danerriger bliver alle indordnede i Saxos enhedsrige, så rækker den tilbage til ca år 0.

b. I de islandske sagaer omskrives Danernes kamp mod Hadbarderne til, at to grene af Skjoldungeætten bekæmper hinanden, altså den fra Island kendte ættefejde. Den islandske historiker Arngrim Johnsen skriver ca. år 1596 en Skjoldungesaga på basis af ældre islandsk håndskrift. Heri har kong Frode den Frække (navnkundige) to sønner: Ingjald med sin retmæssige dronning, og Halvdan med datteren af en svensk konge. Ingjald dræber Halvdan, hvorefter Halvdans to sønner Roar og Helge dræber Ingjald, osv.

c. I Bjarkemålet og Hrolfs saga Kraka, begge digtede flere hundred år efter de begivenheder de omtaler, er det Frode, der dræber sin broder Halfdan, hvorefter dennes sønner Helge og Hroar indebrænder Frode. Sagaen er skrevet som en pris over Rolf Krake (egentlige navn Hrodulf = hædersulv, og Krake lig spinkel), og den må derfor også gøre hans fader til en stor helt. Kritikere kommer dog til det resultat, at den lange historie om Helge, der ægter sin egen datter og med hende avler Rolf, er pure

opspind. Det eneste man kan formode, er at han ægter en udlænding.

Der er skrevet mange og lærde afhandlinger om Saxo og de islandske og angelsaxiske krøniker. Jeg har hverken agt eller evner til at gennemgå alt dette. Kun vil jeg citere:

- Prof P.Hermann: Halfdan nævnes i adskillige sagaer og er vist den ældste, der kan kaldes historisk. De forskellige overleveringer divergerer. Sandsynligvis fejder Hadbardernes kong Frode mod Danernes kong Halvdan, men hvem der dræber hvem, vides ikke.
- Prof Ax.Olrik: Rolfs fader Helge døde tidligt og han opdroges hos farbroderen kong Roar. Som ung krigerhøvding havde han en væsentlig andel i den sejrige tilendebringelse af den lange strid mellem Hadbarder og Daner. Efter Roars død opstod strid mellem Rolf og Roars ukrigeriske søn Rørek, som Rolf styrter fra tronen og vistnok lader dræbe. Rolf dræbes ved et pludseligt overfald af sin fætter Hjarvard, der efter sin fader Hjargar (Roar og Helges ældste broder faldet i kampen mod Hadbarderne) er mere arveberettiget til riget end Rolf. Det er nok også historisk, at en dansk kæmpe Bjarke dræber Hadbardernes »konge« Agnar Ingjaldsøn og som belønning får Rolfs søster Rut til ægte.

Jeg er, som det vil ses af det følgende, kommet til samme slutning som prof Olrik, der sandsynligvis (og med større lærdom) slutter ud fra de samme kilder som jeg.

85. Om Ahlewi var den første konge over »Elbo«riget er tvivlsomt. Han levede i begyndelsen af 400-tallet, og Danerstammen må være landet der 1 a 2 hundred år tidligere. Mere sandsynligt er det ham, der udvider riget ud over Elbodalen til at omfatte »Almundæsyslet«, hvorved han bliver nabo til Anglerne og fjende med Hadbarderne.

Som nævnt efterfølges han af den uduelige Heremod og derefter af Skjold eller Halvdan med tilnavnet Skjold. Det fremgår af Beovulf, at han var en gæv kæmpe, der kommer i kamp med Hadbarderne længere vest på under kong Frode. Jeg gætter på, at grunden til krigen har været strid om indtægterne fra transitruten Koldingå - Kongeå.

Om Halvdan dræber Frode eller omvendt, melder historien intet om, men da senere en dansk kriger ved en fest bærer kong Frodes våben, synes det rimeligt at formode, at Danerne i hvert fald i et slag var de sejrende.

På den anden side har Danernes sejr ikke i første omgang været så afgørende, at de ikke frygtede et nyt angreb, thi under kong Halvdan blev Tral-

diget bygget, et imponerende stærkt forsvarsanlæg på grænsen mellem den frodige jord i øst og hederne vest for.

Som prof. A. Olrik gør opmærksom på, står der i sagaerne, at de to sagnkonger Dan og Skjold befæstede rigets grænse. Dette er blevet overleveret gennem tiderne fra generation til generation, men der er intet overleveret, *hvor* befæstningen var. På Sjælland er der ingen grund til en grænsefæstning, men i høj grad mellem Vejle og Kolding fjorde.

Traldiget, indtagnet på kortet side 147,var - iflg prof Worsaae - et anseeligt anlæg. Det befæstede hus i Veerst skov (Skalk 1957), der ikke eksisterede da »huset« blev bygget, hører uden tvivl sammen med Traldiget. Det har været en vagt-og udkigspost for forsvaret. Det er som nævnt dateret mellem år 400 og 600, jeg vil indsnævre dette til, at Traldiget med huset er bygget mellem år 450 og 480. Den godt 3 m høje vold har, lige som Danevirke, været kronet af en række palisader, der har givet anlægget navn.

Det var ikke store styrker, der kæmpede, selv om vi regner 4 a 5 personer pr kvkm af den frugtbare jord (og så ingen på hederne), havde Elboriget ca. 500 indbyggere (125-150 krigere) og Almindriget omkring 1500 indbyggere med ca 3-400 krigere.

I den såkaldte Lejrekrønike er landsbyen Lejre nævnt som kongesæde for Skjoldungekongerne. Krøniken findes som bilag til »Annales Lundenses«, den er iflg prof Olrik skrevet af en ulært munk og ganske uhistorisk. Ordet »Hleidra« som munken måske har misforstået kan betyde hytte eller baldakin. Kongen holdt »Hleidrastoll«, dvs retshandling siddende under en baldakin opbygget af grene eller teltdug. Alle beboelser, hvor der har siddet administrativt personale fra Jernalderen: f.eks. Jarler, Herser o.l. er i det mindste sognebyer, som oftest herredsting. Lejre er ingen af delene.

Visse historikere placerer den i Widsith omtalte kongeslægt Sigar af Sø-Danernes rige forud for Skjoldungerne, der jo tidligere formodedes på Sjælland. Gudm.Schütte går den modsatte vej og gør Sigar til anfører for de Geater, der hjælper Hjarvard med at dræbe Rolf Krake, og som - efter Hjarvards hurtigt følgende død - opkaster sig selv til konge. Ingen af disse teorier er holdbare. Iflg Widsith er kong Roar af Skjoldungeætten og kong Sigar af Sjælland samtidige. Rolf Krake dræbes ikke i Lejre, men i Almind syssel i Jylland i borgen ved Kolding å.

Mellem Ahlewi og den første Skjoldungekonge er der højst et kvart århundrede, her er ikke plads til en kongeslægt begyndende med S.

86. Da vi intet kender til slægtskabet mellem Ahlewi, Heremod og (Skjold) Halfdan, er jeg nødt til at regne Halfdan, der skønsmæssigt regerede ca 460 - 475, for at være den første af Skjoldungeslægten. Som kongeslægt eksisterede den kun i 3 generationer, men der er mulighed for nogle ukendte mandlige og kvindelige efterkommere, se afsn V, Ivar Vidfadme. Men at sige, at det danske kongehus er af Skjoldungestammen, er meget langt ude.

Iflg oplysningerne i Beovulf havde kong Halfdan 4 børn. For nemheds skyld bruger jeg hovedsagelig de i kvadet brugte angelsaxiske navne.

a. Den ældste søn *Heorogar* (Hjørgeir) må enten være faldet i kampene mod Hadbarderne medens faderen Halfdan levede, eller på anden måde være blevet tidligt dræbt.

Heorogar efterlod sig i hvert fald en søn:

- *Heoroweard* (Hjarvard), der efter nyere tiders arveregler burde være blevet konge ved Halfdans død. Men den tid var mere praktisk, kongen var ikke en demokratisk topfigur, men landets øverste styrer og dommer samt fører af forsvaret - eller angrebet - under krig. Hvis derfor den rette tronarving var uegnet, f.eks. for ung, så vælger tinget en anden indenfor den hellige kongeslægt. Dette haves der adskillige eksempler på op gennem tiden. I hvert fald bliver Halfdans næstældste søn Hrothgar (Roar) konge. Der må have været et udpræget fjendskab mellem onkel og nevø, ikke alene fordi nevøen føler sig forbigået til konge, men også fordi onklen Roar skænker Hjarvards faders våben og udrustning til Beovulf. Roar var en meget sparsommelig (fedtet) regent.

b. *Hrotgar* (Hroar, Roar), der blev konge ved faderen Halfdans død, formentlig engang i 470'erne, beskrives i Beovulf som en vældig kriger i sin ungdom, klog regent, sparsommelig, samler skatte, bygger af tømmer pragtborgen Heorot.

Biskop Thietmar (Dietmar) af Merseburg, død ca 1018/19, adelig Saxer, skrev en krønike om Tyskland i tiden 919 - 1018. Han omtaler også heri de gamle Daner. I hans første skrift fandtes Lejre ikke nævnt som Danernes offerplads og kongesæde, men han har senere tilføjet dette. Hvorfra han har det, vides ikke, det er skrevet over 150 år før Lejrekrøniken. Men som nævnt, Roars kongeborg lå ikke ved Lejre, ikke engang på Sjælland.

Hrothgars dronning er Wealhthrow, en Helming, dvs en datter af kong Helm af Wylfingerne (se pkt 82 c). Kemp Malone skriver, at denne stamme, der hos Tacitus kaldes Glommerne, boede i Pommern-Mecklenborg indtil de

af Hunnerne blev fordrevne. Iflg Berendson: »Zur Vorgeschichte des Beovulfs«, 1935, var Wulfingerne ikke identiske med Glommerne, men var en østgotisk stamme. En af disse må være i uret.

Beovulfs fader havde dræbt en mand fra Wylfingstammen og måtte flygte. Han søgte tilflugt i Skjoldungeriget, hvor Roar nylig var blevet konge. Roar betaler Wylfingerne mandebod for drabet, hvad der sætter Beovulf i taknemmelighedsgæld til Roar.

Det er svært blot nogenlunde at tidsfæste Beovulfs besøg hos kong Roar. Det skete inden Hygelacs togt til Frisland ca 521/26, men efter at Hadbarderne ca år 500 gennembryder Traldigets forsvar og forsøger at storme kongeborgen Hjort, hvorfra de dog kastes tilbage af Danerne under Roars og hans nevøs Rolf (Krake). Da Roar under Beovulfs besøg nævnes som meget gammel og affældig, skønner jeg, at besøget fandt sted sent i denne periode, altså ca 515/20.

Det siges i kvadet, at Roar havde regeret i 50 år, det samme siges om andre konger, bl.a. om Beovulf, men det betød blot »længe«. Skønsmæssigt vil jeg sætte Roars fødsel til ca år 450, hvis han bliver konge ca 475/80, har han ved Beovulfs besøg regeret i 40-45 år og er ca 70 år gammel.

Roar og Wealhthrow havde to sønner og en datter:

- *Hrothmund* nævnes under Beovulfs besøg som værende en stor dreng. Da man senere intet hører om ham, må han være faldet under de påfølgende kampe mod Hadbarderne, hvor disse tvinges til at forlade Danmark.
- *Hrethric* (Hrørek, Rørec) også nævnt under Beovulfs besøg som stor dreng (ung mand). Han er efter Roar en kort tid konge, men fordrives eller dræbes af Rolf Krake, hans fætter.
- datteren *Freoware* (Frøvar) som Roar af politiske grunde for at skabe fred, tilbyder Hadbardkongen Ingeld til ægte.

c. *Halga* (Helge). Iflg Beovulf er han en bifigur og er død inden dramaet i dette kvad begynder. Nogle historikere antyder, at broderen Roar har haft andel i hans død. Da Helges søn opdager dette, opstår fjendskabet mellem onkel og nevø, der måske fører til, at Rolf hævner sig på Roars søn Rørec. Prof P.Hermann identificerer Helgi Hødbroddræber hos Saxo med Helge, idet han mener, at der burde stå: Helgi Hadbarddræber, dvs, at Helge må have udmærket sig i kampen mod disse.

- Helges søn er *Hrothwulf* (Rolf Krake). Under Beovulfs besøg er han fuldvoksen og har allerede med hæder og dygtighed været fører under

kampe mod Hadbarder. Nogen tid efter Roars død fjerner han fætteren Rørec fra tronen og bliver selv konge. Han regerer dygtigt »længe«. Da han i modsætning til den gerrige Rørec (arv efter faderen?) er rundhåndet, digtes der kvad til hans ære. Det eneste bevarede vi har, er Bjarkemålet fra ca 8/900-tallet altså længe efter Rolfs død. Det er måske nok baseret på ældre overleveringer, men er af sagkyndige erklæret for uhistorisk. I Bjarkemålet gøres Rolfs fader Helge til en stor viking der (uvidende om det) ægter sin egen datter Yrsa, født efter et strandhugst på fremmed kyst, og med hende får sønnen Rolf.
Dette er umuligt, hvad enten Helge er ældre eller yngre end Roar, kan han ikke først få en datter og med hende en søn, der - da Beovulf er på besøg - ca. 515/20 kan være fuldvoksen og erfaren kriger.
»Viking« ca år 500 med både af Nydam typen kan højst være togter på Østersøens sydkyst eller mod andre Danerriger. Fra Jyllands østkyst havde Danerne ingen adgang til Vesterhavet før Hadbarderne var fordrevne.

d. Halfdan har også en datter, der iflg Chambers hed *Signy*. Hun bliver gift med Sveerkongen Onela, der vil blive omtalt senere. Hun er altså tante til Hjarvard.

87. Skjoldungerigets korte historie.

På basis af det foranstående, de skriftlige kilder sammenholdt med de arkæologiske samt lidt matematik, vil jeg prøve at skitsere dette riges historie over den korte periode (ca 450 til ca 550), hvor dette er muligt.

De forskellige kommentatorer til Widsith og Beovulf lider under at skulle forklare, hvordan et rige med centrum i Lejre kan kæmpe mod Hadbarder langt borte. Ved at flytte Skjoldungeriget til Almindeegnen kommer jeg uden om disse vanskeligheder. Der er intet i de to kvad, der taler herimod, og de arkæologiske fund taler for.

Riget før Skjoldungerne. En gruppe Daner kommer ca år 2-300 fra Syd-Halland i både af Nydam typen. 4 a 5 både giver et par hundrede indvandrede. De lander på den jydske Lillebæltkyst og tager landet øst for Elbodalen, der strækker sig helt fra Vejle fjord til Kolding fjord. Nydambåden var efter datidens forhold stor: 23,7 m lang. Romerske handelsskibe på samme tid var ca 21-23 m lange, de største romerske krigsskibe, Triremer, med 170 roere var 38 m.

Efter adskillige generationer (ca 200 år) er riget, måske etapevis, udvidet,

så det omfatter al den frugtbare jord mellem Vejle fjord og Kolding fjord, mod vest ligger hederne. Denne sidste udvidelse sker under den ædle og dygtige kong Ahlewi, der er samtidig med Anglerkongen Offa i første halvdel af 400-tallet. Vi ved intet om, hvorvidt sammenstødet med Hadbarderne allerede begyndte under ham.

Efter en kort tid med en uduelig konge, vælger Danerne til konge Halvdan med tilnavnet Skjold, eller søn af Skjold. Under denne konge går Hadbarderne, der hidtil har behersket hele Barwith Syssel fra Vesterhav til Østersalt, til angreb på Danerne for at tvinge dem bort fra den østlige ende af transit-handelsruten Kolding å - Kongeå. For at værne sit rige lader Halvdan bygge forsvarsvold fra Kolding å til moserne syd for Vejle å.

Under kong Halvdan kommer det til gentagne sammenstød med Hadbarderne under kong Frode. Denne sidste dræbes. Af Danerne dræbes Halvdans ældste søn Hjørgeir og måske også Helge. Om Halvdan falder i kamp eller dør strådød, vides ikke.

Halvdans søn Roar, der med hæder har deltaget i Hadbardkrigen, bliver konge. Hjulpet af sin nevø, Rolf Helgesøn, afslår han et Hadbardangreb på kongeborgen Heorot, bygget af Roar tæt nord for Kolding fjord.

Om Beovulf er en opfindelse for at danne skelettet i et kvad, vides ikke. De oplysninger, der gives om ham i kvadet lyder ikke usandsynlige.

Beovulf er »prins« af det geatiske kongehus, søn af Geaterkong Hygelacs søster. Beovulf udbeder sig af sin konge tilladelse til at sejle til kong Roar, til hvem han står i taknemmeligheds gæld, for at hjælpe Danerne mod et uhyre, der hver nat fanger og æder en eller flere af Danerne. Hygelac giver ham tilladelse, men med bekymring.

Beovulf sejler med 14 ledsagere et par døgn indtil han når stranden nedenfor Heorot. Allerede her er der en historisk misdannelse. Da kvadet blev til, havde man skibe med sejl, men digteren vidste ikke, at da begivenheden foregik, kendte man i Norden kun rofartøjer.

En svensk historiker formoder, at Geaternes kongesæde var Kungsbacka, syd for Gøteborg, i Nord-Halland. En rotur herfra til Kolding fjord må have taget nogle dage med overnatning på kysten.

Beovulf melder, hvem han er til strandfogden. Han og hans ledsagere føres op til kongeborgen, der synes at have ligget et stykke fra stranden, som f.eks. Harte ligger 1 km fra åbredden. Hrothgars (Roars) ceremonimester, en høvding fra Vendsyssel, hvad der tyder på Danernes overhøjhed der, melder Beovulfs komme for Roar, der byder sin gamle geatervens søn velkommen.

De 3/4 af digtet omhandler Beovulfs kamp mod en trold, der kommer til hallen om natten, og den påfølgende kamp mod troldens moder på bunden af en sø. Alt dette er selvfølgelig digt medmindre der hentydes til, at Beovulf kommer - ikke med 14 ledsagere - men med 14 både med krigere (3-400 mand) for at hjælpe Roars egne ca 350-400 krigere mod Hadbarderne. Omskrivninger og allusioner var meget brugt i datidens digtning, og er heller ikke ukendt i nutidens (en røvet kongedatter er vendt hjem = Sønderjyllands hjemkomst til Danmark). Tilhørerne vidste jo besked med de reelle begivenheder, der hentydedes til.

Angående Geaternes hjemstavn og historie, se senere.

88. I Beovulf omtales Roars Daner som Vest- Øst- Syd- og Nord-daner. Da visse historikere har udlagt dette som om, Skjoldungeriget omfattede alle Daner, vil jeg gennemgå betegnelserne.

Mest sandsynligt er det en såkaldt Digterens frihed (eller for at få gode rim), det kan også være, at digteren virkeligt har misforstået situationen, men hvis man vil opfatte betegnelserne som historiske, så er situationen følgende:

Uden tvivl kaldes Roardanerne et sted for *Vest*daner og to steder for *Syd*-daner. De tre steder, hvor der står *Øst*daner, kan der være tvivl om forståelsen. Der hvor ceremonimesteren byder Beovulf velkommen, oversætter Moncrieff den angelsaxiske original som, at han på kong Roars vegne byder Østdanernes fører Beovulf velkommen, medens Wren mener, at Østdanernes herre Roar byder Beovulf velkommen.

Andet sted: under måltidet skænker dronningen først for Østdaneren, landets forsvarer, derefter for andre, og bringer til sidst mjødkruset til Beovulf. De fleste udlægger det, som hun først skænker for kong Roar, sidst for Beovulf. Dette ville være en uhøflighed mod æresgæsten, så jeg tror, at hun først skænker for Beovulf, så for andre, og til sidst sætter hun kruset hos Beovulf, så at han kan tage mere, hvis han ønsker det.

Tredie sted: efter at Beovulf har dræbt trolden, siger han, at han har opfyldt sit løfte til Østdanerne. Dette kan være et løfte til kong Roar, eller til Hygelac inden han drog afsted.

Endelig *Nord*daner. Efter et måltid forlader alle Roars daner hallen, kun Beovulf og hans 14 ledsagere bliver. Trolden kommer, Beovulf brydes med ham og frygt griber alle Norddanerne. Efter min mening er det de tilstedeværende Beovulfmænd, men det kan udlægges som er det de fraværende Roardaner, der hører bulderet og ræddes.

Roars rige omfattede ikke hele Danerriget, så enten er det digterisk frihed eller misforståelse, eller Roardanerne er Syd-og Vestdaner, medens Geaterne kaldes Nord-og Østdaner. Geaterne i Nord-Halland kan have været i så nært slægtskab med Daner fra Syd-Halland, at en sådan betegnelse var berettiget. Bemærk, at Geaterkong Hygelac af den frankiske biskop Gregor af Tours kaldes Daner.

Roar kaldes også i Beovulfkvadet for »Lord of Ings descendants«. Nogle forskere mener, at der hentydes til det nordtyske stammeforbund af Nerthus (Frøya) -dyrkere. Danerne, der kom fra Sydsverige, har formentlig ikke tilhørt dette forbund, men da de tidligere beboere af den cimbriske halvø gjorde det, har digteren troet, at Danerne også gjorde det.

Beovulf vender efter sine to sejre over trolden og hans moder (Hadbarderne?) rigt belæsset med gaver fra kong Roar tilbage til kong Hygelac til hvem han aflægger beretning om, hvad der er sket.

Blandt de pragtvåben m.m., som Roar skænker Beovulf, er også hans ældre broder Heorogars. Dennes søn, Hjarvard, ville være den naturlige arving til faderens våben og udrustning, han må selvfølgelig have følt sig dybt krænket af Roar. Det menes, at han kort efter flygtede til sin tante i Svealand. Mange år efter vender han tilbage med Sveer- og måske Geater-hjælp for at dræbe fætteren Rolf Krake.

Dronning Wealhthrow må allerede dengang have frygtet, hvad der ville ske hendes to mindreårige sønner efter faderens død, thi hun udtaler ved en fest for Beovulf at, selvom hun venter, at Rolf vil tage sig venligt af de to drenge efter Roars død, i taknemmelighed for al den godhed Roar og hun har vist Rolf, så tilføjer hun, at hun også beder Beovulf om hans støtte for drengene. Beovulf lover øjeblikkelig at ville støtte dem med 1000 krigere (hvad der sikkert er en overdrivelse eller digterisk fantasi) og indbyder de to drenge til at tage ophold ved det geatiske hof.

89.Roar beskrives i kvadet som en gæv kriger, men er også en god diplomat, der hellere vil udjævne striden med det gode. På et eller andet tidspunkt søger han kampene standset og måske et forbund med Hadbarderne dannet. Han tilbyder Hadbardernes konge Ingeld Frodesøn (også i kvadet kaldet Withergeld = hævneren) sin datter Freawaru (Frøvar) til ægte. Ingeld accepterer og Freawaru kommer med følge til Hadbardernes kongesæde, hvor brylluppet skal fejres. En af Freawarus ledsagere går noget pralende rundt fremvisende den dræbte Hadbardkonges Frodes, Ingelds faders, våben, der må være

blevet hans bytte under en tidligere kamp mellem Halvdan og Frode. Kong Ingelds folk ophidser deres konge mod denne taktløse optræden, det kommer til kamp mellem Ingelds folk og Freawarus ledsagere. Hun vender tilbage til faderen uden bryllup.

Hadbardernes angreb mod Roars borg sker formodentligt kort tid efter denne episode. Her udmærker Rolf (Krake) sig. Måske har Hjarvard ikke udmærket sig, og at Roar derfor ikke finder ham værdig til faderens våben.

Hvis Rolf Krake er voksen, da disse kampe finder sted ca år 500/510, må han være født før 480. Kong Roar er født ca år 450 og Helge kan ikke være født mange år før eller snarere efter (det antydes, at Helge var den yngste af de tre brødre). I de ca 30 år mellem 450 og 480 kan Helge ikke først få en datter og så med hende en søn.

Tidsmæssigt kunne det passe (men ikke bevises), at efter Hadbardangrebet på Heorot, kommer Beovulf med en hjælpestyrke. Daner-Geaterhær, teoretisk under kong Roar, i praksis snarere under hans energiske nevø Rolf, drager så mod Hadbarderne i den vestlige del af Barwith syssel og i Warwith syssel. Hadbarderne slås så grundigt, at de tvinges til at forlade Jylland. Hvis Hadbarderne kunne gennembryde Traldiget og angribe kongeborgen, synes det tvivlsomt, om Danerne uden hjælp ville kunne nedkæmpe dem. Det lyder derfor sandsynligt, at Beovulf kom med hjælpen.

Rolf Krake havde en hirdmand Bjarke, over hvem Bjarkemålet blev digtet. Denne Bjarke skal i slutkampen mod Hadbarderne have dræbt den sidste Hadbardkonge Agner Ingeldsøn. Syd for Ribe ligger en landsby, der tidligere hed Bjarkelev, nu Birkelev. Som tankeeksperiment kan man forestille sig, at Bjarke her fik land som belønning.

90. Da Hadbarderne beherskede transitruten Kongeå - Koldingå har de sikkert haft en udstrakt handelsforbindelse med Friserne, Nordeuropas dominerende handelsfolk.

Efter Hadbardernes fordrivelse får Danerne udgang til Vesterhavet med den fortrinlige havn »Oldtids-Ribe« et sted mellem nu Fanø og Manø, der hvor dengang Ribe å og Kongeå havde fælles udløb. Dominansen af denne rute fører til store indtægter for Danerkongen, Rolf Krake, så det er ikke underligt, at han beskrives som rundhåndet, strøede guld ud.

Jeg kan ikke se, at der skulle være nogen grund til strid mellem Friser og Daner, de havde begge stor interesse i fredeligt handelssamkvem. Da derfor et frankisk eller hetwarisk angreb truer Friserne, ville det være naturligt for Danerne at komme Friserne til hjælp.

Vi har allerede set, at Roardanerne kun rådede over 350-400 krigere, og disse kunne ikke alle sendes på et langvarigt krigstogt uden for landet. Jeg anser det derfor for sandsynligt, at Roar - måske med Beovulf som mellemmand - opfordrer Geaterne til at deltage i en hjælpeekspedition for Friserne.

Fra biskop Gregor af Tours ved vi, at et togt fandt sted, og fra Beovulfkvadet at Beovulf deltager i det (hvis han har eksisteret). I de ældste bevarede historiske skrifter kaldes Hygelac både Daner og Geater, så muligheden for en kombineret styrke er stor. Ingen af de to riger ville have været i stand til at sende en effektiv hjælpestyrke.

Roar var for gammel til at føre styrken, så kommandoen tilfalder naturligt Geaterkongen Hygelac, der i forvejen var en berømt kriger, se senere Geaterne. De to riger kunne sandsynligt sende en styrke på ca 4-500 mand, lig 10 a 12 både af Nydamtypen.

Flåden kunne ro ned langs den sønderjydske vestkyst og nordtyske kyst til Rhinens nordre munding og op ad Rhinen til egnen om (nu) Arnheim, der var Hetwarernes område.

De frankiske skribenter skriver selvfølgeligt, at Hygelac plyndrede i Frisland og at Frankerne kom til hjælp. Sejrherren skriver altid historien.

Hetwarerne var en del af Frankerriget,så da Hygelac begynder at hærge deres land, måske som straf for, at de havde hærget i Frisland, så sender Frankerkongen Theoudorich (511-534) sin søn og tronarving Theudobert med en hær mod Hygelac. Under de følgende kampe dræbes Hygelac og Beovulf må med resten af hæren flygte. Hvornår disse kampe finder sted, er der ingen der skriver, vi må regne os til det.

Theudobert var født »få« år før bedstefaderens død 511 (Chlodeweg). Han må have været voksen for at få betroet kommandoen over en hær, dvs. togtet må være sket efter 524, snarere noget senere. Theudebert får en søn født 535 og dør 548.

91. Hvad der sker efter Roars død, står der intet om i de eksisterende skrifter. Da Rolf Krake ikke har været ven med Geaterne, gætter jeg på, at Hygelacs togt og død er sket enten medens Roar endnu levede eller i de få år, hvor hans søn Rørec var konge.

De islandske sagaer taler om en gerrig kong Rørec, det kan være Roars søn. Fætteren Rolf var ikke alene en dygtig kriger, men han havde også betydelig større menneskeforstand end Rørec. Rolf var rundhåndet og belønnede sine tilhængere og hjælpere godt. Mønter fandtes praktisk talt ikke dengang i

Norden på dette tidspunkt, der er kun fundet nogle få romerske. Belønning bestod i guld- til nød sølvringe, våben og udrustning.

Rolf har sikkert ved sin rundhåndethed vundet mange tilhængere. Da han tilhørte kongeætten, havde han ikke svært ved at fjerne Rørec og selv tage magten.

Prof A.Olrik, der henviser til Bjarkekvadet, der tidligst er digtet 350-400 år efter Rolfs død (ældste kendte version er fra 1030) mener, at Rolf lader Rørec dræbe.

Iflg. Gudm.Schütte bliver Rørec forvist til at være styresmand (jarl) i Vendsyssel. Han skal have overlevet Rolf Krake, han var jo også mange år yngre end denne. Om han så efter Rolfs (og Hjarvards) død for en kort tid igen bliver konge, er gætteri.

De islandske sagaer taler også om en kong Rørec Ringslynger (dvs gavmild). Hvis dette er den samme som den gerrige Rørec, så har han forandret sig med årene.

Rolf Krake herskede »i lang tid« over Danerne, dvs. formentlig over Nørrejylland. Procop nævner ca. 550 (omtrent på den tid Rolf dør) 4 a 5 Danerriger, men Procops oplysninger kan være indsamlede nogle år før.

Hvad der skete i Rolfs regeringstid er beskrevet modstridende og uklart. Han skal have støttet Sveer-tronprætendenten Adils i dennes kamp mod onklen Onela, se senere Geaterne. Rolf har god grund til at modarbejde kong Onela, der er gift med hans tante, Roars søster Signy, og hos hvem Rolfs værste fjende, fætteren Hjarvard, har søgt tilflugt.

Efter at Adils er blevet Sveernes konge, besøger Rolf ham i Gamle Upsala. Saxo har ganske uhistorisk, at Rolfs moder Yrsa er gift med Adils, dvs. det er muligt, at det var Rolfs moder, men i hvert fald ikke Helges datter. Under festen bliver Adils og Rolf uenige, og iflg. Saxo, må Rolf flygte over Fyrissletten strøende guldringe for at sinke Adils forfølgelse. Det er dog ikke et ridt ned til Skåne, som man får indtrykket af hos Saxo, kun ca 12 km. Fyrisåen løber fra nord mod syd gennem Gammel Upsala ned til Sigtuna ved en vig af Mälarn. Her lå sikkert Rolfs skibe.

Iflg. den islandske historiker Arngrim Jonssens (år 1596) version af Skjoldungesagaen, se afsn V, havde roar en søn Valdar, der bliver konge i Skåne. Iflg. prof. Suhm (ca.1750) blev Roars datter Frøvar gift med en Skånekonge (her boede jo stadig Daner) og hun havde en søn Valdar. Dette lyder mere sandsynligt, hvor så Suhm har det fra. Da Københavns Universitets bibliotek brændte 1728 er sikkert megen viden gået tabt. I afsnit V kommer jeg til, at

Skånekongen Ivar Vidfadmes moder var den sidste af Skjoldungeæt. Hun kan dok ikke have været Valdar den mildes datter, der er ca. 100 år imellem.

Rolfs død. Hjarvard, søn af Halvdans ældste søn og altså det jydske Danerriges legitime arving, har sikkert haft mange tilhængere blandt Danerne. Efter en del års ophold hos sin faster i Svealand må han flygte, da Onela dræbes af Adils. Hvor han herefter har opholdt sig, står der intet om, men hvis hans kusine Frøvar var blevet gift i Skåne, er det sandsynligt, at han er draget dertil, men det er også muligt, at han har søgt tilflugt hos Geaterne.

Da Hjarvard mener sig stærk nok, vender han tilbage for at kræve sin retmæssige arv og dræbe Rolf. Med ham kommer såvel Daner, der støtter ham og er utilfredse med Rolf og vel også Geater og Sveer, der er flygtede for Adils og håber at få tildelt jord af Hjarvard.

Hvornår Hjarvard vender »hjem« er gætteri. Hvis Roar er død ca 520/25, Rørek har regeret et par år, og derefter Rolf har regeret længe, kommer vi til ca år 540/50. De to fætre må år 540 have været omkring de 60 år gamle, så meget senere kan det ikke have været.

Iflg Bjarkemålet, der jo muligvis kan indeholde noget rigtigt, kommer Hjarvard overraskende til kongegården Heorot, der - som vi ved fra Beovulfkvadet - lå ikke ret langt fra stranden af fjord eller sejlbar å. Han stikker ild på borgen, dræber Rolf og hans hird. Kun en overlever: Vøgg, og han dræber Hjarvard dagen efter.

Palle Lauring skriver, at i en gravhøj ved Koldingfjord blev fundet en guldring med runeristet navn, der minder om »ham« (? Rolf eller Hjarvard?).

Efter Rolfs død har der stadig været et stærkt Danerrige i Jylland med udgang til Vesterhavet. Biskop Venantius Fortunatus berømmer en frankisk hertug Lupus af Champagne, der år 565 standser et stærkt dansk-saxisk angreb ved Lauwerfloden, vest for Groeningen, Frisland. Det lyder mærkeligt, thi på denne tid bestod der et stærkt frisisk rige, der netop havde nedkæmpet Bataverne sydvest for Flevosøen og her udvidet deres rige, så hvordan Franker kom til at forsvare frisisk område, er uforståeligt.

Hvem der blev regent over det jydske Danerrige efter Rolfs død er uvist. Sven Aggesen, krønikeskriver og kriger ca. år 1180, mener, at Rolf blev efterfulgt af sin søn: Rørek Ringslynger (den gavmilde). Dette er muligt, men det kan også være at Rørek er Roars søn, som tidligere nævnt.

Iflg den ikke videre pålidelige Saxo efterfølges Rolf af en vis Hød eller Hother samt af guden Balder. Den sidste kan vi sikkert udelukke, den førstnævnte (hvis han i det hele taget har eksisteret) kan have været førerèn af Hjarvards hær.

Alle de tre fætre: Hjarvard, Rolf Krake og Rørek (hvis han ikke blev myrdet af Rolf) samt kusinen Frøvar når en ret anseelig alder af ca 60 år eller mere, så efter al sandsynlighed er Skjoldungeslægten fortsat, men om nogen af den har været regent over et rige, ved vi intet om.

92. Hadbardernes videre skæbne.

Iflg. R. H. Hodgkin: A History of the Anglo-Saxons, Oxford 1935, lander en ukendt stamme i første fjerdedel af 500-tallet i egnen Firth of Forth/Hadrians mur på Englands østkyst. Nord for den på kejser Hadrians befaling ca år +120 byggede mur fra Carlisle til Tyne boede endnu på denne tid stammer af den keltiske urbefolkning, så en kolonisation af området har ikke været vanskelig. Syd for nævnte mur havde Anglerne allerede en menneskealder tidligere sat sig fast.

Den ukendte stamme grundlægger her riget Bernicia, hvis hovedsæde er Ho-wick (Ho-vig), hvad der får mig til at gætte på, at det er de fra Ho-bugt udvandrede Hadbarder. Ho er, iflg prof Hald, et meget gammelt navn fra den hedenske tid.

Jeg tror ikke, at der har været nogen direkte sammenhæng mellem Anglernes og Hadbardernes udvandring. Anglerne synes at være udvandrede frivilligt en snes år efter, at de første genmanske lejetropper tager land i Britanien, altså om år 470/80, på samme tid som Danerkong Halvdan dør og Roar bliver konge. Der er intet her, der tyder på krigerisk forvikling. Hadbarderne derimod udvandrer under tvang efter en tabt krig, dengang Roar er meget gammel, dvs et stykke tid ind i 500-tallet. At de er nødt til at tage land nord for Hadrians mur, viser også, at de er de sidst ankomne, der må nøjes med, hvad andre ikke allerede har besat.

Herulernes pludselige forsvinden ca år 500 har givet visse historikere lejlighed til teorier:

- *enten* at Herulerne bor i Barwith syssel og herfra fordrives af Danerne. Stedmæssigt er det muligt for en stamme, der bor syd for Blåvand rev at deltage i vikingetogter sammen med Chaucher, Jyder m.fl. Men hvordan forklare Barderfiblerne i dette område, og Hadbarders kampe mod Daner.
- *eller* at Skjoldungedanerne er Heruler. Men hverken en stamme der bor på Jyllands østkyst eller på en af øerne kan deltage i togter til Gallien. Og hvad med, at Herulerne fordrives af Danerne.

Begge teorier må forkastes.

93. Navnene *Daner* og *Danmark.*

Det helt sikre er, at folket havde navnet Daner og at landet fik navn efter dem, ikke omvendt. Danmark betyder simpelthen Danernes grænseland, jfr det tyske riges »Ostmark«, Mark Brandenburg. Markgrever var grænsens vogtere.

Den første, der nævner folket Daner, er grækeren Procop, den byzantinske feltherre Belisars sekretær, midt i 500-tallet. Samtidig med ham skriver Jordanes sin Goterhistorie år 552, baseret på Cassiodor, der altså tidligere må have brugt navnet Daner, som Jordanes gentager.

Hvis Gudm.Schütte har ret i, at de Daucioner, som Ptolemaios nævner, i virkeligheden hed Dancioner, så er dette den ældste omtale af Danerne. Der kan være sket afskriverfejl, eller en rejsende købmand har hørt forkert eller er refereret forkert. Wadstein mener ikke, at Daucioner er fejl for Dancioner. De lærde er uenige.

Widsithkvadet, ca 100 år efter Procop og Jordanes, omtaler 2 Danerriger.

Biskop Gregor af Tours (539-594) beretter om Daners togt til Hetwarerland under kong Hygelac ca 525.

Biskop Venantius Fortunatus omtaler Daner år 565. Derefter nævnes Danerne hyppigt, bl.a. i Beovulf, i frankiske beretninger om vikinger (Daner og Vestgøter sammenfattes oftest under navnet Normanni), i breve fra Karl den Stores hofskriver og kultusminister Alcuin, der bl.a. fortæller om missionæren Willibrords besøg hos Danerkongen Ongendus et sted i Sønderjylland ca år 725. Og så selvfølgelig på de to runesten fra Jelling. Og andre.

Danmark. En antydning af navnets opståen har vi allerede i de frankiske rigsannaler fra 827. Her står: »Da Godfreds sønner fik dette at vide, rykkede de ind i *Mark*, satte over Ejdern og angreb den frankisk-saxiske lejr...« Utvivlsomt er her tale om egnen mellem Danevirkekomplekset og Ejdern, altså et område, der tilhørte Danerne, så Mark må betyde Danernes Mark (grænseområde). Prof J.Steenstrup gør opmærksom på, at Frankerne hverken 819 eller 829 bruger ordet »Mark« om Nordalbingien, det frankiske grænseområde.

Utvivlsomt er navnet opstået her og har så bredt sig som navn for hele det område, der efter Regner Lodbrogs død 845 var kong Erik I's rige (vest for Store Bælt) og efter 854 også øerne øst for samt Skåne og Halland.

Navnet Denemarc (Danmark) for riget træffer vi to steder omtrent samtidigt. I Wessexkongen Alfred den Stores Orosiusoversættelse ca år 890 og i et værk af Frankeren Regionis, død 915. Beboerne i Sønderjylland kaldes hos

Alfred for Syddaner, andre Daner boede på øerne og i Vest-Skandinavien (Syd-Sverige).

Den danske historiker Hans Gram (1685-1748) regner navnet Danmark fra Karl den Stores tid. Frankerne kaldte grænseområdet til Danerne for Daners-mark. Som ovenfor nævnt, tror jeg, at det var egnen lige nord for Ejdern, og at navnet efterhånden breder sig til hele landet.

Biskop Rabanus Maurus (776-856, munk 804 i Fulda, 822 abbed, 847 ærkebiskop i Mainz) kalder beboerne ved Ejderfloden for Marc-omaner, dvs grænseboere, men om han mener Danerne eller Nordalbingerne er uvist.

94. De fleste historikere finder det mærkeligt, at - uden at Danerne tidligere har været nævnt - dukker de midt i 500-tallet pludseligt op som et talstærkt folk delt i flere riger og dominerende hele Sydskandinavien (Danmark og Sydsverige). Den eneste forklaring er, at de der kunne skrive, munkene, intet vidste om Norden. Slaverne bredte sig i Nordtyskland, Saxerne sad i Holsten og Jyderne i Syd-Sønderjylland.

Svenskeren Wessen er en af de historikere, der gør opmærksom på det mærkelige i, at Herulernavnet forsvinder samtidig med, at Danerne kommer frem på scenen. Som tidligere nævnt, har man søgt efter en sammenhæng. Jeg kan ingen fornuftig forklaring finde og tror, at det beror på en tilfældighed. Nordherulerne drager til Gallien og Britanien.

Højst rimeligt har Danerne oprindeligt været kendt under flere stammenavne. Jeg har allerede fortalt om de mange småstammer i Halland og Vestskåne, en i hver ådal, disse hørte alle til Danergruppen.

I Beovulf omtales en Danerkonge Hnæf af Hocingstammen. Hvis Bjarkemålet indeholder noget historisk, hed Skjoldungedanerne oprindeligt Ranistammen. Om Randsfjord, grænsen for dens oprindelige landnam i Sydøstjylland, har relation hertil, ved jeg ikke.

E.Wadstein har den teori, at Danerne fik navn efter »Dani«, der betyder et vandbeskyllet, vandsygt, sidt område, jvf. Danemare på Lolland og sognet Danmark i Upland, her betyder mark ikke grænseområde, men vist skov.

Wadstein gør så opmærksom på, at egnen om vestlige Ejder er et moseområde og desuden grænseområde. Naboerne syd for har opfattet grænsemarken som betegnelse for landet, idet Dan på gammeltysk betegner våd. Derefter har de kaldt indbyggerne for Daner.

Denne forklaring er i hvert fald ganske urigtig. Daner nævnes flere steder ca år 550-600 og indtil 470/80 boede Angler i Øst-Sønderjylland og Jyder vest

for Trenen, de næste 100 år og mere bredte Jyderne sig øst på nord for Ejdern, først sidst i 600-tallet er Daner i nogenlunde antal sivet ned til Ejdern og kun øst for Trenen, vest for boede stadig Jyderne.

Danskeren, dr. V.Starcke i »Denmark in World History«, 1968 støtter teorien om, at navnet Daner henviser til beboelse af et vandfyldt landområde. Han skriver, at i Irland var den ældste betegnelse for Danmark: Lochland, hvor »Loch« betyder sø eller vådt område. Muligt er, at Danerne har fået navnet efter vådt område, bare ikke det om Ejdern.

Irland er selv fuld af søer og er også kaldt Lochland, så mon ikke dr Starcke tager fejl. Den hollandske historiker de Vries skriver i »Arkiv for nordisk filologi, Lund 1923 om »Regnar Lodbrokar«, at den norske kong Albdains (Halfdan) søn Raghnall (der ikke må forveksles med Regner Lodbrok) år 869 blev fordrevet fra Norge og blev konge i Lochland = Irland.

Først efter år 700 er Danerne blevet de dominerende i Syd-Sønderjylland og først da kan dette område betegnes som Danernes grænseområde.

Foruden at betyde grænseområde (på tysk og frankisk), kan mark betyde skov, jvf. Leif Eriksøns navn Markland på det skovbevoksede Labrador, nord for Vinland, der betyder græsgange.

Som kuriosum vil jeg nævne, at engang midt i 1800-tallet var der i England en gruppe religionsfanatikere, der hævdede, at Danerne kom af den jødiske stamme Dan, der var flygtet til Norden. Da mange englændere nedstammer fra Danerne, der var indvandrede i 900-1000-tallene, var Englænderne altså Jøder, dvs Guds udvalgte folk.

95. Finnsburg-dramaet.

I hovedsagen efter R. W. Chambers. Omtalen af denne episode findes i to forskellige dokumenter:

- Finnsburgfragmentet fundet i Lambeth Palaces bibliotek. Det beskriver selve angrebet på hallen, i hvilken Hnæf og hans mænd opholder sig og den kamp, der så udvikler sig.
- Beovulfkvadets Finnsburg-episode. Under en fest for Beovulf under dennes besøg hos kong Roar, synger en skjald om denne begivenhed.

Ved at sammenholde disse to, rekonstruerer Chambers den historiske sammenhæng således: Finn er konge over Friserne eller i hvert fald over en del af dem (står også i Widsith) og gift med Hildburth, datter af »kongen« over en af Danerstammerne. De har en søn, måske et par.

På besøg kommer Hildburths broder Hnæf, en Scylding, altså en sidelinie

af Skjoldungerne, at Hocingstammen Half-danes med ca 60 ledsagere. Dette ville kræve enten een båd større end Nydambåden, der kunne tage 45 rustede krigere, eller to både.

I følget er Hengest, der synes at være Hnæfs og Hildburths broder, eller i hvert fald en nær slægtning. Desuden er der Sigeferth, prins af Secganstammen (vist Daner). Widsith har Sæfred som regent over Sicgerne, der formodes at have boet i nordøst Jylland. Desuden er prins Hunlafing (noget tyder på, at dennes fader også var med), Guthlaf, Oslaf m.fl. Alt i alt et fornemt besøg.

Kemp Malone lokaliserer, i samarbejde med danske forskere, Secganstammen (Sycgan) i Sabro herred, nordvest for Århus (Sahebroch i Valdemar II.s jordebog).

Hocingstammen har ikke kunnet lokaliseres under dette navn. Hildeburth kaldes Hoces datter. Prof Kennedy (Princeton University, New Jersey, USA) skriver, at Karl den Stores hustru Hildegard havde som bedstefader Nebi, søn af Hocing. Hildegard betegnes andetsteds som alemanisk prinsesse, så en datter af Nebi må have ægtet en alemanisk høvding. Chambers mener, at dronning Hildegards oldefader var en Huoching.

Der holdes en festlig sammenkomst i en af kong Finns »steder«, om det er en borg eller by fremgår ikke af teksten. Til stede ved festen er også en del »Eotans« (Ytum, Ytene = Jyder). I digtet nævnes intet om, hvorfra disse Jyder kommer, men fra anden side gættes på, at der har været en koloni af udvandrede Jyder på en eller et par af de frisiske øer. Denne formodning er, iflg prof Jankuhn, blevet bekræftet ved arkæologiske fund af grave i egnen øst for Zuidersøen (dengang nordøst for Flevosø), der beviser en tidsmæssig begrænset tilstedeværelse før vikingtiden (nemlig ca 400 - 450) af beboere, der synes at være kommet fra Vest-Sønderjylland.

De ovennævnte Eotans er af en eller anden grund fjendtlige overfor Hnæf og hans mænd. Efter festens afslutning, da Danerne har trukket sig tilbage til gæstehuset, og kong Finn åbenbart også er taget bort, overfalder Eoterne pludselig Hocingerne. Eotanernes anfører er Garulf. I Widsith er Gefwulf Jydernes hersker (formodentlig de i Sønderjylland). En frænde (onkel?) af Garulf beder ham om ikke at være forrest i overfaldet, han afslår dog dette og bliver dræbt ved angrebet, vistnok af Sigeferth.

Danerne er blevet alarmerede, og det fortælles i kvadet, hvordan de fordeler sig til forsvar af de to indgange. En kamp raser. Danerne (Hocingerne) forsvarer »Hallen«, dvs den bygning, hvori de er indkvarterede. Finns søn

(sønner?) kommer til og deltager i kampen. Han (de?) dræbes, også Hnæf dræbes. Kong Finn er blevet alarmeret og kommer til efter at kampen åbenbart har raset fem døgn. Sålænge står der, at Hocingerne forsvarede hallen.

Da Eoterne (vist støttet af Friser) ikke kan bryde Hocingernes forsvar, der efter Hnæfs død ledes af Hengest, slutter denne og kong Finn et forlig og der aflægges ed på freden. Da Danerne på grund af vintervejret ikke kan ro hjem, tilbyder Finn dem de samme vilkår som Friserne og Eotanerne, dvs at Finn åbenbart må sørge for deres forplejning vinteren over.

Dronning Hildburth klager over tabet af både sin søn (sønner?) og sin broder og over, at hun ingen troskab kan vente af Eotanerne.

De døde brændes på bål, og Finn vender atter tilbage til sit hjem.

96. Næste forår, da Hocingerne skal sejle hjem, minder Hunlafing Hengest om hans pligt til at hævne sin broder (om Hnæf er Hengests rigtige broder eller edbroder eller blot kampfælle, er uvist) samt også Hunlafings fader og de andre dræbte fæller. Hunlafing minder Hengest ved at lægge et af de dræbtes sværd (vist Hnæfs) mod Hengests bryst. Hengest er splittet mellem den ed, han svor kong Finn og forpligtelsen til at hævne sine døde fæller. Det ender med, at den tilbageblevne gruppe Daner overfalder Finns »borg«, dræber ham, plyndrer borgen og vender tilbage til deres hjemland medtagende enkedronning Hildburth. Iflg kvadet er det tvivlsomt, om Hengest deltager i overfaldet og drabet på Finn.

Beovulfkvadet er nok et digt, lavet et par hundred år efter de begivenheder, der skildres, 90% eller mere er vist uhistorisk, men ved at sammenholde dets indhold med andre kilder, både skriftlige og arkæologiske, mener adskillige videnskabelige forskere, at det er muligt at finde den historiske kerne og få et billede af, hvad der virkelig er sket.

Prof Ch.W.Kennedy ved Princeton University har 1940 udgivet en indgående historisk studie af Beovulfdigtet, og påpeger flere formentlig korrekte historiske oplysninger. Han kommer også til den konklusion, at den i Finnsburgfragmentet nævnte Hengest, er den samme der i 449 lander på Britaniens sydkyst med en skare lejetropper. Prof Kennedy henviser til, at navnet Hengest er sjældent.

Danskeren, dr Stracke synes derimod at finde navnet ret almindeligt. Hengest betyder hingst, og han medhøvding Horsas navn betyder hest i almindelighed, ikke hoppe (skriver Starcke). På en runeindskrift indhugget af svenske varæger (den byzantinske kejservagt) på en marmorløve ved Piræus står navnet Horsa.

Dr Starcke mener, at de jydske invasorer i Britanien kom fra den sønderjydske vestkyst (i hvert fald nogle af dem) og begrunder dette med, at landsbyen Horsted ved Husum var hjemsted for Horsa. Men der var jo flere af det navn, som han selv skriver.

De fleste historikere er dog enige om, at hovedmassen af de først invaderende Jyder kom fra den jydske koloni på Frislands kyst, dels på grund af de arkæologiske fund, dels da denne koloni syntes at ophøre ved den tid, da invasionen fandt sted.

Prof Kennedys teori har sine mangler. Tidsmæssigt kan den passe, men i Finnsborgdigtet er Hengest absolut Hocingdaner og kæmper imod Jyderne i Frisland. Det synes urimeligt at antage, at disse ville anerkende ham som fører. Kun hvis første invasionsgruppe ikke bestod af Jyder herfra, eller hvis Finnsburgfragmentet skal forstås på anden måde (det er ikke klart) kan det være samme Hengest i begge operationer.

Tyske historikere lader Hengest og Horsa være sønnesønner af en saxisk hertug, hvad der ikke synes rimeligt.

Mon ikke navnene Hengest (hingst) og Horsa (hest) blot er tilnavne ligesom Ongentheow og Anganty, noget der betyder viril, bytyr.

97. Da Danernes historie har stor tilknytning til *Sveernes* og *Gøternes,* navnlig Vestgøternes historie, vil det her være naturligt at se lidt på disses historie i fortsættelse af, hvad der tidligere er skrevet.

I et skjaldekvad: Ynglingatal opremses dels de Sveerkonger fra Odin til Ingjald Ilråde, dels nogle norske konger, der er en sidelinie af Ynglingerne (slægtsnavnet efter en kong Yngve).

Ynglingatal tillægges skjalden Thjodolf af Hvin, digtet på basis af ældre oplysninger ca 880/900. Dengang, inden man lærte at skrive, var folks hukommelse bedre trænet, så i hovedsagen menes Tjodolfs værk at være korrekt videregivet til det ca 100 år senere blev nedskrevet. Kvadet er basis for flere norske og islandske sagaer.

Svenske historikere (prof Rosén og grev Oxenstierna) erklærer kongerne før Egil (levede ca. år 500) for uhistoriske. Egils fader: Aun den Gamle er på grænsen af det historiske.

Egil Anison (eller Auneson) med tilnavnet Ongentheow (frydtjener, bytyr) regnes, som nævnt, for den ældste historisk beviste Sveerkonge. Dels er han nævnt i Ynglingatal, dels er han ret udførligt behandlet i Beovulf, der af prof Rosén regnes for at stamme fra først i 700-tallet. Egil faldt i kamp mod

Geaterne, se senere, han havde to sønner: Ottar, kaldet Vendilkrake efter sit dødssted, og Onela, der tager magten efter broderen Ottars død.

Onela var gift med Roars søster Signy og fik måske hjælp til at gribe magten imod Ottards to sønner: Eadgils (Adils) og Eanmund (navnene skrevet på angelsaxisk som i Beovulfkvadet). Som jeg senere kommer til, vender Adils nogle år senere tilbage med Geaterhjælp, dræber onklen og bliver konge.

Om kong Ottar (Other i Beovulf) haves arkæologisk bekræftelse. Han skal være faldet mod oprørere i det nordlige Upland, i kredsen Vendel, ca 25 km nord for Upsala, tæt ved Danemora. Her findes en stor gravhøj, der allerede fra gammel tid kendes under navnet »Uttars høg«. 1670 findes navnet skriftligt. Da højen i 1910-tallet blev udgravet, fandt man de brændte rester af et menneske i en lille broncebeslået træspand. Denne indeholdt tillige en romersk mønt fra år 476. Ligbrændingen må have fundet sted efter dette år, sandsynligvis varede det adskillige år inden mønten nåede fra Rom til Upsala.

Oxenstierna angiver Ottars dødsår til mellem år 530 og 550, så det kan passe, at hans fader Egil Ongentheow er faldet i begyndelsen af 500-tallet.

Grundet på navnene Vendel og Danemora misforstår islandske sagaskrivere stedet og lader Ottar blive dræbt i Vendsyssel, Nordjylland.

Ottars broder Onela bliver konge efter ham. Han kan ikke have regeret i ret mange år, thi Rolf Krake fra Skjoldungeriget besøger hans efterfølger Adils nogle år inden sin død. Da Rolf dør ca år 550, vil jeg tro, at kong Ottar dør ca 530 og Onela en halv snes år senere.

Ved Gammel Upsala findes tre store gravhøje, hvoraf de to er udgravede. Man formoder, at den ene indeholdt asken af kong Adils.

Iflg Ynglingatal, der for en dels vedkommende, er grundlag for den islandske historieskriver Snorre Sturlusons »Norske kongers historie«, følger efter kong Adils kongerne Eystein (Østen), Ingvar, der falder i Estland og Anund (Omund). Disse har ingen interesse for dansk historie.

Omkring midten af 600-tallet regerer i Upland kong Ingjald Ilråde, der udvidede sit rige ved at lade 7 »svenske« konger myrde. Ved svenske må forståes Svealandske (nord for sø-skov-zonen) samt Södermanland, nord for Bråviken og muligvis lidt af det nordlige Østergøtland. Nærmere om Ingjald i afsnit V.

Fra henimod år 500 ophørte Sveernes indbringende handel med pelsværk syd på (til Rom), hvorefter de vendte deres opmærksomhed mod sydøst. De handlede op ad de russiske floder over Sortehavet mod Byzanz og over Volga og det Kaspiske hav med Arabere.

I Syd-Finland findes Sveergrave fra først i 500-tallet. I Balticum fra tiden 650 til 800. Først fra ca år 800 synes Svealand, Østgøtaland og Gotland at være samlede i et rige under Sveerkongen og Upsala ting. Vestgøtland kom først med et par hundred år senere.

På en ø, Helgøen i Mälarn, blev der ca år 400 (samtidigt med den ældste handelsplads ved »Ribe«) oprettet en handelsstation. Ca år 800 blev den flyttet til Bjørkøen lige i nærheden. Her blev byen Birka handelscenter for den nordlige Østersø.

Ca år 865 grundlægger en Sveerhøvding fra Rosslagen, nordøst for Upsala: Gardarige, der til at begynde med omfattede det nordlige Rusland, men hurtigt bredte sig helt ned til Sortehavet. Dets hovedstad blev så Kiev.

98. Beovulf (hvis han har eksisteret) var Geaterprins, og da *Geaterne* spiller en betydelig rolle i Danerhistorien omkring år 500, må jeg redegøre for dem og deres historie. I afs III har jeg skrevet, at de lærde ikke engang kan blive enige om, hvor de boede, end mindre om, hvem de var. E.Wadstein, f.eks. argumenterer, at vel kan Geater sprogligt set bedst sammenholdes med Gøter, Gauter, men derfor kan de godt have været Jyder (Wadstein mener: bo i Nørrejylland). Det bløde nordgermanske G blev i vestgermansk ofte til J. Engelsk Georg udtales med J som Jorge.

I et tillæg til kong Alfred af Wessex oversættelse af den spanske munk Orosius verdenshistorie, skrevet midt i 400-tallet og uvederheftig men ca år 900 betragtet som korrekt, bliver Bedes »Iutarum« (i hans kirkehistorie fra ca 730) et enkelt sted oversat som Geata på angelsaxisk fra Bedes latin. Det er dette, der tages til indtægt for teorien: Geater lig Jyder.

Den engelske historiker R.W.Chambers bemærker, at det kun er sket et sted, allerede på den følgende side bliver Bedes latinske Iutae oversat til Eote og dernæst til Ytena. På latin hed, som sagt, indvandrerne Iuti, på northumbrisk Iote, på anglisk (i Mercia) Eote, og på vestsaxisk (i Alfreds rige Wessex) Yte.

I en angelsaxisk chronicle fra ca år 840, altså et halvt århundrede før Alfred, skrives rigtigt, at de jydske indvandrere hed Iotum og Iutna (afhængig af bøjningen i kasus) og at Hampshirekysten, hvor de bl.a. slog sig ned, længe kaldtes for Ytena-land. Jeg tror ikke, at Wadsteins begrundelse for at Geater er lig Jyder kan holde.

P.Fahlbeck skriver 1913 om Beovulfkvadet, at det er lavet af en ukendt, sandsynligvis en munk, først i 700-tallet i Northumbria. De fleste andre

mener ved hoffet i Mercia. Beovulf selv er som historisk person tvivlsom, men Hygelacs togt 517 (iflg Chambers 520/25) bekræftes af biskop Gregor af Tours. Fahlbeck mener, at Vestgøterne var et indlandsfolk med hovedsæde byen Skara, hvad der efter min mening ikke er til hinder for, at en gren af dem: Geaterne har boet på kysten. Historikeren Schück skriver: Geaterne er Vestgøter, deres borg er Kungsbacka, syd for Gøtaelvens munding. Svenske arkæologer har her udgravet to »fornalderborge« fra tiden ca 4/500, få kilometer vest og sydvest for den nuværende Kungsbacka. G.Sarrasin gætter på, at Geaternes hovedsæde var Kungshälla ved Gøtaelven.

Beovulfkvadet slutter med, at Beovulf er bange for et angreb af Frankerne som hævn for Hygelacs togt. Schück mener, at dette er en senere tilføjelse efter at Frankerriget i 700-tallet var blevet en stormagt. Men hverken på den tid, hvor Beovulf dør, iflg kvadet, ca år 550 eller på Karl den Stores tid ca år 800 ejede Frankerne en flåde.

99. Men for at komme til visse historikeres hovedargument for, at Geaterne evt boede i Jylland.

Geatertoget under Hygelac mod Hetwarer og Franker var et engangsforetagende og kun muligt, da Geater (og Daner) fik udgang til Vesterhavet. Af hensyn til dette togt kunne Geaterne bo såvel på Jyllands østkyst som på Sveriges vestkyst. Stadig iflg kvadet har Geaterne kæmpet adskillige gange mod Sveerne, og om disse kampe står i kvadet, at de skete »ofver Sæ«, »ofver wid wæter«, og »ofer heafo healdan«. Dette er hovedbegrundelsen for, at prof Weibull og andre anbringer Geaterne i Jylland, thi hvis de boede i Vest-Gøtaland kunne de jo bedre spadsere op til Svealand. Kun fra Jylland måtte de »sejle« (dvs ro) over vand for at komme til Sveerne.

De engelske historikere Wren og Hall, der indgående har kommenteret Beovulfkvadet, oversætter de ovennævnte citater »ofer Sæ« m.fl. som »across the lakes«. Sarrazin, Schück m.fl. holder også på, at »ofer Sæ« ligeså vel kan betyde over en indsø af god størrelse som Vænern og Vettern. Sarrazin indrømmer, at »ofer heafo« ikke godt kan betyde en indsø, men tror på en afskriverfejl i den afskrift af kvadet, der er bevaret. Der skulle stå »ofer heathu«, der betyder »efter striden«.

Og endelig er der jo forfatterens ringe lokalkendskab, hvad der tydeligt viser sig i flere af hans kystbeskrivelser. Han har fået hovedpunkterne i kvadet fortalt af gamle folk, der igen har fået dem fortalt af deres forældre eller bedsteforældre, og herpå bygger han sit digt.

Kort nr. 11:
Geaternes bopladser ca. år 4-500.

Det er mærkeligt, at citaterne: over sø, over hav, kun findes under Geaternes kampe mod Sveerne, ikke ved Hygelacs togt til Frisland.

100. Så meget om ordkløveri, hvad med realiteter.

a. Hvor i Jylland skulle Geaterne have boet?

- Jyllands vestkyst var ca år 500 hovedsagelig en jernkyst, som i hvert fald datidens ro-fartøjer nødigt vovede sig op langs. Weibull skriver selv, at sejlads om Skagen ikke begynder før først i 1200-tallet.

Hvis Geaterne havde boet på Sønderjyllands vestkyst havde de herfra haft gode muligheder for et togt til Frisland, men et togt til Svealand havde taget en hel sommer: op ad Kongeåen, trække bådene til Koldingå, videre ad Østersøen tæt langs kysten.

- hvis Geaterne boede et sted på Jyllands østkyst (Århusbugten, Djursland, Randers fjord eller Limfjorden) ville en rotur fra disse steder til Mälarn være lige så lang, som turen fra Kungsbacka til Mälarn.

b. Som begrundelse for at placere Geaterne i Jylland citerer Weibull Adam af Bremen, der skriver, at ca år 1050 tog det en gejstlig en måned over land at rejse fra Skåne til Upsala, heraf de 23 dage fra Skara til Upsala grundet på det uvejsomme terrain i og om urskovene Holaveden, Tiveden og Kolmården. Derimod kunne den gejstlige sejle på 5 døgn fra Skåne til Upsala, dvs 7 døgn fra enten Kungsbacka eller Jyllands østkyst.

Da vejene ca år 500 ikke var bedre end ca år 1050 slutter Weibull, at al færdsel (også krigstog) skete ad søvejen, ikke gennem det uvejsomme terrain. Landet skilte, Vandet forbandt. Weibull, som alle stuelærde, der kun tænker i dokumenter, ved ikke, at på Adam af Bremens tid havde skibene sejl, år ca 500 ikke.

- sejlskib fra Kattegat (Århus eller Kungsbacka) 7 døgn a 24 timers sejlads med gennemsnitlig 3 knob (6 km i timen), lig 1008 km.
- rofartøj kan ikke holde den lige rute, men må holde sig tæt under kysten, dvs 1800 km. Med to hold roere roes 12 timer i døgnet, så gås i land, laves mad og hviles. 5 km i timen giver 60 km i døgnet, dvs turen varer ca 30 dage.

Ikke en udflugt man tog ret hyppigt, man skulle jo tilbage igen (i hvert fald de overlevende) efter sejr eller nederlag.

c. Jeg ser bort fra, at hære marcherede gennem det uvejsomme terrain, der skilte Sveer og Vestgøter. Så er der kun den mulighed, der ligger i

oversættelsen »across the lakes«. Hvis man ror fra Vänern sydkyst i Vestgötariget 100 km til søens nordbred og herved omgår Tiveden urskov, så er der ca 7 dages march a 20 km til Sveernes vestkant plus 3 dage til, hvis man vil til Upsala.

Et sted i Beovulfkvadet omtales, at en Sveerprins flygter til Geaterne. Til hest kunne han på 3 dage nå Vänern og efter 2 dages roning Vest Götaland.

Denne flygtede prins vender noget senere, ved vintertid, tilbage med Geaterhjælp for at kæmpe mod hans onkel, Sveernes konge. Slaget fandt sted på Vänerns is »in stagno Wener a Wænis isi«. Dette viser, at ruten over Vänern var normal.

Jeg er overbevist om, at Geaterne er identiske med Vestgøterne. En lille stamme, en del af Vestgøterne, kunne ikke tage kampen op mod Sveerne, endda angribe disse i deres eget land. Geaterne kaldes flere steder Vädergeaten. Der ligger nogle Väderøer og Väderfjord noget nord for Gøtaelvens munding. Prof. Schück nævner også en Vädermark ved Kungsbacka. På de kort, jeg har, kan jeg ikke finde dem.

101. Geaternes historie, således som Beovulfkvadet beskriver den. Geaternes konge *Swerting,* der må have regeret omkring midten af 400-tallet, efterfølges af sin søn: *Hredal,* der døde ca. år 500, havde 4 børn:

a. en *datter* gift med høvdingen *Ecgtheow* af Wægmundætten. Denne Wægmunding, Beovulfs fader (?) kaldes en Scylfinger prins, dvs prins af Sveernes kongehus. Wægmundingerne er på en eller anden måde indgiftet i Geaternes kongehus. Ecgtheow må for en tid flygte og søger tilflugt ved Skjoldungehoffet hos den unge kong Roar. Da der står, at Ecgtheow er den sidste Wægmunding, må Beovulf være opdigtet.

b. søn *Herebald,* der dør ung.

c. søn Haedkyn, der bliver konge efter faderen. Han falder ca år 510/15 i et slag mod Upsalakongen Egil Anesøn med tilnavnet Ongentheow.

d. søn *Hygelac* kommer med forstærkning i nævnte slag, hævner broderen ved at dræbe Egil, hvorefter Hygelac bliver konge. Hygelacs eksistens er i hvert fald historisk bekræftet af Gregor af Tours.

- Hygelac falder, som nævnt, i Hetwarernes land ca år 525, hvorefter hans søn *Haerdred* i ung alder bliver konge med Beovulf som »minister«.

Prof A.Olrik opfatter det geatiske kongehus som beslægtet med Skjoldungedanerne. Hvis Geaterne boede i Nordhalland og Skjoldungedanerne

(Ranistammen?) i Sydhalland før udvandringen, kan de godt være indgiftede i hinanden.

Geaternes kampe.

a. Hygelacs tog gennem Frisland til Hetwarernes land er allerede nævnt. Det sker sikkert i samarbejde med Danerne efter at disse har fået udgang til Vesterhavet ved Hadbardernes emigration.

Hetwarerne var en germansk stamme under kong Hun og afhængig af Frankerriget. Beovulf siges i kvadet at have dræbt en »Hugas«, dvs en frankisk kæmpe. Dette er det eneste bekendte geatertog mod vest.

b. Sveer og Gøter har formodentlig gennem århundreder ligget i strid. Hvornår Østgøter og Vestgøter deles i to riger, ved jeg ikke.

Gøterne i Sverige blev svækkede ved Goterudvandringen efter år 0, men var i de følgende århundreder igen voksede i antal. Procop beretter, at ca. år 500 var Gøterne et kraftigt og talstærkt folk. Grundet på handel mod syd, har de også været rige. Om deres kampe med Sveerne ved vi kun, hvad der kan udledes af Beovulfkvadet.

(1). Indirekte synes det, som om der efter Geaterkong Hrodels død har været en fredsperiode, thi det er hans søn Haedkyn, altså Geaterne, der starter en ny krig mod Sveerne. Han trænger med en hær ind i Sveerriget og fanger kong Ongentheows dronning. I digtet kaldes Egil Anison kun Ongentheow, denne forfølger Geaterhæren, befrir sin dronning, dræber Haedkyn og indeslutter resterne af Geaterhæren i Ravneskoven. Kun Hygelacs betimelige ankomst med en reservehær redder de indesluttede.

Ongentheow med Sveerhæren trækker sig tilbage til en befæstet stilling, denne angribes af Hygelac og hans folk. Den aldrende kong Ongentheow dræbes. Hygelacs datter bliver gift med den Geater, der dræbte Ongentheow. Iflg Oxenstierna sker dette ca år 510/15.

Jeg har allerede tidligere begrundet, hvorfor disse kampe finder sted på Sveernes område, efter at Geaterne som angribere er roet »ofer sæ, ofer vida Watten« over Vänern. Hygelac må efter sejren have søgt at få fred med Ongentheows sønner, men disse afslår. I en note til den norske kong Halfdan Svartes saga skriver oversætteren, at »Vand« dengang som nu betyder indsø.

(2). Efter den krig, der endte med Egil Anisons død, må der have hersket

Danevirke år 735 og senere.

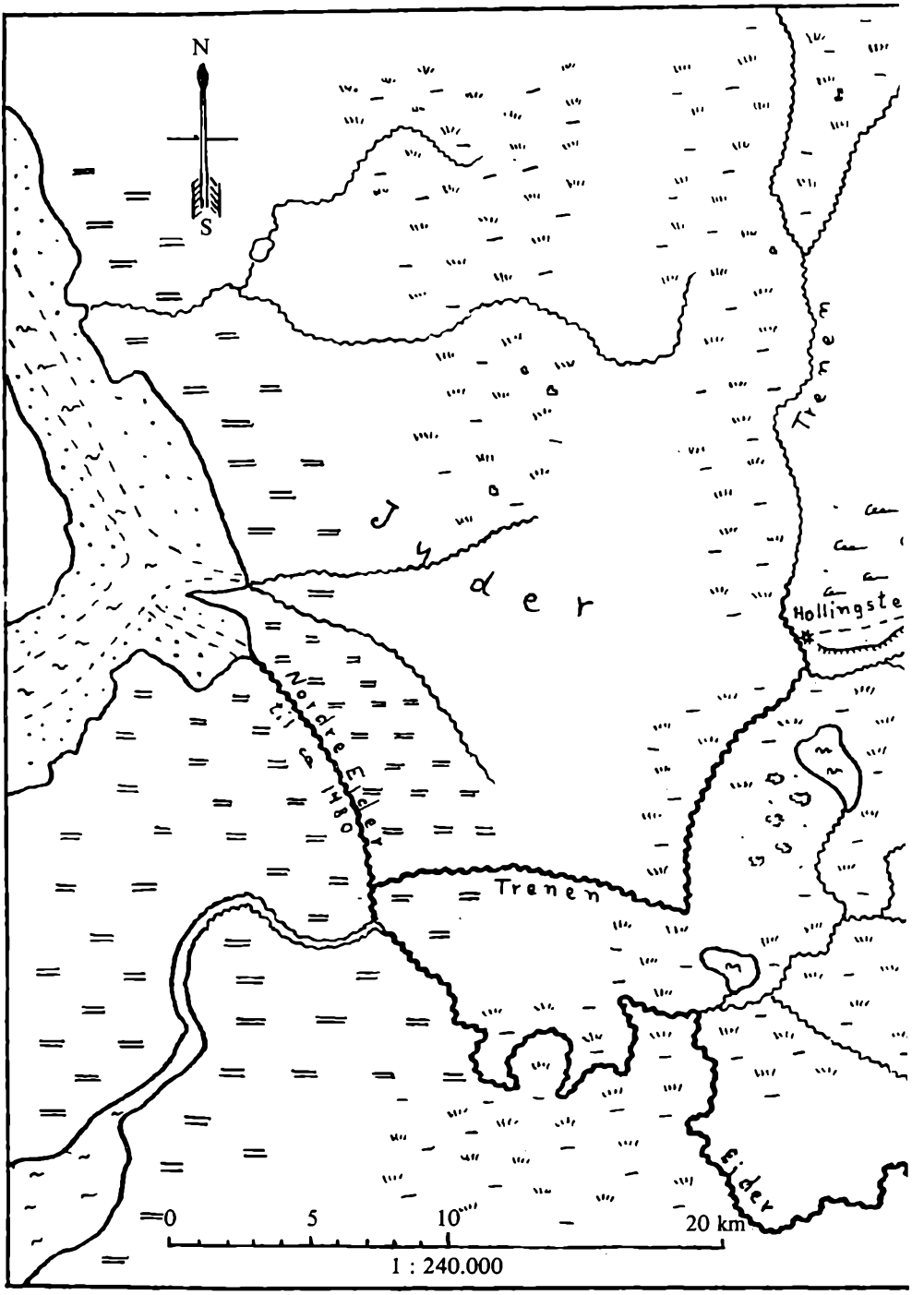

Kort nr. 12:

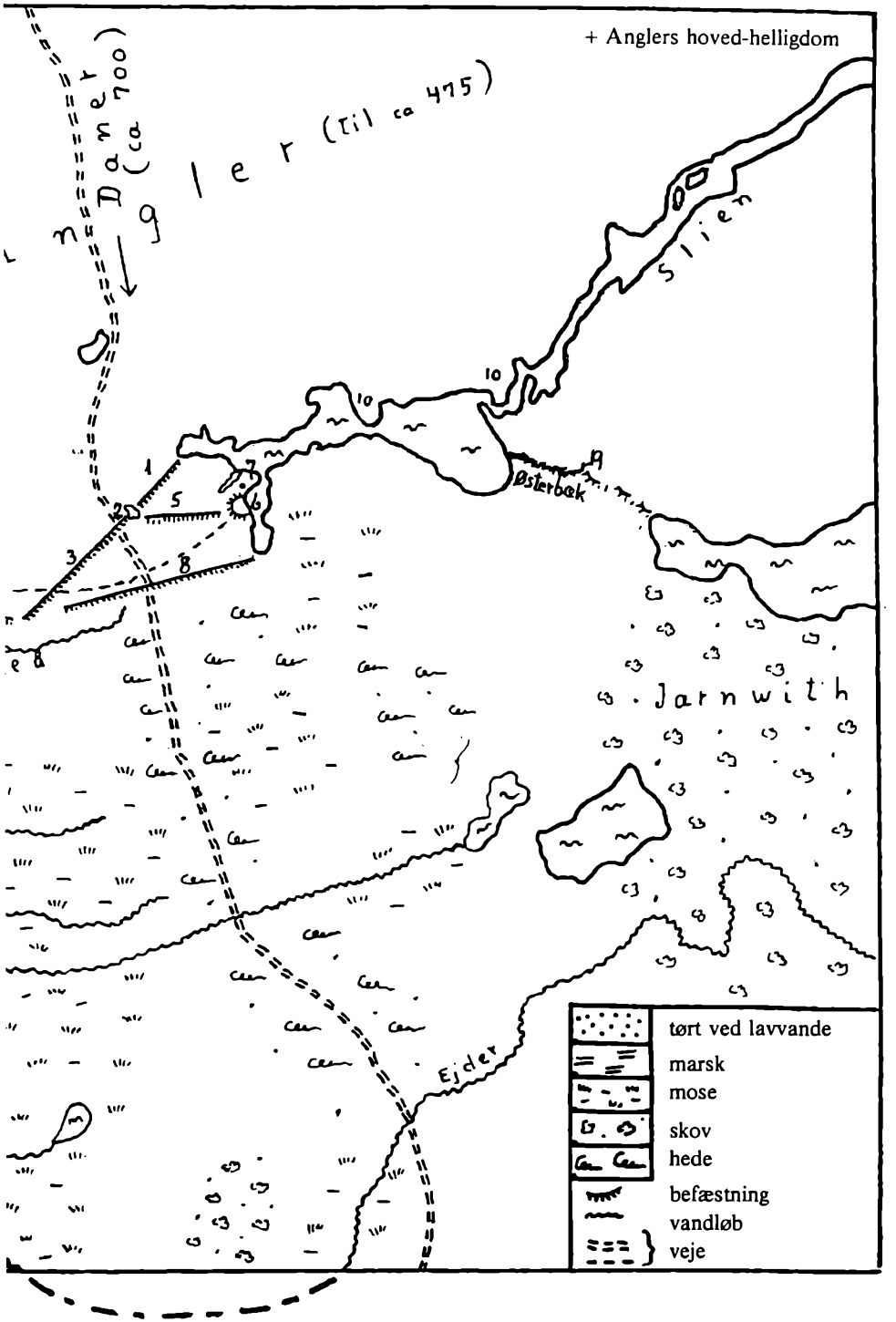
+ Anglers hoved-helligdom
Danevirke (ca 700)
Slien
10
10
Østerbæk
1
2
3
4
5
6
7
8
Jarnwith
Ejder
tørt ved lavvande
marsk
mose
skov
hede
befæstning
vandløb
veje

fred i en årrække, nemlig i den periode, hvor hans ældste søn Ottar var konge.

Efter Ottars død i Vendel, nord for Upsala, bliver broderen Onela konge. Enten fordi Ottars sønner er mindreårige, eller fordi han forjager dem. De to sønner Adils og Eamund flygter til Geaterne. Også dette tyder på, at Geater er lig Vestgøter. De to prinser ville ikke flygte til en ubetydelig stamme.

På denne tid må Hygelacs tog til Frisland have fundet sted. Her dræbes Hygelac og - iflg kvadet - tilbyder Geaterne tronen til Beovulf. Denne afslår, men bliver formynder for Hygelacs unge søn Haerdred, der bliver den officielle regent. Haerdred må, da han bliver myndig, have søgt at hjælpe de to Sveerprinser, men falder i kampen. Der står intet om, hvor Beovulf var under denne krig.

Efter Haerdreds død vælges Beovulf til konge, han hjælper Adils med en hær (Eadmund må være faldet tidligere) imod hans onkel. Det afgørende slag finder sted på Vänerns is, Adils sejrer og bliver konge.

Hvis, som nævnt, Rolf Krake, født om år 480, skal nå at besøge Adils i Upsala inden han er helt aflægs, må slaget på isen have fundet sted senest ca 540.

Beovulf kan naturligvis ikke dø en naturlig død. Kvadet slutter med, at han dør efter kamp med en drage. Han er kun ledsaget af en slægtning Wiglaf. Beovulf og Wiglafs slægtsforhold der er meget indviklede, nævnes. De har ingen historisk interesse.

Beovulf har før sin død profeteret, at Frankerne vil hævne Hygelacs tog til Hetwarerland. Nogle forskere tager Røk-runestenen som bevis for, at en Frankerkong Thiaurikr lander på Skageraks strand. Andre mener, at det er en Reidgoterhøvding fra Weichselområdet. Da stenen er fra 800-tallet kan ingen af disse søforklaringer være rigtige.

Dr. Starcke bruger nogle stednavne (Ravenskov, Ørnenæs) som »bevis« for at kampene fandt sted ved Arnæs, Slien. Hvordan Geater og Sveer kan mødes der, er ikke til at forstå.

Grundet på, at Gregor af Tours kalder Hygelac Daner og andre skriver Geater, vil visse skeptiske historikere erklære det hele for opspind. Jeg tror dog, at jeg har givet en forklaring. Sandsynligvis et dansk-geatisk foretagende, ligesom de kombinerede togter af Chauker, Jyder, Heruler og andre. Eller det er Gregor, der har svært ved at skelne mellem de nordiske stammer.

Afsnit V.

Stor-Danmark ca år 680 - ca 845.

102. Med det forhåndenværende materiale er det ikke muligt: *hverken* at føre det sydjydske (måske hele Jylland nord for Kongeåen) videre fra ca år 550 til ca år 680, *eller* blot skitsere historierne for de øvrige Danerriger før ca år 680.

At Skjoldungeætten er fortsat, bare ikke som regenter, kan der vist ikke være tvivl om. Tre fætre af denne slægt (Rørek, Hjarvard og Rolf) dør alle ca år 550 eller i det følgende tiår, Rørek måske tidligere. De er alle ældre, omkring de 60 år, så det ville være mærkeligt, hvis ingen af dem havde efterkommere, vi ved blot intet herom.

Endelig er der Roars datter Frøvar, der menes at være blevet gift i Skåne. Hvis, hvad nogle påstår, Ivar Vidfadmes moder var af Skjoldungeæt, kan hun - regnskabsmæssigt set - have været Frøvars oldebarn.

To islandske stormænd: Sæmundur hin Frodi og Haukr Erlendsson, hævder begge, at de nedstammer fra Skjoldungerne gennem en af Harald Hildetands (Ivar Vidfadmes dattersøn) sønner. Den af dem opstillede ættetavle ser ikke videre tilforladelig ud, men det kan ikke bevises, at den er urigtig. Hvis man regner 35 - 40 år pr generation, kan den regnskabsmæssigt stemme.

Vi ved, at i hvert fald en sønnesøn af Harald Hildetand flygtede efter Brávallaslaget, så vi kan ikke udelukke, at flere overlevede.

103. I det følgende vil jeg redegøre for de væsentligste kilder til ovennævnte periodes historie, andre - mindre væsentlige - bliver omtalte i teksten.

1. Arkæologiske fund.

a. *Danevirke-komplekset.* Kort nr. 12, side 184-185.

Gennem århundreder har historikere holdt sig til Saxos version, at det var kong Gorms kone Thyra, der stod for bygningen af volden. Man var vel nok, iflg. de frankiske annaler klar over, at kong Godfred (på dansk Gøtrik) kort efter år 800 havde bygget en vold »langs den nordlige bred af Egidorae (Ejder)«, men hvor og hvilken vold. Man havde længe haft en mistanke om, at Danevirkes hoved-og nordvold var fra engang i 700-tallet, som kulstof-14 dateringen (aldersbestemmelse ved radioaktivt kulstof) angav, men der var en vis usikkerhed ved denne metode. Først 1976 lykkedes det magister

H.Hellmuth Andersen ved hjælp af Dendrochronologi (aldersbestemmelse ved hjælp af årringe i træ) at bestemme praktisk talt det korrekte år, hvor det ældste »Danevirke« (navnet er yngre) blev bygget.

I hovedsagen er der tale om tre byggefaser:

Danevirke I byggeperiode år 737 (træet hugget dette år) og lige efter. Dette ældste forsvarsværk omfatter:

- Nordvolden (kortet nr 1) fra inderste vig af Slien til en lille sø (nr 2). Længde 1.625 m.
- Hovedvoldens (nr 3) ældste fase, herfra til Rheideå, der dengang var sejlbar, og dens omgivende moser. Længde 5.250 m.
- Østervolden fra Vindeby Nor (Egernførde fjord) til Østerbækken, der falder ud i Slien. Længde 3.300 m.

Disse tre volde er alle byggede efter følgende princip:

- forrest (mod syd) en truggrav på 4 a 5 m bredde og 1½ m dybde.
- en bærme, fladt jordstykke på et par m bredde.
- en jordvold, der på de forreste (sydligste) 3 a 4 m er 2 m høj, dernæst over 7 a 6 m skråner bagud til en vej, der løb langs voldens nordside.

Voldens frontside (mod syd) var træklædt. Svære træstolper stod med 1½ m mellemrum og holdt på vandrette planker.

Dette efter datidens forhold enorme arbejde er udført med spader af træ, bærebøre også af træ. De kunne kun tage 1/400 kubikmeter jord hver. Til træfældning og tilhugning af stolper og brædder brugtes jernøkser.

Der blev sikkert kun arbejdet om sommeren, men hvor mange måneder, ved jeg ikke. Med 4 a 5 måneder årligt, ville arbejdet kræve 2000 mand 2 a 3 år. Snarere 1000 mand i 4 - 6 år. Det er ikke et lille rige, der står bag dette arbejde, så Danevirke I kan tages som bevis på eksistensen af et dansk storrige.

Danevirke II. Kort 12 nr 8. Datering usikker.

En enkelt vold, der snorlige strækker sig fra sydspidsen af Selk Nor til Rheide å. Længde 7 km med en kun en ca 4 m bred port.

- forrest (sydligst) en spidsgrav ca 4 m bred og 3 m dyb.
- en bærme ca 3,5 m bred.
- en jordvold, lidt under 2 m høj på forreste 1½ - 2 m, derefter skråning bagud over 5 a 6 m.

Frontsiden var træklædt som ved Danevirke I, men af spinklere tømmer. Det har krævet fældning og tilhugning af 12-14.000 træer, ca 200 ha skov.

Stolperne til Danevirke I stod med 1½ m mellemrum, ved Danevirke II med 1,83 m mellemrum, hvad der kunne tyde på en måleenhed på 30,05 cm (lig en

engelsk fod). Stolpemellemrum i Danevirke I 5 fod, i II: 6 fod.

I Ryd-klosters (nu Glücksborg slot) årbøger fra kort før år 1300 kaldes volden *Kovirke.* Dette navn, 500 år efter voldens bygning, må være en folkelig betegnelse, måske forvrængning af *Kurvirke* af Kur = vagt, udkig. Dette sidste navn fandtes på de 1864 brugte kort.

Krumvolden, Vestvolden. Kort 12, nr 4.

Den er endnu ikke ordentlig undersøgt. Det er muligt, at samtidig med Danevirke I blev der anlagt en spinkel og måske kun stedvis vold. Der hvor passage over Rheide å og moserne var mulig. Det er også muligt, at Krumvolden først blev anlagt - eller forstærket - sammen med Danevirke III.

Danevirke III. Kort 12, nr 3 (måske 4), 5 og 6.

Dette voldkompleks viser, at Danevirke II er blevet opgivet. Ca år 968 bliver

- Hovedvolden gjort højere (ca 3 m) og får en front af hedetørv i stedet for den åbenbart rådne træfront.
- En forbindelsesvold (nr 5) bygges over til Hedebys halvkredsvold.
- Hedeby (nr 6) bliver inddraget i forsvaret, se senere. Lige nord for Hedeby (nr 7) ligger en stejl bakke, hvis krone er omgivet af volde. Den er ikke undersøgt, men formodes at være en tilflugtsborg fra før Hedeby.

Ved nogle overgange over Slien findes gamle forsvarsanlæg (kort 12, nr 10), de er ikke undersøgt, så det er usikkert hvornår de blev anlagte.

Hovedvolden får senere (måske ca år 1100) en front af kampesten, og mellem år 1160 og 1180 lader kong Valdemar den Store volden forsyne med en front af teglsten.

b. Hedeby. Som i forrige afsnit omtalt, fandtes fra gammel tid en handelsrute Frisland - Sønderjyllands vestkyst - tværs over den jydske halvø ved Kongeåen. Den eneste forklaring, jeg kan finde på, hvorfor Ejder - Sli-ruten ikke blev brugt, er kampe i området, og dermed fare for plyndring.

I 600-tallet bemægtiger araberne sig Nordafrika, hvad der gør handel øst-vest gennem Middelhavet risikofyldt. Den nordlige rute tværs over Jylland, gennem Østersøen og ad de russiske floder til Asien og Byzanz får øget betydning. Muligvis har Frankernes erobring af Frisernes hovedhandelsplads Dorestad også øget ønsket om at få en nordisk transitplads.

Danerne er omkring år 700 blevet dominerende i Sønderjylland og med bygningen af Danevirke I garanteres freden i området. Saxerne syd for Ejdern er optagne af ekspansion mod syd og forstyrrer ikke freden. Om Slaverne i Lübeckegnen kan regnes for potentielle urostiftere er tvivlsomt.

Arkæologer har fundet spor af spredt bebyggelse mellem egnen vest for Hedeby og Hollingsted (Hügelstad) ved Trenen (det eneste sted, hvor Trenen ikke er omgivet af moser). Svenske arkæologer har påvist en handelsforbindelse efter ca år 650 fra Helgøen i Mälarn via Sli-Ejder til Frisland. Den kan ikke have været af betydning, ellers havde Danerkongen ikke bygget Danevirke I, hvor han gjorde det.

Bopladserne vest for Hedeby er af gravfund daterede til mellem år 650 og 700.

I 700-tallet opstår der 3 bopladser vest, syd og nord for det senere Hedeby, måske tre nationaliteter, men først ca år 800 samles disse tre ved et magtbud fra Danerkongen og købmænd og håndværkere flyttes fra andre steder til det ideelle sted for en (efter datidens forhold) storstad. Pladsen er et sted, hvor en bæk med ferskvand falder ud i en vig fra Slien fjorden, et sted hvor en sandtange yder beskyttelse som naturlig havn, et naturligt sted for landtransport efter sejlads fra vest opad Ejder - Trenen - Reide å eller fra øst op ad Slien.

Ved et magtbud opstår her en storstad ca år 800 og den vokser de næste 100 år. Byen var i begyndelsen ikke befæstet. Iflg. Rimberts Ansgarlegende synes byen ikke at have været befæstet år 870. Byen forsvaredes mod syd af Danevirke II. Måske har der været en lav vold om byen for at markere, inden for hvilket område stadsretten gjalt.

Først efter ca år 950 kan man påvise befæstning af selve byen ved en halvkredsvold. Denne 1300 m lange vold forstærkes de næste 50 år i 9 byggeperioder, en af dem måske af den tyske kong Otto II, der 974 besatte byen, der generobredes år 983 af Danerne under Sven Tveskæg.

Efter 7. forstærkning er volden 10 m høj med grav foran og palisader oven på. 2 overdækkede porte, en i nord, en i syd. Halvkredsvolden omslutter en bebyggelse på 24 ha, der ca år 1000 var tæt bebyggede, befæstningen var ført ud til 3 m vanddybde, så det ikke var muligt at vade udenom.

Området blev efter år 1000 krigsskueplads, 1043 slår den norsk-danske kong Magnus Venderne, der var trængt op i Sønderjylland, 1050 afbrænder den norske kong Harald Hårderåde byen, der igen ødelægges af Venderne år 1066.

Handels-og håndværkscentret blev derefter flyttet til et sikrere sted nord for fjorden: Slesvig. Her var også dybere vand til de større skibe, Koggerne.

c. Hollingsted ved Trenen blev efterhånden til den vestlige ende af landruten. De i 800-tallet brugte handelsskibe kunne kun laste ca 9 t, til gengæld

kunne de besejle Rheide å. Efterhånden blev skibene bredere og mere dybtgående og havde lasteevne på 20 til 25 t, men da de ikke kunne sejle op ad åen, blev Hollingsted (Hügelstad) udbygget som havn, og der blev bygget en god vej først fra Hedeby til Hollingsted, senere fra Slesvig. Da skibene i løbet af 1100-tallet blev så gode, at de turde sejle langs den jydske vestkyst og rundt om Skagen, mistede transitruten Ejder - Sli sin betydning.

d. Runestene.

De historisk set uden sammenligning mest betydningsfulde er de to Jellingstene.

(1). På den lille (ældste) Jellingsten står: »Kurmr kunukr gjorde kubl (minde) efter Thurui kunu sina, Tanmarkar but« (Danmarks pryd).

I den yngre runerække findes ingen »G«, så Gorm stavedes med K, der formodes udtalt svagt som i tage. Denne udtale fører til, at både de Franker og Adam af Bremen, der hører navnet udtalt, skriver det som »Wurm«.

Om Danmarks pryd går på Gorm eller Thyra, skændes de lærde om. Danmarks nu førende runolog, dr.phil. Erik Moltke hævder, at det går på Thyra.

Det, der interesserer os, er at Thyra dør før Gorm. Hun kan - teoretisk - i Gorms sidste leveår havde haft noget at gøre med reparationer af Danevirke, men arkæologisk findes ingen større ombygning før godt 20 år efter Gorms død. Indirekte kan vi udlede, at Jelling var Gorms kongesæde i hvert fald i den sidste del af hans regeringsperiode.

(2). Den store Jellingsten er Skandinaviens største og prægtigste runesten, også kaldet »Danmarks Dåbsattest«. Den er udstyret med kristne symboler, bl.a. en hel Kristusfigur. Rejst ca 960 over Gorm den Gamle og Thyra af sønnen Harald »den Gode« Blåtand.

Indskriften er spredt på stenens tre sider:

- (skriftsiden) »Haraltr konge bød gøre dette dødeminde (kubl) efter Kurm fathur sin og efter Thaurui moder sin, den Haraltr som sig vandt Tanmaurk (Danmark)
- (på siden med dyreornamenter) al auknuruiak (og Norge)
- (på siden med Kristusfiguren) og Tani (Danerne) gjorde kristne«.

Gorm og (måske) Thyra hyldede Aserne. De var begravede i den nordlige kæmpehøj, der var omgivet af en stensat skibssætning. Harald blev kristnet, lod stensætningen ødelægge, byggede en sydhøj og imellem disse en kirke. Man mener, at han lod Gorm og Thyras lig hensætte under kirkens gulv. Alt dette for som den kærlige søn at lette forældrene adgangen til Paradis.

Jeg vil kun tilføje, at jeg tror, at Harald tillægger sig æren for en stor del af, hvad Gorm virkeligt har udført.

I Hedebyområdet er der fundet flere runesten. Kun to af dem har interesse for det tidsafsnit, som jeg behandler. Andre omtaler Sven Tveskægs regeringstid, bl.a. hans belejring af Hedeby.

Den ene af de to runestene blev fundet ved vadestedet mellem Hedeby Nor og Selk Nor (lidt sydøst for Hedeby), hvor i gamle dage en vej krydsede. Hvor den anden sten oprindeligt har stået, vides ikke.

(3). Indskriften på den ene sten lyder: »Asfrid gjorde dette minde efter Sigtrygg hendes og Knupas (Gnupas) søn«.

(4). og på den anden: »Asfrid Odinkars datter gjorde dette minde efter kong Sigtrygg hendes og Knupas søn. Kumr (Gorm) ristede runerne«.

Som vi senere skal se, bekræfter disse to sten skriftlige beretninger skrevne et par hundred år senere.

(5). På Lolland ved Sædinge findes en runesten, der iflg dr.phil. Lis Jacobsens udtydning beviser, at »Særsveer«, dvs Sydsveer for en tid besad Lolland eller en del af øen. Sveerne blev fordrevne af en syddansk høvding »Krog«, til hvis minde hans hustru satte stenen. Stenen er nogenlunde samtidig med de to nævnte Hedebystene og med den ældre Jellingsten, dvs mellem 935 og 945.

e. Svenske arkæologiske udgravninger i den seneste tid viser (iflg historikeren Alf Henrikson), at der fra sidst i 600-tallet har eksisteret et skandinavisk storvælde, hvori var indbefattet visse baltiske kyststrækninger og måske dele af Britanien.

Prof Birger Nerman er inde på det samme og sammenkæder det skandinaviske storrige med Ivar Vidfadme, om hvem mere senere. Foruden at henvise til de arkæologiske fund i selve Skandinavien, gør han tillige opmærksom på rester af befæstede byer af svensk oprindelse (Sveer eller Østgøter) på de baltiske kyster, f.eks. Grobin, øst for Libau. Her er fundet bebyggelse og gravfelter fra sidst i 600-tallet og først i 700-tallet. På hvilket tidspunkt, der ikke fandtes noget stærkt Sveerrige, efter at Ivar Vidfadme havde tvunget Sveerkongen Ingjald Ilråde til at begå selvmord og hans søn i landflygtighed.

Prof Nerman henviser også til en bådgrav ved Sutton Ho i Øst Anglia (Suffolk) ved Deben-floden, et dusin kilometer nord for Harwick (Hær-vig).

Graven menes at være den østangliske kong Raedwalds, død 624/25. Bådgraven indeholder, foruden visse romerske produkter som skeer, glas og smykker, tillige en del pragtvåben og udrustning af den såkaldte Vendeltype, lavede af Sveer-håndværkere. Hvordan de er kommet fra Sverige til England

er uvist, men da Raedwald er 4. generation af den østangliske kongeæt:Wulfingerne, hvis navne tyder på, at de stammer fra de svenske eller nordtyske Wulfinger, formodes det, at de har bevaret en vis forbindelse til deres forfædres hjemland og at de nævnte våben er en gave fra Svenske Wulfinger.
2. Fakta. De fleste gør sig falske forestillinger om befolkningstallet ca år 7-800 og dermed om de militære muligheder i en krig, f.eks. om Frankerrigets uhyre overlegenhed over for det lille Danmark. Lad os derfor se på de enkelte lande i Norden og omkring det, deres udskrivning af krigere og deres slagkraft (bevægelighed, udrustning m.m.).

Som tidligere nævnt krævedes der et areal på ca 40 - 50 ha, i sjældne tilfælde ned til 10 ha, afhængig af jordens bonitet, vanding (floddale) samt muligheden for noget jagt og fiskeri, for at ernære en primitiv bondefamilie.

I Broncealderen og i Jernalderen op til ca år 400 brugtes en »Ard«, plov der kun ridsede jorden uden at vende den. Lidt efter lidt blev denne erstattet af hjulploven med et jern muldfjæl og bag dette et skråjern, der vender jorden. Hjulploven, der i Danmark var i brug op i 1800-tallet krævede stor trækkraft: 4 a 8 okser (eller sjældnere de mere kostbare heste).

Efterhånden som hjulploven blev indført, man lærte gødskning, fik kornsorter der gav større udbytte, kunne et mindre areal række som eksistensgrundlag, og helgården på de 40–50 ha blev det areal, hvor ejeren kunne holde en mandlig hjælper, en frimand eller en træl.

Gårdstørrelsen 40-50 ha går igen i alle germanske stater som udskrivningsenhed for en kriger. I Danmark kaldtes dette areal for en helgård, senere også for et bol.

Bønder med et mindre areal og som ingen mandlig hjælp havde, kunne kun undværes for meget kort tid ad gangen fra deres brug. De indgik derfor kun i lokale opbud for at bekæmpe angreb på deres egen hjemstavn.

Helgårdsejeren med hjælp udover den snævre familie, kunne - når det var nødvendigt - undværes i længere tid fra bedriften, det er dem, der indgår i ledingshæren.

A. Skandinavien.

a. *Befolkningstal.*

Som tidligere nævnt har tyske arkæologer udregnet, at der ca år 500 boede 1,9 person (lad os sige 2) pr ernæringskvkm i Slesvig-Holsten, heraf halvdelen børn. Den svenske arkæolog, grev Oxenstierna, bekræfter den store børnedødelighed. Mellem 1/3 og 1/2 af alle grave i en periode kort før år 0, var børnegrave. En gennemsnitsbygd (landsby) havde 15 voksne og 8 børn.

Forholdene i Slesvig-Holsten kan sikkert også bruges i Danmark, men jo længere vi kommer mod nord, des færre pr ernæringsenhed, og også færre af disse pr område. Slesvig-Holsten omfatter nu ca 20.000 kvkm, i Jernalderen ca 5.000 kvkm mere, nu bortskyllet af Vesterhavet. Der regnes at ca 15.000 kvkm var ernæringsbrugelige.

Danmark fra Ejdern til og med Skåne og Halland (men uden Blekinge og Bornholm) omfatter ca 65.000 kvkm, hvortil må lægges ca 4-5000 kvkm marsk, nu ædt af Vesterhavet. Ca år 800 er det vist optimistisk at regne med 45.000 kvkm som ernæringskvkm, snarere kun 40.000. Med 5 personer pr kvkm (fordobling hvert 200 år) skulle landet have haft mellem 200.000 og 225.000 indbyggere ca år 800.

Prof H.M.Welschow regner med, at der allerede år 600 boede ca 350-400.000 mennesker i Danmark, et tal som prof A.E.Christensen betegner som fantasi. Welschow går ud fra 191 herreder, det tal der år 1231 angives i Valdemar Sejrs »Jordebog« (mere korrekt: skattebog). 120 gårde i hvert herred bliver til 23.000, hvert brug med 7 personer, hertil 40.000 ikke bønder og 150.000 trælle. Det sidste tal er i hvert fald stærkt overdrevet, et gårdbrug havde ikke 4 a 5 trælle + håndværkernes.

Prof. A.E.Christensen skriver i bogen »Danmarks befolkning og bebyggelse i Middelalderen«, at ca år 1232 havde det daværende Danmark ca 633.000 indbyggere (12 pr ernæringskvkm). Med en fordobling pr 200 år skulle dette kun give 160.000 år 800. I en senere bog opgiver han befolkningen år 1232 til knap en million, heraf 290.000 bønder, mænd beskæftigede ved landbruget, der var hovederhvervet.

For *Sveriges* vedkommende skriver prof Schück, at ca år 1100 havde hele det nuværende Sverige under 500.000 indbyggere, dvs ca år 800 ialt ca 200.000.

Hälsingeland og nordligere blev først rigtigt befolket efter år 800. Värmland blev ryddet for skov sidst i 600-tallet og kort efter forenet med et norsk rige.

Hvis jeg prøver at fordele de ca 200.000 indbyggere kommer jeg skønsmæssigt til følgende resultat:

Sveerrigerne	40.000 kvkm	72.000 indbyggere
Värmland (til Norge)	30.000 "	15.000 "
Øst-Gøtaland	11.000 "	18.000 "
Vestgøtaland	15.000 "	20.000 "

Småland	30.000	"	20.000	"
Blekinge	3.000	"	5.000	"
Øland-Gotland	4.300	"	10.000	"
Skåne-Halland	15.000	"	40.000	"

Det giver langt fra 5 personer pr ernæringskvkm, dels var der færre ernæringsarealer og også færre personer pr areal.

For Norges vedkommende regner prof Brøndsted i bogen »The Vikings«, 1960, med at dette land ca år 1200 havde 300.000 indbyggere, dvs ca år 800 75-80.000.

b. Militærorganisation.

Som i alle germanske stammer gjalt oprindeligt den regel, at ved angreb på stammeområdet, skulle hver fri mand møde bevæbnet. Sålænge Danmark var delt i 4 a 5 småriger var det ikke nødvendigt med andre regler. Kongen var hærfører, de ældre erfarne krigere, familieoverhoveder var befalingsmænd.

Efter at Danmark ca år 700 var blevet eet samlet rige, hvad Danevirkes bygning beviser, blev en militær organisation nødvendig. Jeg er overbevist om (se senere), at dette Stor-rige også omfattede det sydlige Sverige, incl de to Götalande, hvorfor jeg i det følgende regner dem med til Danmark. Militæropbud falder i to kategorier:

- *Landets forsvar.* Her gælder stadig reglen »mand af huse«. I praksis møder helgårdsejerne fra hele landet så hurtigt de kan, samt alle frie mænd fra det nærmeste område, jeg gætter på alle inden for ca. 1 døgns fodmarch.
- *Leding.* Når tinget har besluttet en krig uden for landet, opbydes 1/3 af alle helgårdsejere samt særlige udpegede.

Hvis herredsinddelingen ikke (hvad jeg er overbevist om, at den gør) skulle stamme fra den tid (ca år 700) hvor Danmark blev samlet, så må der have eksisteret en tilsvarende ordning bare med andet navn.

Herred, på germansk »Heriraita« fandtes allerede ca år 600 i Bayern og de frankiske områder, så en Danerkonge havde her et forbillede.

Prof Welschow skriver, at ca år 800 er herredsorganisationen så indarbejdet, at den må være ca. 200 år ældre.

Iflg Kulturhistorisk Leksikon er herredet ældre end Skipæn (se senere) og landsbyerne med -torp endelse. Den ældste kendte af disse er fra år 804. Yderligere skriver leksikaet, at herredsinddelingen er så gammel, at det er naturligt, at de i historisk tid har udviklet sig forskelligt.

Prof A.E.Christensen derimod mener, at herredet først stammer fra engang i vikingetiden (år 800-1000) og begrunder det med:

- herred nævnes første gang i et dokument fra år 1085. Da dette er det ældste kendte dokument, kan jeg ikke se, at det er muligt at nævne det tidligere.
- at i Valdemars jordebog 1231, nyudgivet 1926-43, udgiveren regner Danmarks indbyggertal ca år 1230 til godt ½ million, var herrederne af forskellig størrelse, f.eks. i Halland mellem 500 og 1700 bønder. Han skriver ikke helgårdsejere, så det er da muligt, at de ca 120 helgårde er blevet delt op, foruden at nyt land er taget ind. På Sjælland findes herreder mellem 121 og 615 plove (3000 til 15.000 ha), 1 plov = ½ bol = 24 ha. Da et herred oprindeligt var på 120 x ca 45-50 ha = ca 6000, kan jeg forstå, at herredet er vokset ved skovrydning, men hvordan det kan blive mindre, er mig ubegribeligt.

Prof Christensen kunne have ret, hvis herredsinddelingen år 1231 kun var godt 200 år gammel, men hvis den er over 500 år gammel, må jeg med Kulturhist. Leksikon holde på, at forskellene er en naturlig udvikling. På de gode jorder ryddes skov og drænes moser, på dårlige jorder eller klippegrund ikke. Adam af Bremen skriver år 1073, at Jylland er gold med dybe skove, moser, ødemark med ringe afgrøde, hvorimod Sjælland og navnlig Skåne er velopdyrkede og skovene ryddet.

Prof Christensen mener, at herredsinddelingen oprindeligt er baseret på en selvgroet bygd, at det var en retskreds og administrativt område, som så af hensyn til ledingen blev sat så nær som muligt til 120 bol (1 bol = 1 helgård). Han har sikkert ret heri, spørgsmålet er kun: hvornår?

I modsætning til indlandshære, hvor det ingen rolle spillede om en afdeling var på 100 mand og en anden på 150, var Skandinaviens militærvæsen bygget på søkrig.

De to kendte danske »krigsskibe« Nydambåden uden sejl og Ladbyskibet med sejl fra hhv år 400 og år 950 er i hovedsagen lige store med 15 - 17 par årer beregnede til ca 40 mand plus skibschef og styrmand (begge professionelle). De stak kun fuldt udrustede ca ½ meter, var altså beregnede på kystfart, skibet løb ind på stranden, besætningen vadede i land. Efter år 1000 voksede skibene i størrelse. Knud den Store og Valdemar Sejr havde skibe med 120 mand: 3 hold roere.

Herredets størrelse formoder jeg hænger sammen med skibenes størrelse. I tilfælde af ledingsopbud mødte 1/3 af ejerne af de 120 helgårde i herredet med herredets skib.

Jydske lov af år 1241, der bygger på meget ældre tradition, bestemmer, at hver 3 helgårde skulle stille en rustet kriger til ledingstjeneste, når kongen bød det. De tre helgårde udgjorde et *Hafnæ*. Hvis en helgård blev delt, havde

ejerne af delene 1/2 eller 1/4 bol, tilsammen samme forpligtelse som en helgårdsejer.

Gårdbesidderne skiftedes så til at møde hvert 3. år enten personligt eller ved at stille en egnet kriger, f.eks. en gammel mand lod sin søn møde. De to hjemmeblivende gårdejere var forpligtede til at hjælpe den bortdragendes familie med at drive gården. Levnesmiddelproduktionen, landets økonomiske eksistens var sikret.

Oprindeligt var herredet kun en skibsbesætning, men efterhånden som herredet voksede, blev det delt i *Skipæn*. Et herred kunne således være forpligtet til at stille 2 eller flere skibe, eller to naboherreder kunne stille 3 skibe. Et herred på Fyn opgives (ukendt år) til 64,5 Hafnæ, mod de normale 40. Arkæologen, oberst Ramsing, skriver, at ca år 1200 havde de fleste herreder 3 skipæn.

I Valdemars jordebog opremses 191 herreder. Dette er sikkert ikke det oprindelige tal, nogle herreder blev delt, nye herreder kom til, f.eks. da Danmark udstrakte sin magt ud i den sønderjydske marsk.

Skønsmæssigt gætter jeg på 150 - 160 herreder ca år 800. Hvis hvert herred i gennemsnit havde 120 helgårde, hver beboet af 3 voksne, 3 børn og 1 træl bliver dette til ca 150.000 mennesker, hvortil må lægges ca 40-50.000 håndværkere og administrativt personale, småbrugere m.fl.

Ad forskellige veje når vi altså til en befolkning i Danmark på omkring de 200.000 mennesker ca år 800.

De 4 kendte ringborge fra ca år 981 kunne rumme ca 6000 mand. Den oprindelige ledingsflåde på ca 150 skibe havde 6000 mand, men år 1000 var den sikkert vokset væsentligt, så jeg formoder, at der har været flere samlings- og træningslejre.

Iflg Knytlingesagaen kunne Danmarks 184 herreder år 1200 stille 850 skibe. Med et gennemsnit på 40 mand (nogle større, andre mindre) bliver det til godt 30.000 mand, 5% af de 633.000 indbyggere, som prof. Christensen nævner.

Nogle historikere mener, at herredet er groet frem af sig selv. Jeg forstår det ikke, navnene og omfanget på herrederne må være indførte ved et magtbud. De regner også herredet primært for en retskreds, hvor bygdens »gode« mænd mødtes på tingstedet og afsagde domme. Dette er sikkert også rigtigt, men få - om overhovedet nogen - historikere er så militært uddannede, at de kan indse, at for 1000-1200 år siden var landets, eller landsdelens forsvar mindst lige så vigtig som domsafsigelse og forvaltning.

Så vidt man kan se af prof. Steenstrups gengivelse af herredsgrænserne fra 1231, gik grænsen for »Almundæhæret« langs den gamle forsvarsvold Tradiget, men synes flyttet, da »Amter« blev indført. Herredet skulle så omfatte det gamle Skjoldungerige. I Sønderjylland skærer herredsgrænserne derimod Danevirke. Herredsinddelingen skulle efter dette være ældre end volden altså ældre end 737.

Sverige. Svenska Upslagsbok skriver, at Häradsinddelingen stammer fra Danmark, den er ældst i Småland, Vester-og Øster-Gøtaland.

Svealand var oprindeligt inddelt i »Tredinger«, der dog meget tidligt blev erstattet af »Hundare«, hvornår ved jeg ikke. Om år 800 havde Upland vist 22 hundare og Vestmannaland 14. Närke og Gästrikeland mindre (tallene er usikre), hvor mange krigere hvert hundrede skulle stille til landets forsvar og hvor mange til leding, ved jeg ikke.

De 4 Sveerriger blev først samlede under en konge i sidste halvdel af 600-tallet.

Efter folketallene at dømme burde det samlede Svealand (landet nord for sø-skovlinien) kunne stille ca 18.000 krigere og hvert af de to Gøtalande ca 5.000 til landets forsvar. Til Leding kan man regne med 1/3 heraf. Først ca år 1350 blev Svealands Hundare afløste af Härader.

Norge. I Sydøst-Norge fandtes fra gammel tid en herredsinddeling, formodentlig de områder, der hørte under det Stordanske rige.

Norge var indtil ca år 900 delt i et stort antal småriger, 1 eller 2 dale var et rige, disse kæmpede ofte indbyrdes. De fleste riger havde kyststrækning og fra ældgammel tid havde de Norske tradition for søfart. De byggede udmærkede vikingeskibe, disse var mere end de danske beregnede på åbent hav. De norske fjorde var dybe, skibene kunne fortøjes direkte til en klippekyst, så de var mere dybtgående end de danske, der blev trukket op på flad sandstrand.

Efter at Harald Hårfager omkring år 900 havde samlet Norge til et rige, udstedte han en lov om militært opbud. Efter denne skulle »når Kongen byder det« til leding hver Jarl (Fylke) stille 60 mand (formodentligt et skib) samt hver Herse (distrikt) stille 20 mand. Norge havde på dette tidspunkt 26 fylker hvert med 4 a 5 distrikter, så dette skulle (incl. Kongens hird) give rundt 4.000 mand, lig 4% af en befolkning på ca 100.000.

Iflg. Gulatingloven fra år 950 skulle Norge til landets forsvar kunne stille 195 20-sesser (dvs skibe med 40 roere + et ukendt antal afløsere, f.eks. 20), 116 25 sessere (50 roere + afløsere), samt 1 30-sesser (formodentlig kongeskibet med hirden). Ialt nær ved 21.000 mand.

B. Franken.

På Karl den Stores tid omfattede Frankerriget ca 775.000 kvkm. En tysk historiker regner med 8 beboere pr ernærings-kvkm uden dog at angive størrelsen af dette areal. Gallien var under Romerne blevet ryddet for skov og vel opdyrket, men Germanien havde stadig mægtige skovarealer, og i hele riget var der mange bjerge. Ernæringsarealet kan knap nok have omfattet halvdelen af rigets areal, så i almindelighed gætter man på ca 2,5 millioner indbyggere. 4% heraf ville give en hær på 100.000 mand, men det må erindres, at ikke engang halvdelen af Karls undersåtter var Franker. De af Frankerne undertrykte folk kunne nok bruges i krig, f.eks. deltog Langobarder i felttoget i Spanien, Bayrer i Saxen, osv, men det var stadig nødvendigt at holde frankiske besætninger rundt om i de erobrede riger. Det militære opbud i grænseområderne kunne kun i nødsfald fjernes herfra. Krigerne i Syd-Gallien måtte til hver tid være klar til at afslå et Saracenerangreb, de fra Bayern et Avarerangreb.

I 733, da Karl Martell afviste et Saracenerangreb, bestod Frankerhæren udelukkende af spydbevæbnet fodfolk. Belært ved fordelene af Arabernes mobile rytteri, udvikledes i den følgende tid denne våbenart, således at Karl den Store i sine felttog (Lombardi, Nordspanien, Saxen) rådede over flere beredne enheder.

Oprindeligt bestod Frankerhæren, som alle germanske stammers, af alle frie mænd, men efterhånden som riget voksede, måtte man også her skelne mellem forsvar af landet og angrebskrig. Lige som i Norden kunne besidderne af de små ejendomme kun undværes i kort tid ad gangen, de deltog ikke i angrebskrige, kun i forsvar af deres egen egn.

Værnepligten på Karl Martells tid, kender jeg ikke, sandsynligvis bestod hans hær af alle ejere af en så stor ejendom, at ejeren havde mindst en mandlig hjælp, desuden af alle frie mænd fra nærmeste egn. Mod Saracenerne, f.eks. alle fra vest for Rhinen.

På Karl den Stores tid var mødepligten, grundet på rytteriets indførelse, blevet mere kompliceret.

I Frankerriget var landejendommene skattemæssigt (og militært) vurderede i »Hufes«. 1 Hufe var det areal, der lige netop kunne ernære en familie, kun meget få havde dog kun 1 Hufe, næsten alle landejendomme besad mellem nogle få (4 a 5 ?) Hufes og op til 25. Man var allerede på Karls tid inde på, at vurdere jorden efter bonitet. 1 Hufe i f.eks. en floddal med excellent jord omfattede nogle få hektar. På den nordtyske sandjord hørte der 24,2 ha til 1 Hufe. Gennemsnitsstørrelsen for 1 Hufe opgives til 15 ha.

Af Karl den Stores anordninger fremgår, at i tilfælde af et *angreb* på riget skulle:
- ejere af 1 - 3 Hufes slutte sig sammen i grupper på 3. Hver gruppe skulle sende en fodkriger udrustet med lanse, skjold og kniv, eventuelt sværd. Tyske historikere skønner, at denne gruppe kunne mønstre ca 20.000 krigere, men i praksis blev det kun de nærmest boende, der nåede frem i rette tid.
- ejere af over 3 Hufes (40 - 60 ha) svarende til dansk helgård eller engelsk 1 Hide, skulle stille hver 1 fodkriger udrustet som ovenfor nævnt.

Historikerne regner med, at der i Karls rige fandtes over 30.000 ejendomme af denne kategori. Langt over halvdelen af hæren (hvis alle fra hele riget mødte) bestod af denne type fodfolk.
- ejere af middelstore ejendomme (skønsmæssigt 100 - 200 ha) skulle stille en »let« rytter uden panser, men med lanse, skjold og sværd. Datidens skribenter skriver, at hestenes kvalitet i denne gruppe ikke var særlig god.
- fra de store »godser« over 12 Hufe agerjord plus skove m.m. (over ca 200 ha ager) skulle der møde en rytter iført ringbrynje eller skælpanser, hjelm, skjold, lanse og sværd. Rytteren skulle være ledsaget af en »oppasser« til pasning af hesten og til at hjælpe krigeren i og ud af panseret og op på hesten.

Nogle fra de større godser (over 500 ha) var ledsagede af en væbner og ofte også af et par beredne lette krigere foruden af oppassere. Disse pansrede ryttere udførte i egnet terrain hovedangrebet med fældede lanser. Blev den fjendtlige fodfolkskarré brudt, trak rytterne sværdet og huggede ind.

Ved Karls hof var der til stadighed et antal krigere, hovedsageligt ryttere.

Grundet på de lange afstande inden for Karls rige, hvor det ville tage over 1 måned at få samlet fodfolket, blev praktisk talt alle krige ført med nogle tusind ryttere samt fodfolket fra nærmeste egn. Disse skulle dels sikre rytteriets flanker, dels bevogte lejren om natten og på rastdage.

Da Karl år 772 rykkede ind i Saxen, opgives hans hær til ca 10.000 mand, heri oppassere, trainpersonel m.fl. Det nævnes, at der var mange ryttere i hæren, men grundet på Saxens store skove og udstrakte moser, vil jeg gætte på, at fodfolket spillede den afgørende rolle.

Slagkraften af en hær, der hovedsagelig består af rytteri er selvfølgelig større end en ren fodfolkshær. Dette må der tages hensyn til, når der ses på Frankernes styrke overfor Danernes. I et slag med to hære af samme styrke, havde Frankerne militær overvægt.

Med hensyn til bevægelighed, kunne en hær med rytteri flyttes lidt hur-

tigere end en udelukkende med fodfolk, det var trainet, der bestemte marchhastigheden.

Frankerrigets svaghed lå i dets deciderede underlegenhed til søs. Danerne kunne landsætte en ret betydelig hær på et hvilketsomhelst sted på Frankerrigets kyst, slå det lokale opbud og hærge landet i flere dage, og derefter forsvinde inden en større Frankerstyrke kunne komme til. 100 km borte, 1 døgns sejlads, men 5 dages march, kunne de gentage angrebet. Skulle en flåde roes op ad en flod, kunne en marcherende hær følge med, hvis floden var meget bugtet, endda marchere hurtigere. Hvis derimod en tilstrækkelig kraftig vind blæste i flodens retning og der kunne sejles 24 timer i døgnet, imod 8 a 10 timers roning, var flåden hurtigere end landhæren.

Sidst i 700-tallet søgte Karl den Store at opbygge en flåde mod »Nortmannerne«, en fællesbetegnelse for Daner og »Svenske« (formentlig Vestgøter), men de eneste søfolk i Karls rige var Friserne, der for kort tid siden var besejrede og tvangsindlemmet i Franken, så deres loyalitet lod sikkert meget tilbage. I hvert fald hører man intet om, at en frankisk flåde kom i kamp med Normannerne.

C. Britanien.

Forholdene er her mere komplicerede, der var tre forskellige folkegrupper fordelt i flere småriger, og når kongen fra et rige erobrede et andet, indførte han sit eget riges system i det nye.

Befolkning:

Efter at den romerske administration med tropper, håndværkere, købmænd m.fl. ca år 420 havde forladt øen, skønnes antallet af tilbageblevne Kelto-Romere og Kelter syd for Hadrians mur at have været noget under ½ million.

Vilhelm Erobreren lod år 1086 lave et skatteregister kaldet Doomsday Book, iflg den skulle der dette år leve 1,8 million mennesker i hans engelske rige. Da man ikke ved, hvormange mennesker, der efter Vilhelms sejr indvandrede, er tallet 600.000 beboere år 800 et meget usikkert skøn. Det samme gælder en opgivelse af indbyggertallet år 1370 på ca 4 millioner omregnet til år 800 ca 450.000. Men tallene giver dog en tilnærmelsesvis ide.

Hvormange af disse tilhørte år 800 de indvandrede Germaner.

For Anglernes vedkommende er det muligt at skønne. Denne stamme, der omtrent i sin helhed indvandrede ca år 470/80 kan kun have omfattet ca 7.000 personer. År 800 kan dette tal højst være vokset til knap 20.000 personer. Der er en beretning om, at ca år 500 skal et antal Chauker være indvandrede

til Northumbria, så muligvis boede der ca 25.000 Germaner i de angliske riger.

I begyndelsen af 700-tallet opgives antallet af husholdninger i riget Mercia til 12.000. Med 5 personer i gennemsnit pr husholdning giver dette 5000 germanske husholdninger og 7000 keltiske. Heri er ikke medregnet et ret betydeligt antal trælle (se senere), der vist ikke havde egen husholdning.

Antallet af trælle og ufri småbrugere opgives i Sussex år 730 til ca 20.000. Hvis der pr kvkm germansk område har været tilsvarende tal, bliver antallet af trælle og ufri 300.000. Jeg tror dog lidt mindre.

Saxerne (heri Chauker) indvandrede ikke på en gang men imellem år 450 og 540, sætter vi antallet efter år 540 lig med Anglernes, bliver resultatet ca 50.000 Germaner, ca 250-300.000 trælle og ufri Kelter på germansk område og ca 100.000 frie Kelter i Wales og Vest England, måske også i Cornwall.

Arealer. Omkring år 790 var Merciakongen Offa »Bretwalda«, dvs. overherre over hele den germanske del af England. Som sådan fik han afgift fra alle rigerne. Offas »skattedirektør« har heldigvis for os fået opbevaret en skatteliste, kaldet »Tribal Hidage«. Heri opgives de skattepligtige arealer til 244.100 »Hides« (en Hide, se senere), hvad der svarer til ca 110.000 kvkm. England omfatter ca. 150.000 kvkm, altså skulle frie Kelters område omfatte ca 40.000 kvkm, hvad der ser rimeligt ud, Wales alene er på 20.000 kvkm. Kongeriget Mercia selv opgives til 30.000 hides (ca 13.500 kvkm), medregnes nogle små Anglerriger (Vest-og Midt-Angeln) som Mercia har slugt, bliver arealet 55.100 hides, ca 25.000 kvkm.

Hvis jeg regner med, at de germanske riger strakte sig fra østkysten til Penninerbjergene og i syd op til Wales, får jeg ved at måle på et kort følgende omtrentlige størrelser:

Angler:	Northumbria 17.000, Mercia 25.000 og Øst-Anglia 12.000 kvkm	ca ialt 54.000 kvkm
Jyder:	Kent (Wight og Hampshire var slugt af Wessex)	ca ialt 4.000 kvkm
Saxer:	Wessex mindst 30.000 (nordgrænse usikker), Sussex 6.000 og Essex godt 5.000 kvkm	ca ialt 42.000 kvkm
		I alt ca. 100.000 kvkm

Hvad der synes at svare ret godt til ovennævnte af skattevæsenet beregnede, men da ca 1/3 af området var urskov og moser (jfr munken Bedes beskrivelse år 730), tror jeg, at højst ca 70.000 kvkm var ernæringsjord (ager, fiskevand og skove, som kunne føde kvæg og svin).

Der er et eksempel på, at en ejendom var skattesat til 360 acres, men ved opmålingen kun viste sig at være 230 acres, så skattevæsenet var dengang - som nu - grådigt.

Forvaltningsmæssig-og militær inddeling.

Det følgende beror, som det foregående, på skøn. Der kendes en vestsaxisk lov fra ca 690, der vides ændret inden år 800, men ikke hvordan. For det angliske område kendes en lov fra 1000-tallet og med den må vi skønne til ordningen ca år 800.

I de 3 saxiske riger var en *acre* basisstørrelsen i landbruget, den var 40 rods (200 m) lang og 4 rods (20 m) bred. Man regnede med, at en med 8 okser forspændt hjulplov kunne køre de 200 m ligeud, så måtte den vendes, hvad der tog tid. Da 120 acres var det areal, som en mand med en hjulplov kunne pløje på en vinter (oktober til maj), gætter jeg på, at en acre (0,4 ha) var det areal, han kunne pløje på en dag.

På forsøgsstationen i Lejre har en mand med en »Ard« (træplov) forspændt med 2 okser førte af kvinder eller børn pløjet (dvs ridset på kryds og tværs) 1 ha på en dag, men en hjulplov med 8 okser arbejdede sikkert langsommere, men også mere grundigt.

Iflg en lov i Wessex fra år 690 var et *Yardland* på 30 acres (12 ha) basis for beskatning. Enten skulle ejeren heraf udrede visse naturalydelser eller betale 10 sølvpence. (Vikingernes møntfod var en mark, lig 8 øre eller 16 sølvpence).

Da »Hide« senere blev indført, står der, at af hver hide skulle der betales 40 sølvpence, dvs der gik 4 yardlands på en hide.

I det jydske Kent var jorden delt i *plovland* (på latin carucata). Historikerne tvivler på, at Jyderne har medbragt dette mål fra deres hjemland (Sønderjylland ?), men at det fra Sønderjylland kom til Normandiet og derfra til Kent. Da Normandiet først ind i 900-tallet var nordisk, må Jyderne i Kent inden den tid have haft en anden (eller samme) inddeling. Hos Jyderne lå jorden samlet om gården, ikke som hos Saxerne i flere strimler rundt om landsbyen.

Et plovland deltes efter år 1000 i 8 oksgangs a 15 acres, dvs 120 acres, lig 1 hide (48 ha). Før år 1000 skal plovlandet have været mellem 180 og 200

acres, men kongen lod det reducere for ensartetheds skyld. Et plovland deltes i 4 sulung, et mål, der efter år 1030 også brugtes i Yorkshire af Danerne.

I de angliske riger er den eneste bekendte inddeling »Hides«, denne inddeling synes efterhånden at brede sig over de øvrige riger. Allerede munken Bede (år 730) omtaler dette mål, men vi kender først lovgivning om skatteudskrivning på dette grundlag fra 1000-tallet.

En Hide var, som nævnt, det areal en mand kunne pløje på en vinter, dens størrelse var principielt 48 ha, det samme som en dansk helgård, et mål der går igen i alle de germanske områder. De 48 ha gjalt kun på normaljord, der skrives udtrykkeligt, at på god jord var arealet mindre, på særlig jord ned til det halve.

I de saxiske riger var der en hovedinddeling, der senere af kong Alfreds søn Edward (konge 899-924) blev udstrakt til resten af England, efter at han havde erobret det. Hvad disse storområder oprindeligt hed, vides ikke, men de blev ret hurtigt kaldt *»Shires«*, inddelingen var forvaltningsmæssig, men først og fremmest militær.

I »Danelaw« (Danelagen) i nordøst England, hvor dansk bosættelse dominerede, var hvert af de 15 shires (af ialt 32 i England) delte i *»Tredinger«*, der på engelsk blev til *»Riding«*. En engelsk historiker kalder tredingerne for gammel norsk inddeling, men den fandtes i hvert fald i Sveerriget, se side 198.

Et Shire omfattede enten 1200 eller 2400 hides, og deltes i *»Hundreds«* der hver omfattede 100 hides. Et hundred svarede til det danske et *»Vapnatak«*. Militært set var der i hele Britanien følgende klasser:

- **Trællene**, formodentlig hovedsageligt Kelter. De var ikke militærpligtige.
- **ceorls**, små ejendomsbesiddere, sjældent selvejere, mest forpagtere af fra et yardland (1/4 hide) til et par hides. Deres status var lidt forskellig i de saxiske og de angliske områder. I hovedsagen var de pligtige at møde i tilfælde af krig, men der skrives udtrykkeligt, at de kun brugtes i »The commisariat« (train, forsyningstjeneste o.l.) ikke kæmpende. Om de ikke havde råd til at anskaffe våben eller (mere sandsynligt) at det var dem forbudt at have andet end en kniv, vides ikke. Praktisk talt var det vel Kelter.
- de **fri farmere** med 5 hides eller mere. De skulle møde bevæbnede til krigstjeneste, jeg formoder i hovedsagen til fods bevæbnede med spyd og skjold, måske sværd.

En biskop befaler år 950, at i tilfælde af krig skulle de i bispedømmet boende ejere af 5 hides møde til hest og rustede.

År 1008 befaler kong Ethelred at fra hver 300 hides skal der sendes et skib med 60 årer (2 x 30). Der har jo nok været flere end de 60 roere ombord. I samme forordning står, at ejere af ejendomme med 8 hides skulle møde beredne med hjelm og brynje.

- Thegn, jordbesiddere af lavere adel. Der står, at disse udgjorde hovedvægten (men vist ikke hovedantallet) af de angelsaxiske hære. De mødte til hest med brynje, hjelm, lanse og sværd, jfr Frankernes pansrede ryttere. Thegnerne havde foruden egen gård forpagtergårde med ceorls så de var sikkert ledsagede af en oppasser.
- ealdormen, på nordisk jarler. De var forvaltningsmæssige og militære chefer for et shire. Når kongen ikke selv førte en hær, var det en ealdorman. Meget ofte læser vi, at et vikingeangreb blev mødt af det lokale opbud under ealdormanden. I Danelagen omtales en mellemmand mellem Jarl og Thegn, en ejer af en »Host« et gods (størrelse angives ikke), svarer vel til det danske »Herse«.

Militære styrker.

På basis af det foran nævnte vil jeg forsøge at skønne over de styrker, hvormed hvert af de angelsaxiske riger kunne møde et vikingeangreb i 800-tallet. Hermed får vi nemlig en målestok for størrelsen af vikingernes hære.

Det må erindres, at der ikke fandtes et samlet England, kun småriger, der kæmpede hver for sig. Først under Wessexkongen Alfred den Store (871 - 899) lykkedes det denne at forene de tre saxiske rigers modstand.

Styrkeskøn, begyndende fra nord:	ca antal krigere:
- Northumbria burde kunne stille ca 6000 krigere, men da der var stadig strid mellem dette riges to grupper af indbyggere, Hadbarder og Angler, er det tvivlsomt om riget kunne stille en kraftig hær mod en ydre fjende.	6.000
- Mercia, (incl de inkorporerede småriger)	8.000
- Øst Anglia	3-4.000
- Kent	800
- Wessex	6-8.000
Så vidt jeg kan se af Wessex love, var en ret stor del af befolkningen Kelter, man ikke turde bruge i krig.	
- Sussex	1.400
- Essex	1.200

Først under kong Alfred omtales sydengelske (hovedsageligt Wessex) krigsskibe. Chaukerne (saxerstamme) var søfarere og måske fik Alfred også frisisk hjælp. Hans skibe synes at have været væsentligt større end vikingernes, i hvert fald nævner den angelsaxiske krønike om Alfreds skibes sejre over vikingernes.

Angler og Jyder må vel også have haft krigsskibe, men de nævnes mærkeligt nok aldrig i kampene mod vikingerne, måske blot fordi vi ingen beretninger har.

Vilh. Erobreren vandt år 1066 slaget ved Hastings med 3.000 mand, hovedsageligt pansrede ryttere. Han førte sin hær over Kanalen på 800 skibe, mange af dem små. Hestene har taget megen plads på skibene, men der må mindst have været 3 a 4.000 »hjælpere« oppassere for ridderne, søfolk, train, kokke osv. Kong Harold af England var i ilmarch kommet nordfra efter sejren over den norske konge. I slaget ved Hastings havde han omtrent samme antal krigere som Vilhelm, men til fods. Af hans hær var de 1.800 fra hans egen egn, Wessex, resten fra de sydlige, saxiske, områder. Opbudene fra de nordlige shires, folk der havde deltaget i slaget mod Nordmændene, nåede ikke frem til Hastings før efter slaget.

Vikingerne kunne med deres hurtige skibe udføre plyndringsangreb med 4 - 10 skibe (150 - 400 mand). Riget Kent kunne de erobre med 20-25 skibe (800 - 1.000 mand), men ville de erobre land andetsteds, måtte deres hære, selv om det var krigserfarne folk, mand mod mand Angelsaxerne overlegne, omfatte ca 4 a 5.000 mand.

De gamle angelsaxiske militæranordninger baserede på »The Hundreds« gjalt til kong Edward I i årene 1272 - 1307 år 1285 ved »The Statute of Westminster«, fik parlamentets sanktion på definition, forbedringer og klarifikation af de ældgamle traditioner.

D. Bevægelighed.

Slagkraft er militært set et produkt af antallet af krigere, disses bevæbning, uddannelse og moral, multipliceret med deres bevægelighed.

I Nordeuropa med dets jordveje i åbent land, kun vejbelægning i snævringer og vadesteder, kan en hærs bevægelighed normalt sættes til 20 km daglig. I Frankerriget lod Karl den Store anlægge befæstede rastepladser på hovedfærdselsårerne hver 20 km.

Rytterenheder kunne på kortere strækninger bevæge sig hurtigere, men de

kunne ikke i længere tid (dvs flere dage) frigøre sig fra deres train, hvor oppassere, forplejning m.m. førtes. Trainet bestemte hærens marchhastighed.

I Jylland foregik Nord-Syd trafikken udelukkende langs »Sandryggen«, vandskellet. Her løb den ældgamle »Hærvej«, der dog hovedsageligt var handelsvej og senere også pilgrimmenes. Øst for sandryggen er der fed lerjord, dengang med tætte skove, vest for var der store vandrige åer, i Sønderjylland var de omgivne af udstrakte moser.

Nordens store fordel fremfor Central Europa ligger i den relativt lille landmasse med stor kyst, indskåret af fjorde og vige med mange læpladser (havne) for skibe, og derfor med en befolkning, der fra de ældste tider »husvant plasker til søs«. Landet skilte, vandet forbandt.

Helleristninger fra Broncealderen viser tegninger af både med besætning. En båd af samme type er gravet ud og dateret ca år ÷300, den var godt 13 m lang og 2 m bred og kunne rumme ca 20 mand. At man med både af denne type kunne padle fra Sydsverige - Sjælland - Falster til Nordtyskland (65 km over åbent vand) eller Sydsverige - Bornholm (også 65 km) eller Gotland, bevises af de mange fund af sydeuropæiske varer på Gotland, Bornholm m.fl. steder. Det er dog ikke fartøjer af denne type, der må regnes med i begyndelsen af den periode, jeg behandler, men derimod med både af Nydammosetypen fra ca år +400. Denne båd er 23 m lang, 3,3 m bred og kunne roes af 2 x 15 årer. Selv med 45 fuldt rustede krigere plus proviant og udrustning stak båden kun ½ m, den kunne roes langt op ad datidens vandløb, bl.a. Rheide å. Tom vejede den 3,3 ton og fuldt lastet 8 t.

Indtil over midten af 600-tallet førte »Nordens skibe« ikke sejl. Procop skriver ca år 560 om Angelsaxerne, at »disse Barbarer bruger ikke sejl, men er helt afhængige af årer«. Skibet i Sutton Ho graven ved Harwich i England fra ca år 620 havde ikke mast og sejl.

Prof Kossina (1858-1931) er indforstået med, at de germanske krigsbåde ingen sejl førte, men mener, at handelsskibe må have haft sejl, ellers kunne Norden ikke have handlet så vidt omkring. Jeg tror ikke Kossina har ret.

Ved Kvalsund på Vestlandet i Norge er fundet en »båd« fra begyndelsen af 600-tallet, 18 m lang, 3 m bred med rudimenter af mast og sejl. Det er åbenbart et eksperiment, thi båden havde ingen ordentlig køl, hvad der er nødvendigt for sejlføring, kun en bred bundplanke. Først i løbet af 600-tallet lærte Nordboerne at bygge fartøjer egnede til sejlføring. De skibe, der er malede på gravsten på Gotland viser udviklingen gennem 600-tallet til 800-tallet fra en lille las af et sejl til vikingetidens store råsejl.

Engelsk professor i historie P.H.Sawyer skriver, at Kvalsundbåden »may have had a mast and sail«, men det er langtfra sikkert. Ældste skandinaviske båd, der med sikkerhed førte sejl er fundet ved Äskekäer ikke langt fra Gøteborg og er dateret til ca 790.

Det er meget mærkeligt at sejl ikke langt tidligere er blevet kendte i Norden. Ægypterne brugte allerede ca år ÷1200 sejl på flodskibe, Fønikierne også på havskibe.

Caesar skriver, at år ÷56 måtte han kæmpe mod den keltiske stamme, Veneterne, på Bretagnes kyst. De havde kraftige egetræsskibe med høj gallion og agterskib, ligesom Middelalderens Kogger, men uden køl, med en flad bund, men med sejl af læder. Caesar melder at have kæmpet mod 220 sådanne skibe. Det hele lyder usandsynligt. Caesar overdriver for at undskylde et nederlag. Fønikiske skibe har sikkert et par hundred år før Caesar sejlet langs Galliens kyst til Cornwall, så Veneterne kan have prøvet på et par skibe at kopiere Fømikierne, men bemærkningen om den flade bund uden køl, viser at det er mislykkedes for dem.

Irerne brugte ca år +75-100 både af spanter overtrukne med læder til angreb mod Romerne på Wales vestkyst og på Anglesey.

Tacitus skriver ca år + 100, at en batavisk høvding Civilis år +70 forsøgte at kopiere de romerske skibe ved at lade sine mænd udspænde deres kapper som sejl.

Biskop Sidonius Appolinaris af Clermont (midt inde i landet) skriver, at de saxiske sørøvere år 470 vendte hjem med svulmende sejl. Sikkert en misforstået genfortælling.

Mon ikke manglen på sejl i Norden skyldes en uudviklet væveteknik, samt mangel på egnede råvarer. Hamp, der er det bedste materiale til både reb og tråden til sejldug kan kun vanskeligt dyrkes i Norden, hør angives at have været kendt men fra hvornår er usikkert. Det må have taget tid at lære at væve de store duge og så kraftige, at de kunne holde til det hårde pres og slid.

Som typer for de vikingeskibe, der fandtes ca år 800 kan nævnes:
- det norske Gokstadskib fra ca. 860, godt 23 m langt, 5,2 m bredt, ca. 1 m dybtgående, vægt med fuldt udstyr 20 tons. Det havde 16 par årer og en besætning på ca. 65 mand. Skibet havde mast og sejl. Det var havgående, hvad bevises ved, at en kopi krydsede Atlanten år 1893.
- det danske Ladbyskib fra ca år 900, ca 21½ m langt, 2,8 m bredt og med et dybtgående på kun ca. ½ m, var altså væsentligt mindre end det norske skib, men bedre egnet til lavt vand. Det havde både mast og sejl samt 16 par årer,

med en besætning mellem 40 og 50 mand. En kopi af skibet blev år 1950 på 10 døgn roet over Vesterhavet til England.

Af noget senere tids skibe kan nævnes et vikingeskib fundet i Roskilde fjord, ca 28 m langt, bygget ca år 1000, og Olaf Tryggvasons Ormen hin lange fra samme tid, ca 50 m langt med 34 par årer, altså ca 100 mands besætning.

Et handelsskib også fundet i Roskilde fjord var kun 16½ m langt, men 4½ m bredt (lige så bredt som det 28 m lange vikingeskib). Det kunne tage ca 30 kubikmeter last og man mener, at det er skibe af denne type, der besejlede Island og Grønland.

Søtrafikken i 700- og begyndelsen af 800-tallet var »dagsejlads«, trods sejl holdt man sig langs kysten, standsede for natten, gik i land, kogte, spiste og sov. Den jydske vestkyst uden mulighed for læ nord for Blåvandshuk var »Jernkyst« som man kun i yderste nød sejlede langs med.

De nordiske sejlanvisninger fra Norge til Island med handelsskibe regner med en sejlhastighed i medvind på 3-3½ knob dvs ca 5 km i timen. Købmand Wulfstan sejlede ca år 880 fra Hedeby til Truso (Elbing) 840 km på 7 døgn, hvad der også svarer til 3 knob.

Historikere viser et forbavsende ukendskab til skibe og teknik fra den tid, de beskriver. De lader nordiske skibe med svulmende sejl optræde i 500-tallet og før.

En historiker omtaler »skrønen« om, at kong Gøtrik år 810 trak sine skibe fra Slien til Trenen (snarere til Rheideå) og skriver, at dette kun kan have været »den flyvende Hollænder«. Ved forespørgsel hos enhver ingeniør kunne han have fået oplyst, at det havde været den letteste sag for datidens folk at trille et skib af Ladbytypen på ruller det stykke. Der er ikke engang bratte stigninger, kun flade. To skibsbesætninger kunne let føre et skib over, og hvis man tog et par okseforspand til hjælp, behøvede mandskabet blot at støtte skibet i sin »vugge«.

Konklusion: Vikingernes overordentlige bevægelighed mangedoblede deres mandskabsstyrke. De kunne gå i land på en hvilkensomhelst kyst eller lidt oppe ad en flod, plyndre op til ca ½ dagsmarch fra landingsstedet, måske længere hvis det tog tid at få det lokale opbud mønstret. Såsnart de lokale styrker ankom, sejlede vikingerne 50-100 km bort langs kysten, hærgede der, afventende forsvarets ankomst.

3. De skriftlige kilder.

De skriftlige kilder må behandles betydeligt mere kritisk end de forannævnte kilder. Det er selvfølgeligt rigtigt, at de skriftlige optegnelser der tidsmæssigt ligger nærmest ved de begivenheder, de skildrer, bør anses for de mest troværdige. Men det må undersøges, hvem der har skrevet dem, og da kun meget få personligt har oplevet de begivenheder, de skriver om, må man søge at vurdere skriverens hjemmelsmand eller -mænd, disses troværdighed eller selvinteresse i at skildre begivenhederne i et bestemt lys, har hjemmelsmanden selv oplevet (overværet) begivenhederne eller har han også kun hørt om dem, osv.

Nyere tids meget kritiske historikere har en tendens til helt at ignorere historiske optegnelser nedskrevne længere tid efter de skildrede begivenheder, navnlig sådanne der ikke er skrevne på latin. Jeg har i den følgende historie i stor udstrækning suppleret de samtidige på latin prentede skrifter med de islandske historiske værker. Disse betegnes af de statsautoriserede historikere som litteratur, hvad adskillige »sagaer« korrekt er, men flere Islændere og Nordmænd har ærligt søgt at skrive korrekt historie, så godt denne var dem bekendt. Da jeg pletvis har fundet bekræftelse på de islandske historier i de samtidige latinske, har jeg tiltro til meget af hvad der står i dem, men selvfølgelig har de fejl, hvad de samtidige også har.

Moderne mennesker har en tilbøjelighed til hånligt at se bort fra mundtlige overleveringer. Fordi vi er vandte til at nedskrive alt, overser de ganske hukommelsen hos de »primitive« folk, der ikke kan skrive. Videnskabsmænd har i Afrika, på Hawai og andre steder fastslået, at historiske begivenheder korrekt har kunnet viderefortælles gennem mange generationer i et par hundrede år.

Prof Ole Worm (1588-1654) skriver i en fortale til en islandsk historie (Peder Clausens udgave af Snorres: Norske Kongers Historie) følgende: »Hvormeget findes der i vores Historier, som agtes for utroeligt, alleneste fordi et saadant ikke er af Grækere eller Romere bedrevet? Det er Høyligen at beklage, at der endnu findes mange, som ikke vil give noget magt som skrives om disse Nordiske Lande, undtagen det kan bevises med nogen af de Græske eller Romerske Historicis.«

A. Af de praktisk talt samtidige kilder er de »**Frankiske Annaler**« de vigtigste for Danmarks historien.

Af disse er de mest interessante de såkaldte Rigsannaler, de øvrige er forskillige Klosterannaler. Rigsannalerne opgives at være skrevne af successive skrivere (munke) med tilknytning til det frankiske hof, af hvilken grund de af historikere anses for historisk korrekte, medens klosterannaler kun er korrekte for begivenheder, der afspilles i klostrets nærhed og iøvrigt måske rigtige.

a. *Frankiske Rigsannaler* omfatter tiden fra år 741 til 829. For tiden indtil 799 er der kun lidt af interesse for Danmark (bliver nævnt senere), men allerede her viser det sig, at skriveren er ufuldstændig underrettet, f.eks. kong Karl den Store hærger landet mellem Weser og Elben for at straffe de Saxer (Nordliuti) der boede *hinsides* Elben.

Grunden til at historikerne tager Rigsannalerne for den rene sandhed er, at de mener, at »munken« Einhard (Eginhard) Karl den Stores kamcellist skal have skrevet dem fra 803 til 829. Einhard blev opdraget i Fuldaklostret men uden at aflægge munkeløfte, til han 803 blev optaget i kejserens kancelli. Senest år 830 afbryder han forbindelsen med hoffet, gifter sig og bliver godsejer til sin død 840. I denne periode skriver han bogen om Karl den Store »Vita Caroli«, denne bog afviger i så høj grad fra Rigsannalerne, at det er berettiget at tvivle på hans medvirken ved disse. Adskillige historikere har også udtalt deres tvivl herom, han har måske sørget for, at en skriver førte annalerne.

Kannik Adam af Bremen henviser i sin bog om Bremen-Hamburgs ærkestift, 1070 gang på gang til »Vita Caroli« som korrekt historisk kilde, men nævner intetsteds Rigsannalerne eller at Einhard skulle have skrevet disse.

Det ældste håndskrift af Rigsannalerne er fundet i klostret Lorsch ved Worms, det var ikke komplet, så den nu brugte udgave er sammenstykket af afskrifter fundne også i andre klostre. Tyske forskere skriver, at de er ikke skrevne år for år, endsige straks efter en begivenhed, men når en eller anden mente at have samlet nogle oplysninger. Det, der er overleveret fra tiden før 790 er sammenskrevet efter ældre notater, uvist af hvem. Hvem der har videreført annalerne vides heller ikke. Man ved heller ikke, om det vi har overleveret er den originale tekst, eller om der ved senere afskrifter er lavet tilføjelser eller rettelser.

b. Dr.phil. E.Albrectsen, der har samlet og udgivet et udtog af de frankiske annaler (det for Danmark interessante) regner klosterannalerne fra *St. Bertinklostret* ved St. Omer i Nordvest Frankrig for en fortsættelse af Rigsannalerne. De begynder år 830 skrevne først af en ukendt munk, senere af to

lærde biskopper. Heller ikke her kender man et komplet originaleksemplar, men har sammenstillet et ved at samarbejde 5 fundne eller mindre komplette afskrifter.

c. *Fuldaklostrets* annaler er sammenskrevne af en ukendt munk ca 882-87 på basis af ældre optegnelser, bl.a. har han brugt Rigsannalerne og Bertinklostrets. Munken har ikke haft tilknytning til hoffet, men derfor kan der være historiske sandheder deri, navnlig de fra tiden 882-902, hvor de slutter.

d. Klosteroptegnelserne fra *St. Vaast* og *Xanten* har stedvis interessante oplysninger, navnlig om vikingernes hærgen i egnene om klostrene. *Reginos* krønike er skrevet af en abbed i Klostret Prüm, der selv har oplevet vikingernes hærgen i Flandern og Eifel.

e. Einhards »Vita Caroli« er allerede omtalt.

Historikerne tager, som nævnt, de frankiske annaler for den fulde og hele sandhed uden hverken at spørge om, hvorfra skriveren havde sine oplysninger eller prøve at besvare dette spørgsmål. Annalerne er jo skrevne på latin, så må de være sande.

Lad os først tage det frankiske hof.

Der var dengang ingen faste gesandtskaber. Når der - med års mellemrum - var noget at forhandle om, blev der sendt en gesandt. Han bragte sikkert visse korrekte oplysninger med tilbage, men da han ikke kunne flakke rundt i landet og da der ingen aviser var, så var hans viden begrænset.

Næste oplysningskilde var flygtninge. Efter at Sigurd Ring havde dræbt sin onkel og fætre, har der sikkert været flygtninge nok, blandt andre hans fætres koner og børn. Disse fremstillede begivenhederne i det for dem bedste lys, ikke altid den objektive sandhed.

Endelig var der de rejsende købmænd. De kunne fortælle, hvad de havde set, f.eks., at kong Gøtrik (på frankisk Godfred) byggede vold nord for Ejderen, hvad munkene nedskrev som »på Ejderns nordbred«.

Først efter at Karl den Store havde erobret Nordalbingien kom Frankerlandet i direkte berøring med Danerriget, men jeg tror ikke, at man dengang brugte at sende uddannede spioner ind til naboen.

Munkeskriverne har sikkert været så samvittighedsfulde som muligt og langt det meste af, hvad de skriver, er nok rigtigt men vi må hele tiden være på vagt over for fejl. Hvis noget er urimeligt eller strider mod datidens psykologi, må det tages med forbehold.

Men også ved de statsautoriserede historikeres oversættelse og udlægning af den latinske tekst er jeg på et par punkter uenig.

Latin har i begyndelsen af flere ord et *stumt »H«*, der ikke udtales. Dette H må selvfølgelig falde bort, når disse navne skrives i sprog, hvor H'et ikke er stumt. De franske annaler skriver deres regenter Hludovicus, Hlothar, der både udtales og skrives i moderne sprog: Ludvig Lothar. En engelsk konge skrives på latin Hella, nu Ella, dansk udsending Hebbi er lig Ebbe, ærkebisp Hrabanus er Rabanus, osv. Også Saxo skriver Absalons broder som Hesperus, men nu til dags kalder alle ham Esbern, og sådan kunne jeg fortsætte.

Alligevel skriver selv de nyeste danske historikere kong »Horek«, mærkeligt, thi ældre danske historikere, der kunne latin, kalder de samme to konger Eric. Den hollandske prof de Vries skriver 1927 i »Acta Philologica Scandinavia« at »i de danske annaler kaldes denne Harek altid Erik«. De danske historikere vil måske påberåbe sig, at også i de islandske skrifter (som de ellers hånligt afviser) står Horek. Den norske prof G.Storm har gjort opmærksom herpå og skriver, at de islandske historier oprindeligt var skrevne på latin. I de på norsk skrevne historier kaldes Hringer og Hrolf m.fl. korrekt for Ringer, Rolf, osv. Nogle af de frankiske munke er opmærksom på dette og skriver Ludvig og Lothar uden H, endog Horici skrives Orich.

Også ved oversættelse af latinske ord til tysk eller dansk mener jeg, at historikerne tager fejl.

Ordet »Nepos« betød i oldtiden barnebarn, men efterhånden kom det også til at betyde nevø og senere blot slægtning. En østromersk kejser Julius Nepos var dattersøn af den forrige kejser Leo.

I de frankiske rigsannaler for året 812 skriver munken et par steder i begyndelsen »Nepos«. Det er af historisk afgørende betydning at fastslå, hvad munken har ment, da han skrev dette ord, hvilket slægtskabsforhold han hentyder til. Det er så indeligt ligegyldigt, at nyere tids historikere siger, at ordet kan betyde både barnebarn og nevø.

For året 812 skriver munken i linie 2 »Sigfred nepos Godofridi regis« og derefter »Anulo nepos Herioldi et ipsius regis«. Disse to steder oversætter historikerne ved nevø.

Munken fortsætter i linie 21, at Karl den Store sender »Bernhardum filium Pippini nepotem suum«, og år 813 står »Bernhardum que nepotem suum«. Da man ved med sikkerhed, at Bernhard var Karls sønnesøn, bruger munken utvetydigt ordet nepos for barnebarn. Det forekommer mig praktisk talt utænkeligt, at munken indenfor (ca) ½ times skriveri ændrer mening og bruger »Nepos« i to forskellige betydninger.

Jeg har gjort flere historikere opmærksom på dette og anbefalet, at man i det

mindste undersøger de historiske konsekvenser af at oversætte nepos ved barnebarn. Sandsynligheden herfor er efter historikernes mening da 50%, efter min mening 90%. Men alle historikerne svarer stereotypt: »det kan betyde begge dele« (de, der overhovedet svarer).

Hvorfor ikke undersøge den anden mulighed. Er det fordi oversættelsen »Nevø« diskrediterer Saxo og de islandske skrifter, hvorimod oversættelsen »barnebarn« støtter såvel Saxo som Islænderne. Jeg kunne anføre adskillige eksempler på, at nepos brugtes som barnebarn af Tacitus, Saxo m.fl. og også eksempler på, at det er brugt for nevø. Spørgsmålet er kun: nvad mente munken 812.

B. *Rimbert: Ansgars levned.* »Nordens Apostel« Ansgar missionerede i Danmark og Sverige fra 826 til sin død 865 med visse afbrydelser. Han kom først til Danmark med tronprætendenten Harald, der i nogle år regerede i Vest Danmark. Da han blev forjaget, måtte Ansgar følge ham syd på, senere kom Ansgar igen til Danmark og også til Sverige: Bjørkø i Mälarn. Ansgars medhjælper Rimbert skrev nævnte bog, han efterfulgte Ansgar på Bremen-Hamburgs ærkebispesæde, hvorunder hørte Norden. Bogen er skrevet før år 876.

C. Adam af Bremens værk: *»De hamburgske ærkebispers historie«.* Magister Adam var fra ca 1066 til sin død ca 1075 kannik ved ærkebispeembedet Bremen-Hamburg, hans bog er skrevet ca 1072.

Hans bog indeholder mange oplysninger om Danmark og dets historie. Han støtter sig dels på noter, dokumenter m.m. i stiftets arkiv, dels på hvad den (som han skriver) »sanddru« danske konge Svend Estridssøn har fortalt ham, da han på en rejse ledsagede sin ærkebisp til Sønderjylland. Kritikere gør dog opmærksom på, at Svend Estridssøns viden om sine forfædre og sit lands historie længere tilbage end hans bedstefader, Sven Tveskæg, synes meget usikker, og at han altid fremstiller sagen i det for ham bedste lys.

Hertil kommer magister Adams indstilling, at alle hedninger var onde og grusomme og alle kristne gode, han tror også på underet, at i et slag 891 blev 100.000 hedninger (vikinger) dræbt, men »knap 1 kristen«.

Adam har uden tvivl kendt de frankiske rigsannaler. Han fortager bevidst rettelser, f.eks., at såvel Sigfred som Anulo begge var nepotes af Godofridi, hvad der (se senere) er meget vigtigt for Danmsrkshistorien, og hvis man her oversætter nepos ved barnebarn stemmer med Saxo og de islandske historikere. Det er ikke, som nutids historikere påstår, en afskriverfejl.

D. *Historia Danica* skrevet af Saxo Gramaticus, der levede ca 1150-1220. Man formoder, at Saxo først har været kriger, måske hirdmand hos biskop,

senere ærkebiskop Absalon af Hvideslægten. Som ældre er han måske klerk, i hvert fald har Absalon skaffet ham indtægter som sådan for at Saxo kunne skrive en Danmarkshistorie.

Saxo skrev på latin, først skrev han afsnit om sin egen tid, så om tidligere tider, snart om et tidsrum, snart om et andet. Resultatet er blevet, at samme person undertiden optræder i to tidsrum, og undertiden med andre forældre m.m.

Hans Danmarkshistorie er ikke kritisk, den gik ud på at forherlige det danske rige og dets kongehus: Valdemarerne, men navnlig Hvideslægten, hans protector. Herunder kommer han til at gøre Knud Lavard til helt, der myrdes af den danske kongesøn Magnus.

Saxo nedskriver kritikløst alt hvad der bliver ham fortalt, bl.a. af en islandsk skjald, eller hvad han læser. Årbøger fra klostre. Han må have kendt Adam af Bremens værk, men sandsynligvis ikke de frankiske annaler.

Saxo tror fuldt og fast, at Danmark var eet samlet rige fra tidernes morgen og at Saxerne (Tyskerne) var fjenden. Når han derfor hører om konger lægger han dem i forlængelse af hinanden, hvor de i virkeligheden var samtidige i de 4 a 5 danske småriger. Han må også fra gamle sagn, genfortalte gennem generationer have hørt om konger som Vermund og Offa (Uffe) samt om Frode og Ingeld, disse var slet ikke Danerkonger, men herskede over hhv Angler og Hadbarder. Ved at lægge alle disse regenter i forlængelse af hinanden, lykkes det ham at føre det danske rige tilbage til før år 0.

For at »alt godt« skal komme fra Sjælland, Hvideættens hjem, springer han Skånekongen Ivar Vidfadme over og lader den sjællandske kongesøn Harald Hildetand være rigets benefactor. Han må ikke have kendt Jelling-runestenene, thi han lader Thyra overleve kong Gorm og være med til at bygge Danevirke. Fra tiden før Gorm den Gamle må jeg derfor tage Saxo med største forbehold, kun bruge ham der, hvor jeg ad anden vej mener, at hans beretning er sandsynlig.

E. *Andre danske historier.*

Sven Aggesen skrev ca 1185 en kort Danmarkshistorie uden synderlig værdi. Det var vist oprindeligt Saxos mening kun at skrive en fortsættelse til den. *Lejrekrøniken* er iflg prof J.Olrik skrevet af en ret uvidende munk. Langt det meste af indholdet er uhistorisk, men en enkelt bemærkning viser, at dele deraf kan være rigtige. Munken skriver: »Jylland var det mest udsatte land, dækket af et bolværk af træpæle, der hvor nu Danevirke ligger, mod Augustus. Jyderne modstod Augustus og bad Dan om hjælp«. Krøniken er fra ca 1150,

dengang var træfronten længst væk og erstattet først af tørv, og senere af kampesten, så en mundtlig tradition var bevaret.

Munken skriver, at det ældste Danerrige omfattende Sjælland med omliggende øer hed »Videslev«. Dette navn findes kun i Lejrekrøniken, men senere historikere skriver det troligt af. Prof Hald har bevist urigtigheden af denne påstand, der står Videslecht i krøniken, det kan være Sjælland, men også landet om Weichsels munding.

Roskildekrøniken, Jomvikingsagaen og Knytlingesagaen indeholder meget lidt af interesse for dette værk.

Årbøger fra *Ryd* kloster i Angeln (nu Glyksborg slot) og fra et kloster i Næstved er begyndte hhv ca 1190 og 1135. Begge har brugt andre værker for tiden før deres grundlæggelse og har for tiden før år 1000 ingen selvstændig værdi.

Rigsråd *Arild Huitfeldts:* Danmarks Riges Krønike skrevet mellem år 1595 og 1603 funderes meget væsentligt på Saxo. Den var også først tænkt som en selvstændig fortsættelse af denne, men Huitfeldt tilføjede et bind med de ældste tider. Foruden Saxo har Huitfeldt kendt Arngrim Jonssens latinske udgave af Skjolungesagaen og flere (mere eller mindre rigtige) tyske historier. *Danmarks Historie,* Kbhvns Universitet 1977, giver en udmærket fremstilling af det, forfatterne mener er sikkert: Danernes mad og bolig i de ældste tider. De islandske skrifter ignoreres, man tror Anglerne var Nordgermaner og da oldengelsk er vestgermansk præget, kan altså kun få Angler være indvandrede, at Romerne før Augustus brugte keltiske tolke og udtalte de kimbriske høvdinges navne på keltisk, ved man åbenbart ikke. Desuden fastholdes den gamle tradition, at nepos betyder nevø, forfatterne har læst de tre første linie i rigsannalerne 812, men ikke fortsættelsen.

F. *de islandske historiske værker.*

a. Det er muligt, at romerske skibe i 300-tallet af storm er forslået til Island. 3 der fundne mønter tyder herpå. Fra ca år 795 boede irske munke på Island, de fortrak, da Landnamsfolkene kom.

Før midten af 800-tallet havde et par norske skibe besøgt øen, forslået dertil af storm.

To norske brødre var de første, der 870 eller 874 tog land på Island. Landnamstiden varede derefter til år 930, det år, da det lovgivende og dømmende Alting blev begyndt. I Landnamabogen skrevet først i 1100-tallet opremses 1000 familier, heraf 85% norske, 12% britiske og 3% svenske, hertil kommer

Kort nr. 13:
Island.

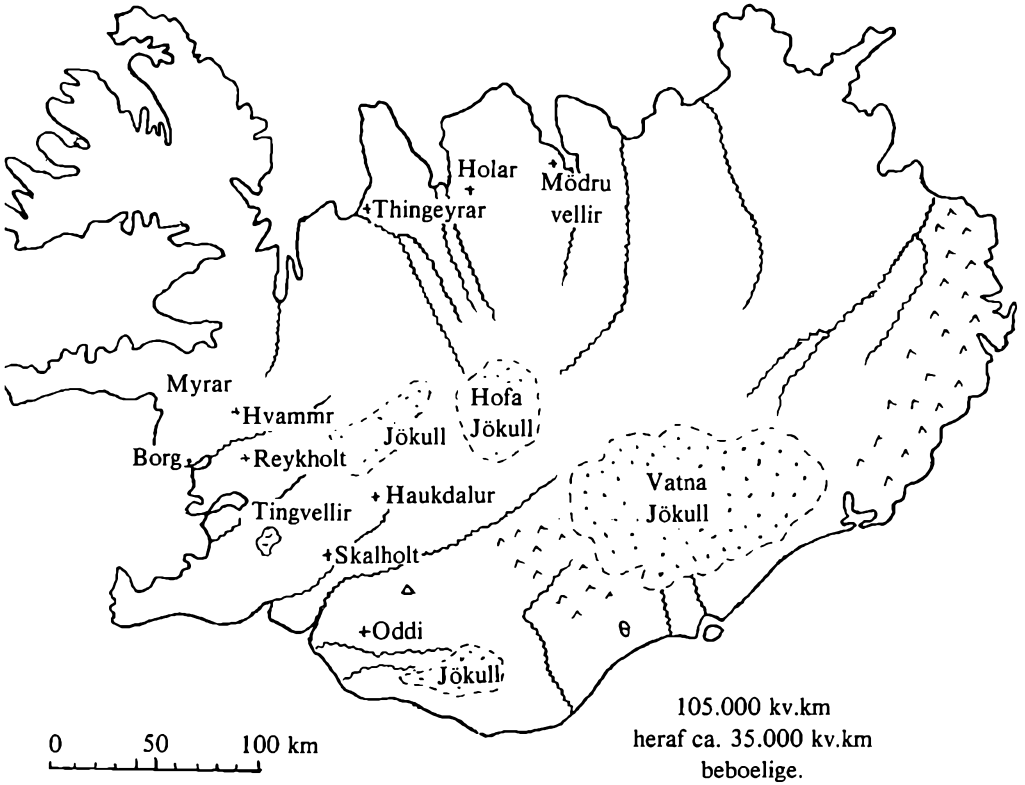

105.000 kv.km
heraf ca. 35.000 kv.km
beboelige.

nogle keltiske (Skotter og Irer).Sidst i 1000-tallet formoder man, at Island havde over 60.000 indbyggere.

Altinget mødtes fra 930 til 1798 på Tingvollirsletten, her havde de 36 fornemste høvdinge en særlig stilling. Til Kristendommen år 1000 indførtes ved lov, havde disse været hedenske tempelherrer, Goder.

Lovsigemanden valgtes for 3 år ad gangen blandt disse høvdinge, ofte genvalg, men har eksempel på 27 år samme lovsigemand. Han var præsident for Altinget og formand for Lovretten, øens højeste domstol. Lovene blev først skrevne år 1117/18, så i 187 år blev lovene overleverede fra generation til generation, de love, der stammede fra Norge i 100 år mere.

Missionærer havde fra år 981 prædiket på Island, og da to høvdinge vendte kristne hjem fra Norge år 999, vedtog Altinget år 1000 at lovfæste kristendommen som landets religion.

Den ene af disse to var Gizurr hvite Teitson til Skalholt, i slægt med Olaf Tryggvason. Hans søn Isleifr (1006-1081) uddannedes i Westfalen og blev 1056 bispeviet. Han rejste til Rom og til den tyske kejser.

Hans ældste søn Gizur blev uddannet i Tyskland og 1081 bispeviet. Han skænkede sit gods Skalholt til bispesæde og skole. Hans broder Teitr til Haukadalir opretter her skole med bl.a. historieforskning.

Holar på Nord-Island bliver 1106 bispesæde, 1112 grundlægges Tingeyrarklostret, der fik enorm betydning for historieforskningen.

b. Der skelnes i det følgende mellem de islandske »Sagaer«, som man godt kan betegne som litteratur, selv om de sikkert indeholder nogle historiske sandheder, der dog er uden interesse for Danmarkshistorien, og de alvorligt mente historiske værker.

Når jeg behandler disse så grundigt, skyldes det, at de er de eneste oplysninger, man har om Danerriget fra sidst i 600-tallet til sidst i 700-tallet, og at de i meget væsentlig grad supplerer de andre, yderst sparsomme efterretninger fra sidst i 700-tallet til midten af 900-tallet. Netop fordi danske historikere ignorerer disse værker, prøver jeg at vise deres troværdighed.

Jeg har allerede vist, at lovene kunne holdes vedlige ved at fortælles fra generation til generation gennem hundreder af år, så hvorfor ikke historie fortalt gennem generationer af slægter, der var stolte af deres forfældre og disses bedrifter. Men hertil kommer, at de ledende slægter på øen, høvdingene, sendte deres sønner til Nord-og Vesteuropa for at studere, og de vendte hjem med historiske oplysninger, der supplerede Landnamsætternes viden.

c. Værker fra 1100-tallet.

To islændinge grundlagde først i 1100-tallet skriftlig historieskrivning.

- *Sæmundur enn Frodi* (den Vise) (1056-1133) til Oddi hørte til en af de 6 fornemste og rigeste høvdingslægter. Den stammede fra de norske Mørejarler, hvorfra også (iflg norsk påstand) Ganger-Rolf, den første hersker over Normandiet stammede. Gennem disse mente han, at han stammede fra »Skjoldungerne«. En ca år 1325 skrevet slægtstavle synes jeg ikke stemmer før Harald Hildetand, efter ham er den mulig. Sæmundur var altså ættestolt.

Efter at have studeret i Frankrig, skriver han på latin sine forfædres historie. Da han skrev på latin, har flere af hans personer det stumme latinske H, hvad afskrivere på islandsk har bibeholdt, men H'et falder bort i norske skrifter.

Sæmundurs søn Loptz blev gift med en datter af den norske konge Magnus Barfod (1073-1103), de fik sønnen Ion Loptsson, der var fader til Pal Ionsson. Denne blev biskop over det islandske Sydland med bolig på Skalholt. Pal Jonsson skriver sidst i 1100-tallet den *ældre Skjoldungesaga* på basis af sin oldefaders optegnelser. En yngre Skjoldungesaga, se senere.

- *Are enn Frodi* (1068-1148) var også af fornem høvdingslægt, der førte sine aner tilbage til de norske og svenske Ynglingekonger.

Han skrev som den første sine værker på islandsk. Han blev opdraget hos den islandske høvding Hallr Thorarinsonar (996-1090), hos hvem han fik lagt grunden til sin store historiske viden. Han var fætter til ovennævnte Sæmundur og studerede under de to brødre Gizur og Teitr Isleifsonar og hos en gammel lovsigemand gennem 27 år i dette embede. Aris første udgave af hans *Islendingabók* med en Konungaævi (liste) og andre historiske værker, er desværre tabtgåede. Vi har kun af hans hånd bevaret en senere og forkortet udgave. Men heldigvis er noget af Aris viden blevet brugt af senere historieskrivere, der havde kopier af hans originale skrifter.

Ari må have arbejdet med et godt bibliotek, det menes, at han både kendte til den engelske munk Bedes værk fra ca 730 og Adam af Bremens fra ca 1070.

Af andre skrifter der senere blev benyttet af historieskrivere kan nævnes:

- Noregs Konungatal, et skjaldekvad, der handler om de norske konger fra Halfdan Svarte (død ca 870/75, fader til Harald Hårfager) og til kong Sverre (1177). Skrevet ca 1180 som hyldest til Jon Loptsson til Oddi (1125-1197), hvis mor var norsk kongedatter.
- Agrip, der handler om norske konger fra Halfdan Svarte til 1177, skrevet ca 1190 af en Islænding, bosat i Norge.
- Den norske munk Theodricus skrev før 1180 en bog om norske konger i 9. og

10. århundrede, men da den er baseret på islandske kvad, har den ingen interesse som basis.
-Landnamabóken blev oprindeligt skrevet ca 1140, måske af Ari enn Frodi, men er senere omarbejdet sidst i 1200-tallet og først i 1300-tallet. Ældste udgave er tabt. Den beskriver 1000 Landnamslægter, men senere undersøgelser tror, at den er ukomplet, at der var flere. I de senere udgaver er også tilføjet uhistorisk materiale.
d. Historiske islandske skrifter i 1200-tallet.

Dette århundrede er højdepunktet for den islandske historieskrivning, men det er ukorrekt at sige, at først nu skrives, hvad der skete 4 a 5 århundreder før. Historieskriverne baserer deres værker på ældre skrifter fundne i klosterarkiver samt i de store høvdingætters. Oplysninger der samarbejdes med indsamlet materiale under rejser til Vesteuropa, Norge og Sverige. Danmark havde selv en meget ringe historieforskning og også meget urigtig.
- I sidste halvdel af 1200-tallet blev der på basis af den ældre Skjoldungesaga udarbejdet en yngre. Den må utvivlsomt have indeholdt en Danmarkshistorie fra Skjold til Gorm den Gamle. Moderne islandske historikere erklærer de ældste tiders historie for »torftig«, resten troværdig.

Værket menes at være nedskrevet enten ved Holar bispestol eller ved et kloster under denne. Man formoder, at Ari enn Frodis tabtgåede værker er brugt. Selve værket er tabtgået, der findes kun et brudstykke: Søgubrot, der dækker tiden fra ca år 700 til ca 770 (Ivar Vidfadme og Harald Hildetand), herudover kendes kun en stærkt forkortet latinsk oversættelse fra år 1596 (se pkt e).

- Under Holar bispesæde grundlagdes år 1112 et kloster Thingeyrar. Sidst i 1100-tallet og først i 1200-tallet havde dette kloster en meget historisk sindet abbed Karl, der selv foretog flere rejser for at indsamle historisk materiale, og som inciterede sine munke til historisk arbejde. Af de for Danmark interessante skal nævnes:
- Olaf saga Tryggvasonar skrevet ca år 1190 af munken Oddr Snorrason på latin. Oddr har ikke kendt Sæmundurs værk, men bruger ret ukritisk oplysninger fra »troværdige« mænd, måske også stof, som hans abbed havde hentet i Norge. Oddrs værk begynder på Harald Blåtands tid i Danmark, altså efter det tidsrum, jeg behandler.
- Olaf saga Tryggvasonar en mesta skrevet ca år 1200 af munken Gunnlaugr Leifsson (død 1218/19) i samme kloster. Om Gunnlaugr eller hans abbed har været utilfreds med Oddrs værk, må jeg lade usagt. Gunnlaugr kendte den ældre Skjoldungesaga, Sæmundur og Aris værker, hans historie er mere om-

fattende end Oddrs, den indeholder en hel del Danmarkshistorie, hvoraf Snorre i sit værk lader adskillige sider afskrive.

Hverken Oddrs eller Gunnlaugrs værker findes i original. Af sidstnævnte findes to afskrifter, en i den arnamagnæanske samling, en i Bergsbók (se afsnit e.).

- Morkinskinna fandtes i ældre, (nu tabt) udgave fra 1217, som Snorre må have haft afskrift af. Den omhandler de norske konger fra ca 1035 til 1177. Den er tildels afskrevet fra Agrip. Der findes en afskrift nu fra ca år 1300.
- Fagerskinna er skrevet ca 1230-40 og omhandler norske konger fra ca 870 til 1177, den bruger som basis Snorres værk.
- Heidreks saga, Hervara saga er skrevet i 2. halvdel af 1200-tallet. Den slutter med en kongekrønike, som nogle mener er en senere tilføjelse, ligesom begyndelsen synes at være det. Det er muligt, at Ari enn Frodi først har skrevet den, hvorefter andre har videreført den.

Iflg denne saga skulle Ivar Vidfadmes farmoder være datter af en kong Heidrek Ulvsham i Reidgotaland. Dette er iflg alm. mening landet om Weichsels munding, men Islændingerne har også brugt det om den jydske halvø. Sagaen har stor forskel fra Søgubrot. Efter Sigurd Ring fortsætter sagaen med de svenske konger til år 1120.

-Orkneysagaen formodes skrevet på Oddi. Sæmundurs søn Loptz blev gift med en datter af den norske kong Magnus Barfod. Sagaen handler om denne og andre norske kongers forhold til Orkney-jarlerne.

- Snorri Sturlason (1170-1241) er uden sammenligning den betydeligste islandske historiker. Han opdroges hos den tidligere nævnte Jon Loptsson til Oddi, Sæmundurs sønnesøn, hos hvem Sæmundurs bibliotek og skrifter stadig opbevaredes. Gennem ægteskab fik han et rigt gods: Myrar, Borg og Reykjaholt på Vest-Island år 1202, 1215 og senere blev han lovsigemand, 1218 og senere besøgte han Norge samt Vest-Gøtalandets lagmand Eskild.

Han var en rig mand (kunne møde med 700 ryttere på tinge) og havde flere skrivere i sin tjeneste. Overalt hvor han kom enten købte han historiske skrifter eller lod dem afskrive. Udsagn af den gøtiske lagmand blev også nedskrevne. Man siger, at Snorri havde enten originalen eller kopi af alle historiske værker på Island og mange andetsteds fra.

Ca. år 1220 »skrev han« sit hovedværk »Norske Kongers Saga«. Han tilrettelagde værket således, dikterede til en skriver eller lod denne direkte indkopiere stykker af de samlede værker, herunder Skjoldungesagaens ældre udgave. Aris nu tabtgåede værker og vel nok de fleste af de forannævnte skrifter.

For Danmarks vedkommende er mest interessant ca. 7 sider med Danmarks historien fra Sigurd Ring til Gorm den Gamle. »7 sider« er, hvad der er overleveret, højst rimeligt har der været meget mere, thi når Snorri skriver, at herom har Skjoldungesagaen mange sider, så nøjes Arngrim Jonsson (se e) med et par linier.

Snorris værk må have været meget omfattende, men er desværre tabt. De to sæt afskrifter, der nu findes, er begge forkortede, hvor meget ved vi ikke.

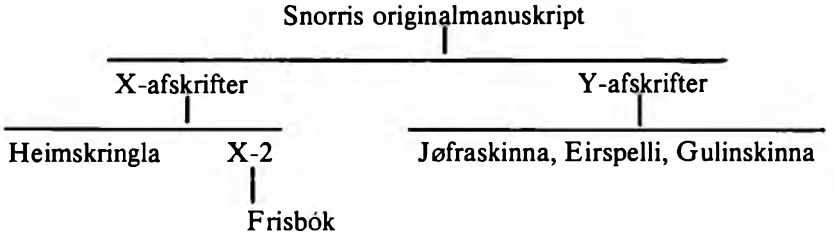

Den ovennævnte »Olaf saga Tryggvasonar en mesta« har kendt og brugt de frankiske rigsannaler og nogle af klosterannalerne. Da man ikke kender Snorres originalværk, men kun 2 let forskellige afskrifter, er det ikke muligt for mig at se, om det er Snorre selv eller de to afskrivere, der har foretaget forkortelser og ændringer fra Olafsagaen til de nu kendte afskrifter. Sandsynligvis har Snorre foretaget visse ændringer, hvor han - på basis af Sæmundur og Ari og andre - mente at vide bedre end forfatteren af Olafsagaen, hvorimod afskriverne har foretaget forkortelserne og nogle afskriverfejl.

Af ændringer fra Olafsagaen til X og Y serierne nævnes: Heming, konge 810-12, gøres til Godfreds broder, ikke brodersøn, i slaget ved Elsloo 882 ændres Daner til Nordmænd (måske for at glæde modtageren af afskriften), en engelsk konges navn ændres fra Eaua (Edward?) til Samma, Iotlandi ændres til Norge, Ganger Rolf indføjes, saxiske trælle ændres til svenske, Sles (Slien) ændre til Straa, osv. Her er et arbejde for sprogforskere.

Af de to eksisterende afskrifter af Snorres original er **Heimskringla** den mest repræsentative og den eneste kendte af folk, selv af historikere. Den er lavet ca 1261 som gave til en norsk høvding eller konge, hvorfor man har udeladt, hvad afskriveren ikke mente havde interesse for modtageren og tilføjet og ændret visse ting. Afskriften brændte 1728, heldigvis efter at der var taget to afskrifter.

Jøfraskinna formodes at være en af Heimskringla uafhængig afskrift taget

ca 1320, den brrændte 1728 og kendes kun i præst Peder Clausens bog (se nedenfor). Danske historikeres påstand om, at afsnittet i P.Clausens bog om danske forhold er en senere tilføjelse, kan afvises. Hele afsnittet findes i forannævnte Olafssaga, der er en snes år ældre end Snorres værk.

e. Senere værker.

De senere islandske historiske skrifter er ikke original historie, men blot afskrifter af allerede eksisterende værker, måske undertiden med ændringer. De har deres store betydning i, at de bevarer skrifter, der ellers var gået tabt.

- Flatøbogen er en kompilation af ældre sagaer: Olav Tryggvasons, Sverres, Håkan den Gamles, Magnus den Godes m.fl. og nogle digte, bl.a. det nævnte Noregskonungatal, hyldest til Jon Loptsson. En rig islandsk bonde betalte ca 1380 to præster for at samle og afskrive værkerne.

- Hauksbók. Haukr Erlandssons fader var islandsk lagmand, han selv flyttede til Norge, døde 1334. Han har været uhyre flittig med at samle og afskrive ældre islandske værker, men ganske ukritisk, betydningsfuldt og ikke blandet sammen. Gennem ham er bevaret Landnamabók, Hervarasagaen, Regner (Lodbrog) sonarthattr, Erik den Rødes (Grønlands bebygger) saga, Upplendingakongernes historie.

- Skjoldungesagaen. Som nævnt er både den ældre og yngre udgave tabetgået, men Arngrim Jonsson (1568-1648), rektor for latinskolen på Holar, lavede efter anmodning år 1596 et forkortet udtog af den yngre saga på latin. Danske historikere, bl.a. rigskansleren og historikeren Arild Huitfeld og prof Ole Worm havde bedt om disse oplysninger om den ældre Danmarkshistorie. Desværre kan man af visse bemærkninger se, at hvad sagaen bruger mange sider på at beskrive, affærdiger Arngrim med et par linier. Arngrims skrift omfatter ikke alene den yngre Skjoldungesaga, han må i bispesædets arkiv eller klostrenes have fundet visse ting til supplering. Arngrim har ikke kendt Snorris værk.

- Den første virkelige oversættelse til dansk af Snorris værk blev ca år 1600 foretaget af præsten Peder Clausen. Snorri ender sin Norske kongers saga med år 1177, men Peder Clausen fandt en gammel skindbog og afskrev fra denne en fortsættelse til 1263. Peder Clausen har oprindeligt ikke brugt Heimskringla som basis, men Jøfraskinna af Y-serien, derfor er hans bog noget forskellig fra Heimskringla.

Peder Clausens bog kom til København, hvor prof Ole Worm år 1633 foranlediger den trykt.

Da Jøfraskinna er brændt, er det ikke muligt at afgøre, om de 7 sider Dan-

markshistorie fra Sigurd Ring til Gorm den Gamle stammer herfra (men det er sandsynligt) eller om Peder Clausen (mindre sandsynligt) har kopieret dem fra Olaf saga Tryggvasonar en mesta, som Snorri også brugte.
- Bergsbók. Abbed Bergr Sokkasom til Munketverå kloster lod 1345 visse sagaer afskrive, bl.a. Olaf saga Tryggvasonar en mesta, som præst Peder Clausen uden tvivl har kendt.

Det var ikke småkårsfolk, der startede den islandske historieskrivning, men stormænd, ætstolte. Der er fejl i deres skrifter, men langt færre end i andre samtidige. Den isl. historiker Bjarni Gudnason karakteriserer dem (bortset fra de ældste tider) som skrevne med lærdom og realisme.

G. Angelsaxiske og keltiske skrifter.

a. Ligesom i Franken har formodentligt adskillige klostre i England ført årbøger, men grundet på vikingernes invasion og indbyrdes kampe mellem de britiske stamme-riger, er langt de fleste af disse arkiver brændte.

Et par stykker som danske historikere henviser til, er senere rekonstruktioner, hvori der bl.a. fortælles om jord skænket til klostret. Senere undersøgelser har vist dette som falskneri for at bevise klostrets ejendomsret til disse jorder. Man ledes derved også til at tvivle på historiske indførsler.

I Irland og Wales er der reddet flere annaler. De for dansk vikinghistorie mest interessante er Ulsterannalerne. De findes nu i et manuskript fra lidt før år 1200, men sproget i dem viser, at de er påbegyndt flere hundred år tidligere.

Adskillige andre irske og walisiske skrifter har kun interesse for Angelsaxernes indvandring og deres kampe mod Briterne. Det samme gælder for munken Gildas skrift fra ca år 540. Munken Bedes skrift fra ca 730 viser forholdene i Britanien kort før vikingernes komme. Rigerne, skønsmæssige indbyggertal, militærorganisation osv.

b. The Anglo-Saxon Chronicle (Oldengelske krønike).

Det var oprindeligt en krønike skrevet i kongeriget Wessex, men blev senere videreført i 7 forskellige klostre. Hvornår den er begyndt, vides ikke. Det første årstal er 855, men da denne ældste del er skrevet med samme hånd op til år 891, må det formodes, at han har afskrevet ældre stof. Der er så tilføjet stof fra Caesars ankomst, fra hele Romertiden, om Germanernes ankomst, osv.

Krøniken blev efter år 900 ført i flere klostre, mest i det saxiske Syd-England. Om vikingerne skriver krønikerne intet før år 793, det er derfor umuligt

at efterprøve Skjoldungesagaens påstand om, at Ivar Vidfadme (ca år 700), Harald Hildetand (ca 710-770) og Sigurd Ring (ca 770-798) skal have haft besiddelser i Northumbria. Udgravningerne af York har til dato heller ikke kunnet be-eller afkræfte dette.

Krønikerne (taget under et) giver et ret godt billede af vikingernes kampe mod de enkelte riger i England mellem år 851 og 952 - og senere Sven Tveskæg og Knud den Store, hvad der er udenfor denne studie.

Da Knud Danaasts og Harald Gormsønners tog til England ikke kan være et mindre togt, kan man ved krønikens hjælp bestemme dets tidspunkt til 935-937.

c. Wessexkongen Alfred den Store (konge 871-900), der standsede vikingernes erobring af Syd-England, og hans dronning var begge kulturelt interesserede, og de har muligvis taget initiativet til ovennævnte krønike. De lod desuden et geografisk værk af munken Orosius (ca 450) oversætte og som tillæg blev supplerende geografiske oplysninger tilføjede. For Danmarks vedkommende har følgende to beretninger interesse:

(1) Bondehøvdingen og købmanden *Ottar* fortæller selv til kongen (hans skriver?), at han bor i Halogaland, Norge. Han bor af alle Nordmænd nordligst, nord for er der øde med enkelte bopladser af finske jægere (Lapper).

På en handelsfærd mod nord sejlede han først tre dage mod nord, her er der hvalfangere, efter yderligere tre dages færd mod nord drejer landet mod øst. Efter 4 dages sejlads mod øst og sydøst, sejlede han 5 dage stik syd (Hvidehavet). Her ligger Bjarmernes land, hvor en stor flod løber ud (Dwina ved Archangelsk). Her indhandlede han hvalrosskind til tove samt hvalrostænder og pelsværk. Ottar sejler senere mod syd for at handle med det, han havde købt nordpå. Han var mindst 30 dage om at sejle til den sydnorske handelsplads Sciringsheal (også kaldet Kaupang tæt vest for Oslofjordens munding, ved Larvik), forudsat at han havde god vind sejlede han om dagen og gjorde holdt om natten.

Under denne sejlads havde Ottar Irland om styrbord (vest), ligesom øerne mellem Irland og dette land (England), men hele vejen havde han Norge om bagbord (øst). Syd for Sciringsheal løber et stort hav, der er større end at man kan se over det (Skagerak).

Fra Sciringsheal sejlede han 5 dage til Haethum (Hedeby), som ligger mellem Venden, Saxen og Angeln, men hører under dansk herskab. Fra Sciringsheal havde han først om bagbord (øst) Danmark (Halland), om styrbord de første tre dage et bredt hav (Kattegat). De sidste to dage før Haethum

havde han om styrbord Jylland, Silende og mange øer. I disse egne boede Anglerne inden de udvandrede. I de samme to dage havde han om bagbord de til Danmark hørende øer.

Prof H.Jankuhn placerer på basis af Ottars beretning hans gård på øen Senja, ca 69 1/4 grad nordlig bredde, nord for Narvik, hvad der vistnok er rigtigt, når man udregner hans sejltider med ca 12 timer a 6-8 km i timen pr døgn.

Ottars beretning til Wessexkongen ca år 890 beviser, at det kort, som Danmarks Historie 1977 viser side 16, ikke kan dateres til år 990, som forfatteren antyder.

(2) Den angelsaxiske købmand *Wulfstan* fortæller også i Wessex, at han sejlede fra Hedeby til Truso (ved Elbing) på 7 dage og nætter, og at skibet var under sejl hele tiden. Under turen helt til Wistulas (Weichsel) munding lå Vendernes land til styrbord (syd). Om bagbord var Langeland, Lolland, Falster og Skåne, som alle tilhører Danmark. Derefter sås Burgundarland (Bornholm) om bagbord, det har sin egen konge. Efter Bornholm sås først det land, som bliver kaldt for Blekinge, så Møre, Øland og Gotland, som alle tilhører Svenskerne. Derefter ind i Weichselmundingen og 15 (romerske) mile (a ca 1½ km) over Esterhavet (Frisches Haff), så kommer øst for Ilfing (Elbing) byen Truso. (Turen ca 800 km på 7 døgn svarer til ca 6 km i timen langs kysten og et på km i timen op ad floden).

Begge disse beretninger viser, at handelsskibe er blevne slæbt fra Slien til Rheideå.

d. En engelsk munk Simeon af Durham skrev mellem år 1104 og 1109 - på basis af ældre optegnelser - en kirkehistorie. Heri nævnes, at Hardeknuds søn Guthred (Godfred) 883 blev valgt til konge i Yorkshire efter at man der havde fordrevet Halfdan Regnersøn. Guthfred skulle efter dette være død 894.

Den oldengelske krønike bekræfter altså en Daner Guthfred i Northumbria. For 937-40 skriver krøniken, at norske Olav kom fra Irland, lander ved Humberfloden og kæmper mod den engelske kong Athelstan, der sejrer i slaget ved Brunnanburh, hvor 5 unge hedenske konger og 7 jarler faldt. År 941 nævner krøniken, at Olaf Guthfridson dør og at hans fætter Olaf Sithricson efterfølger ham som konge indtil 944 da kong Edmund fordriver ham. Sammen med ham nævnes en Ragnald Guthfridson. Ulsterannalerne beskriver hele dette tidsafsnit.

e. Munken John Wallingford var fra 1231 til 1258 i St.Albans kloster. På basis af klostrets arkiv har han skrevet en historie. Efter denne skal Athelstan

før sin faders død (924 da Athelstan bliver konge) have besøgt kong Guthrym af Danmark. Prof Steenstrup tilføjer dog, at der ikke er andre beviser for dette besøg.

104. Danmark mellem ca 550 og ca 650.

Endnu i dette tidsrum ligger Danmarkshistorien i tåge, bortset fra Saxo har jeg intet kunnet finde. Der er en del gamle folkeviser, der muligvis indeholder historiske sandheder, men de er meget svære at finde.

Procop skriver ca år 550, at der på denne tid og både før og efter var 4 a 5 Danerriger, hvad der nok skal passe. De tre noget forskellige landskabslove (Skånske, Sjællandske og Jydske) der alle bygger på gamle traditioner hos befolkningerne i de pågældende områder, tyder på mindst tre riger. Prof A.Olrik i »Kilderne til Saxes Oldhistorie«, 1892 kalder denne periode for 5-konger tiden. At Skjoldunge-Rolf regerede i Lejre er en misforståelse. Måske har Siger-slægten, der sikkert beherskede hele Sjælland, haft et medlem ved navn Rolf, Rodulf, Rodwulf e.l.

Dr Starcke udleder af gamle folkeviser, at en vis Helge Hundingsbane en tid styrede Sjælland. Andre tror, at den pågældende Helge er Roars broder med tilnavnet Hadbardbane, der er blevet forvansket.

Saxo har i denne periode en kong Frode, der giver de berømte Frodelove. Men også her, tager Saxo fejl. Lovene - som han nævner dem - er simpelt hen de almindeligt gældende love fra Vikingetiden, ca år 8-900, som Saxo antedaterer.

I afsnit IV endte vi med, at Hjarvard Hjørgeirsøn dræber sin fætter Rolf Krake Helgesøn og selv bliver dræbt omkring år 550. Det er usikkert om Rørec Roarsøn lever på dette tidspunkt, men de to fætre, der dræbes år 550 og Rørec, hvis han lever, må have været godt oppe i årene, så en eller flere af dem kan have haft efterkommere, der fortsætter slægten.

Iflg islandske sagaer, der igen bygger på den tabtgåede Skjoldungesaga, skal kong Roar have haft en søn Valdar den mildi. Iflg Flatøbogen, der også formodes at bygge på nævnte saga, efterfølges Valdar som hersker i Skåne af hans søn Harald Gamli, der igen har to sønner:
- kong Gudrød af Skåne, gift med Sveerkong Ingjald Ilrådes datter Aase, der forleder ham til at dræbe sin yngre broder:
- Halfdan Snialli, fader til Ivar Vidfadme. Halfdan skulle have været gift med Gyrid af Skjoldungsætten.

Stiller man et regnestykke op med 30 år - ja 40 - mellem to generationer, kommer der stadig til at mangle 1 a 2 generationer.

Historikeren P.F.Suhm (ca år 1785) formoder på basis af andre kilder, at Valdar var søn af Roars datter Frøvar, der ægtede en høvding »Ostmar«, dvs en høvding østfra. Det lyder mere rimeligt, men der mangler stadig mindst en generation, da vi kan beregne, at Ivar Vidfadme ikke kan være født før ca år 640 (han dør ca 710).

Heidreks saga omtaler en vis Angantyr fra Reidgotaland, hvad der normalt er ment som landet om Weichselmundingen, hvor Goter blev boende, da hovedmassen drog syd på. Angantyr, Ongentheow er som både dr.phil Jessen og den svenske arkæolog grev Oxenstierna påviser et tilnavn, hvad høvdingen (kongen?) hed, vides ikke. Angantyrs søn var iflg nævnte saga Heidrek Ulfshammer, hvis datter Hildur var moder til Halfdan Snialle (og altså også Gudrød).

Kort og godt tror jeg at spekulationer er nytteløse, alt hvad der ligger før Ivar Vidfadme er uhistorisk. Arngrim Jonssons latinske Skjoldungesaga har her et hul. Grev Oxenstierna erklærer også svenske herskere før Egil Vendilkrake, kaldet Ongentheow for uhistoriske.

105. Danmark ca 650 til ca 710.

Den svenske arkæolog grev Oxenstierna anser de svenske konger fra Egil Anesøn for sandsynligvis historiske, så jeg formoder, at Ingjald Omundsøn, kaldet Illråde, der levede i første halvdel af 600-tallet (100 år efter Egil) også er det.

Snorri Sturlason fortæller, at nævnte Ingjald først var konge over Upsala-området, men udvidede sit rige nord for sø-skovlinien ved at indebrænde 6 småkonger under et gæstebud, derefter angreb han Sødermanland og dræbte kongen der. Ingjald havde to børn: datteren Aasa og sønnen Olaf (senere kaldet Trætelge).

Aasa blev gift med kong Gudrød af Skåne og foranledigede denne til at dræbe sin broder Halfdan. Dette må være sket omkring år 650. Det synes som om Aasa også foranledigede Gudrøds død.

Snorri skriver, at efter Gudrøds død, kom hans brodersøn Ivar Vidfadme til Skåne, samlede hær og forfulgte Aasa, der var flygtet til sin fader i Svitjod. Ingjald opholdt sig på borgen Ræning på Fogdøen i Mälarn. Her indhentede Ivar dem, og da Ingjald ikke var elsket af sit folk og kun havde få krigere, indebrændte han sig selv, Aasa og alle med dem. Snorri fortsætter: Ivar

Vidfadme lagde under sig hele Sveavælde, han tilegnede sig hele Danavælde, en stor del af Saxland, hele Øster-Rige (Baltiske kyststrækninger) og den femte del af England.

Det er jo nok en overdrivelse, men Ivar fik i hvert fald - såvidt flere sagaer beretter - samlet et storrige. Procop nævner i sit værk fra år 550, at Gøterne var et mægtigt og talstærkt folk. Nyere historikere, bl.a. svenskeren Fahlbeck, er mystificerede over, at Gøterne ikke nævnes mere i historiske beretninger indtil en kort notits om, at Harald Hårfager om år 900 bekæmper Vestgøterne.

Jeg ser intet mystisk heri, Ivar Vidfadme har simpelthen sidst i 600-tallet indlemmet de to Gøtariger i sit. Midt i 800-tallet blev Østgøtaland forenet med Sveerriget og fra ca år 1000 også Vestgøtaland.

Sjælland fik Ivar på en anden, meget ufin måde. Ivar synes ikke at have haft sønner. Hans datter Audr forelsker sig i den sjællandske konges broder, »vikingen« Helge den Hvasse (der ikke må forveksles med den norske af samme navn 200 år senere). I det brudstykke af Skjoldungesagaen: Søgubrot, der er bevaret, begynder Ivar med at nægte datteren giftemål med Helge og han tvinger hende til at ægte Helges broder, Sjællandskongen Rørec. Ved intriger får han Rørec til at lade Helge dræbe, hvorefter Ivar i indignation over »mordet« får Rørec dræbt og indlemmer Sjælland i sit rige.

Historikeren prof Suhm skriver, at han i en gammel beretning (hvor? og om pålidelig?) har fundet, at Ivars kone var Guritha, datter af den jydske kong Alf. Hvis der er noget rigtigt heri, så har Ivar sikkert erklæret sig som arving til Alfs rige.

Saxo nævner intet om Ivar Vidfadmes samling af riget, men giver Harald Hildetand æren herfor. Harald er Audr Ivarsdatters søn med Sjællandskongen Rørec, og - som prof Olrik skriver - iflg Saxo skal alt godt komme fra Hvideættens ø, Sjælland. Saxo regner jo Lejre for Danmarks riges kongesæde.

Sveerne have allerede tidligere kolonier i Estland, så det er rimeligt at formode, at disse indgik i Ivars rige. Om Ivar har haft »kolonier« handelspladser i Northumbria, således som visse sagaer (Hervara og Søgubrot) skriver, er tvivlsomt. Muligvis har Islænderne misforstået Anglerlandet i Sønderjylland med England.

106. Ingjald Ilrådes brutale udvidelse af sit rige, havde gjort ham og hans slægt så forhadt, at hans søn Olaf måtte flygte til det dengang uopdyrkede Vermland. Her lod han rydde skov og anlægge bondegårde. Han fik tilnavnet Trætelge. Han ægtede en datter af en af de norske småkonger, med hende fik han to sønner: Ingjald II og Halfdan (tilnavn Hvitbein). Halfdan arvede sin morfaders rige, som han udvidede ved erobring og giftermål, han havde to sønner, fra den ene stammer den norske konge Harald Hårfager, der samlede Norge til et rige henimod år 900.

Om den ældste søn Ingjald skriver Snorri kun, at han blev konge i Værmland. Efter hans død lagde Halfdan Hvitbein Værmland til sit rige.

Der er, som jeg senere kommer til, grund til at formode, at Ingjald blev taget til konge af Sveerne. Om han var selvstændig eller Skatkonge under Ivar Vidfadme, ved jeg ikke.

Jeg har allerede omtalt »Herredsinddelingen«. Den strakte sig fra den svenske Sø/Skovlinie i nord til Ejdern i syd. Den er sikkert befalet fra oven, fra en kongemagt, der herskede over hele dette område. Prof Nermann nævner, at de arkæologiske udgravninger tyder på et nordisk storrige fra sidst i 600-tallet, og prof Weibull skriver, at det er ikke Gorm den Gamle, der først samler Danmark, det var samlet længe før, men nok for en tid igen splittet.

Om det så er Ivar Vidfadme eller Harald Hildetand, der har indført en herredsinddeling, kan være ligegyldigt. Da den ikke omfattede Sveerområdet, tyder dette på, at dette rige bevarede en (vis) selvstændighed.

107. Ved at regne baglæns, kommer jeg til, at Sjællandskongen Rørec blev dræbt ca år 690. Audr, hans kone, flygter med sønnen Harald (iflg Søgubrot vist egentlig Helges søn), da hun er klar over sin faders intriger.

Søgubrot af fornkunungum findes først i et håndskrift fra år 1300, men er, iflg prof Finnur Jonssen, vist et brudstykke af Skjoldungesagaen. Den har her en morsom misforståelse.

Søgubrot skriver, at Audr gjorde sig færdig til at rejse af landet fulgt af mange. Hun rejste gennem Øst-Gøtaland til Gardariket, hvorover en konge ved navn Radbiart rådede. Hun blev vel modtaget og kong Radbiart begærede hende til ægte. Da hun som flygtning trængte til beskyttelse og tryghed og hjælp for sin søn, indvilligede hun.

Da Gardariget først blev til ca år 862 ved at en høvding Rurik (måske ledsaget af sine to brødre) fra »Roslagen« (kysten nord for Stockholm) blev valgt til »konge« i det nordlige Rusland, kan Audr ikke ca år 700 være flygtet til Gardariget.

Fra år 685 til sin død 719 regerede kong Radbord over Frisland, men da et Frisland ikke eksisterede dengang Skjoldungesagaen blev skrevet, så har forfatteren forlagt Audrs flugt til Gardarige.

Søgubrot opgiver, at Ivar Vidfadme falder over bord og drukner på et hævntogt til Gardarige for at hente sin datter og dattersøn hjem. Iflg Petrus Olai (ca 1530) skal Ivar være død ca år 710, hvad der kan stemme med andre angivelser. I hvert fald vender Harald hjem ved meddelelsen om bedstefaderens død. Han må på dette tidspunkt være voksen, altså født ca 690. Saxo skriver ganske vist, at Harald var 15 år gammel ved Audrs flugt, men de islandske sagaer, at han var spæd. Hvad der er rigtigt, er mindre væsentligt. Søgubrot mener, at Harald var 15 år, da han blev konge, dette er tvivlsomt, men muligt.

108. Som nævnt ægtede Audr for 2. gang kong Radbord af Frisland. Hun får med ham et eller to børn.

Hyndlaleod er et norsk kvad fra formodentligt sidst i 800-tallet, men først nedskrevet på Island ca år 1150-1200. Her står i vers 29 (i dansk oversættelse):

»Ringslyngeren (den gavmilde) Hrærek gift med Aud
var Harald Hildetands fader,
Aud den vise var Ivars datter,
men Radbard var Randvers fader«.

Var Randver mand eller kvinde?

I Arngrim Jonssens latinske Skjoldungesaga i udtog mangler desværre tiden mellem Roars søn Valdar og Sigurd Ring. Det er vist ikke Arngrims fejl, thi efter at Søgubrot har nævnt, at Harald Hildetand satte Herødr, Herward Ylfingssøn til skatkonge over Øster Gøtaland, og at Hildebrand med børnene Hilder og Hildur styrede Reidgotaland (se Heidreks saga) står der: Hier vantar mikit vid = her mangler meget.

Både i Heidreks saga og i Skjoldungesagaen, som den gengives i Flatøbogen står, at Randver var Haralds halvbroder, i Heidreks saga, at de begge var sønner af Alfhild og Valdar, hvad der er umuligt, og at Randver herskede i Danavældet, men faldt i England, hvorefter Harald, konge i Gøtalandene arver hele riget.

Denne version strider mod Søgubrot og Saxo.

Søgubrot skriver, at da Harald erfarer om sin bedstefaders død, kommer han til Danmark på et skib, som hans stedfader, kong Radbiart stiller til rådighed. Harald bliver først hyldet på Sjælland, hans faders rige, derefter i Skåne

af sin moders frænder, derefter i Sveavældet og i »Jættelandet« (?). Han genindsætter flere fylkeskonger, som havde måttet flygte for Ivar, heriblandt kong Ingjald. Han underlagde sig hele Sverige og Danmark samt de dele af »Einglans« (England eller Angelland?) som Halfdan Snelle og Ivar tidligere havde haft.

Denne kong Ingjald, der indsættes et sted i Sverige, kan kun være Olaf Træteljes ældste søn, der fra Vermland bliver konge (skatkonge?) over Svearíget.

Saxo skriver, at imidlertid døde Ingild i Sverige og efterlod sig en ganske liden søn, Ring, som han havde med Haralds søster. Harald gav ham formyndere og gjorde ham til konge i sit fædrenerige.

I Søgubrot og Olaf saga Tryggvasonar en mesta omtales Sigurd Ring kun som »frænde« af Harald Hildetand.

Det er mest rimeligt at formode, at Harald fik to halvsøstre i Frisland, den ene blev gift i Norge, den anden Randvere med Ingjald II i Sveerriget.

Harald voksede op ved det frisiske hof, han fik her venner. I Bråvallaslaget deltager flere Friser på Haralds side, også en indikation, at Audr flygtede til Frisland.

Endnu en: sidst i 600-tallet og først i 700-tallet missionerer 12 munke i Frisland, derunder Willibrord, der 695 bliver ærkebiskop og leder af missionen. Denne Willibrord besøger, iflg hans levnedsbeskrivelse, ca år 714/16 den danske konge »Ongentheow« i Sønderjylland, denne modtager ham venligt men nægter ham tilladelse til at missionere. Hvordan kan en høj gejstlig finde på at rejse fra Frisland og omliggende lande til det fjerne Danmark, hvis han ikke havde en speciel grund, enten har han truffet Harald selv i Frisland, eller hvad der er mere sandsynligt, han har truffet Haralds moder, Audr, der så har givet ham en anbefaling med til sønnen. Willibrord døde 739 og er begravet i klostret Echternach i Luxembourg.

109. Tiden ca 710 til ca 770.

Harald Hildetands regering.

Grunden til at jeg med så stor nøjagtighed kan regne med, at Harald vender tilbage til sin morfaders storrige ca år 710, ligger i, at Karl den Stores »Undervisningsminister« Alcuin engang mellem 785 og 797 skriver, at Willibrords besøg i Danmark fandt sted før Pippin IIs død år 714. Da Willibrords levnedsbeskrivelse kalder Danerkongen for Ongendus er det muligt, at han har besøgt en skatkonge i Sønderjylland, men med det foran skrevne om et bekendtskab

fra Frisland, tror jeg, at Harald i sin ungdom (ligesom flere andre) havde tilnavnet Ongentheow, lig stor elsker. Først da han har gjort sig fortjent til det, får han tilnavnet Hildetand (Kamptand).

Hvad den brave mand egentlig fik tilnavnet for, er svært for mig at forstå. Såvidt det kan ses af de islandske historier havde Ivar Vidfadme allerede etableret storriget. Harald kan have erobret lidt i sydøst Norge: Østfold, måske lidt i Balticum. Han lagde vist også Sønderjylland til sit rige, men det skete fredeligt ved at Danerne infiltrerede i et omtrent folketomt område.

Den angelsaxiske krønike skriver, at år 741 afbrændtes York, men skriver ikke af hvem.

Friserkongen Radbord generobrer (efter en kilde med dansk hjælp) det sydvestlige Frisland med handelsbyen Dorestad, som Frankerne 689 havde taget fra ham. Der er ingen beviser herfor, men det kan tænkes, at Harald som tegn på sin taknemmelighed sender sin moder og stedfader hjælp.

Jeg har intet sted kunnet finde beviser for, at Danerne har kæmpet mod Friserne eller plyndret på disses kyster, sålænge Frisland var frit, først efter at Frankerne havde besat riget, omtales plyndringer der.

Saxo, der som nævnt springer Ivar Vidfadme over, har en masse om Harald Hildetands kampe, sejre og erobringer. Prof A.Olrik påviser i »Kilderne til Saxos Oldhistorie«, 1892, at det meste er lånt andetsteds fra.

Kosmografen (geograf) i Ravenna skriver 680, at Danerne grænser til Saxen, så allerede på Ivar Vidfadmes tid må Danerne være rykket ned i Angeln.

110. Der er kun to ting i Harald Hildetands regeringstid, som vi med sikkerhed kan sige er historiske: Danevirke og Bråvallaslaget.

Danevirkes teknik og byggetid har jeg allerede omtalt. Dette - efter datidens forhold og med datidens teknik - kæmpeværk forudsætter et storrige. Ingen Sønderjydsk eller jydsk konge kunne forpleje og (muligvis) lønne de tusinder af mænd nødvendige til skovhugst, tilhugst af stolper og planker samt jordarbejdere, til forplejningspersonale m.v.

Allerede sidst i 600-tallet har der været små bebyggelser vest for Hadeby og Selk nor, men de var af så ringe betydning, at Harald Hildetand ikke inddrog dem i sit forsvarsanlæg, han havde ikke det økonomiske vidsyn, som senere kong Gøtrek havde, til at se betydningen af en transithandel tværs over halvøen. Man skulle ellers tro, at han havde lært om handel i Frisland.

Mod hvem forsvaret var bestemt, er svært at udfinde. De germanske stam-

mer rømmer om år 400 Nordtyskland, og Slaverne (Venderne) kommende fra det nuværende Ukraine siver langsomt ind uden at møde modstand. Arkæologerne har fastslået deres tilstedeværelse ca år 570 ved Travefloden. Prof J.Steenstrup skriver, at efter år 600 er der ingen germanske spor i Østholsten, dvs Wagrien. Øst for en linie Kiel - Ratzeburg - Oldesloe, den ca år 800 af Karl den Store befæstede Limes Saxonia boede Slaver, vest for Saxer.

Omkring år 700 kan Harald altså have betragtet Slaverne som en potentiel trussel mod sit riges sydgrænse. Saxerne synes ikke at have haft hensigter om udvidelse mod nord. Som vi ved fra anden side og får bevist af Karl den Stores felttog, var Saxerne en gruppe af småstammer uden sammenhæng og uden fælles vilje og ledelse til en ekspantion.

Karl Martell havde ca 734 erobret store dele af Friserriget og den vestligste del af Saxerforbundet, landet vest for Weser. Om Harald Hildetand med sin frisiske opdragelse har kunnet forudse Frankerrigets yderligere fremtrængen, er tvivlsomt.

Til en blot markering af storrigets grænse (told?) er Danevirke for stor, det kunne være gjort billigere.

At Danevirke ikke blev bygget langs Ejderens nordbred, således som de frankiske rigsannaler skriver for året 808, viser Haralds militære dygtighed. Også i moderne tid lægges et flodforsvar altid noget borte fra flodbredden. Et forsvar langs en grænse kan gennembrydes ved et pludseligt, uventet angreb. Ligger forsvaret, som her, ca. 25 km, en god dagsmarch fra grænsen, så har forsvaret 24 timer til at få samlet kræfter. »Bavnen lyste og Budstikken gik«, selv et storrige kunne kun holde en begrænset vagtstyrke og håbe på i 24 timer at få samlet mindst 500 mand fra de 3 herreder syd for Danevirke (tvivlsomt hvor mange kunne komme) og de 4 nærmeste nord for.

Der er ikke af arkæologerne fundet spor af vagthuse e.l., så det er umuligt at sige noget om, hvor stor den faste vagtstyrke har været eller om der har været en grænsechef.

111. Bråvallaslaget og Harald Hildetands død ca år 770.

Som tidligere nævnt, må det anses for sandsynligt, at Harald Hildetands halvsøster Ranthvere blev gift med kong Ingjald II til Sveariget. De fik sønnen Sigurd (Sivord) Ring. I Søgubrot kaldes han blot Haralds frænde.

Det må anses for sikkert, at nævnte Sigurd er identisk med den Danerkonge Sigfried, der 782 sender gesandtskab til Karl den Store, og som efter modtagelsen 798 af et frankisk gesandtskab dør.

Sigurd var ingen olding, da han døde. Der er en historie (sand eller digt) om at han dør under et gæstebud i Norge. Skønsmæssigt sætter jeg hans moders fødsel til 700-710 (nogle år efter Audrs ankomst til Frisland), og Sigurds fødsel til 730-35.

Iflg et notat til de frankiske rigsannaler regerer Sigurd over Danmark fra år 772. Jeg har ikke kunnet spore notatets pålidelighed.

Iflg Søgubrot var Harald Hildetand 150 år gammel og følte sig aflægs. Da han ikke ville dø strådøden, sendte han bud til sin frænde Sigurd Ring om at møde sig i slag.

Jeg tror, at det er nærmere sandheden at formode, at Harald var ca 80 år, da slaget ca år 770-72 fandt sted, altså født ca år 690. Grunden til kampen er snarere, at Sigurd mener at have arvet et frit Sveerrige efter sin fader, hvorimod Harald mener, at Sveerriget var et skatland under ham, og at Sigurd derfor måtte erlægge afgifter og hyldingsed. Denne sidste forklaring stammer fra prof Suhm.

Om dette »kæmpeslag« blev der skrevet mange skjaldekvad, dvs de blev først nedskrevne engang i 1000-tallet, men må være digtede længe før. Et af dem skal være digtet af Starkoder og nedskrevet år 1066.

Iflg Søgubrot deltog en norsk kæmpe med dette navn i slaget. Saxo skal som basis have brugt dette kvad til sin beskrivelse.

Søgubrot har en lang beskrivelse af kampen, den afviger noget fra Saxos, men overdriver (ligesom Saxo) de deltagende hæres størrelse. I hvilken egn slaget fandt sted, kan der ikke være tvivl om. Bråviken på Sveriges østkyst var grænsen mellem Sveerriget og Østre Gøtaland, der hørte til Haralds storrige.

Sigurd Ring kom sejlende nord fra med Sveerhæren og med en hjælpestyrke fra Telemarken i Norge (de områder, hvor Sigurds fætre regerede), der var marcheret gennem Værmland og Vestmanland for at undgå de danske sunde og bælter, der domineredes af Danerne.

Søgubrot opgiver, at Sigurd havde 2.500 skibe, hvad der i hvert fald er et 0 for meget.

Vestgøterne må af en eller anden grund have sluttet sig til Sigurd Ring. Der står, at de marcherer gennem storskoven Kolmården for at slutte sig til Sigurd ved Bråviken. Sigurd kommer først til den åbenbart i forvejen aftalte kampplads og slår telte op.

Harald Hildetand samler sin flåde i sydlige del af Øresund. Der står, at når de blev lagt side om side var det som en bro fra »Sogia« (Stevns?) på Sjælland til Skanør. Hvis denne afstand sættes til 20 km og et skibs bredde til 5 m, bliver

det til 4.000 skibe, også mindst et nul for meget. Med Harald kom krigsfolket fra Danmark, Øst Gøtaland, Saxen, Konugard (Balticum, Livland), Gotland og mærkeligt nok fra Frisland. Disse stod under høvdingen Ragnaldus, nepos af kong Rathbard, gift med Haralds moder. Prof Suhm, en dygtig latiner, oversætter nepos ved sønnesøn. Haralds flåde er 7 dage om at sejle de ca 600 km fra Øresund til Bråviken, hvad der svarer til godt 3½ km i timen. Den havde altså ikke medvind hele vejen.

Slaget blev udkæmpet mere dannet end nu. Sigurd lader i ro Danerne lande og opstille deres hær i slagorden. Imedens stiller Sigurd også sin hær op. Det synes som om herolder i forvejen mødtes og aftalte kamppladsen. Da begge hære er klar, klinger lurerne og angrebet begynder.

Harald opstiller sin hær i den såkaldte »Svinefylking«, som han påstår at have lært af Odin. Han bliver yderst forbavset ved at se modstanderens hær også opstillet i samme formation og er klar over, at Odin har forladt ham.

Svinefylkingen opfattes af civile historikere som en trekant med 1 mand i første geled, 3 i andet, 5 i tredie, osv hele hæren i en pyramideformation. Hvordan den virkeligt var, se næste punkt.

Søgubrot beskriver kampen. Da Harald ser, at begge hans sønner Rørek og Thronder er faldne og de fleste af hans mænd, lægger han sig - halvblind som han er - på knæ i sin kampvogn med tømmerne om halsen og et sværd i hver hånd og farer sådan ind i Sveernes rækker, her dræbes han.

Sigurd Ring sejrer. Han lægger sin døde onkel og fætre samt de andre faldne krigere af Haralds hær på et kæmpebål, kaster guldringe og andre kostbarheder ind i bålet for at hædre sine frænder, og da bålet er brændt ned, kastes der høj over det. Resterne af Haralds hær tager Sigurd i sin tjeneste. Hvor stærke de to hære har været, kan man skønne om.

Sigurds Sveerhær støtter den ene fløj til Bråviken, den anden til åen »Wara«. Om det er Motala eller åen fra nordvest er uvist. Landet lå, iflg geologerne ca 4 m lavere end nu, dvs, at hvis slagmarken var B eller C på kort 14 b, kunne der have stået et par svinfylkinger ved siden af hinanden, på slagmark A noget mere. Dette giver hærstyrker på 6 a 7000 mand på hver side.

Saxo angiver ganske vist tabene i slaget til:

- på Haralds side 30.000 ædelinge plus almuen og
- på Sigurds side 12.000 ædelinge plus almuen.

Jeg tror roligt, vi kan se bort fra Saxos fantasi.

Kort nr. 14:
Bråvallaslaget

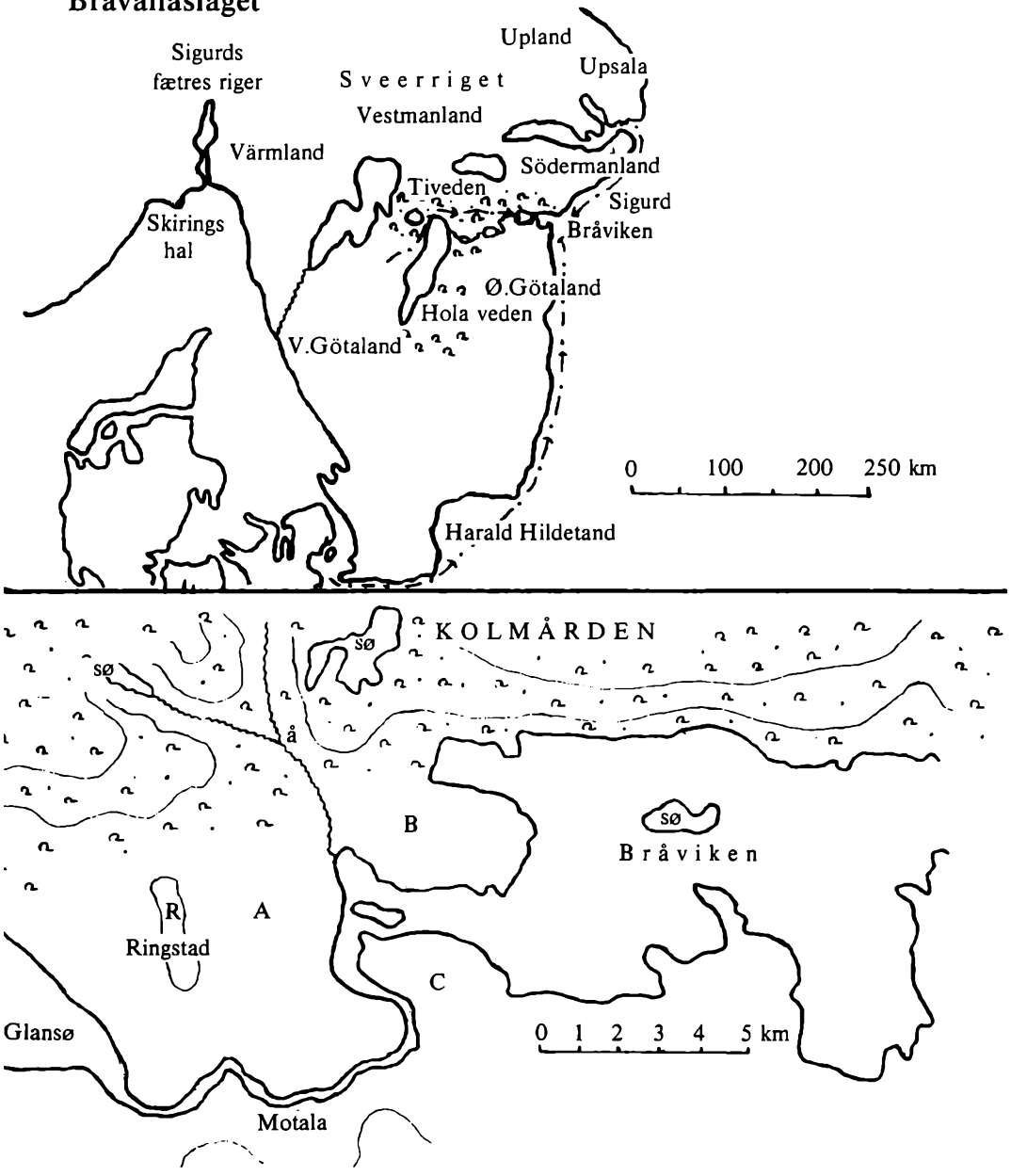

Svinfylkning

De bagerste X-enheder kunne enten gøre fronten bredere eller svinge ind i fjendes flanke.

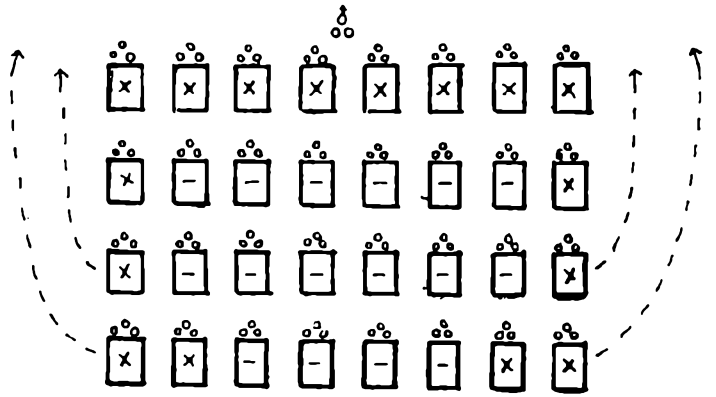

X Enhed på 100-120 mand (et herred ?) med lanse, sværd eller økse samt skjold, beregnede til nærkamp.

- Enhed ca. 100-120 mand med lanse og kastespyd, der kastes, når stormløbet er en snes meter fra fjenden.

Bemærk: Germanerne brugte ikke bue og pile i kamp. Det var der ikke tid til. Et hurtigt stormløb afgjorde striden.

113. Svinefylkingen.

De gamle historikere tillagde altså Odin æren for opfindelsen af denne taktiske kampform. Mere sandsynligt er det dog, at Harald har lært den i sin ungdom hos Friserne, thi i hvert fald tilbag til år 375 havde Vestgermanerne brugt den. Formationen minder meget om en romersk Legions kampopstilling. Legionen var inddelt i »Manipler« (kompagnier) a 120 mand. Disse stod i firkanter ligesom i svinefylkingen, kun var der den forskel, at maniplerne i anden linie stod ud for mellemrummene mellem dem i først linie. Alle legionærerne havde kastespyd, men ikke stødlanser. En snes meter fra fjenden under legionens fremstormen kastede man spydene, trak sværdene, der var det eneste våben, der brugtes i nærkamp.

De ældste soldater, veteranerne, også kaldet Triarierne stod i tredie linie i manipler a 60 mand. De udgjorde en slags reserve, der kun blev sat ind, hvis første og anden linies manipler ikke kunne klare det.

Som man kan se, har Germanerne rimeligvis lært »Svinefylkingen« af Romerne. Men de romerske hære var lejetropper, lønnede krigere enten romerske borgere eller fremmede lejetropper.

De germanske »Hundredgrupper« bestod af indbyggerne fra samme bygd under ledelse af de ældre og erfarne (familieoverhoveder). Som man kan se af tegningen side 238, var der foran hvert Hundred en slags spids, rimeligvis disse anførere, der måske havde særlig beskyttelse af skælpanser eller ringbrynje.

Den på side 238 viste svinefylking havde, iflg. krigshistorikeren, prof. Delbrück, en front af henved 200 meter med ca 3.000 mand. Hvert Hundredskab ca 15 m front, ca 12 mand. De med nærkampvåben bevæbnede i 3 og 4 linie kunne enten forlænge fronten for at hindre en fjendtlig omklamring, eller kunne selv forsøge at støde ind i fjendens flanke(r).

Prof Suhm skriver, at med Harald faldt hans to sønner, det lyder sandsynligt. Harald Hildetand havde i hvert fald børnebørn. De frankiske rigsannaler omtaler år 812 (og senere) en Harald, nepos (barnebarn) af en tidligere konge Harald. Det kan kun være Harald Hildetand. Sandsynligvis har Harald 812 haft enten brødre eller fætre eller begge dele, thi i de følgende år optræder i frankisk tjeneste folk med typiske navne fra den legitime kongeæt: Rørec og Harald.

Iflg Hauk Erlandsons noget tvivlsomme ættetavler havde Harald Hildetand også en datter Solga. Harald Hildetands søn Rørec (opkaldt efter bedstefaderen) skal også iflg. Hauk have haft en søn Thorolf Vaganefs fra hvem Sæmundur enn Frodi skulle stamme.

113. Sigurd Ring, ca 770 til år 798.

Da Danerkongen Sigfried, lig Sigurd Ring, iflg de frankiske annaler er død år 798, må han være født ca 730/40. Harald Hildetands moder Audr Ivarsdatter kommer til kong Radbord ca år 700, ægter ham og får datteren (måske sønnen) Randvere ca 700-710. Dette passer godt med Sigurds fødselsår.

Sigurd Ring styrede det største og mægtigste nordiske rige indtil dronning Margrete I. Der er ganske vist historikere, der vil bevise, at hverken Sigurd Ring eller hans søn Regner Lodbrog har eksisteret, bl.a. svenskeren C.Weibull, der igen henviser til den danske dr.phil. C.A.E.Jessens afhandling. Om dennes besynderlige bevisførelse, se senere.

Den Sigfried, der iflg de frankiske annaler 777 og senere giver asyl til sin svoger (Suhm skriver »sororius« lig fætter, hvad der ikke kan stemme) Widukind, hertug af Saxen imod Karl den Store, er ikke nogen lille jydsk lokalkonge. Karl havde uden videre slået en sådan ned og besat Jylland, således som et par af hans efterfølgere gjorde, dengang storriget var blevet

splittet. Sigfried regerede over et så mægtigt rige, at Karl, så længe Sigfried levede, ikke vovede sig nord for Elben.

At Sigurd Ring er identisk med Frankernes Sigfried fremgår først af navneligheden, Sigfried er latinisering af Sigurd. Dernæst, hvis en Sigurd sejrer i et kæmpeslag ca 770 og bliver regent i det nordiske storrige, som både arkæologer og de islandske historier er enige om eksisterede, så er det umuligt, at et sådant storrige opløses, og et eller to nye riger dannes, det ene af dem under en kong Sigurd, alt dette inden 777.

Jeg mener det bevist, at Sigurd Ring, sejrherren i Bråvallaslaget er identisk med de frankiske annalers Sigfried. Denne min identifikation vil sikkert blive kritiseret af flere historikere, der forsigtigt siger: »det kan man ikke vide«, vi har ingen latinske eller græske dokumenter herom. Nej, men 90% sandsynlighed.

Den ovennævnte dr.phil. C.A.E.Jessen har iøvrigt lavet en liste over de nordiske navnes omskrivning på latin. Sigurd eller Sivord bliver til Sigfried, Gøtrik bliver til Godfried, Regner til Reginfred, Reinfried, Reinwald, Erik skrives Horek, Horic, Ivar Ingvar, Hinguar osv.

Ongen-theow og Angan-ty betyder hhv frydtjener og frydherre, der er tilnavne til en stormands (konges) rigtige navn, lig med »den Gamle«, »den Skaldede«, »den Gode« osv, men de opfattes af de sydlige skribenter som egenavne, derfor ved vi desværre ikke, hvad den danske konge hed, der ca år 710/14 modtog missionæren Willibrord.

Desværre ved vi alt for lidt om Sigurd. Der er et hul i de islandske skrifter efter Bråvallaslaget. Han har sikkert styret sin storrige godt, vi ved i hvert fald intet, der taler imod. Der er oplysninger, der tyder på, at han desuden har været en dygtig kriger, der tog ud på vikingetog. Han indsatte iflg de islandske sagaer underkonger, altså opdelte riget i forvaltningsenheder (divide et impera) ligesom senere lensmænd og amtmænd osv. Måske er hans ældste søn blevet opdraget ved at styre et område. Men Sigurd har holdt strengt opsyn med sine underkonger, kan vi indirekte læse, dette i modsætning til hans yngste søn og arving: Regner Lodbrog.

Prof Jankuhn skriver i bogen om Haithabu, at vikingetogene til England begynder længe før klostrene Lindisfarne og Jarrow plyndredes 793 og 794, der findes blot ingen beretninger tidligere. Prof Suhm citerer angelsaxiske skribenter, som jeg ikke har kunnet finde, hos disse står, at Sigurd Ring var i viking i Northumbria. Tidsangivelserne hos disse skribenter varierer mellem årene 738, 758 og 787. Tager man i betragtning, at Sigurd før Bråvallaslaget

ca år 770 sad oppe i det nordlige Sverige, tror jeg, at det sidste årstal er det eneste sandsynlige.

Før omkring år 700 tror jeg ikke på vikingetog over Vesterhavet (højst sandsynligt over Østersøen). Først ca år 700 er de nordiske fartøjer søgående med sejl, køl og manøvredygtige. Togter med rofartøjer over længere distancer lønnede sig ikke. Prof Sawyer mener, at brugbare sejlskibe først fandtes i Norden sidst i 700-tallet.

114. Snorre Sturlason skriver (på basis af ældre oplysninger): »Da Sigurd Ring, Regner Lodbrogs fader, var konge i Sverige og Dannemark, og efter sit eget forgodtbefindende havde forsynet begge riger med skatkonger og grever, som han havde sat over begge rigerne, var han betænkt på at få de lande igen, som hans frænde og formand Harald Hyldetand, og som før ham Ifver den Vidfadme, havde eyet i Engellande, men som nu var under en engelsk konge ved navn Ingiald, hertugens broder af Saxenland, en rig og mægtig herre. (NB. om der her hentydes til Wessex = Vestsaxen eller f.eks. en broder til Widukind, vides ikke). Hvorfor kong Sigurd Ring udrustede en Flode og med et stort antal folk drog til Engelland, hvor han indtog Northumberland. Ingjald samlede en armee og drog mod kong Ring, men blev slagen med sin søn Ubba. Derpå indtog kong Ring hele Northumbria og satte en skatkonge derover.... Derpå drog kong Ring hjem til Dannemark og Sverrige igen«... Senere står der, at (skat)konge Oli blev fordrevet af Ubbes søn. Oli og derefter hans søn Grim den Grå blev skatkonger i Jylland under kong Ring og senere under hans søn Regner Lodbrog. Grims søn og derefter sønnesøn fulgte efter som skatkonger i Norge (i Østfold?).

Om Northumbria skriver den angelsaxiske krønike, at 737 blev Eadberth konge, 741 brændte York, 757 gik Eadberth i kloster og Æthelwold er konge til han dør år 765, hvorefter Ahlred er konge til han fordrives 774. Ethelred konge fordrives 778. Ælfwulf konge til han 788 dræbes af Sicga, derefter er Osred konge til han 790 fordrives af Ethelred, der 792 ægter kong Offa af Mercias datter. 793 dør Sicga og 796 Ethelred og Eardwulff bliver konge. Dette ligner ikke meget den islandske version.

Saxo har Sigurd Ring to gange, hvad der enten kan skyldes en fejl. Han skrev jo ikke i kronologisk orden, først Valdemarstiden, så om en tidligere tid, så om en anden, så han glemte undertiden, hvad han havde skrevet. Eller det kan skyldes en misforståelse af den store Sigurd Ring ca 770-798 og Gøtreks dattersøn Sigurd, der dræbes 812, se senere.

I Saxos 8. bog er Sigurd Ring søn af Sveerkongen Ingild og en (halv)søster til Harald Hildetand. En anden af Haralds halvsøstre var gift med en norsk kong Sivard, de havde en søn Olaf eller Ole, som Saxo gør til konge i Danmark en tid. En tredie søster skal, iflg Saxo, have været gift med en frisisk høvding Ubbe, hvad der lyder troværdigt, da de tre piger var Friserkongens Radbords døtre med Haralds moder Audr.

Efter den ovennævnte Olaf, Ole følger hos Saxo 8 andre mytiske konger, sandsynligvis underkonger, lokale administratorer. På Saxos tid kendte man ikke underkonger, så når han hørte titlen »Kong XX«, troede man straks, at det var en konge over Danmark.

8. bog hos Saxo slutter med kong Gøtrik (på frankisk Godfred) som Saxo skriver angreb Frankerne, da Gøtrik hører, at Karl den Store har underlagt sig Saxen. Gøtrik erobrer Frisland, men dræbes her af sine egne mænd til stor glæde for Karl. Her har Saxo vist ret.

I 9. bog lader Saxo igen en Olaf, søn af Gøtrik, være konge efter sin fader (sikkert samme Olaf som i 8. bog) og (skriver Saxo) »efter ham fulgte Heming, om hvem jeg ikke har fundet andet, der er værd at berette, end at han sluttede fred med kejser Ludvig«. Det skulle være med Karl den Store.

I 9. bog fortsætter Saxo med, at efter Heming blev Sivard Ring konge over Sjælland og Skåne. Han var dattersøn af kong Gøtrik, og søn af en norsk konge ved navn Sivard. I Jylland opkastede en anden dattersøn af Gøtrik ved navn Ring sig til konge. Der stod et kæmpeslag, begge faldt, hvorefter Sivards søn Regner Lodbrog blev konge.

Som jeg senere kommer til, har Saxo absolut ret i det meste, men han tager fejl i, at Regner Lodbrog er søn af denne nr 2 Sivard Ring. Denne fejltagelse giver anledning til, at både danske og svenske historikere ikke kan finde ud af det og erklærer det hele for opspind.

115. I forrige punkt søgte jeg at sammenholde de islandske oplysninger med de angelsaxiske. Munken Bede (Angler) døde 731 i Northumbria, så til dette år har der ingen danske erobringer været, ellers havde Bede nævnt dem. De næste 100 år er der ingen kendte sikre oplsyninger, hvad der står i den angelsaxiske krønike er senere indsamlet stof, der kan være rigtigt. Northumbria bestod jo af to indbyrdes stridende folk, så det kan ikke udelukkes, at Sigurd Ring og måske hans forgænger Harald Hildetand for en tid har haft nogen besiddelse der.

Sigurds rige omfattede i hvert fald det fra faderen Ingiald II arvede Sveer-

rige, desuden begge Gøtariger og hele Sydsverige samt Danmark fra Skåne-Halland til Ejdern, store bidder af Balticum, f.eks. handelspladsen Staraja Rusa syd for Ilemnsøen Staraja Ladoga på denne søs sydbred (Novgorod viser ingen arkæologiske fund før år 800, altså i Gøtreks tid), Grobin øst for Libau har gravfelter fra 6 og 700-tallene med fund der tyder på Sveer fra Upland og Gotlændinge.

Desuden hørte dele af sydøst Norge til storriget, hvad der bekræftes af de frankiske rigsannaler. I Snorris: Harald Hårfagers saga står: »Sigurd Ring og Regner Lodbrog herskede over Raumarige, Vingulmark (hhv nordøst og øst for Oslo fjord) ud til øen Granmar (på grænsen af Agder og Vestfold, ud for Kragerø, hedder nu Jomfruland), hvis høvding gav sig under kongen af Sverige (Sigurd)«.

Hel rigtig er denne beretning vist ikke, thi Sigurds onkel Halfdan Hvitbein herskede over Hedemarken (nord for Sigurds besiddelser) og Hadaland (vest herfor) samt »meget af Vestfold«. Sigurds fætre fik desuden hele Vestfold og Raumarige samt Vingulmark. Måske har Sigurd byttet noget land med fætrene, så han f.eks. fik det stykke af Värmland, hans fader havde afgivet.

116. Den frankiske konge Karl den Store (fra år 800 kejser) begynder år 772 sin erobringskrig af det uafhængige Saxen (de nuværende Westfalen, Hannover og Holsten) under påskud af at ville kristne dette hedenske folk.

Da Saxerne ikke var forenede i et rige under en vilje, som Frankerne var det, så havde Karl relativt let spil. De enkelte saxiske bygder førte lokalt uden koordination en hårdnakket guerillakrig mod de frankiske tropper, men naboer, der ikke var angrebne kom ikke de angrebne til hjælp. En samlet saxiske modstand havde det været svært - måske umuligt - for Karl at bryde. Terrainet: urskove og sumpe, hjalp forsvaret. Sådan vil det altid gå, når befolkningen i et land ikke vil værge sig »i fred til krig beredt«; sådan gik det Romerriget.

Saxen bestod af 3 Gaue sydvest for Elben: Westfalen, Ostfalen og Engern, og et nordøst for: Nordalbingien (Holsten). Så vidt man ved, var der kun en mand, der gang på gang søgte at samle sine landsmænd til modtand mod invasoren: Hertugen af Engern (området om Fulda og Nedre Weserfloden), men han fik kun ringe tilslutning. Saxerne forstod ikke, at de var ved at miste deres selvstændighed.

Hertug Wedochind, Widukind var gift med Sigurd Rings søster og Sigurd har vel nok i nogen grad støttet ham, uden dog at sende en dansk kampenhed. Sigurd var sikkert klar over Saxernes passivitet.

Iflg de frankiske annaler flygter Widukind år 777 til sin svoger. Da Karl lidt senere bliver optaget af krig et andet sted, vender Widukind tilbage til Saxen for at opflamme til modstand. Karl kommer igen og år 780 er de frankiske tropper nået Nedre Elben, hvor de gør holdt, således at de saxiske Nordalbinger forbliver fri - foreløbig.

782 er Widukind igen i Danmark. Samme år sender Sigurd et gesandtskab til den frankiske rigsforsamling i Lippspringe, det ledes af en vis Halfdan. J.Langebek, dansk historiker 1710-75, formoder at denne Halfdan er Sigurds broder. Der er intet nævnt herom andetsteds.

I Dumonts »Supplement aux traitéz de paix«, I, 2, side 324 (traktater før år 800) nævnes en overenskomst sluttet mellem Karl den Store af Franken og Sigurd af Danmark. Det formodes, at den blev afsluttet 782 i Lippspringe. Sigurd (Sigfried) afstår fra at hjælpe Saxerne imod at...? Der står desværre intet om, hvad Karl lover til gengæld. Jeg formoder, at Karl lover ikke at overskride Nedre Elben i Sigurds levetid. Da bispesædet i Bremen oprettes 787 fastsættes stiftets nordgrænse til Elben.

Widukind kæmper endnu et par år mod Karl, men uden støtte fra nord må han resignere, han overgiver sig og bliver døbt år 785.

117. Om Sigurd Ring fortælles, at han som gammel mand forelsker sig i en bohuslensk bondepige. Da han med magt vil bortføre hende, dræber hendes brødre hende med gift. Sigurd lægger pigens lig på et skib, tænder ild i skibet, sætter sig ved roret og står til havs for at dø, som det sømmer sig en konge. Hans yngste søn (Regner Lodbrog) skal som ungt menneske have været til stede. Sikkert en fabel, men hvem kender menneskenes psykologi dengang.

Arngrim Jonssen har i sit latinske udtog af den tabtgåede Skjoldungesaga en noget anden version. Iflg denne havde Sigurd Ring som kone Alvhild, datter af kong Gand-alf fra Raumarige, efterkommer af kong Alf den Gamle.

På en rejse i sit rige møder kong Ring i Vester Gøtland (her lå Bohuslen) sine slægtninge Gandalvsønnerne, dronningens brødre. De beder om hjælp mod kong Øjstein (Eystein) i Vestfold. I Skiringsal holdes stort blot. Her er også til stede kong Alfs sønner: Alv og Yngve samt hans datter Alvsol. Ring forelsker sig i Alvsol. Det kommer til kamp mellem kong Ring og Alvsols brødre. Alle dør.

Skiringsal var et gammelt høvdingsæde, der engang i 800-tallet bliver en handelsplads Kaupang. Sigurd Rings farbroder Halvdan Hvitbein, der regerede over »meget af Vestfold« skal ligge begravet her. Der er flere uoverensstemmelser. Halfdan, Eystein og Alf kan ikke allesammen regere i Vestfold.

118. Gøtrik, Godfred. År 798 til 810.

At Gøtrik, der i de frankiske annaler kaldes Godfred eller Godfried fulgte efter Siegfried (Sigurd Ring) som konge over storriget er sikkert, men desværre har vi ingen sikre efterretninger om deres slægtskabsforhold.

Der er en mulighed for, at Gøtrik var Sigurds broder, han er i så fald født ca år 740 (deres moder Rathvere var født ca 700-710, så meget senere kan Gøtrik ikke være født), dvs han bliver konge ca 60 år gammel og myrdes ca 70 år. Muligt, men mindre sandsynligt.

Det er overvejende sandsynligt, at Gøtrik var Sigurd Rings ældre søn. Han (og 1 a 2 brødre) kan så være fødte ca år 755-760, dvs Gøtrik bliver konge i en alder af 40-45 år. Med den energi han udviser, lyder dette rimeligt. Både den kendte runolog, dr.phil. Erik Moltke og dr. Starcke holder på, at Gøtrik var Sigurds søn.

Sigurd Ring havde yderligere i en alder af 50-55 år en søn Regner (Lodbrog). Han omtales som ung ved faderens død, så han må være født ca år 780/85.

Iflg frisisk »tradition«, der skriftligt kun kan føres tilbage til 1400-tallet, var Godfred en »Kleinzoon« (barnebarn) af Friserkongen Radbod »ivrig efter at generobre Frisland«.

De islandske skrifter helliger ikke mange ord på Gøtrik, måske fordi hans Krigs-virke var mod syd, ikke som viking i vest.

Snorri Sturlason skriver i Y-serien: »Udi Keiser Caroli Magni Tid var Godefred eller Gøtrik Konge i Dannemark, som ihielslog Rørek (Henrik eller Thiarik) Herre over Frisland og giorde Friiserne skatskyldige. Hvorfor Keiseren drog imod ham med en Armee. Men Godfred blev dræbt af sine egne undersaatter, og hans broder Hemming blev udvalgt til konge i hans sted. Han mødte Keiser Carolus Magni med en krigshær ved den flod Egdaa (Eider) der bleve de forligte. Men kong Hemming døde det første aar derefter«.

I Olaf saga Tryggvasonar en mesta, som Snorri har kendt, står,

- at Godefridus var regent over Jotlandi (Jylland),
- at Hemingr var Godfreds broder son.

Rigsannalerne kalder 810 Hemming for Godfreds brodersøn, Adam af Bremen skriver »patruelis« lig søskendebarn. Hvorfor Snorri og med hvilken begrundelse han ændrer disse to ting, vides ikke. Men nu har vi foregrebet begivenhederne.

119. Gøtrik har udrettet mere for sit arvede storrige end hans forgængere og navnlig hans efterfølgere. Hans virke falder på to områder, først en økonomisk opbygning og til slut et forsøg på ved krigsfærd at udvide riget.

Omkring år 700 havde Muhamedanerne erobret Nordafrika, 711 rykkede de ind i Spanien og 732 blev de standsede i Sydfrankrig af Karl Martell. Fra nordafrikanske havne angreb deres galejer handelsskibene, hvad der førte til et omtrentligt stop for handelen fra Vesteuropa til Østen.

Gøtrik havde gode forbindelser til Friserne, hans bedstemoder var jo datter af Friserkongen. Frisiske handelsfolk har sikkert forklaret Gøtrik, at nu var der en chance for handel Vesteuropa - tværs over den jydske halvø - Østersøen - de russiske floder til Østerlandene.

År 802, 3 a 4 år efter Sigurd Rings død, sender Karl den Store et frankisk-saxisk ekspeditionskorps over Elben for at undertvinge Nordalbingerne i det nuværende Centralholsten (Østholsten, Wagrien, var allerede slavisk), de sidste frie Saxer. År 804 følger Karl selv efter og tvangsforflytter ca 10.000 Saxer til det indre Franken. Med 4 a 5 indbyggere pr kvkm ernæringsareal, har det været ca halvdelen af befolkningen. År 808 bygger Karl to kasteller syd for Elben og år 810 en fremskudt borg Esesfelde ved Størfloden (ved det senere Itzehoe), derved kom Frankerne i direkte berøring med det nordiske rige.

804 havde Karl overladt de af Saxerne rømmede områder til de slaviske Abodriter. Gøtrik samlede sin flåde og ridderskab (eller rytteri) ved Sliesthorp. Der havde været tale om et møde mellem kejseren og Gøtrik, men i stedet mødtes gesandter. Rigsannalerne skriver, at kejser Karl lå i lejr ved Hollingsted, sydvest for Hamburg.

De frankiske rigsannaler skriver år 809: Danske stormænd forhandler på Godfreds vegne med frankiske på Karl den Stores vegne i Bardenfleth ved Størflodens munding i Elben »ved grænsen til Gøtriks rige«.

Prof Jankuhn (bind 3) understreger, at år 809 gik grænsen ved Elben. År 811 - efter Gøtriks død - forhandles ved Ejdern, der nu betragtes som grænse.

Det har åbenbart ikke passet Gøtrik, at Abodriterne blev Karls allierede, thi (Frankerannalerne) »da kejseren hørte, at Danerkong Godofrid med sin hær var rykket ind i Abodriternes land, sendte han sin søn Karl til Elben for at yde modstand mod den vanvittige konge, hvis denne skulle søge at angribe saxisk territorium«.

De frankiske annaler fortsætter med, at ganske vist fordrev Godofrid en Abodrit konge og hængte en og gjorde 2/3 af deres land skatskyldig, men det

var dog med store tab for Danerne, bl.a. faldt en brodersøn Reginold (Gøtriks brodersøn), som af visse historikere identificeres med Regner Lodbrog.

Annalerne fortsætter: »Inden Godofrid vendte hjem, ødelagde han handelspladsen Reric beliggende ved havet. Han tog byens købmænd med og sejlede med hele hæren til Sliesthorp. Her blev han flere dage og besluttede at beskytte sit riges grænser mod Saxen med en vold fra den østlige havarm Ostarsalt til det vestlige hav langs *den nordlige bred af Egidorae* kun afbrudt af en port så bred, at vogn og rytter kunne passere«. Man kan jo nok sige, at den frankiske skriver ikke har været særlig vel underrettet.

Allerede Romerne havde haft en handelsvej fra et overgangssted over Elben til Wismarbugten. Her lå handelspladsen Marionis. Handelsbyen Reric (Re-vig) ved nu Alt Gaarz nord for Wismar havde ikke længere betydning for den nordiske handel mod syd efter at Frankerne var stødt frem til og lidt øst for Elben.

Ved at ødelægge Reric og en lignende handelsplads ved Lübecker bugt og ved at flytte købmænd og håndværkere derfra til den tidligere ubetydelige handelsplads Haithabu (på frankisk Sliaswick) og ved her at give Friserne handelsprivilegier fik Gøtrik skabt Nordeuropas største handelsplads og transitplads for handelen Vesteuropa - Østen.

Gøtriks vold fra »Ostersalt til Vesterhav« blev ikke bygget - som den frankiske munk skrev - for at beskytte hans riges sydgrænse, men for at beskytte handelspladsen Hedeby og vejen fra denne til Rheideå. Og Gøtrik har sikkert sørget for sådanne afgifter, at hans statskasse fik et tiltrængt tilskud. Danevirke lå der allerede, da Godfred byggede, så grænseforsvar var der allerede.

Praktisk talt samtidig med Hedebys opblomstring bliver den ligeledes ubetydelige handelsplads (et par huse) på Helgøen i Mälarn flyttet til den nærliggende Bjørkø og enormt udvidet ligesom Hedeby: handelspladsen Birka.

På Norges sydspids bliver høvdingsædet Skringshal udbygget til handelspladsen Kaupang, Grobin ved Libau udvides. Nær Grobin har Dwinafloden munding, ror man op ad den, kan varer overføres til Volgafloden, eller til Dnjepr. De ældste arkæologiske fund ved Nowgorod peger på en grundlæggelse ca år 800. Denne by var centret for pelshandelen i Nordeuropa. Og Truso ved Elbing, Wollin (Jomsborg) ved Oder, Staraja Ladoga, Staraja Rusa ved Ilmensøen, Västergarn på Gotland blomstrer alle op ca år 800, om dette skyldes initiativ fra Gøtrik eller blot de gunstige handelsforhold eller begge dele, ved jeg ikke.

Hvorfor Gøtrik lagde Hedeby der, hvor den lå, foran (syd for) Harald Hildetands forsvarsvold, ved jeg ikke. Jeg synes, at den lige så godt kunne have ligget ved Gottorp vig. Da Hedeby år 1050 ødelægges flyttes handelspladsen dog op nord for fjorden. Måske har Gøtrik villet skabe en frihandelszone syd for landegrænsen (Danevirke). At der tidligere lå nogle klynger hytter på Hedebys sted, kan ikke have influeret Gøtrik, det var nemmere at flytte hytterne end bygge ny vold.

Gøtrik har uden tvivl gjort meget for sit riges økonomi. Om han på andre områder end handel har ydet en indsats er umuligt at sige. Hjulploven skal være indført ved begyndelsen af vikingetiden, men det er et vagt begreb.

En dansk boglært historiker mener, at det var umuligt at føre datidens skibe fra Slien til Trenen, han omtaler hånligt ideen som flyvende hollænder. Det viser kun mandens uforstand på ingeniøropgaver. Det ville være den letteste sag for datidens folk at lægge ruller under et skib af Ladbytypen, støtte det med en »vugge« og enten med menneskekraft eller okser trække det de 8,5 km fra Hedeby Nor til Rheideå. Denne havde dengang over ½ m vanddybde, nok til datidens skibe. Først da Koggen blev indført, blev det nødvendigt at bruge Hollingsted (Hügelstad) ved Trenen og omlade godset.

120. Som kriger kender vi kun Gøtrik fra to felttog. Det synes ikke, at han har været på vikingetog, hans felttog tog direkte sigte på en udvidelse af riget i naboområder.

Der nævnes ganske vist normanniske vikingers tog mod Galliens vestkyst 799. Karl den Store bliver opmærksom på mulighederne af angreb fra havet og beordrer året efter bygning af en flåde på Galliens nordkyst. Hvor mange skibe der blev bygget og om de kom til indsats hører vi intet om. Frankerne var ikke en søfarende nation, så det var nødvendigt at bemande skibene med Friser. Det var kun to menneskealdre siden, at hovedparten af Friserne var blevet undertrykt af Frankerne, og de sidste frie Friser måtte undertrykkes af Karl. Intet under derfor, at en flåde bemandet med Friser ikke har været ret effektiv mod Nordboerne.

Godfreds første felttog har jeg allerede omtalt. Det var imod Abotritterne og blev ført dels af handelsmæssige grunde for at bevare et marked, dels for at hindre Frankerne i at få havn ved Østersøen.

Bag Gøtriks andet - ufuldendte - felttog lå en vidtspændende plan. Rigsannalerne skriver for år 810:» Kejseren planlagde i Aachen et felttog mod kong Godofrid og fik at vide, at en flåde på 200 skibe fra Nordmannia var

landet i Frisland, alle de frisiske øer var hærgede og hæren var allerede på fastlandet, hvor de sejrrige Daner efter 3 slag havde pålagt Friserne skat. 100 pund sølv var allerede betalt. Kejseren opbød tropper. Da disse var samlede, rykkede han til Allers munding i Weser og afventede her, hvad der skulle ske efter Godofrids trusler. Denne konge havde truet med at ville kæmpe mod Kejseren i åben mark. Så kom der melding om, at Godfrid var myrdet af en af sine egne«.

Einhard skriver i »Karl den Stores Levned«: »som sidste krig blev en udført mod Normannerne, der kaldes Dani, og som først drev sørøveri, senere med en større flåde hærgede Galliens og Germaniens kyster. Deres konge Godofrid var så opblæst, at han lovede sig selv herredømmet over hele Germanien. Frisland og Saxen betragtede han som sine provinser. Abodritterne havde han gjort skatskyldig. Han lovede endog at komme til Aachen med stor stridsmagt. Selv om hans tale var pralerisk, kunne man ikke undlade at tro derpå, måske havde han virkeligt prøvet det, hvis han ikke var blevet myrdet af sine egne livvagter«.

Desværre kender vi kun denne storslåede plan set fra den ene side. At Gøtriks plan ikke var en fantastisk sæbeboble vises ved, dels at Aachen virkeligt blev plyndret ca 80 år senere, dels har nyere tids tyske historikere spekuleret på, hvad der var sket, hvis den dygtige og mægtige Godfred (de tyske historikeres eget udtryk) ikke var blevet myrdet, men havde sejret, hvad de ikke anser for udelukket. Både Friser og Saxer længtes efter at afkaste det frankiske åg, så det var ikke udelukket at skabe et nordisk-saxisk-frisisk rige. Om så Godfreds efterfølgere kunne have holdt det sammen, er en anden historie.

Karl den Store skal år 810 med 68 år have været ret senil. 809 havde der været stor hungersnød i Franken, og år 810 dør Karls søn Pippin, hvad der også tog stærkt på Karl.

Saxen (ekskl. Nordalbingien) var først år 798 helt »pacificeret«, dvs det var overalt besat af frankiske militærenheder, og år 804 evakueres Nordalbingien og Wigmoden (landet til Weser) for de fleste Saxer.

Der må knyttes visse bemærkninger til de frankiske udgydelser. Jeg tror ikke, at Karl »planlagde felttog« mod Gøtrik før han fik at vide, at denne var landet i Frisland eller på vej hertil.

At Gøtrik skulle have »hærget« Frisland er sikkert en frankisk opfindelse for at male ham sort. Jeg har intet fundet om krig mellem Friser og Daner førend Frankerne besatte Frisland. Hygelac i begyndelsen af 500-tallet ville

hjælpe Friserne mod Frankerne og disses stødtropper Hetwarerne. Gøtrik har ganske givet regnet med støtte fra både Friser og Saxer, og man begynder ikke med at plyndre allierede.

Olaf saga Tryggvasonar en mesta skriver (som i pkt 118 nævnt), at Gøtrik dræbte Hrærekr, frisisk høvding (Snorris Y-serie: Rørek, herre over Frisland) og gjorde Friserne skatskyldige. Navnet Rørek minder meget om Harald Hildetand slægten, den ene af Haralds sønner hed Rørek efter sin bedstefader. Den nu nævnte Rørek kan have været en sønnesøn af Harald Hildetand, indsat af Frankerne som kystvagtchef (lensmand). Men måske er det en anden.

100 pund sølv er ikke plyndring af et rigt land som Frisland, langt snarere en frivillig kontribution til Gøtriks felttog: køb af proviant m.v.

Da vi ikke kender Gøtriks operationsplan, kan vi ikke vide, hvor i Frisland han landede. Med 200 skibe har han medbragt omkring ved 8.000 krigere. Karl den Store kunne herimod nok stille ca 10.000 mand, hvoraf en stor del rytteri.

Hvis Gøtrik i forvejen ved agenter havde sikret sig et tilløb af 5-8.000 Friser og Saxer, ville han lande ved Ems munding og rykke imod Karl. Hvis Gøtrik var mindre sikker på hjælpestyrker, var han landet ved den nordre Rhinmunding for via Flevosøen at ro op ad Rhinen til den fhv romerske koloni, nu Køln. Herfra kunne han plyndre i centrale dele af Karls rige, bl.a. Aachen, Karls hovedstad. Det havde tvunget Karl til ilmarch mod syd, måske til deling af hæren.

Jfr den danske hær 1849, der tvinger Tyskerne til tredeling, hvorefter de med overlegenhed til søs samler overmagt et sted.

De tre slag som Gøtrik udkæmper i Frisland er sikkert mod frankiske besættelsesstyrker.

Som foran beregnet, kunne selve Danmark, incl. Skåne og Halland stille ca 150 ledingsskibe, så Gøtrik må have haft nogle med fra Vest Gøtaland og Østfold i Norge. Måske enkelte andre.

121. Det må anses for givet, at Heming efterfulgte Gøtrik som konge 810. Saxos notits om, at Gøtrik efterfulgtes af sin søn Olaf er en misforståelse.

Frankerne skriver: »efter Godofrids død fulgte ham som Danerkonge Heming hans broders søn (*filius fratris*), der sluttede fred med kejseren (Karl den Store, død 814)«. Olaf saga Tryggvasonar en meste skriver, at Heming var Gøtriks broder s, hvad de skriftkloge udlægger som Broder son, hvad der - under hensyn til rigsannalerne - lyder troligt.

En af Snorre Sturlasons afskrivere kan have overset »s«-et eller har ikke vidst, hvad det betød og har skrevet Gøtriks broder. I Rafns »Oldnordiske sagaer« citerer han også, at Gøtriks broder blev valgt til konge, og et andet sted står: »Heming, søn af Sigurd«.

Heming kan dog kun være blevet konge under to ganske bestemte forudsætninger:

- *at Gøtrik ingen sønner havde.* Hvis han havde haft sønner, havde disse (mindst en) været over 21 år og var utvivlsomt blevet konge.

- *at Sigurd Rings yngste søn Regner Lodbrog* (år 810 ca 25 år) *var fraværende,* i viking e.l. Havde Regner været hjemme og Gøtrik ingen sønner havde, var Regner den nærmest arveberettigede forud for en nevø af Gøtrik.

Adam af Bremen skriver, at efter Godfreds død efterfulgtes han af »patruelis« Hemming. Patruelis betyder »nedstammende fra en farbroder«, altså fætter. Denne mulighed kan ikke udelukkes. Sigurd Ring sendte 782 et gesandtskab til Karl den Store under ledelse af Halfdan. Det kan have været en broder til Sigurd, opkaldt efter Sigurds onkel Halfdan hvitbein.

Rigsannalerne fortsætter for året 811: »Freden mellem Kejseren og Danerkongen Heming var, grundet på den strenge vinter, kun svoret på våbnene. Nu da foråret kom, mødtes 12 fornemme mænd fra hvert land i....ved Ejdern for at aflægge eden« (stednavnet er ulæseligt). Fra Frankerne nævnes navnene på 12 grever o.l. Fra Danerne Hemings brødre Hancwin og Angandeo samt andre ansete mænd, bl.a. Suomi (iflg Weibull hørefejl for Gluomi, grænsejarlen) og Urm (fejl for Gorm), Osfrid søn af Heiligen (Helge), Osfrid fra Sconaowe (Skåne), Hebbi og Aowin (Ebbe og måske Harald).

Allerede her er noget mystisk. Hvis Heming havde brødre, hvorfor efterfulgtes han så ikke som konge af en af dem? Det må være en frankisk misforståelse, måske edbrødre.

Jeg må også gøre opmærksom på de frankiske hørefejl, dette gentager sig ved Gorm den Gamle.

Efter at Karl den Store havde været en tur i Flandern, mødte han på vej til Aachen Hemings gesandter Aowin og Hebbi, der overbragte gaver.

Heming havde ikke Gøtriks ambitioner om at udvide riget mod syd. Han var den sidste konge, der virkeligt holdt sammen på det arvede storrige. År 812 kom allerede efterretningen om hans død, den indledte rigets opløsning.

122. Interregnum 812 - ca 814.

Hemings død må være kommet ret overraskende, thi de følgende par år

hersker der indbyrdes kampe mellem tronprætendenter. Rigets rette arving, Sigurd Rings yngste søn Regner, synes stadig at være fraværende.

Ved et logisk studium af kilderne, der i nogen grad er modstridende, er det dog ikke svært at se forløbet af begivenhederne, men historikerne gør det mere indviklet ved konsekvent at oversætte teksterne galt.

Lad os se på kilderne nogenlunde i den orden, de kommer.

a. Rigsannalerne skriver år 812:

»Sigifridus, nepos Godofridi regis og Anulo, nepos Herioldi aprios regis ville begge efterfølge Heming i regeringen. Da de ikke kunne enes, samlede de tropper, kæmpede, begge blev dræbt. Men Anulos parti var stærkest og indsatte hans brødre Heriold og Reginfred som konger.« I slaget faldt 10.940 mand.

Ordet »Nepos« betød oprindeligt barnebarn, men kom senere til også at betyde nevø. Historikerne oversætter i foranstående, at Sigfred var nevø af Gøtrik og Anulo (Ring) var nevø af en tidligere kong Harald, der iflg historikerne er ukendt.

Det er ikke et spørgsmål om, at Nepos kan betyde to ting, men om, hvad munken, der skrev stykket, har ment. Hvis historikerne ville læse videre, skriver samme munk samme år en snes linier længere ned, at Karl den Store sendte sin nepos Bernhard til Italien. 813 står igen Karls nepos Bernhard. Nu er det absolut sikkert, at Bernhard var Karls sønnesøn, så i det foranstående må nepos uigendriveligt oversættes ved barnebarn.

b. Olaf saga Tryggvasonar en mesta skriver, at Sigurd frænde af Godfred og en anden, der hed Hringr Anulo delte riget, så kæmpede de og der faldt 10.940 mand. Så tog de (Danerne) til konge en mand ved navn Harald.

c. Snorres serie Y skriver, at Sigurd, dattersøn af Godefred og søn af småkongen Sigurd i Norge, og Ring Anulo blev konger. Sigurd havde Sjælland og Skåne, Ring havde Jylland. De samlede folk og holdt trefning og der blev dræbt 10.550 mand.

d. Adam af Bremen skriver, at efter Hemmings død kunne Sigfrid og Anulo, Gotfrids nepotes ikke komme overens om førsteretten til Riget, det kom til kamp, hvor 11.000 mand og begge konger faldt. Anulos parti vandt dog sejr og satte Reginfred og Harald på tronen, Reginfred blev fordrevet af Harald, der indgik forbund med Kejseren.

e. Saxo har sikkert kendt både de frankiske annaler og Adams skrift, men må have haft grunde til at ændre i dem, han skriver, at efter Heming blev Sivard med tilnavnet Ring konge. Han var dattersøn af Gøtrik. Skåninger og Sjæl-

lændere valgte ham, medens Jyderne valgte en anden af Gøtriks dattersønner Ring. Regner (Lodbrog), Sivard Rings søn kun en stor dreng, optræder meget diplomatisk indtil faderen kommer hjem fra viking. Så står slaget, hvori begge dræbes og Regner bliver konge«. Nogle år ind i Regners regering gør Jyderne to gange opstand under »en mand ved navn Harald«.

Der er ligheder og forskelle. Frankerne har to forskellige slægter, der kæmper. Anulo og Harald er brødre. Allerede Adam ændrer dette til at de to slægter begge er nepotes (dattersønner) af Godfred, men antyder, at Harald er i slægt med Anulo, uden dog direkte at skrive det.

De to islandske skrifter lader, ligesom Adam, de to modparter begge være Godfreds dattersønner.

Saxo har det samme. De to grupper af Godfreds dattersønner kæmper om magten og senere tog en mand Harald (ikke i slægt med de to grupper) magten i Jylland. Derimod tager Saxo fejl af de to Sigurd Ringer (sjusket med to konger af samme navn) og gør Regner til søn af tronprætendent Sigurd Ring til Skåne-Sjælland, i stedet for, at han er storkongen Sigurd Rings (død 798) søn.

Sammenfattende ser jeg historien således:

Da Heming dør, er Regner Sigurd I's søn stadig borte fra landet. Gøtrik havde to døtre, disses sønner kæmper om riget, de to ældste dør (om nogle af de andre hører vi senere). »Høvding« Harald, *sønnesøn af Harald Hildetand* benytter virvaret til at opkaste sig til konge i Jylland. Grundet på bedstefaderen har han sikkert haft mange tilhængere. Da Regner Lodbrog ca 814 kommer tilbage, forjager han Harald (i første omgang, mere senere).

Sådan går puslespillet op, og det er rigsannalerne, der giver os oplysningen om, at Harald 812 ff er Harald Hildetands sønnesøn og den legitime arving til storriget. Måske det havde været bedre, at han var blevet konge.

Harald Hildetand havde to sønner, mindst den ene, sandsynligvis begge havde børn. Disse må være fødte før Bråvallaslaget og Harald må år 812 være ca 40 år gammel.

Tallet på de faldne i slaget mellem de to grupper tronprætendenter 11.000 er sikkert groft overdrevent. Da der både har været sårede og overlevende, har de to hære tilsammen talt ca 50.000 mand, langt mere end Danmark alene kunne stille. Selv om man medregner folk fra Sverige og fra Sigurd II's norske fader, må tallet reduceres til 1/3 - 1/4 eller mindre.

De frankiske annaler slutter året 812 med, at Danerkongerne Hariold og Reginfred bad gennem gesandter kejseren om fred og om »udlevering« af deres broder Hemming.

Hvis Harald og Reginfred hørte til de børnebørn af Harald Hildetand, som med deres mødre ca år 770 var flygtede til Franken, må »udlevering« ikke opfattes som aflevering af en kriminel. Hemming (om hvem man intet hører senere) har sandsynligvis været i frankisk tjeneste.

123. Tiden ca 814 - ca 828.

Tiden der fulgte efter tronprætendenternes kampe og Haralds overtagelse af styret i Jylland ca år 813/14 er, hvis man vil tro på de frankiske efterretninger alene, ret forvirret.

814 Harald og Reginfred havde været i Norge for at kue oprørske undersåtter. Ved deres tilbagekonst blev de angrebne af »Godfredsønnerne« af hvilke der synes at have været 5 tilbage. Harald og Reginfred led nederlag men samlede nye styrker mod de Daner, der skarede sig om Godfredsønnerne. Reginfred og Godfreds ældste søn faldt. Harald flygtede til kejseren. Karl den Store var lige død og hans søn Ludvig den Fromme bad Harald vente.

815 mislykkes det for en saxisk-abodritisk hær at krydse Elben ved vintertid (de har sikkert ikke anstrengt sig ret meget), først midt i maj rykkede hæren under frankisk ledelse nord på for at hjælpe Harald. Den krydsede Ejdern og rykkede ind i den normanniske landsdel Sinlendi og videre 7 dages march mod nord. Her slog den lejr ved havkysten. Godfredsønnerne med 200 skibe (mon?) spærrede vejen (men hæren kunne være fortsat op langs hærvejen). Hæren blev der 3 dage, hærgede landet, tog 40 gidsler og returnerede til Saxen.

817 Godfredsønnerne beder kejseren om fred, men denne tror, at det er på skrømt, og fortsætter sin støtte til Harald. Abodritternes fyrste slutter forbund med Godfredsønnerne. En normannerflåde sejler op ad Elben og Størfloden til Frankernes borg Esesfelde. Samtidig rykker en abodritisk-dansk hær over land mod borgen, ført af Danernes grænsehøvding Gluomi. Esesfelde forsvarer sig og angriberne må rykke hjem.

819 bliver Harald sat ombord på sine skibe og sejlet til sit fædreland for der at overtage styret. 2 af Godfredsønnerne slutter sig til ham, 2 andre jages ud af landet (1 faldet, 2 + 2, ialt 5).

820 13 Normannerskibe søgte først at plyndre på Flanderns kyst, så i Seinemundingen og havde til sidst held med sig på Aquitaniens kyst.

821 fik Harald af Godfreds sønner del i rigets styrelse (men var de ikke fordrevne?). Abodritternes fyrste søger igen forbund med Godfredsønnerne, men dør inden det bliver til noget.

822 sender både Harald og Godfredsønnerne gesandter til en frankisk rigsdag i Frankfurt.
823 kom Harald fra Nordmannia til kejseren med bøn om hjælp mod Godfredsønnerne. Kejseren sender to grever til disse for at undersøge sagen og aflægge beretning. Ærkebiskop Ebo, der havde været i Danernes land for at missionere, vendte tilbage med de to grever.
825 modtager kejseren gesandter fra Godfredsønnerne og befaler at den fred, de bad om skulle sluttes med dem i oktober i deres grænsemark.
826 kom gesandter fra Godfredsønnerne for at bekræfte freden. Samme år blev Harald (nu ca 56 år) med frue og søn (iflg et digt hed han Gøtrik. Jeg tvivler på, at Harald ville have givet sin søn dette navn) døbte i Mainz. Kejseren stod fadder og gav Harald et skib. Munken Ansgar + ledsager skulle ledsage Harald tilbage til Danmark for at missionere. Kejseren forlenede Harald med grevskabet Rüstringen ved Wesers munding i forudfølelse af, at han nok fik brug for et tilflugtsted. Harald og hans folk misforstod Ansgars stilling og behandlede ham som et tyende. Da Haralds skib passerede Køln på vejen hjem (Rhinen - Flevosø - de frisiske øer til Hollingsted ved Trenen) skænkede ærkebispen af Køln Ansgar et skib flottere end Haralds og med alle nødvendige klenodier til en mission. Ansgars anseelse steg.
827 skulle kejseren være mødt med en Godfredsøn Hohrici, men denne udeblev. Harald blev fordrevet af Godfredsønnerne, han og Ansgar, der altid skulle ledsage ham, trak sig tilbage til Rüstringen.
828 skulle der i grænseegnen syd for Ejdern holdes en fredskonference for at drøfte alle problemerne med Godfredsønnerne og Haralds stilling. Konferencen begyndte, gidsler var stillede. Harald brød i utålmodig virketrang freden, gik over Ejdern ind i grænsemarken plyndrede og brændte. Da Godfredsønnerne hørte dette gik de til angreb, krydsede floden mod syd og jog hele fredskonferencen bort og vendte tilbage nordpå. De sendte så straks gesandter til kejseren for at forklare episoden, at de var de angrebne.

Hermed slutter de frankiske rigsannaler og sandsynligvis Haralds forsøg på at blive konge i Danmark. Han lever i stilhed på grevskabet Rüstringen, hvor han iflg Rimberts: Ansgars levned, dør ca år 840.

124. Da jeg, som tidligere nævnt, er sikker på, at Gøtrik ingen sønner havde, kun dattersønner, vil jeg begynde med at oversætte Frankernes: Godfred-

sønner til Godfreds dattersønner. Både Saxo og Sven Aggesen støtter dette.

Adam af Bremen skriver, at Haralds len lå nord for Elben, hvad jeg ikke tror er rigtigt. Desuden at Harald havde en broder Horico (Rorec, Rærek, samme navn som Haralds oldefader), der blev forlenet med et landskab ved Dorestad for at forsvare kysten mod Normannerne.

Saxos påstand om, at Regner Lodbrog var søn af Sigurd Ring II (der blev dræbt 812) er umulig. Regner skulle så være født ca 810, have udrettet meget i viking og dør 845.

Islændingene er lidt bedre: »Sigurd Rings søn Regner Lodbrog var udi Norge for at opfostres (hos Sigurd Rings fætre) og siden i krig udenlands i sine unge år, thi han kom ikke så ung til Danmarks rige«.

De islandske skrifter hævder alle, at Regner (Lodbrog) var søn af Sigurd Ring I og at han efterfulgte sin fader som konge over Danmark og Sverige. Foruden Snorre har lagmand Haukr Erlendson, der har samlet og afskrevet ældre værker, dette. Prof Finnur Jonsson tilføjer: »Regner Lodbrog, søn af Sigurd Ring er sikkert en historisk person fra første halvdel af 800-tallet«.

Regner blev altså konge efter sin fader, men der står intet om, hvorlænge efter. Regner var meget ung i 798, da faderen døde, formodentlig 15-18 år. Der står, at han blev opdraget i Norge, hvad der også lyder rimeligt, da Sigurd Rings fætre var konger i småriger der. En historiker formoder, at han var med sin ældre broder Gøtrik i Frisland år 810. Han må i så fald straks have »faret i viking«, lang væk, f.eks. til Aquitanien.

Regner nævnes praktisk talt ikke som konge over Sigurd Rings storrige, kun at han nogle gange fordrev Harald, sønnesønnen af den tidligere konge Harald Hildetand. Frankiske og islandske skrifter nævner konger som Horici (Hårek) på dansk Erik I og Sigurd Ormøye.

Det er nu ikke svært at få disse uoverensstemmelser til at passe sammen. Regners natur tillod ham ikke at sidde hjemme og styre sit arvede land, han fandt det morsommere og sikkert også mere indbringende at sejle i viking. Til at styre riget indsatte han underkonger ligesom sin fader, eller han lod faderens skatkonger fortsætte, men disse havde langt større frihed under Regner end under Sigurd Ring. Derfor kan en »konge« som Horek (Erik), der må have styret Sønderjylland eller hele Jylland, sende gesandter til Franken.

Hermed er vi inde på problemet Godfredsønnerne. Der var to grupper af dem og de var ikke hinanden venligt sindede. 815 da Godfredsønnerne med en flåde standsede Frankerne, må Regner have været til stede og med hård hånd enet de to grupper. At Regner ikke bliver hjemme, ses tydeligt deraf, at Harald

819 vender tilbage, den ene gruppe af Gøtriks dattersønner slutter sig til Harald, og det er sikkert dem, der senere omtales som frankiske lensmænd.

823 fordrives Harald igen, dvs Regner er hjemme for en kort tid. Han må på dette tidspunkt have indsat sin ældre broder Gøtriks tilbageblevne dattersøn Erik I som underkonge.

125. Regner Lodbrog.

Den store helt, den eminente søkriger Regner Lodbrog er en af de sørgeligste konger, som Danmark har haft. Han arver et fasttømret storrige med en over 100 år gammel forvaltning opbygget af Ivar Vidfadme, Harald Hildetand, Sigurd Ring og Gøtrik, og adsplitter og ødelægger det. Selv uden Saxen og Frisland havde dette nordiske rige været en stormagt. Der er en undskyldning for ham: sådan var skik dengang. Vi ser det i Frankerriget, der også deles ud mellem kongesønner.

Hvis Gøtrik var født ca 755/60, kunne hans døtre være født mellem år 775 og 785, og deres sønner igen mellem år 795 og 810. Jeg nævner med vilje de ældst mulige årstal, da de to ældste dattersønner Sigurd og Anulo, der faldt år 812 i hvert fald må have været 15-17 år gamle for at tjene som paradefigurer for ambitiøse forældre og andre stormænd.

De frankiske annaler nævner, at to Godfred(datter)sønner blev i Danmark, den ene må have været Erik I (Horek), der ca 823 er gammel nok til af Regner at blive indsat som skatkonge. Sammen med Sigurd Ormøye optræder i Flandern (og andetsteds) en Godfred. Han synes ikke at have været efterkommer af Regner, så det er muligt med det navn han har, at han er broder til Erik I. Se kongetavlen side 264.

Regners egne sønner var for unge til at blive skatkonger. De ældste kan være fødte ca år 805/10, de yngste ca 820/25. Sønderjylland med Hedeby og transithandelen var den vigtigste og mest indbringende del af riget. Hvorvidt Erik I regerede over mere er tvivlsomt. Snorri omtaler en underkonge »Oli« i Northumbria, han bliver senere underkonge i Jylland efter at være fordrevet fra England. Hans søn Grim den Grå efterfulgte faderen som jydsk underkonge.

Regner havde åbenbart - som det siges om alle sømænd - en pige i hver havn. Iflg Skjoldungesagaen (Arngrim Jonssens version) havde Regner efterhånden 2 koner. Sagaen skriver, at den ene: Aslaug var datter af Sigurd Favnersbane. Denne sagnfigur skal have levet samtidig med Attila, altså ca år 450, først i 1100-tallet blev datteren Aslaug føjet til. Men Regner havde jo nok en kone Aslaug, hvem der så var hendes forældre.

I sit første ægteskab havde Regner sønnerne Erik og Agner, der faldt i Sverige. Med Aslaug sønnerne: Ivar Hvitsærk, Bjørn, Rognwald (der ung faldt i kamp) og Sigurd (Ormøye) den yngste.

Hertil må føjes (se næste afsnit) Halfdan, formodentlig den ældste overlevende Regnersøn, og Ubbe, som Regner fik med en frisisk høvding-(fyrste)-datter. Ubbe benævnes i hvert fald senere Dux fresonum. Om pigen var en efterkommer af den Ubbe-friser, der i Bråvallaslaget kæmpede på Harald Hildetands side er rent gætteri.

126. Hvor dårlig end Regner var som konge, har han sikkert været en fremragende søstrateg.

Den engelske historiker Baker, der har studeret Regners krigsføring, karakteriserer ham således: »Han var den mand, der først erkendte mulighederne og princippeme for søkrig. Han demonstrerede muligheden for at flytte store flåder (og landgangsstyrker) over lange strækninger. Han var den første til at udføre ideen om en kæde af flådestøttepunkter, det der senere blev grundpillen i den britiske havenes beherskelse«.

Saxo giver en farverig beskrivelse af Regners heltegerninger, de fleste af dem lånt andetsteds fra. Saxo baserer sig på et helt uhistorisk islandsk skjaldekvad, digtet ca 300 år efter Regners død, og som foregiver at være Regners dødskvad efter at han er blevet kastet i en ormegård (slangekule). En angelsaxiske krønike nævner, at i 790-tallet blev en fanget vikinghøvding smidt i ormegård, på denne baggrund digtes skjaldeversene.

Men Regner har udrettet noget, han drog ikke ud på lykke og fromme, men havde i forvejen udspejdet mulighederne, sikret sig baser og udarbejdet planerne.

For at få et samlet overblik over vikingetogene, har jeg samlet dem alle i næste afsnit, Regners togter er nævnt i periode 3.

Regners påståede kampe på Orkneyøerne, Irland og Skotland er en misforståelse. Der var også andre med navnet Regner, Ragnwald. Den holl. historiker de Vries skriver, at kampene der førtes af en norsk høvdingesøn Ragnhall.

Regner koncentrerer sig om egnene på begge sider af den engelske kanal, Bristolkanalen (Somerset) og måske vestkysten af Gallien. Her stemmer Saxo så nogenlunde med de frankiske annaler. Regner har formodentligt haft støttepunkter i Frisland (på en ø?), hvor man hadede Frankerne, samt i Cornwall eller Devon, der lå i krig med Wessexkongerne.

Saxos beskrivelse af Regners død i ormegården er, som nævnt, ikke fri fantasi, men en sammenrodning af andre begivenheder. I den foregivne Regners dødskvad »Krakumál« (der intet har med pigen Kraka at gøre) skal Regner ca år 862 være blevet fanget af kong Ella (på latin skrevet Hella) af Northumbria og kastet i ormegården. Kvadet ender med de berømte ord: »Grynte ville grisene, hvis de vidste om Galtens død«. Da Regners sønner så får meddelelsen om hans død, drager de ud for at hævne ham.

Men historien vældig og nøgn, viser at det hele er løgn. Ella blev iflg de oldangelsaxiske krøniker først valgt til konge 867, hvis Regner dette eller det følgende år lander i Northumbria, så er han ca 80 år gammel, sikkert uegnet til at fare i viking. Dertil kommer, at Regnersønnerne ikke drager på togt mod Northumbria først i 860-tallet. Allerede år 851 og følgende år plyndrer de på den engelske østkyst.

Betydelig mere troværdig end Saxo og stemmende med frankiske og angelsaxiske beretninger, er en beretning om Regners død givet af en frankisk gesandt.

År 845 kulminerer Regners plyndringstog. Først angribes og plyndres Hammarburg (Hamburg), der siden 832 var bispesæde for Ansgar. Hertil krævedes ikke stor kraft. Hammarburg blev bygget 825, der hvor en fiskerby og flodovergang lå. 845 (juni-juli fandt angrebet sted) havde stedet ca 300 indbyggere. Regner fortsatte til Seinen, plyndrede egnen der, belejrede Paris, hvor kong Karl den Skaldede af Vestfranken købte ham bort.

Den hollandske historiker de Vries har i kloster Xanten (ved Rhinen, nord for Duisborg) fundet en beretning fra en frankisk afsending, grev Kobbo, til det danske hof, hvor kong Horek regerede (Erik I af Sønderjylland). Her får han at vide, at Regner, som han omtaler som fører for flåden, vender hjem efter plyndringen af Seineområdet, visende med stolthed de umådelige skatte, som han har modtaget. Han blev tvunget til at vende hjem, fordi mange af hans folk var døde af dysenteri, og mange af de, der vendte hjem, var syge deraf. Regner dør selv noget efter hjemkomsten af samme sygdom.

Denne version støttes af Xanten klostrets årbøger og i to helgeners mirakelbøger. Ganske vist lader klosterberetningen først 12.000 hedninger blive dræbt i Frisland, så 600 i Gallien. Herefter fik de mange tusind pund guld og sølv af kong Karl II, den skaldede. Hedningernes fører Reginher omkom under Herrens slag.

Denne version lyder mere troværdig end Saxos. Regners flåde er så kommet op ad Ejdern - Trenen og måske Rheideå, Regner begiver sig til Eriks

residens, enten Hedeby eller borgen nord for, eller en nord for Slesvig by.

Dødsåret 845 stemmer også med Rimberts: Ansgarslegende. Efter denne er kong Horek (Erik I) enekonge i Danmark (?Jylland?) efter år 845. Indirekte står altså, at han ikke var det tidligere

Hvilke dispositioner Regner havde truffet for riget efter hans død (hvis han overhovedet har tænkt herpå) ved vi ikke, vi kan kun slutte os til det efter hvad der senere sker.

De islandske beretninger (Olaf saga Tryggvasonar en mesta, Arngrims Skjoldungesaga og Snorris Y-serie) har praktisk talt samme version af, hvad der sker efter Regners død. Regner var den sidste titulære konge over det ca år 680 skabte storrige, allerede i hans tid begynder en deling, der fuldendes efter hans død, selv om hans sønner til dels samarbejdede.

Ivar beinlaus blev konge i York (Northumbria), hos ham var iflg Regners sønners saga (Haukrsbók) to frillesønner: Yngvar og Husto (Ubbe ?).

Bjørn Jernside hele Svitjod med hvad dertil hører (Gautland).

Sigurd Ormøye Jylland og øerne samt Skåne og Halland. Jeg tror, at han først fik Jylland efter Erik I's død 854.

Hvitsærk de baltiske provinser og Venden.

Det er mærkeligt at Halfdan, der blev den berømteste i kampene i England ikke er nævnt (se næste afsnit).

I Arngrims Skjoldungesaga står, at Regner ægter først Gøterjarlen Gautriks datter Thora for at få hjælp til at tage det arvede rige. Dvs, at Gøtriks dattersønner ikke har modtaget ham med åbne arme, at det var nødvendigt først at give dem en lærestreg.

126 a. Hvis man sammenholder de irske, de angelsaxiske og de frankiske skrifter, kan man se, hvordan de hærgninger, der kan tillægges Regner skifter mellem Irland, Sydengland og Nordfranken, der hvor der var værdifuldt bytte, hovedsageligt i kirker og klostrer.

Regners togter som selvstændig vikinghøvding begynder efter broderen Godfreds død 810. I annalerne fra det irske kloster Clon-mac-nois, beliggende ved Shannonfloden midt på øen, omtales allerede 812 en Danerflåde ved Irlands vestkyst. Dette bekræftes af Frankeren Eginhard (Karl den Stores kronikør), der skriver, at 812 invaderede Normanner Hiverniam Scottorum og at en Danerflåde led nederlag mod Scoterne på Irland. (Scoterne boede oprindeligt på Irland).

Senere etablerede Regner baser i Frisland og Cornwall, hvorfra der kun er 2

døgns sejlads til Irland. Om Regner selv har grundlagt de to Danerstøttepunkter Dublin og Waterford, vides ikke. I hvert fald brugte han dem.

Saxo fortæller, at Regners søn: Ivar blev konge over Gallerne, dvs i Frankrig, men at han blev fordrevet og ved faderens hjælp genindsat. Saxo begår her samme fejl som ved kong Hun og stammen Hundingerne. Den engelske historiker Alfred P.Smyth påviser, at Saxo forveksler det irske ord »Gaills« (fremmede) med Galler, men Smyth henlægger begivenhederne til ca år 850 og mener, at Regner døde ca 852 i Irland.

Da jeg er overbevist om, at Regner døde 845, må Ivars fordrivelse og genindsættelse flyttes. På grundlag af Saxo beregner jeg Ivars fødselsår til ca 810/15, han kan tidligst midt i 830-tallet være blevet lokalhersker et sted på Irland.

De irske annaler nævner, at 836 var der en Danerflåde på 60 sejl på Liffiefloden ved Dublin, og at Irerne sejrede over den og »dræbte så mange af dem som aldrig før, men de vigtigste høvdinge undslap«. År 838 og følgende år, omtales store Danersejre i Irland. Det er mere sandsynligt, at det er her Ivar fordrives og genindsættes.

Irske annaler nævner, at år 847 blev jarl Tomhrair (Tomrar) »tanist« hos kongen af Lochlann (Sølandet, kan både være Norge og Danmark) dræbt. Nogle af hans ejendele blev af de senere danske konger i Dublin (Ivars efterkommere) opbevarede som helligdomme. De irske historikere slutter heraf, at Tomhrair var stamfader til de danske konger. Da Ivar utvivlsomt var søn af Regner, mener jeg, at Tomhrair har været hirdmand hos Regner og har medbragt nogle af dennes ejendele.

Om Ivar er blevet i Irland, vides ikke, men allerede 848 nævnes, at »Kongen over de fremmede (Gaills)« kom med 7 snese skibe og 851 overvinder Danerne en norsk vikingflåde på 8 snese skibe. De irske munke overdriver lige som de frankiske. Den danske ledingsflåde bestod af ca 200 skibe, så en vikingflåde af frivillige byttesøgere har sikkert ikke været på mere end 50-60 skibe. Ledingsflåden for et samlet Norge bestod sidst i 800-tallet af 60-80 skibe, så ca 850 kunne et par småriger på Norges sydvestkyst (Møre og Rogaland) sikkert højst sende en snes skibe på togt.

Dette var den sidste kamp i Irland mellem Norske og Danske, thi allerede 852 kom Ivars fætter: Olaf hin Hvite fra Norge og tog føringen over alle Norske. Herefter samarbejdede de to fætre og deres efterkommere. (Regners søster Aslaug ægtede kong Helge hin Hvasse til Ringerige, bedstefader til Olaf hin Hvite).

Kort efter 862 drager Ivar gennem Skotland (nu Bristol-Edinburgh) for at møde sin broder Halfdan i Northumbria. Ivar tituleres nu »Konge over alle Normanner i Irland og England«. Ca 870 vender han tilbage til Irland, hvor han dør 872/3. Olaf vender tilbage til Norge. Ivars efterkommere fortsætter endnu ca 100 år kampen for at skabe danske riger i Irland og Northumbria.

127. Andres mening.

Københavns Universitets Danmarkshistorie fra 1977 gennemgår de forskellige »Sagn«, såsom Skjoldungesagaen, Widsith og Beowulf, mærkeligt nok særligt Heidreks saga, desuden visse kvad som Grottesangen osv. Nyere historikere tror ikke på, at historie kan genfortælles (med visse forvrængninger) ned gennem generationer i et par hundred år og kritikken af sagnene har ført til at man har opgivet at bruge dem historisk. Prof Lukman har specielt henvist til, at navne som Roar, Helge og Ottar er forvrængning af de hunniske Roas, Huldin og Octar, hvad der gør Widsith og Beowulf uhistoriske, de er vandresagn. Engelske videnskabsmænd har dog en anden opfattelse.

Da Universitets historiske afdeling stædigt holder på, at Nepos er nevø, kan det ikke bevises derigennem, at Harald 812 er barnebarn af Harald Hildetand og at Søgubrot af Skjoldungesagaen hermed er bevist.

Københavns Universitet synes også at tro, at Heimskringla er Snorri Sturlasons komplette værk, det er ikke klar over, at den er et udtog (X-serie) og at der findes en parallel Y-serie.

Den hollandske historiker de Vries har gjort et stort arbejde med studie af Regner Lodbrog og hans sønner. Hans studier er foretaget i arkiver i Holland-Belgien-Frankrig. Hvorvidt han har kendt de islandske skrifter, ved jeg ikke. Han tager i hvert fald ikke hensyn til dem.

Hans kongegenealogi ser sådan ud:

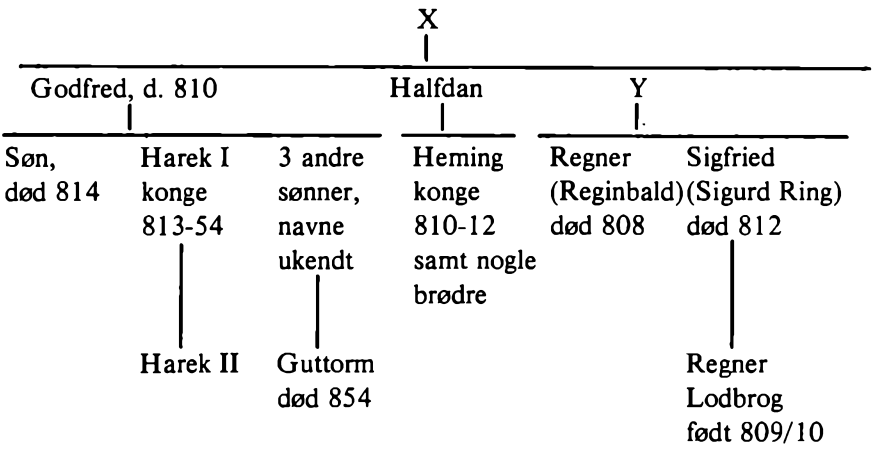

de Vries principielle fejl er, at han ikke tror, at der er to forskellige Sigurd Ring, at en efterkommer af den store Sigurd Ring, død 798, iflg de frankiske annaler, ikke kan have fået (i dette tilfælde) oldefaderens navn.

de Vries prøver ikke at udfinde, hvem Godfreds fader var - nemlig den store Sigurd Ring. Regner Lodbrog født 810 kan ikke være en stor dreng, da faderen dør (som Islænderne skriver), det er også tvivlsomt, om han som voksen kan nå at udføre de vikingetog, som man mener skyldes ham og så dø 845. Vikingerne synes ikke at have anerkendt en ung, uerfaren mand som fører. At de Vries oversætter nepos ved nevø er ikke underligt.

de Vries har et eller andet sted fundet, at en vis Halfdan år 807 bliver forlenet med den frisiske ø Walcheren. Hvornår Halfdan dør, står der intet om, men hans søn Heming arver lenet.

Jeg finder det ganske usandsynligt, at en broder til kong Gøtrik går i frankisk tjeneste, og at hans søn efter nogen tid som frankisk lensmand, accepteres af Danerne som konge. Og dette så meget mindre som de Vries har 5 Godfredsønner, hvoraf den ene bliver konge 813. Hvorfor ikke 810?

Men det at en brodersøn efterfølger Gøtrik som konge er et sikkert bevis for, at han ingen sønner havde.

De frankiske annaler lader Harald blive fordrevet 3 gange af »Godfredsønnerne«. Saxo og indirekte Islænderne lader det være Regner Lodbrog, der

Dansk kongeslægt år ca. 670 - 945.

Oversigt over kongesla

IVAR
Konge i Skåne ca.680. S

Den legitime linie

RØREK af Sjælland, gift 1.gang ca.690 me

HARALD HILDETAND,
f.ca.692, konge ca.710, d.ca.770

RØREK, d.ca.770 THRONDER, d.ca.770

ASLAUG,
gift med
Helge hin
Hvasse til
Ringerige.

Haralds sønnesønner, født ca.765/68:

HARALD, døbt 826 REGINFRED HEMING?
periodevis konge d.814
i Slesvig,
d.ca.840/5

ANULO og SIGURD RIN
begge døde 812.

Harald Hildetands efterkommere,
slægtskab usikkert:

Harald, døbt 826 havde
vist 2 sønner:
1. GØTRIK, døbt 826, havde
søn Harald Klak
2. RUDOLF, dræbt 873

SIGURD HIORT
g.m.datter af
kong Godfred

GODFRED

ERIK
se side (

OLAV hin HVITE,
Dublin

REGINFRED formodes at have
haft sønnerne:
RØREC og HARALD, frankiske
lensmænd.

HARALD KLAK, f.840/50
var formentlig fader til:
THYRA, f.ca.880, ægtede
kong GORM ca.900, hvorved
de to kongelinier forenedes.

det samlede Danmark.

ÅDME
Stordanmark ca.680-700.

Usurpator linien

, gift 2.gang ca.700 m. Radbord af Frisland

RANDVERE, gift med Ingjald II af Svealand

SIGURD RING I., f.ca.720/30, konge ca.770, d.798/9.

GODFRED f.ca.745/50 konge 799, d. 810

X

HEMING, Godfreds broder el. nevø. Konge 810-12.

REGNER LODBROG f.ca.780/5, over-konge 814, d. 845.

e med i alt 5 ', født 10:

BJØRN JERNSIDE, Sverige

SIGURD ORMØYE f.815/20, konge 845-891

HALFDAN ca.810-877

IVAR m.fl., se side (180a)

ERIK I., underkonge 814. Konge Vestdanm.845, d.854

ERIK II., BARN, f.ca.840, d. 895, konge V-Danm.

(HORDE)KNUD f.ca.840, konge Ø-Danm. 891, Northumbria 898, d.903.

OLAV, Kurland 853, V-Danm.ca.895, d.ca.900.

GUDFRED, f.ca.860, konge Northumbria 883-894.

GORM, f.ca.862/5. Viking 880-896. Konge i Ø.-Danm. 896 + N.Jylland ca.905. Hele Danmark 935, død ca.943.

A CHNOB, V.Danm, d.935

GTRYGG

RAGNHILD gift m. Harald Hårfager

KNUD DANAAST, f.ca.900, d.937

HARALD f.ca.915, d.984

(Guld)HARALD,d.976

slegfredsøn: SVEND TVESKÆG

gør det, i hvert fald de to sidste gange år 823 og 826/27. Saxo skriver, at sønnen Ivar år 823 er 7 år gammel. Begge disse ting er umulige, hvis Regner er født 809/10. de Vries har skrevet to artikler, en i Arkiv for Nordisk Filologi, Lund 1923, og en i Acta Philologica Scandinavia, København, 1927. I den sidste indrømmer han, at det var Regner, der fordrev Harald 823 og 826/27, desuden antager han at Regner var med på Gøtriks felttog i Nordtyskland. Der kan kun være tale om året 810.

128. På grundlag af et stort studium i biblioteker og arkiver erkender de Vries dog eksistensen af Regner Lodbrog og hans sønner. Andre gør det ikke.

Prof A.E.Christensen skriver, at om den historiske Regner Lodbrog ved vi intet.

Den svenske historiker C.Weibull benægter i sin bog: Källkritik og Historie, Stockholm 1964 både eksistensen af Sigurd Ring og Regner Lodbrog. Jeg kan ikke se, om Weibull har udført en selvstændig undersøgelse. I nævnte bog henviser han blot til en dansk doktorafhandling fra 1862 af E.Jessen. Den blev kun antaget efter stærk kritik, og senere har dr.phil. Lis Jacobsen yderligere kritiseret den.

Jessen argumenterer ud fra de »pålidelige« frankiske rigsårbøger. Han identificerer uden videre bevisførelse Haralds broder Reginfred med Regner Lodbrog. Jessen må dog have opgivet pålideligheden af dem, der hvor de skriver, at Reginfred blev dræbt 814. Han henholder sig nu til Adam af Bremen, der skriver, at Reginfred drog i viking (og iflg Islænderne 823 kom tilbage og fordrev sin broder?).

Jessen oversætter dog korrekt nepos ved barnebarn. De pålidelige frankiske annaler skriver så, at Harald 812 var barnebarn af Harald Hildetand, men de islandske skrifter skriver, at Regner = Reginfred var søn af Sigurd Ring.

Jessen citerer derefter overfladisk de angelsaxiske årbøger og Adam af Bremen for derefter at erklære, at hverken Sigurd Ring eller Regner Lodbrog har eksisteret.

Jessen, Weibull og de Vries går ud fra een Sigurd Ring, de kan ikke forestille sig to af dette navn. De er delvis undskyldte, idet de går ud fra, at Bråvallaslaget fandt sted midt i 500-tallet. Dette begrundes med, at Ivar Vidfadmes datter Audr, Harald Hildetands moder ægter den sjællandske høvding (konge) Rørek, og iflg Beowulfkvadet er Rørek søn af Roar, der dør ca 515. Har disse såkaldte videnskabsmænd og dr.phil.'er aldrig hørt om flere danske konger Knud, Valdemar, ja en hob Christianer og Frederiker. Hvad med den

Rørek, der 855 var i Danmark og så bemægtigede sig Dorestad. Var han også Roars søn?

C.Weibull påviser, at Adam af Bremens historiske oplysninger udenfor kirken blot er de frankiske annaler lidt ændrede. (Men Adam gør dog tronprætendenterne fra 812 begge til Nepotes af Gøtrik). For perioden 900 til 1000 baserer han sig på ret ukorrekte oplysninger givet af den »sanddru« kong Sven Estridsøn, som iflg Weibull, opdigter ting.

Både Adam af Bremen og Thietmar af Merseburg går principielt ud fra, at hedninger er onde, grusomme tyranner, hvorimod de kristne er gode, ædle og sanddru. Hvad med Karl den Stores behandling af Saxerne.

Ovennævnte dr.phil. Jessen har dog også adskilligt, som senere historikere kan lære af. Han stryger det stumme latinske H i adskillige navne. Kong Horek skriver han Erik, Hesbern Esbern osv. Han påviser også, at på det tidspunkt, hvor de frankiske annaler blev skrevne, kunne nepos kun betyde barnebarn. Derfor har han Sigfried og Anulo som børnebørn af kong Godfred og Harald som barnebarn af kong Harald Hildetand, nepos Herioldi quondam regis, dvs Harald en tidligere konge, men så slutter han overraskende, at Bråvallaslaget står ca 800. Det er der ingen mening i.

De frankiske annaler har intet om Bråvallaslaget. Hvis det stod ca år 800, havde de haft en meddelelse, men da det stod inden Frankerriget fik kontakt med det nordiske rige, er det upåagtet.

de Vries skriver 1927, at efter Thoras død (nr 1 iflg Skjoldungesagaen, nr 2 iflg Saxo) drager Regner på krigstog og overlader sit rige til sine sønner, der falder i Sverige. Regners første hold børn (sønner) kan ikke være født før ca. 805/10, dvs Regner drager først i viking ca 820/25, hvad der ikke kan passe. Han må allerede år 810 have været fraværende, men rimeligvis bliver han først anfører langt senere.

Flatøbogen skriver, at Regner regerede fra ca 812 til 845, hvad der bekræfter Xanten dokumentet.

Afsnit VI.

Tiden 845-945. Storriget opløses, Danmark, Norge og Sverige samles.

129. Det nordiske storriges opløsning må teoretisk sætte lig med Regner Lodbrogs død år 845, men i praksis var opløsningen begyndt ca 30 år tidligere.

Iflg Saxo havde Regner 11 sønner. Hollænderen de Vries er vel ham, der grundigst har studeret Regner og hans sønner. Af de sønner, som Saxo nævner, indrømmer de Vries, at nogle var sikkert sønner af en vis Regneri Lodbroki, men hvem har var, kommer de Vries ikke ind på, ej heller på, hvem Regners fader var. Han regner altså ikke de islandske sagaer for historisk materiale.

de Vries anerkender kun 5 for at være Regners sønner og afviser resten. Grunden er, at han i de vesteuropæiske arkiver samt Englands ikke har kunnet finde andre. Dette udelukker dog ikke, at der kan have været andre, der blot har undgået de skrivende munkes opmærksomhed, f.eks. skal to være faldne i en kamp i Sverige. Saxo kan jo også tage fejl, hvad han ofte gør.

Det var ikke alene Regners sønner, der delte storriget. I respekt for sin ældre broder Gøtrik, gav Regner allerede tidligt en af hans dattersønner en part, den vigtigste og mest indbringende, grænseområdet. Der var mange underkonger, skatkonger, stedfortrædere for de rigtige (hvad historiske skribenter ikke kan hitte rede i), men ingen, der ikke var af den hellige æt, blev selvstændig regent.

Først Regners sønner (i hovedsagen iflg de Vries):

I. De der »fik riger« udenfor storriget:

a. **Halfdan.** Bortset fra en bemærkning i årbøgerne fra klostret Fulda, hvori står, at Halfdan var kong Sigurds broder, og et par angelsaxiske bemærkninger om, at han var broder til de notoriske Regnersønner: Ivar og Ubbe, så er der intet sted noget direkte om, at han var det.

de Vries har en Halfdan, broder til Gøtrik, men rent aldersmæssigt er det umuligt, at han kan være anføreren i kampene i England, men det er mærkeligt at Halfdan Regnersøn ikke nævnes i de islandske skrifter, heller ikke hos Saxo.

Saxo har en Regnersøn: Agner. Han er måske identisk med Halfdan.

Halfdan må have været en dygtig krigsøverste og også administrator. I den anglosaxiske krønike nævnes han 871 som hovedanføreren af den danske hær og er den eneste, der tituleres konge - sammen med en vis Bagsecg, der falder 870. 873 er Halfdan i Danmark, måske for at undersøge muligheden for at få forstærkning. Sammen med broderen Sigfrid (Sigurd Ørmøye) sender han gesandter til rigsdag i Metz med anmodning om, at man vil sende repræsentanter til grænsefloden Ejder for at bekræfte freden.

Halfdan vender derefter uden forstærkning tilbage til England. Efter udfaldet af slagene 871 må han være blevet klar over umuligheden af at erobre Sydengland. Han drager med sine folk til Deira (Syd-Northumbria), hvor han deler jord ud til dem. Han beslaglægger (eksproprierer) de eksisterende ejendomme, giver sine underanførere en »host« større landejendom, og de menige en »bonde«-gård. De tidligere angliske ejere bliver formodentlig bestyrere, forvaltere. Nord-Northumbria, Bernicia, med dårlig jord bliver uafhængigt under en »Dux de Bamborough« (Cambridge: Medieval History III, 1924).

Halfdan må have været en ret selvrådig herre, han tvinges i hvert fald få år efter jordfordelingen 876 til at forlade Deira. Hvad der derefter skete ham er usikkert. Iflg den anglosax. krønike dræbes en vis Halfdan 877/78 i Irland. Da her også nævnes Ubbe, formoder man, at det drejer sig om de to Regnersønner. Iflg irsk krønike falder Halfdan 877 i Irland.

Adam af Bremen skriver, at Halfdan blev dræbt, da han 883 - efter at have deltaget i felttoget i Flandern - vendte tilbage til Deira. Hvis Halfdan har deltaget i dette felttog, må det have været som en af anførerne. Da de frankiske annaler intet skriver herom, formoder jeg, at Adam har taget fejl af en anden ved navn Halfdan.

b. Ivar (Inguar, Hingvar) skulle iflg Saxo være født ca år 815. Regner er på dette tidspunkt henved 30 år, så det lyder ikke urimeligt.

Både Regners tilnavn: Lodbrog og Ivars: Beinlaus nævnes først skriftligt et par hundred år efter deres død, så det er tvivlsomt, om disse tilnavne er samtidige eller først opfundne senere. Beinlaus udtydes af senere historikere, som Ivar havde brusk i stedet for knogler, hvad der lyder usandsynligt hans bedrifter taget i betragtning.

Dr.phil. Alfred P. Smyth, Kents Universitet, skriver, at af Regnersønnerne i England var Ivar hjernen, Halfdan armen, og han udlægger Beinlaus som at Ivar var smidig og glat som en ål. Smyth skriver, at Ivar ca 855/7 kom til Irland og opererede her i samarbejde med sin norske fætter Olafr hin Hvita.

Ca 864 kom han til Northumbria og forberedte Halfdans og sit eget angreb på York 867. Han var senere i Øst Anglia, men deltog ikke i Halfdan og andres kampe mod Wessex. Måske havde han allerede indset det håbløse heri. Ivar blev i Nordengland, Sydskotland og Irland og betegnes af de irske annaler (bl.a. Ulsterannalerne) som »Konge over alle Skandinaver i Irland og Northumbria.

Slægtstavlen side 280 er skrevet på basis af de irske annaler. De islandske skrifter skriver, at Ivar ingen sønner havde måske fordi de udlægger »Beinlaus« galt.

c.Ubbe må have været søn (frillesøn?) af en frisisk fyrste-eller høvdingdatter. de Vries skriver: sagnet siger en bondedatter, hvad der ikke er troværdigt. Ubbe nævnes tidligt som »Dux fresonum«, om han er valgt af Friserne til høvding på grund af moderen, eller påtvunget dem af Regner, der havde indrettet baser på den frisiske kyst eller snarere på en af øerne. Dr. Starcke omtaler ham allerede år 833, hvad der ikke lyder sandsynligt (men er muligt). Først år 855 finder jeg ham omtalt i den anglosaxiske krønike: »hedenske røvere Dani et Frisones under ducibus Halfdene, Ubbe og Inguar overvintrede på Sceapige«. 870/71 hvor Danerhæren opererer i to dele, omtales Halfdan som konge og Ivar og Ubbe som jarler. Den anglosaxiske krønike skriver, at år 878 dræbes i Devon broderen til Ivar og Halfdan. Det formodes at have været Ubbe.

II. De, der delte storriget.

Der er en lille - men vigtig - divergens mellem »Olaf saga Tryggvasonar en mesta« og Snorre Sturlasons »Norske Kongers Krønike« således som præst P.Clausen (Y-serien) skriver den. Olaf sagaen skriver: Bjørn Jernside fik Upsalariget, Suitjod og begge Gautlande og alt land, hvad dertil hører, Sigurd Ormøye Eygotaland og alle øer, Skåne og Halland, Huitserk Reidgotaland og hermed Vendland.

P.Clausen skriver: Bjørn Jernside (som ovenfor), Sigurd Ormøye Jylland og øerne med Skåne og Halland. Hvitserk fik Venden med hosliggende lande.

De to forskelle er:

- hvad er Sigurds Eygotaland? Da Olafs saga et dusin linier tidligere skriver Iotlandi for Jylland er det tvivlsomt om Eygotaland også betyder Jylland, nærmere herom senere.
- Clausen udelader Reidgotaland hos Hvitserk, måske fordi Venden mentes identisk hermed.

d. Bjørn (Jernside) var søn af Regner og Gauturjarlen Herrøs datter Thora. Hun var svensk »Konge«datter, hvad der vel har foranlediget Regner til (på moderens bøn?) at forlene Bjørn med Sverige (iflg Arild Huitfeld fra ca 826-832).

Iflg Rimberts »Ansgars Levned« møder Ansgar både år 830 og 832 en kong Bjørn på Bjørkø.

Svenskekongen Olaf Skotkonung (konge ca år 1000-1021) nævner som sine forfædre bl.a. Sigurd Ring - Regner Lodbrog - Bjørn Jernside - osv. Den svenske historieprofessor Rosén lader Ynglingeætten i Sverige uddø på mandssiden år 1066. Hermed anerkender han, at Sigurd Rings fader var Ynglingekongen Ingjald II og at Randvere var kvinde, datter af Radbod. Bjørn må have været en af Regners første sønner, født ca 805, hvis han 826 kan fælde Sveerkongen Eystein og blive svensk konge, således som den svenske skjald Bragir deklamerer.

I et maurisk manuskript står, at Bjørn og hans mentor Hasting (som hans fader har medgivet ham) hærger 844 i Vestfranken og Nordspanien. Enten er dette galt og skal være 859/60 (men da var Regner død) eller der er to Hastings (fader og søn?), thi den Hasting, der omtales i Vestfrankrig ca 860-882, nævnes værende 892-894 i England med mindreårige børn. Denne sidste Hasting kan ikke være ældre end Bjørn og dennes mentor.

Bjørn nævnes som en af anførerne på Seineegnen 855-858. Sidstnævnte år forlader han Franken efter et skænderi med sine brødre Halfdan og Ubbe. I en frankisk beretning kaldes Bjørn for »Bier fereæ costa, filius regis Lothbroci«. Bjørns skæbne efter 856 kendes ikke.

e. Om Hvitserk står der intet videre i de islandske skrifter. Saxo lader ham blive dræbt østerpå, hvad der lyder sandsynligt. Det er så sket før 854, da en svensk Olaf (Bjørn Jernsides søn?) fra dette år opererer i de baltiske egne.

f. Sivard (Sigurd Ormøye, Sigfried). Sandsynligvis den yngste af Regnersønnerne. Det synes sikkert, at Sigurd fik Øerne samt Skåne og Halland. Det ville stemme med, at Erik I (Horek) fik Jylland. Efter Eriks død 854 overtog Sigurd også Jylland, hvad der indirekte fremgår af begivenhederne. 865 omtales en Sigfred i Aquitanien, det kan være Sigurd. 873 sender danerkongerne Sigfred og Halfdan, som nævnt gesandter til Frankerne, Sigfreds rige må på dette tidspunkt have grænset til Franken. I hele 870-tallet synes Sigurd at have været i Danmark.

880 begynder hans felttog i Frankerrigerne med en sejr ved Elben. 882 blev Sigurd med hær omringet, men dog ikke værre, end at han kunne sejle hjem

med godt 2.000 pund guld og sølv. 885 er Sigurd i Vestfranken ved Paris. Iflg St.Vaast klostrets årbøger trak Sigurd sig 887 tilbage fra Seineområdet om efteråret »til Frisland og blev der dræbt«. Der står dog ikke hvad år. Det skete først 891, men mange historikere lader Sigurd dø 887, hvorefter de opfinder en ny, der dræbes 891.

Hermed er vi færdige med Regnersønnerne, men da det efter de frankiske rigsannaler synes utvivlsomt, at der nord for grænsen til Franken har været en »konge« Horek, må der ses lidt på dette problem.

g. Erik I, Horec, Hårek, Orec. Dygtige latinere, såsom Langebeck, dr.phil. A.Jessen, m.fl. kalder ham Erik, men nyere danske historikere holder på Horek, da de ikke mener, at H'et her er stumt.

Der er megen forvirring om, hvem Harek var. Olaf saga Tryggvasonar en mesta gør ham til Haralds brodersøn og han blev døbt sammen med Harald 826, Harek blev konge efter Haralds død (hvad ikke kan passe: Harald døde 840 eller 846), men Horek påvises allerede 827. Hos Snorri (Y-serie) er Harek Haralds broder. Men dette tidsafsnit er modsigende, Snorri blander de 2 Erik'er (Horek'er) og lader Ansgar dø allerede år 829, 3 år efter at han havde døbt Horek (826 i Mainz), det var måske 3 år efter Erik II's mulige dåb.

»Høvding« Harald, sønnesøn af Harald Hildetand var konge i Jylland 813/14. I de frankiske annaler står, at Harald kom igen til Danmark ledsaget af 2 af Godfreds sønner (dvs dattersønner), medens to andre blev jaget ud af landet, dvs de rejste vel til deres forældre i Norge.

Denne bemærkning giver anledning til sandsynlighedsregning. 826 bliver Harald døbt med sin søn Gøtrik og andre, kommer til Danmark og forjages flere gange, sidst 827. Dette år nævner de frankiske annaler for første gang en Hohrici, søn af Godfred.

Jeg regner for sandsynligt, at de to Godfreddattersønner rejser syd på med Harald, hvor i hvert fald den ene (Godfred) bliver frankisk lensmand. De to fordrevne dattersønner vender tilbage, det er Erik (Horek) og Godfred (Gøtrik). Regner Lodbrog, der med sine vikinger har fordrevet Harald opdeler dette år sit rige og giver i respekt for sin ældre broder Gøtrik dennes dattersøn Erik I rigets vigtigste, mest indbringende men også mest truede del: Jylland, eller måske kun Sønderjylland.

Erik synes at være blevet hjemme og styret sit rige, der er i hvert fald ingen omtale af ham under vikingetogene. 836 afviser han at have noget at gøre med vikingers hærgen i Franken. 845 står ganske vist, at Normannerkongen Hårek

styrede med 600 skibe op ad Elben, men Saxerne gik imod dem og fordrev dem.

Et typisk eksempel på frankiske munkes fordrejning. Fra anden side, bl.a. Rimberts Ansgars Krønike ved vi, at et par dusin vikingeskibe (mon ikke en del af Regner Lodbrogs flåde) kom til Hammarburg, hvor Ansgar residerede. Byens befolkning var et par hundred personer, så den blev i en håndevending plyndret og brændt. Ansgar slap bort med de hellige relikvier. Da saxisk »hjælp« nåede frem, var vikingerne roet bort. Mon de nyligt kristnede Saxer var kommet til hjælp, hvis ikke frankiske fogder havde drevet dem til det.

Efter Regners død, skriver Rimbert, var Hårek Gudfredsøn enekonge i Danmark. Denemarca, Danernes grænsemark, var dengang endnu et vagt begreb, så lad os holde os til Jylland. Efter Regners død var der ingen dansk overkonge, så 847 truede Frankerrigerne Hårek, så han måtte tillade Ansgar at fortsætte sin missionsgerning i Håreks rige. Hårek vil ikke selv lade sig døbe, men tillader, at hans undersåtter bliver det, og tillader at Ansgar bygger kirke (Hedeby). Med et anbefalingsbrev fra Hårek rejser Ansgar til Bjørkø, hvor han hos kong Olav får tilladelse til at missionere ca år 852/53.

År 850 kommer »Orich« normannerkongen i strid med sine to nevøer, han skaffer sig fred ved at dele riget med dem.

854 skriver St.Bertin årbøgerne, at Danerne stredes indbyrdes og at kong Hårek, andre konger med ham og hele adelskabet blev dræbt. Fuldaklostret skriver, at det var Håreks brodersøn Gudurm, der angreb, begge dræbes. Snorri skriver, at det var Håreks morbroder Guttorm der angreb. Snorri fortsætter: »Udi denne trefning bleve de begge slagne« (Hårek og Guttorm) og » den hele kongelige slægt i Dannemark med dem, undtagen en som siden blev konge, nemlig Sigurd Ormøyes søn« (Erik II, kaldet Erik barn).

Snorri skriver også, at derefter blev to hedninger: Sigurd og Halfdan konger.

Jeg tror, at sandheden er, at Hårek, hans to nevøer og evt børn (Gøtriks dattersøns slægt) udryddes, hvorefter Sigurd Ormøyes søn Erik II barn indsættes som konge i faderens fravær. Sigurd overtager styret i Vestdanmark, da han vender hjem, mere herom senere.

130. Danmark fra år 845 til ca 895.

Som vi allerede har set, var selve Danmark efter år 845 delt mellem kong Erik I i Vestdanmark og Sigurd Ormøye i Østdanmark. Sidstnævnte var i lange perioder fraværende, så hans rige blev styret af skatkonger og hans sønner opdraget af disse - og moderen.

Krigene udenfor Danmark behandler jeg senere i afsnittet om vikingerne.

Medens Harald regerede periodevis mellem 812 og 827 i Jylland, kunne Ansgar missionere. I de følgende 20 år var han dels i Sverige, dels opdrog han nogle danske drenge til at missionere i deres hjemland. Som nævnt under Erik I tvang Frankerne denne til at lade Ansgar missionere og Hedby kirke blev sandsynligvis bygget i perioden 847-854. Hedningerne fandt lyden af kirkens klokker afskyelig, så kirken har sikkert - ligesom nu - ligget lidt uden for byen. Fra Århus har vi eksempel på det samme. Den nuværende Hedeby kirke bygget af granitsten var i hvert fald ikke Ansgars, der var af træ.

Efter af kong Erik I med hele sin familie og hans nevø Guttorm 854 var blevne dræbte, har der sikkert været forvirring. En Erik II, barn, nævnes som eneste overlevende.

Der er en (meget lille) mulighed for, at Erik II var søn af Erik I, men det var ikke skik dengang at opkalde et barn efter sin fader, det normale var efter bedstefaderen.

Af Snorris værk (Y-serien) fremgår, at denne ene overlevende »som siden blev konge« var Sigurd Ormøyes søn. Det synes usandsynlig at Sigurd selv har været hjemme, så var det sikkert blevet nævnt. Jeg formoder derfor, at Gorm den Hiæmske, der var Skat-konge i Jylland (Nørrejylland) og som vel opdrog Erik barn (og måske broderen Knud, født i Hardsyssel) har grebet ind og efter udryddelsen af Gøtriks efterkommere straks har proklameret Erik Sigurdsøn. Dette er kun teori, men sandsynligt.

Iflg. Fuldaklostrets annaler skal »Normanneren Rurik, der herskede i Dorested med en flåde være kommet til danernes område og med tilladelse af Danerkongen Hårek (II) taget den del af riget i besiddelse, der lå mellem Ejderen og havet«. 857. En noget ubestemt angivelse, kan være Ejdersted, kan også være mere, men i hvert fald havde besidderen af de to vestlige Ejdermundinger (en lige syd for Husum) kontrol med handelen og kunne hæve told. Men det er et stort spørgsmål, om Fulda-skribenten ikke har misforstået noget, thi St.Bertin-klostret har en lidt anden version.

St.Bertin-klostrets annaler skriver for 855, at »Rurik og Godfred vendte tilbage til deres fædreland Danmark i det håb at vinde kongemagten«.

Se dette lyder sandsynligt. Iflg dåbshandlingen 826 skal Godfred, Haralds søn, være blevet døbt sammen med faderen. Rurik, Rørek, er et arvenavn i Harald Hildetands slægt. Efter Harald (døbt 826) død ca 840, regner disse to brødre eller fætre sig for repræsentanter af den legitime kongeæt og vil udnytte forvirringen efter 854. De havde ikke held med sig, thi senere samme år

står: »Rurik og Godfred, som på ingen måde havde haft held med deres forehavender, satte sig fast i Dorestad og bemægtigede sig største delen af Frisland«. Efter således at være blevet afviste, er det meget usandsynligt, at Rurik prøver igen to år efter. Bertinannalerne nævner heller intet herom.

Sigurd Ormøye er sikkert ilet hjem for også at overtage Vestdanmark. Om han er blevet hjemme, vides ikke, der er som skrevet omtalt en Sigfrid 865 i Aquitanien. Måske har han bekræftet Skat-kongen som regent i sønnen Eriks navn.

Vi ved iøvrigt intet om Erik II andet end at han igen tillod Ansgar at missionere, og at han gav tilladelse til bygning af en kirke i Ribe. Erik må i hvert fald nogle år have overlevet sin fader Sigurd (dræbt 891). Eriks datter Ragnhild den Mægtige ægter Harald Hårfager af Norge.

Den forannævnte skatkonge Gorm den Hiæmske havde en adoptivsøn: Knud den Fundne, denne havde en søn, som han kaldte Gorm efter sin adoptivfader. Nævnte Gorm var god ven af Sigurd Ormøye, han blev skatkonge i Jylland og opfostrede Sigurd Ormøyes anden søn Knud, der efter sit fødested blev kaldt Horda-Knud.

Iflg Snorre (Y) havde Sigurd Ormøye Bleja, kong Ellas datter af England til hustru. Der kendes kun en konge Ella, ham der 867 blev dræbt af Halfdan og Ivar i byen York i Northumbria. Bleja må være født ca år 830, så teoretisk kan hun være nævnte Ellas datter, men det synes ikke videre troværdigt.

Da Sigurds sønner bliver voksne, deler han Danmark mellem dem, således får Erik Vestdanmark og i logisk følge heraf Hardeknud Østdanmark. At Erik fik Jylland fremgår af, at Harald Hårfager ægter Ragnhild, datter af kong Erik af Jylland.

I Rimberts Ansgarkrønike nævnes, at en jarl Borkar, der havde været rådgiver for Sigurd, også blev det for sønnen Erik. Foruden jarlerne (?) Gorm og Borkar omtales en grænsejarl Hove, der efter kampen 854 forjog de kristne præster fra Hedeby og lod kirken der nedbryde. Rimbert fortsætter, at Erik II senere afsatte jarl Hove og tillod præsterne at vende tilbage samt tillod klokkeringning og skænkede en grund til en kirke i Ribe.

Der vides intet om, hvorvidt Erik har været i viking. Prof Suhm må et eller andet sted have fundet noget, der tyder på, at Hordeknud år 870 var i England med sin onkel Halfdan. Hordeknuds formodede søn Guthfrid (Godfred) kunne tyde på det, se senere om Guthfrid.

Indicier tyder på, at Erik er død noget før år 900, efter at have testamenteret sin fætter Olav (Bjørn Jernsides yngste søn) Vestdanmark. Adam af

Kort nr. 15:
Britanien ca. år 500 - 900.

Bremen omtaler en Helge, der kort tid regerede i Jylland. Prof Lukman antyder, at det muligvis er den prins »Hals«, der nævnes i Fuldaannalen år 882 (se vikingtogene, 7. periode). Det kan også være en skatkonge, som Eriks datter Ragnhild har indsat. Måske begge dele.

Møntfund og irske annaler omtaler en kong »Cnut« i Northumbria efter Guthfrieths død 894, han dræbes i Irland år 903. Meget tyder på, at det er Guthfrieds fader (Horda)Knud.

131. Vikingetogene.

Der er skrevet tykke bøger om disse, men for bedre forståelse af Danmarkshistorien vil jeg her give en summarisk oversigt.

De svenske (Sveer og Østgoter) tog var udelukkende rettede mod øst. Først blev der oprettet handelspladser på de baltiske og finske kyster og op ad de nordlige floder (Newa, Swir, Wolchow) til pelsdyrområderne. Senere sejlede en blanding af krigere og handelsfolk op ad andre floder, bl.a. Düna, hvorfra enten skibene på ruller blev trukket over til Wolga eller Dniepr, eller varerne (pelsværk m.m) blev omladede. Over Wolga og det kaspiske hav fik de forbindelse med de østlige riger, over Dniepr og Sortehavet mod Byzanz.

År 862 grundlagde den svenske høvding Rurik (Rørec) Gardarige i Nordrusland. Garda af gård, gorod, grad lig by. Rigets hovedbyer var først Pskow, lige syd for Peipussøen og Novgorod, syd for Ladogasøen og hovedcentret for pelshandel. Ruriks efterfølgere udstrakte riget mod syd og gjorde Kiew til hovedstad.

Vestnorske vikinger koloniserede tidligt øerne nord for Skotland (Shetland-og Orkney-øerne, der indtil 1469 tilhørte Norge) og senere store dele af Irland og Skotland. »Danske« og norske vikingers interesseområder stødte her sammen eller greb ind over hinanden. Undertiden samarbejdede de norske og danske høvdinger, undertiden bekæmpede de hinanden. Fra Irland angreb norske vikinger den engelske vestkyst nord for Wales (Cumberland og Lancashire).

Ved »danske« vikinger, kaldet Normannerne, må i det følgende forstås folk både fra selve Danmark, samt blandet med dem folk fra Sydnorge, Vestgøtaland, Halland og Skåne, dvs folk fra Kattegats og Skageraks kyster.

I sin bog: »De danske vikinger i England« skriver cand.mag. Niels Lund, at de danske vikingetog langtfra kun var plyndringstog (og handelstog), men for en stor dels vedkommende landnam, grundet på stigende befolkningstal i Danmark i forbindelse med ringe agrarkundskaber, udpining af jorden uden

gødskning, m.m. Han har ret i, at togene efterhånden udviklede sig i den retning.

De togter som stammer fra omkring Helgolandsbugten foregik i robåde (type Nydam) fra Romernes tilbagetrækning ca år 400 og de næste 200 år vil jeg ikke her gå ind på. De er berørte i afsnit IV. Tiden fra sejlskibenes indførelse ca år 700 til ca 950 inddeler jeg i 8 perioder, der dog ikke er skarpt adskilte.

1. Periode op til ca år 798, Sigurd Rings dødsår. Den angelsaxiske krønike skriver, at »for første gang« kom år 787 (prof A.E.Christensen: rigtigere er år 789) vikinger til Britanien. Krøniken kalder dem Daner, men en senere interpolation skriver: fra Hordaland i Norge.

Når jeg fremhæver »for første gang« ligger det i, at vikingerne landede på den engelske sydkyst, Wessex. Krøniken blev skrevet her fra ca 880, men for tiden forinden på basis af noter fra klostre. Wessexrigets beboere var ikke interesserede i, hvad der foregik på den engelske østkyst, i Anglerrigerne omkring Humberfloden.

Irske klosterannaler fra Clonmacnois skriver, at alle de britiske øer blev hærgede, både øst-og vestkyst, af Finngaill, lig med hvide fremmede (Norske) eller Dubh-gaill, sorte fremmede (Daner).

Alle historikere er enige om, at der har været nordiske vikinger i England længe før år 787, de er blot ikke registrerede i de beretninger, der er bevarede. Mange klostre med deres arkiver blev brændte.

Islandske skrifter fra ca år 1200 skriver, at efter at Sigurd Ring, Regner Lodbrogs fader, konge i Sverige og Danmark...(havde organiseret forvaltningen af disse riger)...»var han betænkt på at få de lande igen, som hans frænde og formand Harald Hyldetand og før ham Ifver den Vidfadme havde eyet i Engeland, men som nu var under en engelsk konge ved navn Ingjald«... Sigurd erobrede Northumberland. Ingjald blev slagen med sin søn Ubba, Sigurd indsatte skatkonge og drog selv hjem.

Der har altså været en mundtlig tradition, om den har noget på sig, kan ikke afgøres. Måske har Danerne haft en handelsplads ved Humberfloden. Af angelsax. beretninger fremgår, at 741 blev York brændt. Af hvem siges ikke. 774 fordrives en kong Alhred, 778 fordrives kong Ethelred, hvorefter Ælfwold var konge i 10 år. Han blev dræbt af Sicga (der dør 793), så er Osred konge i 2 år til 790, hvorefter Ethelred kommer igen til han dør 796. Det er umuligt at få disse to til at stemme sammen.

Fra årene 793 til 798 er registreret flere vikingeødelæggelser, det var

nemlig klostre, der blev ødelagte og så var der noget at skrive om. 793 brændtes det berømte Lindisfarne kloster, der lå på en lille ø ud for Northumbria. År 794 brændtes Jarrow klostret, der hvor Bede skrev sin historie. Anglerne skal her have fanget en vikinghøvding og kastet ham i en ormegård. Herpå bygger en islandsk skjald ca 350 år senere: »Regner Lodbrogs dødskvad«, som Saxo bruger som basis for sin historie.

Alle de i denne periode udførte togter blev udførte med få skibe (3-5 = 100-200 mand). Hvis Sigurd Ring har været i Northumbria har han måske haft godt en snes skibe (800-1000 mand), muligvis flere.

2. Periode ca år 800 til ca 815, dvs kong Gøtriks regeringsår og borgerkrigen derefter.

Der er for denne tid ikke registreret nogen vikingstog hverken i de frankiske eller angelsaxiske beretninger. Nogle har der vel nok været, men de er blot ikke skrevet ned eller beretningerne er tabtgåede.

Gøtrik havde ingen interesse i spredte plyndringstog, han havde en fast plan om, dels at sikre sit rige mod syd, skabe indtægter gennem handel, og måske udvide riget, men ikke med fjerntliggende land, kun med områder, der berørte hans rige og hvor beboerne måtte formodes at støtte en sådan inkorporering. Først nedkæmper han Karl den Stores forbundsfælle år 808: Abotritterne, indsætter her ny regent og slutter forbund med denne og med den også slaviske nabostamme Wiltzerne.

Fra de nyligt af Frankerne underkuede Saxer behøvede Gøtrik ikke at frygte et angreb. Et frankisk angreb gennem Nordalbingien havde Gøtrik allerede taget parade imod ved at bygge Kurvirke foran Danevirkes Hoved-og Nordvold.

År 810 var Gøtrik rede til at udføre den velforberedte plan. På ca 200 skibe transporterede han en hær på 6 a 8.000 krigere til et sted på Frislands kyst. Visse historikere harcelerer over dette antal skibe, og jeg indrømmer, at de frankiske skribenter har en tendens til stor overdrivelse, men

- Gøtrik må i årevis have forberedt dette angreb, Danmark (med Skåne og Halland) kunne stille 150 ledingsskibe, når dertil lægges Vestgøtalands og Sydnorges, lyder 200 ikke usandsynligt.

- Gøtrik var en dygtig hærfører. Selv om han kunne vente tilløb fra de utilfredse Friser og Saxer, ville han ikke vove et angreb på det mægtige Frankerrige med under 6-8.000 prøvede krigere. Karl den Store havde i Saxen opereret med ca 10.000 mand (heri trænpersonel) og Gøtrik måtte regne med, at Karls hær 810 ikke var mindre.

Ivar Regnersøns slægt i England-Irland.

IVAR BEINLA
f.ca.81
851 el. 857 konge Dublin. 864 York.
Nor

SIGFRIED,
f.ca.840, død 888,
konge Dublin 881-888.

OLAFR
f.ca.865, død 896

IVAR II.,
f.ca.865, død 904,
konge Dublin 896-902.

?

IVAR LIMERICK
f. ?, dræbt 977 med 2 sønner
af den irske overkonge Brian Boru.

Olafr Cuarans søster Gyda
ægtede den norske kong
Olaf Tryggvason.

? BLACAIRE
f.ca. 895, død ?
i Dublin til 945.

Herfra indgifte
i irske
kongeslægter

GLUMI
Vaselko
irsk ove

Fred ca.1015-1052,
1172-75 erobrer No

GNERSØN,
:73
)lin. Konge alle Skandinav. Irland-

SIGTRYGGR I.,
f.ca.840, død 896,
konge Dublin 888-896.

ıLL, død 920.)2-11 og fra Konge York g 918-20.	SIGTRYGGR II., f.ca.870, død 927. Konge Dublin ca.917/18. Konge i York 921-927. Gift søster Athelstan.	GUTHFRITH, f.ca.870, død 934. I Irland til 918. I Northumb. 918-20 og 927. Konge Dublin 920-934.

ı CUARAN , død 981 ter af Constantin and. 937 Northumbria ıburgh-slaget 37-940 og 945. 940-45 konge York. ıt. Konge York 949-52.)ublin 953-80.	OLAFR f.ca.895, død 941 Konge Dublin 934. Northumbria 937- Brunnanburg-slag. Konge York 939. samt Mercia 940-41.	RAGNALL, f.ca.895, død ?, døbt 943 i Northumbria.

, SIGTRYGGR SILK BEARD
død ca. 1015?,
Vasalkonge u.irsk overkonge.
Gift med søster t.irsk overkonge
Brian Boru. Fordrives 1013 fra Dublin.
Generobrer 1014 Dublin, hvor Brian Boru dræbes.

irsk konge erobrer Dublin.
fra England Irland..

Frankernes beretning om Gøtriks hærgen i Frisland er den ene parts version. Gøtrik var ikke åndssvag at begynde med at plyndre et folk, han kom for at befri fra Frankernes åg og ventede hjælp fra og ventede at inkorporere i sit land. Karl den Stores bedstefader Karl Martell havde erobret Frisia Mayor og Karl selv havde underlagt sig de sidste frie Friser. Desuden kunne Gøtrik påberåbe sig, at hans bedstemoder var frisisk prinsesse.

Desværre kender vi ikke Gøtriks operationsplan. Ved at lande på Frislands kyst:

- kunne han enten regne med forstærkning fra Friserne, Vestfalerne og Engerne (Widukinds stamme) og gå direkte imod Karls hær, der samlede sig forsigtigt i defensiven øst for Weser.
- eller lade disse »forbundstropper« + en del af sin hær binde Karl, medens Gøtriks flåde roede op ad enten Rhinen eller Maas og hærgede Karls hovedstad Aachen og dennes omegn, hvorved han tvang Karl til at dele sin hær. Med flådens overlegne hastighed kunne Gøtrik så koncentrere sig mod den ene frankiske hær og slå denne inden de to adskilte hære kunne forenes. Det var denne strategi som Danskerne brugte 1849, da de fik de tyske invasionsstyrker delte tre steder og så koncentrerede sig om den ene. Slaget ved Fredericia.

Gøtrik blev, som vi ved myrdet af en af sine hirdmænd. Om han, som det siges, havde voldtaget denne hustru (som Erik Klipping Marsk Stig Andersens hustru) eller om det var et mord på frankisk foranledning, får vi aldrig at vide. Et er sikkert; Gøtriks død kom som en stor lettelse for Karl.

En islandsk saga fortæller, at Regner Lodbrog deltog i kampe mod Karl den Store, hvis dette er rigtigt, kan det kun dreje sig om felttoget 810, hvor Gøtrik først slog 3 opbud i Frisland, sikkert frankiske besættelsestropper. Regner var 810 kun 20-25 år og havde slet ikke evner eller format til at videreføre broderens store plan. Om Regner drager i viking før eller efter Hemings valg til konge er uvist.

Kampene 812-15 er indre kampe. De to sæt dattersønner af Gøtrik kæmper indbyrdes om magten, hvad både Adam af Bremen og Saxo (måske afskrift af Adam) skriver. At så en efterkommer (nepos = sønnesøn) af Harald Hildetand benytter virvaret til at gribe efter magten, er meget naturligt.

3. Periode ca 815 til ca 845. Regners tid.

Formodentligt er Regner kommet hjem fra et togt på meddelelse om Hemings død. Da Gøtriks dattersønner kæmper indbyrdes, er der vel ingen anden, der kunne fordrive Harald. Mærkeligt nok ved man meget lidt med sik-

kerhed om Regners vikingefærd, den foregik jo inden den angelsaxiske krønike kom rigtig i gang. Saxos fortælling er, iflg flere historikere, dels taget fra andre, dels er den fri fantasi. Men noget må der jo være om hans søkrigsføring, ellers kunne den engelske søkrigshistoriker ikke skrive, som han gør, se tidligere.

Regner er sikkert ikke blevet ret længe efter at have fordrevet Harald 814. Men jeg tror ikke, at han straks blev den anerkendte vikingefører, han var højst ca 30 år dengang, det var sikkert nemmere at arve et rige, end at blive anerkendt som fører for krigere, hvis liv og bytte afhang af førerens beslutninger.

År 819 fortælles om 13 »piratskibe« først ved Flanderns kyst, så ved Seinemundingen og til slut ved Aquitaniens kyst, nord for Garonnes munding, men det vides ikke, om Regner var med her. Hvorvidt vikinger har plyndret i Northumbria afhænger af, om der her sad en af Danerkongen (Sigurd Ring eller anden) indsat underkonge.

Først fra 835 har vi en række beretninger, der tyder på, at en fører planlægger operationerne. I de næste 10 år meldes om en systematisk række af plyndringer, men uden landnam. Hvis englænderen Baker har ret, må disse togter finde sted under Regners ledelse og med ham selv i brændpunkterne. Han er nu 45-50 år gammel og har vundet erfaring og respekt som fører.

Den oldengelske krønike skriver, at i 835 hærges Sheppey ved Themsmundingen, 836 kæmper det lokale opbud i Somerset syd for Bristol mod landgang fra 25 vikingeskibe, der her etablerer en base.

836/37 angriber vikinger Syd-Frisland, der gøres skatskyldigt. Det drejer sig om landet sydvest for Flevosøen (nu Zuidersøen) hvor Dorestad og Antwerpen brændes. Det er det område, som allerede Pippin II erobrede. Vikingernes formål med angrebet var - foruden plyndring - at ødelægge den frankiske flåde, som Karl den Store havde begyndt og hans søn havde fortsat at bygge. Iflg Baker havde Regner indrettet en base i det nordlige Frisland.

837 plyndres Walcheren. Samme år plyndrer en Heming Halfdansøn Dorestad. Hvem han er vides ikke. De Vries omtaler ca 810-12 en broder til Gøtrik: Halfdan, som havde sønnen Heming. Da denne er død kan det ikke være ham. Under kampene 812-14 omtales også en Heming, broder til en af Gøtriks dattersønner.

838 kommer der en stor vikingflåde til Cornwall, hvis keltiske beboere slutter sig til vikingerne og med dem kæmper mod kong Egbert af Wessex.

Det ses, hvordan Regner udnytter utilfredsheden hos undertrykte befolk-

ningsgrupper til at skaffe sig hjælp og baser, hvor han kan proviantere og reparere skibe og udrustning. Friserne hadede Frankerne, Kelterne i Cornwall og Wales lå i permanent krig mod de ekspanderende Saxere i Wessex (med støtte af Essex og Sussex).

Det lykkes kong Egbert af Wessex at fordrive vikingerne fra Nord-Devon (Bristolkanalen), hvorefter disse med god vind sejler uden om Cornwall og angriber egnen om Southampton. Denne by forsvarer sig dog.

Igen 840 lander vikingerne i Somerset fra 35 skibe, de må formodentligt være blevet fordrevne, thi først 845 omtales et nyt angreb her. Wessexhæren besejrer vikinger, der er landede ved floden Parretts munding i Somerset.

Fra 840 til 845 er Regners virke koncentreret om Frankerrigets nordkyst.

840 er Frankerkejseren Ludwig den Fromme død. De følgende tre år hersker der kaos. Ludwigs tre sønner kæmper om arven, og det ender med, at Frankerriget 843 deles. I disse tre år er tronprætendenterne så optagne af at bekæmpe hinanden, så ingen har tid til at organisere et kystforsvar. Også i de derefter følgende år er rigerne for svækkede til at kunne præstere et solidt forsvar.

Nordkysten af det tidligere Frankerrige opdeles således:

- Østfranken, Tyskland fra Ejdern til Weser.
- Midtfranken, Lotharingen fra Weser til Dyle i Flandern.
- Vestfranken, Frankrig herfra mod vest.

År 870 udslettes Lotharingen og grænsen mellem Øst-og Vestfranken bliver først Maasfloden, fra 880 Dylefloden.

Fra år 843 har vi flere eksempler på, at en viking»konge« kommer for at plyndre på en kyst. Enten forjages han eller købes bort. Han sværger så på, at han i 1 eller 2 år (afhængig af summens størrelse) ikke vil plyndre mere i det pågældende rige, hvorefter han sejler til et af naborigerne og fortsætter. Man kan se, at Kystens deling var en ren foræring til vikingerne.

Fra 841 hærger Regner og hans efterhånden ret store vikingeskare på begge sider af Seinefloden. Det må huskes, at det ikke var den pligtige ledingsflåde, som Regner opererede med, men frivillige, storbønders yngre sønner, der udrustede skibe og fulgte den anfører, der havde vist størst chance for bytte. År 842 og 844 frikøbte handelsbyen Quentovic (ved Boulogne sur Mer) sig. 843 indrettede vikinger et eller to støttepunkter ved Loires munding og ud for Bretagnes sydkyst. Dels blev herfra byen Nantes plyndret, dels blev der drevet handel.

År 845 kulminerer - og slukkes - Regners stjerne. Fuldaannalerne nævner,

at »Normanni« plyndrer i Karl den Skaldedes rige (Frankrig), sejler op ad Seinen, besætter Rouen og fortsætter til Paris. Her købes de bort med 7.000 pund sølv plus alt det bytte de havde samlet fra det rige Nordfrankrig. Til sammenligning kan tjene, at Goterne fik år 403 for ikke at plyndre Rom 5.000 pund guld og 30.000 pund sølv.

Udtrykket Normanner omfatter kun Danerne og Vestsvenskerne, dvs Vestgøterne. Einhard skriver i »Vita Karoli Magni«: »Dani ac Sveones quos Normannis vocamus«.

Klosterannalerne angiver Regners flåde til 120 skibe, hvad der jo nok er i overkanten af det sandsynlige for en flåde af frivillige, men det er ikke umuligt, at Regner kunne mønstre ca 4 a 5.000 mand; med ret meget mindre havde han vel ikke vovet en så stor operation.

Det tidligere nævnte angreb på Hammarburg med 600 skibe udført af kong Hårek (Erik I) er vild overdrivelse. En snes skibe havde været rigeligt, og det har sikkert været en del af Regners flåde, ikke en udrustet af Hårek.

Fulda og St.Bertinklostrenes annaler skriver om plyndringen og at vikingerne blev købt bort og vendte hjem med stort bytte. Xantenklostret skriver det samme, men tilføjer, at forbrydernes anfører, Reginher, der havde plyndret kristne og hellige steder omkom under Herrens slag.

Som allerede omtalt, foreligger der en beretning fra en frankisk gesandt til kong Hårek, at »Flådechefen« Regner vendte hjem med enormt bytte. Mange af hans folk var døde (vist af dysenteri) og Regner selv døde kort efter hjemkomsten.

4. periode. År 845 - ca 851.

I de beretninger, der er overleverede (mange er sikkert tabtgåede) omtales, at Normanner sejrer i Bretagne og købes væk, ror op ad Rhinen forbi Dorestad og plyndrer, kampe mellem den vestfrankiske konge og Normanner på Frankrigs vestkyst. Det har sikkert drejet sig om mindre flåder under høvdinge, der efter Regners død er blevet selvstændige.

Hvorvidt Regners sønner har deltaget i disse togter, eller i andre, som vi ikke har hørt om, ved jeg ikke. Med deres mentalitet in mente, vil jeg tro, at de har - i underordnede stillinger, for at blive lært op. De har jo kun været mellem 25 og højst 40 år og var ikke af vikingerne accepterede som førere.

5. periode. År 851-864.

Denne periodes vikingetog omfatter som hidtil plyndring, bestikkelse for ikke at plyndre, men også handel, altså berigelse som tidligere, men ikke landnam.

Den vikingeflåde der (som ovenfor nævnt) havde plyndret på Galliens vestkyst under høvdingen Håstein (eller Hæsting) havde indrettet en base (arv fra Regner?) på en ø i Loireflodens munding. Herfra hærgede de dybt ind i Frankrig, bl.a. byerne Nantes og Tours 853 og 867. Sidstnævnte by ligger ca 300 km op ad floden. Selv med energisk roning mod strømmen, må det have taget 4-6 dage at nå derop. Dette viser, hvor lang tid det tog for Frankerne at samle sig til modstand.

Først år 871 lykkedes det Karl den Skaldede at samle en hær og fordrive vikingerne fra deres base ved at ændre flodens løb. At vikingerne ikke udlukkende levede af plyndring bevises ved, at de fik 3 måneders respit med at rømme øen for at de kunne afvikle deres forretninger med de lokale handlende.

Fra år 851 synes det, som om de tre Regnersønner (Halfdan, Ivar og Ubbe Friser) har dannet en »kampgruppe«, parallel med Håsteins og måske andre, og er begyndt selvstændige operationer.

Den angelsaxiske krønike fortæller, at år 851 blev et vikingeangreb afslået ved Devon (roden af Cornwall), hvorefter vikingerne landede på øen Thanet (nu landfast) ved Themsens sydøstmunding. Her overvintrede vikinger for første gang (os bekendt): på engelsk jord. Næste år marcherede hæren via Canterbury, der plyndres, til London, der fik samme skæbne.

Vikinghæren bestod, står der skrevet, af Daner og Friser. Fra London fortsætter den mod nord, slår Mercias hær, drejer mod sydvest, men lider nederlag mod Wessex hær. Vikingerne trækker sig derpå tilbage til deres lejre på øerne Thanet og Sheppey. Her bliver hæren til 855, idet den lever af plyndringer i Surrey og Kent.

Krøniken omtaler 350 vikingskibe, hvad der er den sædvanlige overdrivelse. 35 ville være nærmere sandheden, måske 50, husk det er første togt under de tre Regnersønner, der først skal bevise deres duelighed. Der var også andre vikingførere i felten.

Danske af Haralds (Hildetands)ætten og som var gået i frankisk tjeneste og derefter forladt denne, har også foretaget plyndringstog i Frisland, Saxen og op ad Rhinen. Da de ikke kom fra Danmark eller var Normanner, omtaler jeg dem ikke her.

I årene 855-58 nævnes som chefer for en vikinghær i Nordfrankrig, Seineområdet, Regnersønnen Bjørn Jernside (i de frankiske skrifter kaldet »Bier ferreæ costa, filius regis Lothbroci«) samt Sidroc. Sidstnævnte drager bort og omtales senere i England.

Halfdan og brødres hær forlader 856 England og kommer til Nordfrankrig. Måske, og måske ikke, har der fundet et samarbejde sted mellem Bjørn og Halfdan, men i hvert fald bliver de år 858 uenige. Bjørn lover ikke mere at plyndre i Karl den Skaldedes rige (og får sandsynligvis dette betalt) og forlader de andre. Han vender ikke tilbage til Sverige og om hans videre skæbne vides intet.

Indtil ca 862 opererer Halfdan og Ubbe i Nordfrankrig, St.Bertin klostrets annaler opremser en lang række byer, der plyndres, 861 står der, at Paris brændes. Der må åbenbart en tid have været to vikinghære, annalerne skriver, at Karl gav vikinghøvdingen Weland 5.000 pund sølv for at angribe de andre vikinger på en ø i Seinen, men disse må have været mere velhavende end Karl, for Weland får af dem 6.000 pund guld (iflg klosterannalerne, der ikke behøver at være rigtige), hvorefter begge vikinghære drager til havet.

Efter Paris' ødelæggelse overdrager kong Karl kommandoen over de frankiske tropper til Robert den Stærke, greve af Tours. År 860 har Halfdans hær øjensynligt foretaget en afstikker til Sydengland, de lander på Wessex kyst ved Southampton, der stormes, samt hovedstaden Winchester, men da hæropbudet fra Hampshire og Berkshire nærmer sig, indskiber Danerne sig igen. Wessexkongen Æthelbald døde 860 og efterfulgtes samme år af sin broder Æthelbert (begge ældre brødre af Alfred), dette kongeskifte skyldes måske Wessex uforberedthed. Og vikingernes udnyttelse af chancen.

Om Regnersønnerne blev i Nordfrankrig ud over år 862 er usikkert, der står noget om Daner, der plyndrer op ad Rhinen 863, men jeg tror, at det er Haraldætten, andre Daner nedkæmpes ved Loire af grev Robert den Stærke af Tours (stamfader til Capetingerne).

Først år 865 omtales Danerne igen i den angelsaxiske krønike. Hvitsærk var aldrig i viking i vesten, på basis af Rimberts Ansgarkrønike tror jeg, at han ca 853 er faldet under kampe i Balticum. Sigurd Ormøye må være ilet hjem ved efterretningen om Erik I's død 854. Han selv er da ca 35 år, hans søn Erik II Barn vel 10-12 år.

6. periode. År 865-880 er Landnamtiden.

Hvormeget de forrige perioder har været »kun plyndring« eller rekognosering eller begge dele er usikkert. Vikinghøvdinge som Håstein, Welland og Sidroc har sikkert i hovedsagen tænkt på vinding, medens de tre Regnersønner, der intet rige havde fået tildelt i Skandinavien, lige så sikkert har tænkt på, hvor i Vesteuropa, de kunne skaffe sig et sådant.

År 865 kommer de to brødre Halfdan og Ubbe med deres flåde til øen

Thanet. Herfra plyndrer de Kent, men de købes væk. Det følgende år lander hæren i Øst Anglia, hvor de overvintrer og skaffer sig heste.

867 skriver den angelsax. krønike, at vikinghæren gik over Humberfloden og ind i Northumbria. De erobrer 1. nov. byen York. Specialisten, cand.mag. N.Lund i »Vikinger i England« har beregnet, at kun ca 400 heste kunne skaffes i Øst Anglia og mener derfor, at vikinghæren kun har haft denne størrelse. Men selv en hær af professionelle krigere kunne ikke have overvundet Northumbrias opbud af krigere. Som først i afsnit V beregnet, burde denne landsdel have kunnet stille 6.000 krigere, grundet på striden mellem Bernica og Deira (de to riger indenfor Northumbria) regner jeg kun med det halve.

Vikinghæren har sikkert delt sig. De ca 400 beredne drager plyndrende gennem Southumbria (del af Mercia) og slutter sig ved Humberfloden til hovedstyrken. Allerede år 851 opgives Halfdans flåde til 350 skibe (sandheden snarest 35-50), nu 15 år senere efter udbytterige togter er flåden ikke mindre, snarere lidt større. 60 skibe betød ca 2.400 mand, dette tal ville nok være den northumbriske hær voksen. N.Lund når ca samme resultat.

Iflg irske kilder møder Ivar - kommende fra Irland - sine brødre ved York.

Deira afsætter deres konge Osbert og gør »høvdingen« Ella til konge (= hærfører). Ella angriber vikingerne i og om York sent på året. De mindre kampvante Northumbrer dræbes i stort tal både inde i Yorks gader og udenfor byen. Både Osbert og Ella falder sammen med mange »jarler«.

866 »hygger« vikingerne sig i Northumbria, beboerne sikkert ikke, året efter drager hæren til Nottingham i hjertet af Merciariget. Kong Burgred af Mercia har fået hjælp fra kong Ethelred af Wessex, så uden af levere slag returnerer vikingerne til York.

Halfdan synes nu at være blevet klar over, at han ikke kan kæmpe mod to engelske rigers forenede hære, det gælder at dele dem. 870 dels drager, dels sejler vikinghæren til Øst Anglia. Under ledelse af Ivar slår vikingerne den Østangliske hær ved Thetford i Norfolk. Ivar tvinger indbyggerne til at gå bort fra Kristendommen og over til Asatroen. Da kongen Edmund nægter det, dræbes han (og bliver senere helgen).

871 er faktisk det afgørende år for Normannernes forsøg på at erobre England. Halfdan fører vikinghæren mod sin farligste modtander Wessex, der leveres 9 slag med afvekslende held, hvorefter Halfdan er klar over, at han ikke kan erobre det saxiske Sydengland.

Af hensyn til den senere Danmarkshistorie er det nødvendigt med lidt regning her.

Dr.phil. E.Kroman skriver i sin bog »Det danske rige i den ældre vikingetid«, at i løbet af 871 fik Halfdans hær forstærkning fra Danmark. Dette lyder sandsynligt, men de navne han nævner (specielt en kong Guthrum) har han fra en historie om klostret Medeshamstede nu byen Peterborough, der først er samlet år 1640-50 og udgivet år 1651, altså ca 800 år efter de deri skildrede begivenheder. Meget muligt på basis af ældre noter, men alligevel tvivlsom.

En anden klosterkrønike fra Crowland beliggende ved »The Fens« (vest for nordlige Norfolk) kaldes i engelsk biografi kort for »forgery«.

Nævnte kong Guthrum skal iflg. dr. Kroman være søn af den Guthrum, der 854 falder i kampen mod Hårek I (Erik I). Hvis dette er rigtigt, er Erik I's brodersøn født efter ca 820, og hans søn igen ca 845, altså ca 25 år 871.

Halfdan rykker med sin hær fra Øst Anglia, der nu tjener ham som base, til Reading ved Midter-Themsen og ca nordøst hjørnet af Wessexriget. Her i egnen syd for Themsen udkæmpes en række slag. Af de vigtigste skal nævnes:

- Wessexkong Ethelred og hans broder Alfred slår to danske »divisioner«, den ene ført af kongerne Halfdan og Bagsecg (der falder), den anden under føring af nogle jarler. Her dræbes 5 jarler, derunder Sidroc fader og søn.

Guthrum, der sammen med Bagsecg, skal være kommet med forstærkning, nævnes ikke i den angelsax. krønike, kun i Medeshamstedes historie. Jeg tror gerne, at han var tilstede, men ikke at han var konge. »mange tusind Daner dræbes, resten flygter«.

- Fjorten dage senere kæmpes igen, denne gang sejrer Danerne.

- To måneder senere igen et stort slag ved Meretun (formodentlig også i egnen syd for Themsen), hvor de to Wessexkonger »driver Danerne på flugt og dræber mange«. Men Danerne beholdt valpladsen.

Danerne skal så have fået forstærkning, iflg. den angelsax. krønike. Wessexkong Ethelred dør og Alfred bliver konge.

- En måned senere møder Alfred den samlede danske hær, som »han driver på flugt, men Danerne beholdt valpladsen« (den angelsax. krønike).

Sidst på året sluttes der fred mellem kong Alfred og vikinghæren. Denne sidste må vel have opgivet at erobre Wessexriget (og de med Wessex forbundne Essex og Sussex-riger). 872 trækker vikinghæren sig tilbage til egnen om London og der sluttes fred med Mercia.

Halfdan tager til Danmark, hvor han 873 nævnes i fredsforhandling med Frankerkejseren sammen med sin broder Sigurd Ormøye. Hovedmassen af hans hær tog vinterkvarter syd for Humberfloden, andre blev i Øst Anglia. Under tryk fra vikingerne flygter kongen af Mercia og vikingerne påtvinger Mercia-riget en lydkonge.

For at kunne kæmpe uafgjort mod Wessexrigets ca 6.000 krigere forstærkede med nogle af Essex og Sussex 2.500 mand, må Halfdans vikingstyrke have været mindst 4.000 mand. Dette svarer også til ca 100 skibe.

Da Halfdan 874 eller 75 vender tilbage fra Danmark uden forstærkning finder det endelige brud sted mellem de vikinger, der vil have jordejendom og de, der vil fortsætte kampen om erobringen af Sydengland.

Halfdan eksproprierer, som tidligere nævnt, bøndergårde i Deira (den sydlige del af Northumbria) og giver dem til sine folk. Guthrum fortsætter med en betydelig del af hæren operationerne i Sydengland. Hvis Guthrum var søn af den år 854 faldne nevø af kong Erik I, kan han allerhøjst have været sidst i 20'erne og normalt anerkendte vikingerne ikke en så ung mand som deres fører. Jeg tvivler altså stærkt på slægtskabet.

Guthrum var en dygtig anfører, men langt fra ordholden. Jeg vil ikke gå nærmere ind på hans operationer. Alfred har åbenbart troet på den fred, han sluttede med Halfdan, gjalt alle Normannerne, så da Guthrum 876 i lynaktion (rimeligvis beredne) fra Øst Anglia krydser over til Bristol og derfra 877 til Exeter på sydkysten, slutter han to gange »fred« med Alfred men bryder dem begge gange. Guthrums flåde, der opgives til 120 skibe, ødelægges af storm, så Guthrum efteråret 877 trækker sig tilbage nordpå til Mercia.

Januar 878 overfalder Guthrum i lynangreb Alfreds hovedstad, denne må flygte, men får i sommerens løb samlet en hær, hvormed han slår Guthrum, der igen beder om fred, stiller gidsler og endog sammen med 30 fornemme vikinger, lader sig døbe. Guthrum fik i dåben navnet Athelstan.

En flåde, vistnok under Ubbe, søger at komme Guthrum til hjælp med (iflg angelsax. krønike) 23 skibe. Flåden ødelægges af en flåde Alfred har ladet bygge. Ubbe falder 878.

879 drager Guthrum med sin hær til Øst Anglia, hvor han - ligesom Halfdan - giver sine mænd jord.

Vikinghæren under Hasting (Håstein) i Vest Frankrig (omkring Loirefloden) havde 867 og 873 lidt et par nederlag, Hasting var blevet fanget og måtte løskøbes, så den drog først til Bretagne og deltog - mod betaling - i en kamp mellem to bretonske tronprætendenter. Den kommer noget senere til England, hvor den optræder ca 885. 100 Normannerskibe omtales i St.Bertinklostrets annaler 876 på Seinen og år 880 skal 5.000 mand af dem være dræbt, år 881 yderligere 9.000 Normanner dræbt.

7. periode. År 880-892.

Som foran beskrevet, kan det ses, at praktisk talt alle vikingernes kampe i 6. periode foregik i England. 7. periodes foregår hovedsageligt i de nordlige dele af Frankerrigerne. Om Danmark ikke har haft kraft til at kæmpe to steder, eller om Sigurd Ormøye, nu konge over Danmark, ingen interesse havde i at støtte sine brødre i England, vides ikke.

År 880 angriber Sigurd mod syd over Elben, sejrer stort over et frankisk-saxisk opbud. Der skrives, at 2 bisper, 12 grever og et stort antal mænd dræbes. Da mindst to Normannerhære hærger i Flandern - Nordfrankrig, er det svært at bestemme Sigurds marchrute.

År 882 har Sigurds hær plyndret og brændt Køln, Trier, Liege, Aachen, klostret Prüm m.fl. steder. Kejser Karl den Tykke indeslutter vikinghæren i en bugt af Maasfloden (Elsloo), ca 12 km nord for Maastricht. Der forhandles om fred. Den ene af Normannernes konger: Godfred bliver døbt og går i frankisk tjeneste og forlenes med en del af Frisland. Den anden konge: Sigurd får 2.412 pund guld og sølv og sejler sammen med prinserne Vurm (Gorm - senere: den Gamle) og Hals tilbage til Danmark.

Hasting, der havde plyndret på Vestfrankens kyster sluttede fred med dettes kong Ludvig.

Sigurds fredsslutning med Karl den Tykke gjalt åbenbart kun for Østfranken, thi 884 (måske allerede 883) sejler han med flåden op ad Sommefloden. Kong Karloman betaler ham 12.000 pund rent sølv for igen at sejle bort.

Den Godfred, der år 882 var blevet forlenet med Kemmererland (landet vest for Flevosøen) var gået i forbund med kong Lothars søn Hugo og havde ægtet dennes søster. De gør i forening oprør mod kejseren, plyndrer op ad Rhinen. 885 dræbes Godfred og Hugo blindes og bliver sat i kloster.

Kong Karloman dør kort tid efter at have betalt Sigurd den nævnte sum. Sigurd hævder, at fredsslutningen var et personligt anliggende mellem ham og Karloman. Han kommer tilbage med sin flåde og belejrer Paris, der dog forsvares af grev Odo, 885/6.

Vestfrankerne indser deres konges uduelighed og beder Østfrankens hersker, kejser Karl, også at overtage Vestfranken. Karl sender en hær for at undsætte Paris, men den må vende om af mangel på forplejning.

Fuldaannalerne angiver Normannerhærens størrelse til 30.000 »rüstige Krieger«. Man ser igen disse skrifters upålidelighed, der er et nul for meget.

De frankiske klosterannaler, som jeg har læst, er ret forvirrede, hvad der

ikke er underligt, da det synes som om tre vikinghære har opereret i Nordfrankrig, den ene under den forhenværende lensmand over Kemmererland uafhængig, de to andre normanniske samarbejder ofte.

År 880 lander en mindre Normannerhær på Walcheren, dengang hollandsk halvø. Heri var den senere Normandie-høvding Rollo. Styrken anslås til 4-800 mand. Medens Sigurd Ormøyes »store« hær opererer langs Rhinen og Maas, plyndrer den anden »lille« hær i Scheldeegnen. År 881 slår Vestfrankens konge den lille hær ved Sommes munding. Af hærens maximalt 800 mand dræbes iflg St.Vaast klosters annaler 8 a 9.000 mand.

År 883 forenes den store og lille Normannerhær sig ved Somme, den skønnes nu at være på ca 4.000 mand. 885/6 belejres Paris. Sigurd og hans hær købes bort, medens den lille hær drager plyndrende mod syd og vest.

Da Paris ser undsætningshæren trække sig tilbage 885, forhandler byens biskop med kong Sigfred (Sigurd Ormøye) om løsepenge. Kejser Karl kommer selv med en ny hær, men hans hærfører, hertug Heinrichs hest styrter i en af Normannerne gravet ulvegrav og han dræbes. Kejseren betaler så tribut og tillader Normannerne at plyndre hertugdømmet Burgund (der har været ulydig mod kejseren).

Det synes som om vikinghæren deles, en del trækker deres skibe over land forbi Paris og plyndrer op ad floden Yonne, hvorefter den vender om, prøver igen at tage Paris, dette mislykkes, og den sejler ned ad Seinen.

Den anden hær plyndrer samtidig nord for Paris i Oiseområdet, klosterannalerne har ofte samme begivenhed med forskelligt årstal, men i hvert fald er kong Sigfred stadig tilstede. En klosterannal skriver, at i et slag ved St.Loo i Bretagne undkom kun 400 af de deltagende 15.000 Normanner. Jeg anfører dette for at vise, hvor lidt man kan stole på de frankiske skribenter.

891 er Sigurd og hans hær vendt tilbage til deres gamle base ved Elsloo og retter herfra et angreb mod Aachen. En Frankerhær, der vil modsætte sig angrebet, bliver splittet og dens med rigdomme fyldte lejr erobres.

887 har den dygtige Bayernhertug Arnulf (søn eller bastardsøn af kejser Karls broder) afsat kejseren. Han vælges til Østfrankens konge. 891 kommer han i ilmarch med en hær og indeslutter Sigurd og hans vikinger ved Dylefloden (i nærheden af Løwen). Grundet på det mosede terrain kan de frankiske riddere ikke angribe til hest, men Arnulf stiger selv af sin hest og befaler angreb til fods mod »Danerne, de tapreste af Normannerne«. Arnulf sejrer, mange Normanner (Fuldaannalen »i tusindtal«) drukner i floden. De to Normannerkonger Sigfrid og Gottfrid falder. Fuldaannalen synes at

glemme, at Gotfrid 882 skilte sig fra Sigurd, blev frankisk lensmand og falder 885. Sigurd Ormøye, født ca 820 som yngste Regnersøn, var også den, der døde sidst.

St.Vaast klostrets annaler skriver for år 887, at Sigfrid kommer tilbage til Seineegnen, hvorefter han drog til Frisland, hvor han dræbtes. Dette bruger historikerne til at sige, at der var to Sigfrider, og at Sigurd Ormøye dræbtes 887, men - som jeg har bevist - har klostrene ofte samme begivenhed forskellige år. Klostret kan godt have ment, at Sigurd dræbtes senere. Nedskriften behøver ikke være sket år 887.

Den af historikere højt priste »sandfærdige« Adam af Bremen skriver om slaget ved Dyle, at der her blev dræbt 100.000 hedninge, men »knap en eneste kristen« (3/4?).

Hvis man sammentæller Normannernes tab, således som klosterskriverne angiver dem, og som prof J.Steenstrup og andre synes at tage alvorligt, når man op på et tal, der overstiger Danmarks befolkning.

Hvor stor Sigurds hær var ved Dyle og hvor mange, der blev dræbt, kan vi kun skønne om. Efter de resultater, som hæren har fra 885 til 891, skønner jeg af den talte ca 3 a 4.000 mand, og at deraf dræbes ca 1.000 i slaget.

Regino var ridder og fhv kriger, da han blev abbed for klostret Prüm. Han oplevede selv, at klostret blev ødelagt af Normannerne, hvorefter han selv i et andet kloster skrev en krønike, som jeg tror er mere pålidelig end andre.

Regino skriver, at efter nederlaget ved Dyle drager resten af Normannerhæren til Lothars rige, den plyndrer i egnen om Bonn og Aachen, da Arnulf sender en hær efter dem, spredes Normannerne i skove og sumpe, samles igen, plyndrer og brænder klostret Prüm, fortsætter gennem Nordfrankrig til kysten (sandsynligvis ved Quentovic), hvorfra den år 892 sejler på deres skibe »tungtlastede med bytte« over kanalen.

Arkæologer har, mærkeligt nok, kunnet bekræfte Normannerhærens march. I 1960'erne har man udgravet en række borge, der var byggede som værn mod Normannerne i det område, der omtales. For nogle af disses vedkommende har man ved hjælp af Dendrochronologien kunnet fastslå, at de år 892 var blevne brændte.

Bemærk, at der ikke står noget om, at Normannerne har plyndret i Frisland eller Saxen, disse folk betragtedes som venligtsindede og forsyningsbaser.

I England er der i dene periode fred, hvad der ikke hindrer småkampe. Alfreds nye flåde bekæmper vikingeskibe. Ca 885 kommer en gruppe fra Flandern til Themsmundingen. Alfred forjager dem og erobrer London. 890 dør den kristnede kong Guthrum.

8. periode. Ca 892-896. Slutspurt for mine undersøgelser. I Nordfrankrig omtales 896 til 899 en mindre Normannerstyrke, sandsynligvis den senere Rollos. Den hærger om Maas og Seine m.fl. steder, en af førerne Huncdeus døbes.

Den angelsax. krønike skriver, at Normannerhæren fra Flandern lander fra 200-250 skibe (mere sandsynligt ca 50 skibe med henved 2.000 mand) på Kents sydkyst og indretter en befæstet lejr lidt inde i landet. Samtidig kommer Hasting med 80 (?) skibe til Themsmundingen.

Normanner fra Øst Anglia og Northumbria, der er utilfredse med deres bondetilværelse, slutter sig til dem.

Alfred med halvdelen af den vest-saxiske hær anbringer sig mellem de to hære, medens hans søn Edward med den anden halvdel gør jagt på plyndringstogt, der udgår fra lejrene.

I de næste år føres en guerillakrig. Nogle vikingskibe landsætter raids på Englands sydkyst, andre må have skaffet sig heste og der skrives at de (nogle få hundred) når over til Severn, Wales, Birmingham. Krøniken omtaler kampe ved Chester (syd for Liverpool), men jeg gætter på, at det her drejer sig om norske vikinger fra Irland.

Sommeren 896 opløses de to forenede Danerhære, folkene fra Northumbria og Øst Anglia vender hjem. Mange fra Sigurds Flandernhær sejler over Kanalen og slutter sig til Rollo, Ganger-Rolf i Normandiet.

Som nævnt var der år 882 en prins »Vurm« i Sigurds hær. Da Adam af Bremen omtaler kong Gorm som Vurm, formoder jeg, at der foreligger en hørefejl, og at denne prins Vurm er Sigurd Ormøyes sønnesøn, se senere, Gorm.

Gorm har sandsynligvis deltaget i bedstefaderens videre felttog 885-891 og er derefter fulgt med resten af hæren til Sydengland. Da hæren 896 opløses, vender han med en del af vikingerne tilbage til Øst-Danmark.

132. Haraldsætten og Gøtriks dattersønner.

Som tidligere nævnt havde Harald Hildetand to sønner: Rørec og Thronder. Som skik var, var Rørec opkaldt efter sin farfader, da vi ikke ved, hvem Harald var gift med, kan vi ikke afgøre, om Thronder (som skik var) var opkaldt efter sin morfader. Harald Hildetand og hans sønner blev dræbte i Bråvallaslaget. Mindst en af sønnerne, sandsynligvis Rørec, må før ca år 770 have haft mindreårige sønner, som sammen med deres moder er flygtede til Franken. Her er de blevet vel modtagne, ved deres hjælp kunne Franken

måske blande sig i det nordiske storriges politik og splitte det - hvad der skete.

På basis af spredte notitser i diverse frankiske klosterannaler, har jeg nedenfor søgt at opstille en slægtstavle. Den kan ikke betegnes som sikker. Klosterannalernes »X's broder«, »Y's nevø« kan ikke betragtes som helt sikker.

Harald Hildetands børnebørn år 812:

1. Harald. 2. Reginfred. 3. Heming. 4. to suspekte hos Haukr.

1. Harald, født ca 770, døbt 826, død ca 840/45. Konge i Vestdanmark 812-14, 819-23 og 826-27. Lensmand Rüstringen 826 til sin død. Harald havde to sønner:

a. *Gøtrik,* Godfred, født ca 810, døbt samtidig med faderen 826. Hvad han foretager sig til ca 850, vides ikke, måske arver han lenet Rüstringen. 852 slutter han sig til fætteren Rurik (Rørec) i oprør mod kong Lothar. 855 prøver de to efter kong Håreks død at blive konger i Vestdanmark, men forehavendet mislykkes og de to fætre vender tilbage til Frisland. Hvad der senere sker med ham, ved jeg ikke. Godfred må have haft en søn: *Harald Klak*, født ca 840/45, opkaldt efter bedstefaderen. Han er igen fader til *Thyra*, født ca 875, og som ægter kong Gorm til Danmark ca år 900.

b. *Rudolf,* der antagelig må være født efter 826, da han ellers var blevet døbt sammen med faderen. Hvad han laver i sin ungdom, ved jeg ikke (deltager i frankiske krige?), 864 giver kong Lothar ham penge og kvæg, om for at købe ham bort eller tage ham i sin tjeneste, fremgår ikke af klosterannalen. 873 lander han i Frisland for at plyndre, men dræbes sammen med 500 mand.

2. Reginfred, dræbt 814 under kampe i Danmark. Han synes at have haft to sønner:

a. *Rørec,* Rurik, da han er opkaldt efter farfaderen, er Reginfred måske den ældste søn af Rørec Hildetandsøn. Født ca 810. Han og broderen Harald forlenes 841 med Kemmererland (Holland sydvest for Flevosø = Zuidersø) incl Dorestad. 850 gør de opstand mod deres lensherre Lothar, hærger op ad Rhinen. Her er nogle urimeligheder (misforståelser) i klosterannalerne, hvori står, at Lothar gengav ham lenet 850, men 852 fortsætter han og fætteren Godfred deres plyndringer. 855 forsøger, som nævnt, de to fætre at blive konger i Vestdanmark. Da det mislykkes »bemægtiger de sig størstedelen af Frisland«.

Fuldaannalerne skriver, at 857 får Rurik af Hårek II landet mellem Eideren og havet (til 1480 havde Ejderen to udløb, et nord og et syd om Ejdersted). Om dette er rigtigt, eller blot en genfortælling af episoden 855, ved jeg ikke.

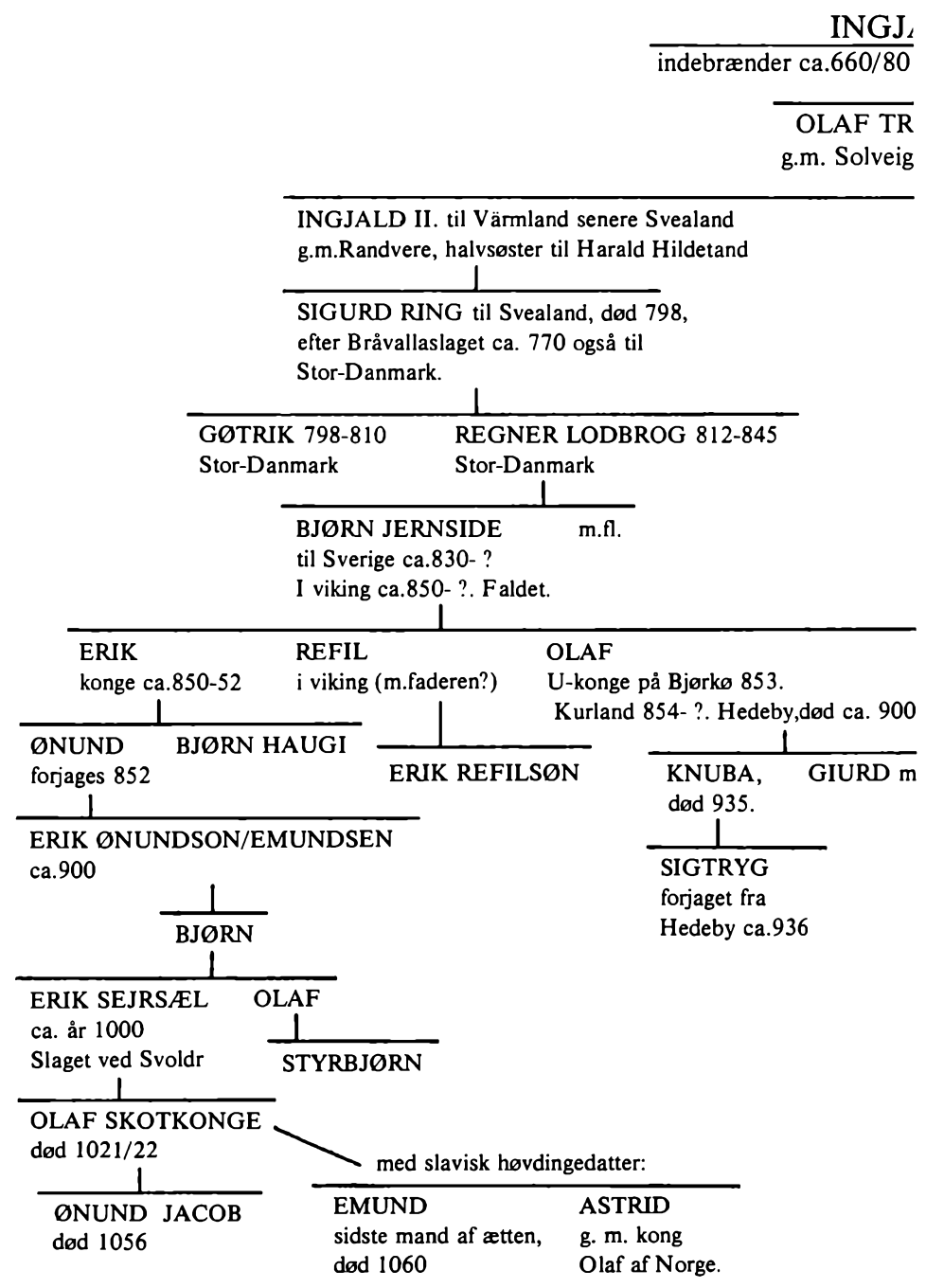
INGJ
indebrænder ca.660/80
OLAF TR
g.m. Solveig
INGJALD II. til Värmland senere Svealand
g.m.Randvere, halvsøster til Harald Hildetand
SIGURD RING til Svealand, død 798,
efter Bråvallaslaget ca. 770 også til
Stor-Danmark.
GØTRIK 798-810
Stor-Danmark
REGNER LODBROG 812-845
Stor-Danmark
BJØRN JERNSIDE m.fl.
til Sverige ca.830- ?
I viking ca.850- ?. Faldet.
ERIK
konge ca.850-52
REFIL
i viking (m.faderen?)
OLAF
U-konge på Bjørkø 853.
Kurland 854- ?. Hedeby,død ca. 900
ØNUND
forjages 852
BJØRN HAUGI
ERIK REFILSØN
KNUBA,
død 935.
GIURD m
ERIK ØNUNDSON/EMUNDSEN
ca.900
SIGTRYG
forjaget fra
Hedeby ca.936
BJØRN
ERIK SEJRSÆL
ca. år 1000
Slaget ved Svoldr
OLAF
STYRBJØRN
OLAF SKOTKONGE
død 1021/22
med slavisk høvdingedatter:
ØNUND
død 1056
JACOB
EMUND
sidste mand af ætten,
død 1060
ASTRID
g. m. kong
Olaf af Norge.

[LRÅDE
bt slag mod Ivar Vidfadme

E i Värmland
øer, Raumarige

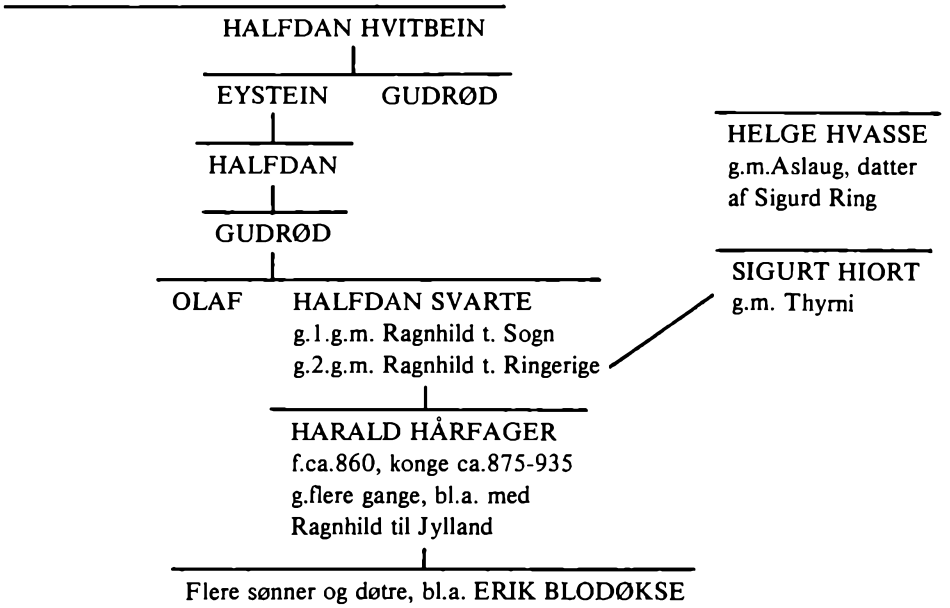

Svensk-norsk kongeslægt ca. 670 - 1060.

867 fordrives Rurik fra Kemmererland, 870 bliver han vasal under kejser Karl. 872 forhandler Rurik og fætteren Rudolf med kejseren, Rurik slutter fred med denne, Rudolf ikke. Rurik skal være død kort efter.

b. *Harald* er sammen med broderen lensmand over Kemmererland 841. En Harald, der mistænkes for forræderi mod sin herre, kong Ludvig, dræbes 852. Da der intet vides om Rørecs broder efter 841, formoder jeg, at det er ham, der dræbes 852, hvor Rørec jo er i opstand.

3. Heming. I rigsannalerne år 813 står, at Harald og Reginfred beder kejseren om at få deres broder Heming udleveret. Senere høres der intet mere om ham i Danmark. År 837 dræbes en kristen »hertug« Heming på Walcheren. Det er muligt, at det er denne.

4. I Haukr Erlandsons samling af afskrifter findes to ættetavler over islandske slægter. I den ene opgives, at Harald Hildetand havde en datter Solga, fra hvis søn Rolf fra Ain Haukr stammer. I den anden har Rørec Hildetandsøn en søn Thorolf vaganefs fra hvem Sæmundur froda stammer. Begge er mere end tvivlsomme.

Gøtriks dattersønner.

Gøtrik må være født ca 750/60, hans døtre altså ca 775/80 og deres sønner igen mellem 795 og ca 805.

De to døtre må tilsammen have haft ca 7 sønner, de to ældste kan år 812 have været ca 17 år gamle, gamle nok til at blive brugt som forgrundsfigurer for ærgerrige forældre og andre stormænd.

- de to ældste Sigurd og Ring (Anulo) dræbes begge 812.
- yderligere en falder 814.
- år 819 følger 2 »Godfredsønner« med Harald. Senere hører man intet om dem. De er vel blevet i Franken. År 883 optræder en kristen Daner Sigfrid, nepos (oversættes ved barnebarn) af Daneren Heorici (sikkert ikke kong Hårek). Han kan være en efterkommer af en af disse Gøtrik-dattersønner.
- år 819 forjages to andre »Godfredsønner«. Dette betyder blot, at de vender tilbage til deres forældres hjem. Da Harald endeligt fordrives, kommer de tilbage.

a. Den ene må være *Erik I* (Horek), født ca år 800 er han år 823 så gammel, at Regner Lodbrog kan indsætte ham som skatkonge i Jylland (eller Sønderjylland). 827 nævnes han som »Danerkongen Godfreds søn«. 836 fralægger han sig ansvaret for Normanners plyndring i Frisland. 838 står, at Hårek gjorde fordring på Frisernes og Abodritternes land. 845 står, at Hårek med 600 skibe plyndrer Hammarburg. At dette ikke kan være sandt, har jeg tidligere bevist.

b. Hårek må have haft en broder. Hans navn og skæbne er ukendt. 839 sender Hårek sin nevø som gesandt til kejseren. 850 kom kong »Orich« (Erik I) i strid med sine to nevøer. Han skaffede fred ved at dele riget med dem. Mon ikke her også foreligger nogen misforståelse, men 854 (iflg 2 klosterannaler) opstår kamp mellem Hårek I og dennes brodersøn Gudurm, der begge falder. Snorre skriver ganske vist Håreks morbroder, men da Snorre har flere fejl her, tror jeg mere på de frankiske versioner.
»Af kongeslægten blev kun en dreng tilbage«, der 857 nævnes som Danerkongen Hårek (II). Danske historikere vil gøre ham til Hårek I's søn, hvad der strider både mod datidens navneskik og imod de islandske skrifter.

882 nævner de frankiske annaler to Danerkonger: Sigfrid og Godfred. Jeg har forgæves søgt af indordne denne sidste, der må have været af kongeslægt. Han må være født ca 850, kristnes 882, bliver frankisk lensmand, gør 884 oprør, er gift med kong Lothars datter Gisla og dræbes 885.

Olaf Tryggvasonar en mesta skriver, at Sigfrodr og Guthfrodr begge var sønner af Regner, men dels nævnes Godfred ikke andre steder, dels er det ikke sandsynligt, at en mand i 60 års alderen (Godfred år 882) ægter en datter af en frankisk konge.

133. Danmark ca år 900-ca 944.

Som tidligere nævnt, havde den yngste Regnersøn, Sigurd Ormøye, delt Danmark mellem sine to sønner, så at Erik fik Vestdanmark, Hardeknud Østdanmark.

Erik må være død ikke ret mange år efter slaget ved Løwen 891, hvor Sigurd faldt, thi Adam af Bremen skriver, at efter Normannernes nederlag herskede Heiligo (Helge), en mand, der er elsket af folket på grund af sin retfærdighed og hellighed. Efter ham fulgte Olaph, som kom fra Sverige og satte sig i besiddelse af kongedømmet i Danmark med våbenmagt. Han havde mange sønner, af hvilke Chnob og Gurd satte sig i besiddelse af kongedømmet efter faderens død.

Adam af Bremen udleder kun af navnet Heiligo, at nævnte herre var kristen, og altså god og retfærdig. Hvem Helge var vides ikke. Prof Lukman identificerer ham med prins Hals, nævnt 882 ved Elsloo. I Ansgars levned nævnes for år 853 en kong Olaf på Bjørkø. Han må være yngste søn af Bjørn Jernside, født ca 830 og år 853 været underkonge på Bjørkø. Nogle få år senere nævnes kong Olaf i Kurland. Teoretisk er det muligt, at Olaf overtager det baltiske rige efter onklen Hvitsærks død, Ansgarkrøniken skriver, at Kurerne havde slået Danskerne inden Olaf kom.

Et andet sted nævnes, at fætrene Erik og Olaf var venner, og at Erik, der ingen sønner havde, havde indsat Olaf, som sin efterfølger. Dette synes tvivlsomt, da Erik havde en broder med 1 a 2 sønner.

Jeg tror derfor, at det er usandsynligt, at Helge var Eriks søn, det står heller intet sted, men at han var en underkonge indsat af Eriks datter Ragnhild, der ægtede Harald Hårfager. Olaf skal iflg Olaf saga Tryggvasonar en mesta have dræbt Helge, men Adams påstand om, at han med våbenmagt erobrede Danmark, er sikkert usandt. Olaf har nedkæmpet Helge og hans følge, men ikke Jyderne.

Snorre skriver, at Olaf regerede længe (!) over Danmark og Sverige og døde Straae-Død.

Olaf har sandsynligvis regeret over hele Vestdanmark, det samme rige som først Erik I (Hårek I) og dernæst Erik II Sigurd Ormøyes søn havde som underkonge. Olaf døde år 900 eller kort derefter. Efter hans død er Gorm fra Østdanmark landet med sine vikinger og har erobret Nørrejylland, så Olafs sønner kun havde Sønderjylland tilbage.

Iflg munken Widukinds »Saxerkrønike« fra år 970 overvandt den tyske kong Henrik Fuglefænger »Danerne« år 934, gjorde dem skatskyldige og kristnede deres konge Gnupa. Bemærk, at kongeslægten i Hedeby regnes for Daner.

At en »fra Sverige kommende« slægt regerede i og om Hedeby i tre generationer fra kort før år 900 til ca 935 er bevist ved to runestene fundne i Hedebyområdet. Deres indskrifter lyder:

a. »Asfrid gjorde dette minde efter Sigtrygg, hendes og Knupas søn«.

b. »Asfrid, Odinkars datter, gjorde dette minde efter kong Sigtrygg, hendes og Knupas søn. Kurm ristede runerne«.

Indskrift a er med svenske runer, b med danske. Den yngre runerække, der brugtes på denne tid havde intet G, det blev skrevet som K og udtaltes blødt som i sige. Knupa er lig Gnupa og Kurm er lig Gorm.

Historikerne er uenige om, hvorvidt Olafs rige strakte sig over hele Danmark eller kun over Hedebyområdet. Dr.phil. Lis Jacobsen includerer Lolland i hans rige, da her også er fundne svenske runer. Som det ses, går jeg en mellemvej.

Gnupa må være død kort efter Henrik Fuglefængers angreb, hvorefter hans søn Sigtrygg er konge i et par år, se senere.

134. Om Sigurd Ormøyes anden søn skriver Snorri Sturluson i Y-serien:

»Sigurd Orm-Øye havde Bleja, kong Elles daatter af England til hustrue. Deres søn var Horde-Knud, som blev konge efter sin fader og avlede en søn, hvilken han kaldte Gorm efter sin fosterfader Gorm, Trælle-Knuds søn, som havde været en rig og mægtig konge, og havde havt hele Dannemark i forlæning af Lodbrogs sønner, når de vare udenlands i krig. Gorm, Horde-Knuds søn, voxte op og blev meget deilig, stor og stærk og en dygtig krigsmand, dog var han ikke holden for så viis en mand som hans forfædre. Han fik til hustrue Harald Klakes daatter, greve udi Jydland (Olaf saga Tryggvasonar: i Holsatia), som hed Tyri og blev siden kaldet Tyri Dannebod, hvilken blev holdet for den viseste Quinde som har været i disse nordiske lande, lige som hendes fader Klak-Harald var den viseste mand i Dannemark.«

Jeg har allerede tidligere nævnt, at jeg regner med, at Gorm blev født ca 865 og var med bedstefaderen i felten fra 880 til 891, derefter i Sydengland fra 892 og i nogle år til vikinghæren opløstes.

Som i næste punkt omtalt, havde Horda-Knud en ældre søn: Godfred (Guthfrid), der fra år 883 til sin død 894 var konge i Northumbria. Møntfund fra tiden 900-902 i Northumbria har indskriften »Cnut Rex«, denne skal år 903 være faldet i Irland. Måske er det Guthfreds fader, der sejler til Northumbria.

I Olaf saga Tryggvasonar en mesta står, at Hordaknud var konge i Danmark over Selundi og Skáni, dvs. Østdanmark.

Iflg Snorri »foer Gorm til Venden og overvandt kong Knupa«, men iflg nævnte Olafssaga »for han med her sin til ...Iotland, her fældede han kong Gnupa«, dernæst fældede han en kong Silfra Skalli, hvorefter han gik op i Iotland. Senere overvandt han kongerne ned til Sles (Slien) og også meget rige i Venden.

Det fremgår heraf, at efter kong Olafs død lander Gorm i Jylland, kæmper mod Gnupa, der dræbes, hvorefter Gorm erobrer først Nørrejylland og senere også Sønderjylland.

Hvis der (hvad jeg tror) ikke er en misforståelse i Olafsagaen kan Gorm først være landet i Nørrejylland efter at Henrik Fuglefænger havde døbt Gnupa år 934. Jeg tror, at Gorm tager Nørrejylland i begyndelsen af 900-tallet og at hans hær ca 935 erobrer Sønderjylland.

Adam af Bremen har to bemærkninger om disse begivenheder: Bog I, kap LII: Efter Olaph, der herskede sammen med sine sønner, indsattes Sigerich i hans sted. Da han havde hersket i kort tid, berøvede Hardegon Svends søn, som kom fra Normandiet ham Kongemagten.

I Bog I, kap LV står: Hos Danerne herskede på denne tid Hardeknuth Vurm.... fjendtlig mod de kristne, som han ville udrydde. I andet håndskrift står: Worm filius Hardewich. De fleste historikere holder på, at Hardegon er lig med Hardeknud Wurm (som de betragter som en person med dobbeltnavn.

Historikeren, cand.mag. N.Lund skriver: »Kun medlemmer af den accepterede kongeæt kunne komme i betragtning ved et kongevalg. Kongemagtens vigtigste kvalifikation var dens hellighed.« Gorm kunne altså kun blive konge, hvis han nedstammede fra den gamle kongeæt, hvad der også klart fremgår af Snorres: Jøfraskinna.

Dr.phil. Lis Jacobsen har skrevet, at det er to personer: Harde-Gunni er en og Hardeknudsøn en anden. Gorm er ikke søn af Svend fra Normandiet.

Jeg er overbevist om, at fru Lis Jacobsen har ret, og at de islandske skrifter fra Skjoldungesagaen til Snorri Sturluson har ret, men danske historikere vil ikke så meget som skele til de islandske historikere.

Efter min mening erobrer Gorm endnu i sin manddom (år 900 er han ca 35 år) Nørrejylland. Da Henrik Fuglefænger knægter Hedebyriget er Gorm ca 70 år og - som der skrives: løye = senil -, han (el. Thyra) lader så Gorms »hærfører«, hirdøverste, en gammel krigskammerat fra Nordfrankrig føre hæren mod Hedebyriget, der erobres. Hvorfor Gorms sønner ikke førte hæren, se senere.

135. Der er en vis formodning om, at Hardeknud foruden Gorm havde en søn ved navn Godfred, Guthfrid. Det lyder rimeligt, at Hardeknud giver sin ældste søn navn efter granonklen Gøtrik, og søn nr 2 efter fosterfaderen, men de islandske skrifter nævner ikke Godfred.

Halfdan var, som nævnt, regent i Northumbria 876 og fordrives nogle år derefter. Munken Simeon af Durham i riget Bernicia (Nord-Northumbria) (1060-1130) skriver kort efter år 1100 sit klosters historie fra ca 875 til ca 905. Simeon fortæller om Halfdans fordrivelse, og da Danerne og de oprindelige beboere følte savnet af en konge, blev Guthred, Hardacnuts søn valgt og indsat som konge. Simeon citerer et mirakel, hvorefter den hellige St.Cuthbert (biskop 685-687) viser sig i et syn for en abbed, der så rejser hen og finder en kristen dreng, søn af Hardecnut. Abbeden får dog et stort stykke land for sit syn.

I et appendix til Northumbrernes konger, opføres efter Egberth »Guthred, Hardacnuts søn, en dreng af kongelig byrd«. Beboerne (Danerne fra Half-

dans hær) har sikkert ikke accepteret en dreng som konge, så hvis Guthred vælges til konge ca år 883, må han være født før 862. Han døde 894 og er begravet i Yorks domkirke. Hvis hans og Gorms fader Cnut så iler til Northumbria, er det naturligt, at Gorm fra Sydengland rejser hjem med sit følge af krigere for at sikre sit Østdanske rige. Under navnet Gorm Enski = Engelskmand.

Prof Alfred P.Smyth har som nævnt skrevet en bog om de Skandinaviske konger i de britiske øer. Hans opfattelse af Ivar Benløs efterkommere, se side 280. Der er nogen usikkerhed, da en norsk »konge« Olaf den Vise er der samtidig med Ivar. Olaf har en søn Guthfrith og en sønnesøn Olaf. De to slægter er indgiftede og samarbejder.

Det for Danmarkshistorien væsentlige er, at sønnesønner af Ivar Benløs afløser hinanden som konger i York og i Irland mellem 911 og 935.

Derefter forsøger en koalition af to Olaf'er, fætre, en efterkommer af Ivar Benløs og en af Olaf den Vise, at blive konger i Northumbria. Efter al sandsynlighed kommer de to Gormsønner ved denne lejlighed deres slægtninge til hjælp.

I slaget ved Brunanburh sejrer Wessexkongen Athelstan, efter dennes død 940, kommer der igen en dansk konge. 944 fordriver Athelstans søn Edmund disse. Northumbrerne må ikke have været begejstrede for Wessexstyret, thi 948 vælger de Erik Blodøxe, søn af Halrald Hårfager og Ragnhild af Jylland, til konge.

136. I Snorri Sturlusons: Norske Kongers krønike, Y-serien, står: (Kong Gorm) »avlede to sønner med Tyri Dannebod, Knud og Harald. Knud var den smukkeste og yndigste af dem, og slægtede sin moder på, hvorfor han blev kaldt Knud Danne-ast (det er Knud Danners lyst og kiærlighed)«...

»Adelbrecht (Athelstan) blev konge i Engeland, som var en god konge og levede længe. I hans tid kom Knud og Harald Gorms sønner af Dannemark med en stor armee til Engeland, og indtog Northumbria, foregivende at det var deres arveland, som deres forfædre havde eyet. Kong Adelbrecht drog imod dem med en utallig armee, og fandt dem norden for Klyfland, hvor mange blev slagne på begge sider.«

»Noget derefter gik Gorms sønner op ved Skardeborg (Scarborough, øst for York) og sloges med de engelske og beholt seyer. Derefter drog de sønder ved landet for at komme til Jorvik (York) og meget folk slog sig til deres partie, hvorudover de ikke frygtede for nogen eller toge sig i vare for fienden...« Knud

og andre bader, fienden skyder med buer og Knud dræbes...da kong Athelstan kommer med en stor armee, sejler Danerne hjem... derefter følger historien om, hvordan Thyra tjeller halden med sort, så Gorm selv siger, at hans søn Knud er død.

»Ifølge Ulsterannalerne plyndrede »en søn af Ailche« i årene 921-927 på syd,- vest-og nordkysten af Irland. I en fodnote står, at Ailche også var kendt under navnet Tamar eller Gormo Gamle. Er dette rigtigt, har Knud Dana-ast været i viking i Irland. Gorm må i så fald have ægtet Thyra kort efter sin hjemkomst til Danmark ca 896 og før år 900.«

Det er sandsynligt, at Gorm under sit ophold i Sydengland fra 892 til 896 har besøgt sin faders fætre, der var konger i Dublin. Her blev han kaldt Gorm Enski (Engelskmand), hvad Irerne skrev som Ailche.

Harald Gormsøn dræbes mellem 984 og 987. Han er gammel, men dør ikke af alderdom, så jeg sætter hans fødselsår omkring 920. I den angelsax. krønike er det eneste angreb på landet mellem år 924 og 942 de to Olavers kamp mod Athelstan 937, der ender med slaget ved Brunnanburh, hvor »5 unge konger og 7 jarler samt utallige andre« dræbes.

Knud og Harald Gormsønner er sandsynligvis i England for at hjælpe deres slægtning Olaf Sigtryggsøn.

Det må være i dette felttog, at Knud Dana-ast dræbes, om i slaget eller under badning er ligegyldigt. Knud har en søn, så han må have været henved en halv snes år ældre end Harald.

Gorms sønner er altså i England med en flåde dengang Hedebyriget svækkes. Da Gorm ikke selv er i stand til at føre hæren må hans »hærfører« Harde-Gunni gøre det.

Knud Dana-ast havde, som nævnt, en søn ved navn Harald, senere kaldt Guld-Harald. Gorms to sønner var, som traditionen bød, opkaldt efter Gorms og Tyras fædre. Hvorfor Guldharald ikke blev opkaldt efter Gorm, vides ikke. Da Guldharald blev voksen, krævede han af sin onkel Harald Blåtand det halve rige som sin arv efter faderen. Iflg Olav Tryggvasons saga svarer Harald Blåtand ham: »ingen mand havde krævet af hans fader Gorm, at han skulle være halv-konge over Danavælde, ejheller af hans farfader Hordeknud eller Sigurd Ormøye eller Regner Lodbrok«. Dette indskud er sikkert tildigtet, men det viser at forfatteren af sagaen har kendt Harald Blåtands forfædre.

Guldharald blev kort efter dræbt ved svig ved østindsejlingen af Limfjorden 976. Var Guldharald ikke blevet dræbt, havde han sandsynligvis arvet riget efter Harald Blåtand, hvad denne sandsynligvis var bange for, thi Harald

Blåtand havde ingen ægtefødte sønner, kun slegfredsøn med en fynsk bondedatter: Svend (Tveskæg).

137. Nogle andres meninger.

Prof J.Steenstrup hævder, at ihvorvel Olaf *kom fra Sverige* (som Adam skriver), kan han have været af dansk kongeæt med et (omtrent) lige så godt krav på Danmark som efterkommere af Sigurd Ormøye.

Jeg tror, at Steenstrup har ret, ganske vist skriver Adam af Bremen, at han tog landet med våbenmagt, men der er ingen oplysninger om større kampe, bortset fra Helges modstand, og i de ca 40 år »Svenskerne« regerede er der intet meldt om jydske opstande mod ham og hans indsatte jarler, hvis han i det hele taget udskiftede, de der var der.

Moderne historikere kan ikke frigøre sig for deres egen tids tankegang, at man ved mere eller mindre ærlig afstemning vælger et statsoverhoved. Som historikeren, cand.mag. N.Lund skriver: »Kongerne opnåede deres værdighed både ved valg og i kraft af arveret. Kun medlemmer af den accepterede kongeæt kunne komme i betragtning ved et valg. Værdigheden gik ikke automatisk i arv fra fader til ældste søn, men den blev i slægten. Kongemagtens vigtigste kvalifikation var dens hellighed«.

Olaf må have været af Regner Lodbrogs æt ellers havde Jyderne ikke accepteret ham.

Olaf, som yngste søn af Bjørn Jernside af Svealand m.m., er altså fætter til Erik II Sigurdsøn. Prof Suhm mener ud fra Rimberts: Anscharii Vita, at kunne læse, at Olaf og Erik var venner. Om Erik har indsat Olaf som sin arving er tvivlsomt, dels var Olaf ældre end Erik, dels havde Erik en broder. Kun hvis de to brødre var uvenner, kan det tænkes.

Dr.phil. Lis Jacobsen i bogen »Svenskevældets fald« 1929, hævder, at Harde-Gunni (Adams Hardegon) under ingen omstændigheder kan være lig med Hardeknuth. Adam havde jo besøgt den (efter hans mening) »sandfærdige« konge Sven Estridsøn. Den svenske historiker C.Weibull gør dog opmærksom på, at så snart talen kommer på tider ældre end Svens bedstefader Svend Tveskæg, er hans oplysninger mangelfulde og ofte ukorrekte.

Under Adams samtale med kongen, gør han nok noter, men han hører Hardegunni som Hardegon, og Gorm som Vurm.

Men flere historikere er ikke af samme mening som fru Lis Jacobsen. Der er også strid mellem to dr.phil'er om, hvorvidt den Silfra Skalli, der omtales i de islandske skrifter, var en konge, eller en skrivefejl for »cum calli«, dvs Gorm

fældede Siegerich. Det er temmelig ligegyldigt, hvem der har ret.

Tyra levede, da sønnen Knud blev dræbt ca 937. Hun døde før Gorm, fremgår det af den lille Jellingsten. Følgende kan måske give et fingerpeg om, hvornår Gorm døde.

Rollo af Normandiet døde ca 925, hans søn William Langsværd blev myrdet 942. Dennes søn Richard var da kun 10 år. En Normannerflåde under Sigtrygg, som flere mener er Knubas søn fra Hedeby, sejler op ad Seinen. De er hedninger og mange af Normandiets indbyggere slutter sig til dem.

Dette fører til, at den kristne franske konge Ludvig den IV iler Richard til hjælp og slår de hedenske invasorer. Først bekræfter Ludvig Richards stilling som fransk lensmand, men derefter ændrer han det til, at Richard er barn, nu kan han fratage ham lenet. Normannerne rejser sig mod Ludvig, og til deres hjælp kommer: »Harald, søn af Gorm den Gamle, enekonge af Danmark«.

Harald lander i Cotentin og i et slag på bredden af floden Dives år 945 fanger han kong Ludvig og tvinger denne til at anerkende Richard som »Hertug« (den første bærer af denne titel) af Normandiet, samt at betale Harald en stor løsesum.

I Normanneren Dudos (død 1043) Normandiets historie står, at »kong Haigrold af Dacia« af kærlighed til sin slægtning Richard kom ham til hjælp med en umådelig mængde krigere. Gorm må altså være død før 945.

Men en meget værre historieforvridning findes i bogen »Det danske Rige i den ældre Vikingetid«, 1976. At denne i modstrid med alle arkæologer lader Danerne indvandre i Sydsverige fra Danmark i 500-tallet og lader Danevirke være bygget 974-83 nævnes kun for at vise bogens niveau. Regner Lodbrog gøres til broder af den Harald, der blev døbt 826, i stedet for, at det var Regner, der bekæmpede Harald. Men det for Danmarkshistorien mest uhyrlige ligger i bogens ættetavle over Gorm den Gamles forfædre. Dr. Kroman lader kong Godfred have to sønner: Horek I, der dræbes 854 af den anden søn: Ketil.

Ketil (en meget tvivlsom peron) havde to sønner: Guthrum, der også falder 854, og Rollo, der senere bliver hersker i Normandiet. Hvis Rollo, som den hævder, var med 854, må han have været over 100 år, da han døde 932.

870 kommer iflg Medenhamstedes klosters historie (skrevet 1640-50) flere danske konger (rigtige konger over 5 Danerriger, iflg. bogen, ikke underkonger) til England til hjælp for Regnersønnerne, herunder en Gudrum I, der iflg. den er søn af den 854 dræbte. Gudrum I døbes 878 og bosætter sig

i Øst Anglia, hvor han dør 890, kun ca 45 år gammel (hvis han er søn af Guthrum 854).

Stadig iflg. bogen, havde Gudrum I to sønner:

- Gudrum II, konge (?) i Øst Anglia, hvad der lyder rimeligt, hvis man i stedet for konge skriver jarl.

-Sven, som den uden virkeligt bevis klistrer på her. Den vil bevise, at Svens søn er lig Gorm den Gamle af Danmark. Han bruger først Adam af Bremen og gør her Hardegon Svensøn fra Normandiet identisk med Gorms fader Hardeknuth. At dette er urigtigt, har dr.phil. Lis Jacobsen bevist. Hardeknud-Gorm (en person med dobbeltnavn) har altså en fader Sven, og for at putte Gorm ind i den Østangliske slægt, må han kliste Gorms (pådutte-de) fader ind som søn af Gudrum I. Svens søn er Gudrum (= Gorm) jarl i England ved kong Athelstans kristne hof og medunderskriver af gavebreve til klostre i årene 932-33 samt igen 937. Ind imellem skal han så 934/35 have været kras hedensk konge i Jelling. Komplet umuligt. Regnemæssigt er det også umuligt. Gudrum I's to sønner er tidligst fødte år 870, snarere flere år (10) senere, dvs Svens søn: den kristne jarl Gudrum er født tidligst i løbet af 890'erne. Da Gorm død 940/44 er det umuligt, at en mand på ca 50 år får tilnavnet »den Gamle«. Der må absolut tages afstand fra denne bog.

138. Sverige.

Om Gøternes historie ved vi meget lidt, om Goternes udvandring, se pkt 15, om tiden ca år 500, se Geaterne i pkt 97.

Den svenske historiker E. greve Oxenstierna opremser i sin bog »Nordgermanerne«, 1965 den »svenske« (rigtigere Sveernes) kongerække på basis af kvadet »Ynglingatal« forfattet i 800-tallet af skjalden Thjodolf af Hvin og brugt af Snorre. Kongerne før ca år 500 regner Oxenstierna dog for uhistoriske. Først fra den i Beovulfkvadet nævnte kong Egil Aunesøn med tilnavnet Ongentheow er der historisk mening i kongerækken. Beovulfkvadet er et digt, men Oxenstierna mener, at der ligger så meget historisk baggrund bag det, at det er sikkert, at Sveer og (Vest)Gøter kæmper hårdt omkring år 500, som i pkt 97, Geaterne omtalt.

Efter Egil regerer hans søn Ottar Vendilkrake over Sveerne (kærnesveerne i Upsalariget), han faldt i kamp mod oprørere i Vendelområdet, det nordlige Upland, hvor han blev højsat. Oxenstierna sætter Ottars dødsår til mellem 530 og 550, jeg tror nærmest 530. Ottars broder Onela regerer få år, hvorefter Ottars søn Adils bliver konge. Skjoldungekongen Rolf Krake skal have

besøgt Adils i Upsala, og da Rolf dør ca år 550, må Adils være blevet konge noget forinden.

Oxenstierna (Ynglingatal) nævner derefter kongerne: Osten, Yngvar, Brød-Anund og Ingjald Ilråde.

Rent regnemæssigt passer det, at der var 3 konger i hundredåret ca 550 til ca 650, thi fra Skjoldungesagaen ved vi, at Ivar Vidfadme fra Skåne foranlediger Ingjald I (Ilråde)s selvdød ved indebrænding engang omkring år 660/80.

I Ynglingatal og i Ari Thorgildssons Islenderbog (ca 1120) ender den svenske kongeslægt i Upsala med nævnte Ingjald Ilråde, der samlede Sveerne i et rige. Hans søn Olafr tretelgi, måtte efter faderens død flygte til Värmland. Snorre fortsætter dog slægten med Olafs to sønner: Ingjald II (opkaldt efter bedstefaderen) og Halfdan Hvitbein, der fik rige i Norge, se senere.

I de islandske sagaer og i Hervarasagaen bliver Ivar Vidfadme konge i Svealand efter Ingjald Ilråde, derefter får hans dattersøn Randver Danmark og den anden dattersøn Harald (Hildetand) Gøtalandene. Hvem der styrer Svealand står der ikke. Efter at Randver er faldet på vikingetog får Harald også Danmark. Efter Randver følger hans søn Sigurd Ring, uden at det nævnes hvor.

Denne historie er dog indlysende usandsynlig. Harald er uden tvivl den ældste af Ivar Vidfadmes datters børn, den eneste hun har, da hun flygter fra faderen. Haralds fader var Sjællands kongen Rørec. Hvis Randver var konge i Danmark, burde Sigurd Ring arve dette rige, men det er sikkert, at han arver Svealand (og måske noget Gøtaland). Den ikke videre pålidelige Saxo kan have ret, når han på basis af et ældre kvad skriver, at Jyder og Sjællændere, m.fl. kæmper på Haralds side, medens Sveer, nogle af Gøterne samt Nordmænd kæmper på Sigurds side i Bråvallaslaget.

I den »Svenske Historien«, 1966, skrevet af diverse svenske historikere, bl.a. prof J.Rosén, står, at med Emund den Gamle, Olaf Skotkonges søn, død 1060, uddør Ynglingeætten på mandssiden. Dette kan kun være rigtigt, hvis Olaf Treteljes ældste søn Ingjald II ægter Harald Hildetands halvsøster Randvere og med ham får sønnen Sigurd Ring, der så fortsætter slægten.

Nævnte Olaf Skotkonge, død vinteren 1021/22 opremser sine forfædre i 10' led således: Sigurd Ring - Regner Lodbrog - Bjørn Jernside - Erik - Bjørn på Hauge samt broderen Emund - Erik Emundson - Bjørn den Gamle - Erik Sejrsæl og derefter ham selv Olof Skotkonung.

Snorre Sturluson skriver, at efter Regner Lodbrog fik Bjørn Jernside (søn af

gøtisk jarledatter) Upland, Svearige og begge Gydlande (Gøtalande). Det er dog tvivlsomt om han beholdt Vestgøtaland. Først fra Bjørn Jernside kan man tale om et rige: Sverige.

I Rimberts Ansgarskrønike har vi flere holdepunkter om Sverige. Krøniken er skrevet kort efter Ansgars død 865. Sverige består for størstdelen af øer, selv Estland regnes med som en ø. Rigets økonomiske centrum er Birka, der svarer til Hedeby i Danmark.

Da Ansgar første gang kommer til Svealand ca år 830 blev han på Bjørkø i Mälarn (her Birka) modtaget af kong Bjørn. Igen år 832 nævnes han. Dette må være Bjørn Jernside.

År 852 nævnes, at en Sveerkonge Anund flygter fra Bjørkø, men vender tilbage med dansk hjælp. Om fra Erik I i Vestdanmark eller Sigurd Ormøye i Østdanmark nævnes ikke. Da Ansgar 853 igen kommer til Bjørkø med et budskab fra Danerkongen Horek (Erik I) modtages han af en »kong« Olaf. Samtidig oplyses det, at der bygges et tempel (gudehov) til minde om en tidligere kong Erik (Erik Bjørnsøn?).

Bjørkø bliver handelscentrum ca år 800 på kong Gøtriks tid, men byen Birka befæstes først ca år 930, omtrent samtidigt med, at Hedeby befæstes. De to volde burde undersøges og konstruktionen sammenlignes. Bjørkø ophører som handelscenter før år 980.

Hervarasagaen omtaler efter Regner Lodbrog en Eystein Illråde over Svearældet (skatkonge?). Han dræbes af Regners sønner. Sagaen fortsætter: Bjørn Jernside fik Sverige, derefter Erik og Refil hans sønner. Erik Refilsøn efterfølger som konge Erik Bjørnsøn. Han må være død ret ung eller fordrevet, thi efter ham kommer hans to fætre: Ønund (Anund) og Bjørn ad Haugi, sønner af Erik Bjørnssøn. Måske usurperer Erik Refilsøn tronen, hvorefter de lovlige arvinger med dansk hjælp fordriver ham.

Derefter følger Erik Ønundsøn som konge i Upsala, Bjørn hans søn følger efter. Efter ham kommer hans to sønner: Erik Sejrsæl og Olaf.

Ifølge en senere islandsk tradition prøver Erik Sejrsæls brodersøn Styrbjørn at fratage ham riget med hjælp fra Harald Blåtand af Danmark, men Styrbjørn lider et nederlag syd for Upsala. Hvis denne tradition er rigtig må det være sket i Harald Blåtands sidste år ca 985.

Erik Sejrsæls søn Olaf Skotkonge bliver Sveriges første kristne konge og også den første, man ved også regerede over Vestergøtland. Han efterfølges først af sin ægte søn Ønund, og da han dør, af slegfredssønnen Emund og hermed slutter Ynglingeætten på mandssiden. Ligesom i Danmark (Svend Estridsøn) fortsætter ætten på kvindesiden.

Indtil Sveerrigets expansion mod øst stoppes af et organiseret Gardarige, havde det ingen interesse haft i at erobre arealer inde i landet. Dette må være grunden til, at Vestgøterriget i hvert fald på Harald Hårfagers tid ca år 900 var selvstændigt.

At et samlet Sverige fandtes ved 1000-tallets midte viser en grænsedragningsrapport. Heri står:
»Emundur slemæ var conungær i Vpsalum ok Sven Tjuguskiæg i Danmark«... (Sven Tjuguskiæg er en fejl for Svend Estridsøn) de lod 6 mand fra hvert land sætte grænsepæle og disse pæles plads beskrives. Halland, Skåne og Blekinge hørte til Danmark. Ca 890 nævnes Blekinge som tilhørende Sverige, hvornår det kom under Danmark er uvist.

Harald Hårfagers saga beretter om hans kampe mod Vestgøterne uden at der står noget om, at Sveerne blandede sig i det.

Som nævnt uddøde 1060 Ynglingeætten i Sverige på mandssiden med Emund den Gamle (Emundur slemæ), den danske mandslinie var uddød 1042 med Hardeknud. Efter Emund vælges en højættet mand Stenkild til konge. Der følger en halvt hundred års kampe mellem hedenskabet nord for sø-skovlinien og kristendommen syd for. År 1125 døde Stenkilds sønnesøn Inge den Yngre som sidste mand af sin slægt.

Oluf Skotkonge var ca år 1000 den første Sveerkonge, man med sikkerhed ved også var konge over Vestgøtaland, men dette må også senere, efter Inge den Yngres død, have bevaret stor selvstændighed med eget ting og egne love, thi så sent som år 1130 ønsker dette ting den danske kongesøn Magnus Nielsøn til vestgøtisk konge. Han var dattersøn af Inge den Yngre. Men »hovedtinget« i Upsala nægtede at godkende valget.

På side 296 har jeg skitseret en sandsynlig svensk kongerække, idet jeg dog har foretaget følgende tilføjelser:

- til de i sagaerne nævnte to sønner af Bjørn Jernside, føjer jeg Olaf, idet Rimbert nævner en »kong« Olaf på Bjørkø 853. Dette udelukker ikke, at Erik Refilsøn samtidig var konge i Upsala, og at Olaf var skatkonge, guvernør i Bjørkø. Rimbert skriver, at år 854 sejrer kong Olaf over Kurerne efter at de Danske (Hvitsærk?) har givet op. Hvis den Olaf der ca 895 kom til Hedeby ikke havde været af den hellige kongeæt, havde Jyderne ikke uden videre accepteret ham.

- Hvis denne Olaf er født ca 830, da hans fader var Sveerkonge, kan han godt 853 være underkonge på Bjørkø og derefter drage i viking østpå. År 895 (ca) da Erik II dør, er Olaf ca 65 år, endnu rask og rørig, men jeg formoder, at han dør 5 a 10 år efter.

Svensk ærkebisp E.Benzelius (død 1743) og iflg Bibliografisk Lexicon særdeles troværdig har samlet gamle skrifter, bl.a. en kongeliste fra år 1321, heri står: Regner Lodbrog - Biørn Jernside - Eirikur Biornson - (Refil Søkunga) - Eiricur Refillson - Emundur ock Biorn på Hauge - Eric Amundurson...

139. Norge.

Den norske gren af Ynglingeætten var lige så foretagsom som andre fyrstelige slægter, godsejere og forretningsfolk. De giftede sig til nye områder og kun, hvis dette ikke var muligt, greb de til sværdet.

Olaf Tretelje havde ægtet datteren af en norsk småkonge på grænsen af Värmland, et rige på størrelsen af et dansk herred, hans yngste søn *Halfdan Hvitbein* blev opdraget hos sin morbroder og arvede efter ham riget Soløer (en del af Raumarige). Han ægtede Aasa og fik med hende Opland og Hedemarken (i Glommedalen og nord for Oslo). Han erobrede noget land vest herfor. Han havde to sønner:

Eystein og Gudrød. Efter at Halfdans ældre broder får Sveerriget, indlemmes Värmland i Halfdans rige.

Det er disse to konger, der sender norsk hjælp til deres fætter Sigurd Ring i denne kamp mod onklen Harald Hildetand. Eystein råder over det meste af Raumarige (nordøst for Oslo) og ægter datteren af kongen på Vestfold (vest for Oslo fjord). Han har sønnen *Halfdan,* der igen har sønnen *Gudrød.*

Gudrød gifter sig til det halve af Vingulmarken (vest for Glommen og til Agder (sydkysten). Han har to sønner:

- *Olaf,* der arver den østlige del af Gudrøds rige.

- *Halfdan Svarte,* der arver den sydlige del af Gudrøds rige, Agder, samt Oplandene. Han gifter sig to gange:

1. med Ragnhild fra Sogn (egnen om sognefjord på vestkysten) som han arver.

2. Ragnhild af Ringerige (nordvest for Oslo), som han også arver.

Nr 2 Ragnhilds forfædre:

Helge Hvasse, gift med Aslaug, datter af Sigurd Ormøye (dette sidste er datomæssigt umuligt, må være Sigurd Ring).

søn:

Sigurd Hjort til Ringerige, gift med Thyrni, søster til Thyra Danebod, døtre af Harald Klak. Dette passer heller ikke, Thyrni måske datter af den Harald, der døbtes 826.

datter

Ragnhild, født ca 840, Sigurd Hjort ca 810 og Helge Hvasse ca 790.

Halfdan Svarte og Ragnhild nr 2 har sønnen:

Harald Hårfager, der dels gennem x giftermål, dels ved erobring samler Norge. Han menes født ca 860, og var konge fra 875 til 935. Med en kone havde han 4 sønner, med en anden 5, osv.

Omkring år 900 ægter han Ragnhild den mægtige, datter af kong Erik af Jylland. Sagaen skriver, at han måtte forskyde 9 koner for at ægte Ragnhild. Hun var den eneste af hans koner af kongeæt, hvorfor hendes søn med Harald Hårfager: *Erik Blodøxe* blev regnet for den fornemste af Haralds børn. Erik blev fordrevet fra Norge og endte som »konge« i Northumbria.

Ca 25 år efter Gorm den Gamles død, lod hans søn, Danmarks første kristne konge, Harald Blåtand, Danmarks dåbsattest hugge i sten og opstille på forældrenes gravplads, Jelling.

Litteraturliste

Bøger, artikler m.v. brugt til udarbejdelsen af »Danerne fra fødsel til dåb«.
Almindeligt:

Danmarkshistorier:
Saxo Gramaticus, oversat af F.Winkel-Horn, 1898.
Enkelte sider købt fotokopierede på latin.
Saxo Gram. og den danske og svenske oldhistorie, Johs. Steenstrup.
Saxo Gram. erste 9 Bücher. P.Hermann, 1922
Saxo Gram., Inge Skovgaard-Petersen, 1969.
Kilderne til Saxos Oldhistorie, A.Olrik, 1892.
Andre skrifter om Saxo af: Erik Bach, 1942. E.Kroman, 1971. Sofus Larsen, 1926. Curt Weibull.
Historie af Danmark, P.F.Suhm, 1774.
Danmarks Riges krønike, I, Arild Huitfeld, 1603.
Danmarks Oldtid, III, Jernalderen, 1960, Brøndsted.
Politikens Danmarkshistorie, bd. 1 og 2.
Danmarkshistorie, I, I.Skovgaard-Petersen, 1977.
Denmark in world history, V.Starcke, 1968.
Danmark i Skåne, P.Lauring, 1966.
De byggede riget, P.Lauring.
Islands ældste historie, N. Njardvik, 1973.
Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning, O.Einarsdottir, 1964.
Origenes Islandicae, Vigfusson & Powell, 1905.
Norges historie, A.Holmsen og M.Jensen, 1949.
Skånes historie, I, I.Andersson, 1947.
Sveriges historie gennom tiderne, H.Arbman, 1947.
Den svenske historien, J.Rosén, B.Almgren, m.fl., 1966.
Vore stednavne, K.Hald, 1965.
Danske bebyggelsesnavne med -sted, J.K.Sørensen, 1958.
Studier over nordiske stednavntype -lev(løv), B.Søndergård, 1972.
Sønderjyllands historie, Vilh.la Cour & Kn.Fabricius, 1930.
Deutsche Altertumskunde, I. F. Kaufman, 1913.
Germanien, P.Herrmann, 1954.
Germanien, E.Nack, 1968.
Die Nordgermanen, K.T.Strasser, 1942.
Vorgeschichte von Deutschland, Schuchard, 1943.
Die Kriegskunst der Germanen, K.Pasternaci, 1942.
Geschichte des Kriegskunst, Delbrück.

Dat se bliven tosammen, H.Jensen, ca 1960 (Schleswig-Holstein).
Geschichte Schleswig-Holsteins, 6 bd., K. W. Struve, H. Hingst, H. Jankuhn, 1955-71.
Die Nordgermanen, E. greve Oxenstierna, 1957.
Källkritik och historia, C.Weibull, 1964.
Historia kring Gotland, 1963, flere forfattere.
English Historical Documents ca 500-1042, D.Whitelock, 1955. Heri mange vigtige historiske beretninger, bl.a. Anglo Saxon Chronicle.
The formation of England, H.P.R.Finberg, 1974.
A brief survey of british history, R.L.Mackie, 1949.
The story of England, A.Bryant, 1954.
The conquest of England, E.Linklater, 1966.
Undersøgelser til nordisk oldhistorie, C.A.E.Jessen, 1862.
Oldnordiske sagaer, C. C. Rafn, 1829.
Vor oldtids mindesmærker, H.Kjær, 1925.
Folkevolde i Jylland, A.F.Schmidt.
Nordisk historia, I, L.Weibull, 1948.
Arkæologisk ABC, 1972.
Danske Borganlæg, Vilh. la Cour, 1972.
Norden og Vesteuropa i gammel tid, E.Wadstein, 1925.
Namnet Danmark, E.Wadstein, 1918.

Afsnit I.

Historie om de fra Norden udvandrede folk, P.F.Suhm, 1772.
Atlantis, J.Spanuth, 1965 (Helgoland).
Die Germanen, Döbler, 1975.
Die Germanen, R.Hachmann, 1971.
Die Kelten, G.Herm, 1975.
Die Goten, H.Schreiber, 1977.
Die Hunnen, H.Schreiber, 1976.
Die Vandalen, H.Schreiber, 1979.
Geschichte der Hunnen, F.Altheim, 1959.
A history of Attila and the Huns, E.A.Thompson, 1948.
Jordanes und Scandia, J.Svennung, 1967 (Goterne).
Gotemes udvandring fra Sverige, C.Weibull, 1955/57.
Getica (Gotemes oprindelse) af Jordanes, oversat ved N.Wagner.
Gotengeschichte af Jordanes ca 550, oversat ved W.Martens, 1883.
Die ersten Deutschen, S.Fischer-Fabian, 1975.
Die Herkunft und die frühesten Auswanderungen der Germanien, B. Nerman, 1924.
Versunkene Kulturen, 1963 (om Alanerne).
Folkevandringernes historie, F.Månsson, 1937.
Deutschlands Urgeschichte, a. af Kossina. b. af G.Schwantes.
Langobardernes historie, P.Diaconus, ca 775, på dansk 1897.
Longobardische Urnenfriedhof m.m., 1944, W.Wegewitz og Oldnordisk Tidssk.

Afsnit II.

Ægyptens Pyramider, I.E.S.Edwards, 1961) Eratothenes mål.
Cheops, P.Thompkins, 1975.
Pytheas, H.P.Steensby, 1917/18.
Pytheas, Gudm.Schütte.
7. vorbei und 8 verweht, P.Herrmann, 1952, Pytheas rejserute.
Die nordfrisischen Inseln, Chr. Jensen, 1891.
Træk af Tøndermarskens naturgeografi, N.Kingo Jacobsen, 1964.
Ringkøbing fjord, S.H.A.Rambusch, 1900.
Geologisk fører over Holmslands klit, S.A.Andersen, 1963.
Danmarks natur, I, Politiken, 1967.
Danmarks geologiske undersøgelser, Marsken ved Ribe, A.Jessen.
Strabo: Geographie, ca år 17/18.
Pomponius Mela: Geographie, på dansk 1822.
Plinius d. ældre, på engelsk 1942.
Germania. Tacitus. 98.
Die Geographie des Ptolemaios, C.Cuntz, 1923.
Altgermanien im Erdkundebuch des C.Ptolemaios, Th.Steche, 1937. (vigtig).
Ptolemys maps of northern Europa, G.Schütte, 1917.
Kommentarer til G.Schütte af Sofus Larsen, 1918.
Studien zur Geographie des Ptolemaios, W.Kubitschek, 1935.
Velka Germania, K.Ptolemaios, E.Simek, 1935.
The geography of Strabo, år 17, engelsk, H.L.Jones, 1949.
Diverse udgaver af Ptolemaios kort, 1427 med Norden tegnet af danskeren Claudius Clavus. Bologna 1477. Ulm 1482.
Geografiens og de geografiske opdagelsers historie, J.F.Nyström, 1899.
Entdeckung des germanischen Nordens im Altertum, D.Detlefsen, 1904.

Afsnit III.

(Germanske stammer. Titlen usikker). W.Seelmann, Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung, 1886.
Nordfrisisches Festland, H.Hinz, 1954.
Vorgeschichte der nordfrisischen Inseln, P. la Baume, 1958.
Nydam og Torsbjerg, H.Jankuhn, 1967 (kortudgave).
Sønderjydske mosefund, C.Engelhardt, 1863.
Anglernes hjemstavn, A.Bjerrum, 1951.
Anglerne, A.Erdmann, 1890.
Roman Celts and Saxons in Ancient Brritain, Zachrisson, 1927.
A history of the Anglo-Saxons, R.H.Hodgkin, 1935.
Das alte Germanien, Wilh. Capelle, 1929.
Vor Folkegruppe, Got-tjod, G.Schütte, 1926.
Oldsagn om God-tjod, G.Schütte, 1907.
Schwedische Ortsnamen und Altnordische Mythologie, E.Wessen, 1929.
Deutsche Stammeskunde, Th.Steche, 1942.

Afsnit IV.

Skjoldunge und Skilfinge, N.C.Lukman, 1943.
Cajus Jul. Caesar, G.Brandes, 1921.
Beowulfkvadet som kilde til nordisk Fornhistorie, P.Fahlbeck, 1924.
Svear og Göter under Folkvandringstiden, Knut Stierna.
Icelandic Traditions of the Scyldinge, J.Benediktsson, 1957.
Beowulf. Diverse udgaver af Chambers, Moncrieff og Kennedy (engelske) og Fahlbeck og Wessen (svenske).
Beowulf, C.L.Wren, 1958.
Geaternes identitet, V.Starcke.
The identity of the Geates, K.Malone, 1929.
Røk runestenen.
Skjoldungetiden, G.Schütte, ca 1930.
Vorgeschichte des Beowulf und Widsith, W.A.Berendsohn, 1935.
Widsith, K.Malone, 1962 og af Chambers, 1912.
Beowulf and Finnsburg fragment, J.R.C.Hall and Wren, 1967.

Afsnit V og VI.

The vikings, J.Brøndsted, 1960.
Vikingetidens Danmark, Ax. E.Christensen, 1969.
Normannerne, Joh. Steenstrup, 1876.
Jyllands vold, H.Hellmuth Andersen, 1977, populær, men god.
Danevirke, H.Hellmuth Andersen, 1976, videnskabelig.
Træskibet, M.W.Petersen, 1968.
5 vikingeskibe fra Roskilde fjord, 1969.
Ladbyskibet, K.Thorvildsen, 1975.
Osebergfundet m.fl., T.Sjøvold, 1957.
Hærvejen, H.Matthiessen, 1971.
Jydske hærvej og Danevirke, S.Telling, 1970.
Danmarks første storby, P.Kürstein, 1969.
Hedeby, Th. Ramschou, 1962.
Volden og den glemte vej, Aa. Lauritsen, 1971.
Fyrkat, O.Olsen, 1965.
Trelleborg.
Vikingetiden, Th. Ramschou, 1965.
Sådan levede vi, Th.Ramschou, 1965.
Vikingernes hav, S.Larsen, 1975.
Mindesmærkerne ved Jelling, 1823, se også artikler i Skalk.
Trap: Danmark og Slesvig, 1. udgave 1860.
Gorm konge og Thyra hans kone, H.Brix og L.Jacobsen, 1927.
Quellen zur Karolinischen Reichsgeschichte, R.Rau, 1955. Heri de frankiske Rigsannaler og diverse klosterannaler. 3 bind. På latin og tysk. Vigtig.
Vikingerne i Franken, E.Albrectsen, 1976. (udtog af ovenstående).
Dudo, Normandiets historie ved E.Albrectsen.

De danske vikinger i England, N.Lund, 1967.
Det danske rige i den ældre vikingetid, E.Kroman, 1976.
Hardeknud I og Hardsyssel, N.C.Skouvig, 1977.
Sankt Willibrord, C. Wampach, 1953.
Den første Novgorod Krønike, begyndt 1016, sluttet 1333.
De hamburgische ærkebispers historie og Nordens beskrivelse af kannik Adam af Bremen, 1073. Oversat til dansk 1968. Købt fotokopi af nogle sider på latin.
Haithabu, H.Jankuhn, 1963.
En kortudgave heraf, 1967.
Die Jomsburg Wikinger, K.H.Ball, 1936.
Die Normannen, G.Faber, 1968.
Charlemagne, J.D. de Bayac, 1975.
A history of the english church and people, munk Bede 731.
Arthurs Britain, Englands historie fra år 367 til 634 af L.Alcock.
The earliest english poems, ca 700-900.
The Viking saga, P.Brent, 1975.
Vikingen, B.Almgren m.fl., 1974.
The viking age and York. Research report.
Hadrians wall, D.Breeze and B.Dobson, 1976.

Snorre Sturlusons historie (ikke kun de norske konger) originalen er tabtgået. Der kendes to extract-afskrifter:
Heimskringla (norske konger), afskrevet ca 1250/60. Jeg har brugt den i 2 udgaver: Jacob All 1838 og Joh. V.Jensen og H.Kyrre, 1948.
Jøfraskinna, tabtgået, men brugt af P.Clausen, trykt 1633 med forord af prof Ole Worm. Heri afsnit om danerkonger ca 750-950.
I Snorres original har utvivlsomt også været:
Olafs saga Tryggvasonar, Oddr Snorrason, ca 1190.
Olafs saga Tryggvasonar en mesta, Gunnl. Leifson, ca 1200, begge udgivet. Nr. 2 af Arnamagn. bibl.
Den ældre Skjoldungesaga af bisp Pall Jonsson, ca 1200 skrevet på basis af hans bedstefader Sæmundur enn Frode ca 1125.
Ares Isländersaga med Konungaävi ca 1140.
Begge sidstnævnte er tabte.

Søgubrot, der menes at være et stykke af den ældre Skjoldungesaga.
Kongesagastudier af J.Louis-Jensen, 1977.
Orkney sagaer.
Jomsvikingesaga ca 1220/25.
Knytlingesaga ca 1250.
Fagrskinna. Den bygger på nævnte Gunnlaugr Leifssons værk.
Morkinskinna. Begge disse to fra ca 1220/1230.
Hausbók. Heri afskrifter af ældre sagaer (tabte), bl.a. Hervarasagaen. Ragnars sonum thattr m.fl.

Agrip, ca 1190. Noregs Konungatal.
Snorre Sturlusons historieskrivning, G.Storm, 1873.
Skjoldungesagaen, den yngre fra sidst i 1200-tallet. Et udtog heraf på latin blev af rektor Arngrim Jonssen, Holum klosterskole sendt 1596/97 til Arild Hvitfeld. Årbøger for nordisk oldkyndighed 1894 ved A.Olrik.
Studier over den ældste norrøne historieskrivning af dr.phil. Svend Ellehøj, 1965. Heri er Hervarasagaen behandlet. Oprindelig ca 1120, kendt fra ca 1250/70.
Ansgars levned af Rimbert 875, med noter af H.Olrik, 1911.
Danmarks Befolkning og bebyggelse i Middelalderen, Ax E.Christensen. Sveriges af A.Schück.
Forholdene mellem heltekvadene i ældre Edda, H.Ussing, 1910.
Den delte hærvej, B.Svensson, 1967.
Danevirke og Hedeby, B.Svensson, 1968.
Hervarasaga. Nordiske oldskrifter 1947 og Bugge 1873.
(Nordiske kongerækker). Papirhåndskrift, B.Jonsson, 1641.
Jacob Langebek. Dansk historiker, har kopieret adskillige gamle beretninger meget ukritisk. Tvivlsom værdi. ca 1750/70.
Svenskevældets fald, Lis Jacobsen, 1929. Vigtig for Gorms æt.
Jelling og et glemt stednavn, J.Heltoft, 1972.
Ragnarsaga Lodbrokar, de Vries, 1923.
Saga book XV, W.E.D.Allen (om Regnersønnerne).
Ragnar Lothbrók and his sons, A.Mawer.
The Vikings in Spain, J.Stefansson, 1909.
The sons of Ragnar Lothbrook, A.H.Smith.
The battles at Corbridge at the Tyne, 913/18, Wainright.
Sagabook X, B.Nerman. Om Søgubrot.
Sagabook 1924/25: Regner Lodbrogs sønner, A.H.Smith.
Sagabook: 1924/25: Sigurd Ring m.fl., Belaiew.
Chronik af Thietmar von Merseburg ca år 1000, tysk 1962.
De norske kongers saga, Bj. Adalbjarnarson, 1936.
Krøniker fra Valdemarstiden, J.Olrik, 1900. Heri gennemgang af Saxo.
Danmarks heltedigtning, A.Olrik, 1903.
Danmarks sydgrænse ca 800-1000, Joh. Steenstrup, 1884.
Widukinds Saxerkrønike, på dansk I.P.Jacobsen, 1910.
Normanner og Angelsaxer. Orderik Vitales ca 1140, på dansk ved P.Kirkegaard, 1889.
Runerne i Danmark, E.Moltke, 1976.
Runendenkmäler in Schleswig-Holstein, W.Laur, 1964.
To lollandske runeindskrifter, I.Lindquist, 1928.

Foruden de under Ptolemaios nævnte kort,
Kortlægning og historiske studier, P.Bredsdorff, 1973.
Historisk kartografi, I.Kejlbo, 1972.
Håndbog i gammel nordisk geografi, N.M.Petersen, 1834.

Katalansk kort fra 1375.
Diverse Islandskort fra 1539, 1595 og 1734.
Johannes Mejer 1650: Sønderjylland.
Kort i Pontoppidans: Danske Atlas.
Videnskabernes selskabs kort.
Moderne kort.